

dve **DOMOVINI**
HOMELANDS

two

13 • 2001

Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU

DVE DOMOVINI • TWO HOMELANDS
Razprave o izseljenstvu • Migration Studies

Urednik / Editor
Marjan Drnovšek

Uredniški odbor / Editorial Board
Breda Čebulj Sajko, Dirk Hoerder, Aleksej Kalc, Matjaž Klemenčič, Rado L. Lenček,
Janez Stanonik, Andrej Vovko, Adam Walaszek, Zvone Žigon, Janja Žitnik

Prevod/Translation
Cveta Puncer, Nives Sulič
Lektorica/Proofreader
Mija Mravlja

Naslov uredništva / Editorial Office Address

INŠTITUT ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO ZRC SAZU

P.P. 306, Gosposka 13, SI-1001 Ljubljana, Slovenija

Tel.: (+386 1) 4706 485; Fax: (+386 1) 4257 802; E-mail: spelam@zrc-sazu.si

Spletna stran: <http://www.zrc-sazu.si/isi/dd.htm>

Website: <http://www.zrc-sazu.si/ises/two.htm>

Uredniško korespondenco, rokopise in recenzentske izvode pošiljajte
na naslov uredništva.

Editorial correspondence, manuscripts and books for review should be addressed
to the Editorial Office.

Revija izhaja dvakrat letno. / The journal is published biannually.

Letna naročnina 4000 SIT. Kompleti in posamezni letniki so na voljo.

Annual subscription US\$20 for individuals, US\$30 for institutions.

Back issues available.

Master Card / Euro Card and VISA preferred. Credit card orders must include
card number and expiration date.

Naročila sprejema / Orders should be sent to:

Založba ZRC, P.P. 306, SI-1001 Ljubljana, Slovenija

Fax: (+386 1) 425 77 94; E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

© Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

Revija izhaja s pomočjo Ministrstva za šolstvo, znanost in šport R. Slovenije, Ministrstva
za kulturo R. Slovenije, Ministrstva za zunanje zadeve R. Slovenije (Urad za Slovence v
zamejstvu in po svetu) in Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

ISSN 0353-6777

dve DOMOVINI

RAZPRAVE O IZSELJENSTVU

two HOMELANDS

MIGRATION STUDIES

---

13 • 2001

Izdaja

Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU

Published by

The Institute for Slovenian Emigration Studies at the ZRC SAZU

Ljubljana 2001

ZALŽBA
ZRC

Revija *Dve domovini • Two Homelands* je namenjena objavi razprav, znanstvenih in strokovnih člankov, poročil, razmišljanj in knjižnih ocen s področja mednarodnih migracij. Revija je večdisciplinarna in dvojezična.

Članki so recenzirani. Rokopisov, ki jih prejme uredništvo revije *Dve domovini • Two Homelands*, avtorji ne smejo hkrati poslati kaki drugi reviji.

Dve domovini • Two Homelands is a journal devoted to the publication of essays, scholarly and specialist papers, reports, reflections and book reviews from the field of international migration. The journal is multi-disciplinary and bilingual.

Articles undergo a review procedure. Manuscripts submitted to *Dve domovini • Two Homelands* cannot be submitted simultaneously to another publication.

Povzetki in indeksiranje / Abstracting and indexing services

Revija *Dve domovini • Two Homelands* je vključena v naslednje: / The journal *Dve domovini • Two Homelands* is currently noted in the following:

East Central Europe / L'Europe du Centre-Est, Francis (Sociology/Ethnology/Linguistics of Francis), IBZ – International Bibliography of Periodical Literature, IBR – International Bibliography of Book Reviews, Sociological Abstracts

Izdaja

Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Inštitut za slovensko izseljenstvo

Published by

Scientific Research Centre
of the Slovenian Academy of Sciences and Arts
The Institute for Slovenian Emigration Studies

Oblikovanje / Design and graphic art

Milojka Žalik Huzjan

Fotografija na naslovnici / Cover photograph

Slovenski rudar iz naselbine Sweetwater pri Rock Springsu, Wyoming, 1914.

Z razstave: *Izseljenec. Življenjske zgodbe Slovencev po svetu*

(Muzej novejšje zgodovine v Ljubljani). /

A Slovene miner from Sweetwater by Rock Springs, Wyoming, 1914. From the exhibition: *Emigrant. Life Stories of Slovenes Abroad.*

(Muzej novejšje zgodovine v Ljubljani).

Tisk / Printed by

Littera picta, Ljubljana

ISSN 0353-6777

VSEBINA • CONTENTS

Razprave in članki / Essays and Articles

DAN SHIFFMAN

- Louis Adamic and the metaphor of immigrant generations 7
(*Louis Adamič in podoba priseljenskih generacij*) 17

BREDA ČEBULJ SAJKO

- Auto-biographical methods – case study – Australian Slovenes 19
(*Avto-biografska metoda – »case study« – avstralski Slovenci*) 24

JERNEJ MLEKUŽ

- Prispevek za drugačno geografijo moči: migracija, moč in
identiteta v odnosu ena do druge 25
(*A contribution for a different geography: migration, power and identity
in relation of two worlds one another*) 50

ANDREJ VOVKO

- Udje Družbe sv. Mohorja v Nemčiji v letih 1888-1918 53
(*The branches of the Družba Sv. Mohorja /The Society of St. Hermagors/ in
Germany in the years 1888-1918*) 72

MATJAŽ KLEMENČIČ

- Razvoj slovenske izseljenske skupnosti v Rock Springsu,
Wyoming, od naselitve do začetka tridesetih let 20. stoletja 73
(*The development of the Slovene emigrant community in
Rock Springs, Wyoming, from the first Slovene settlers until
the beginning of the 1930's*) 98

METODA BLAGOTINŠEK TURK

- Prvih deset let delovanja Slovenske narodne
podporne jednote (SNPJ) 101
(*The first ten years of activity of S.N.P.J.*) 110

ZVONE ŽIGON	
Slovenska politična emigracija v Argentini	111
(<i>Slovene political emigration in Argentina</i>)	132
JANEZ NARED	
Slovenska povojna politična emigracija in razvoj ideje o neodvisnosti Slovenije	133
(<i>The Slovene after-war political emigration and the development of the idea of independence of Slovenia</i>)	162
AVGUŠTINA BUDJA	
Slovinci na Švedskem: kratka statistična obravnava (2001)	165
(<i>Slovenes in Sweden: a short processing of statistical Data /2001/</i>)	183
 <i>Portreti / Portraits</i>	
MARJAN DRNOVŠEK	
Ob osemdesetletnici akademika prof. dr. Vasilija Melika	187
 <i>Poročila in razmišljanja / Reports and Reflections</i>	
VIKTORIJA KANTE	
Razstava »V Ameriko!« v Muzeju Miklova hiša v Ribnici na Dolenjskem	191
 <i>Knjižne ocene / Book Reviews</i>	
<i>Ezuli, optanti, izseljenci...</i> , Annales. Anali za istrske in mediteranske študije, Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 10/2000, 1(20), str. 165-252; 2(22), str. 357-418. (ALEKSEJ KALC)	195
Matjaž Klemenčič, <i>Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija</i> , Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 1999, 509 str. (DEAN CEGLAR)	200
 <i>Izvillečki / Abstracts</i>	207

ESSAYS AND ARTICLES

RAZPRAVE IN ČLANKI

**RAZPRAVE IN ČLANKI
ESSAYS AND ARTICLES**

LOUIS ADAMIC AND THE METAPHOR OF IMMIGRANT GENERATIONS

Dan Shiffman

COBISS 1.01

Louis Adamic viewed the dilemma of the second-generation immigrant as an American, rather than a narrowly ethnic problem. He saw the children of immigrants, despite their socio-economic gains and immersion in American popular culture, as overwhelmed by »feelings of inferiority.« These feelings, in turn, followed from the failure of Americans fully to embrace or recognize the contributions made by individual immigrants and ethnic groups to national life and, moreover, were the result of the dissociated individualism of both ethnic and old stock, rich and poor. The children of immigrants, who numbered approximately twenty-six million out of a total U.S. population of one hundred and thirty million in 1930, felt lost and isolated, deluded by fantasies of total self-transformation, and lacking cultural continuity or community.

Second-generation inferiority manifested itself in several basic forms, according to Adamic. The first form of inferiority that he describes in *My America* is reflected by facile, superficial, and groping Americanization:

Some of the New Americans [...] become chauvinistically patriotic; only their chauvinism has no basis in any vital feeling. It is insincere, empty, mere lip service; intended only to impress the dominant Anglo-Saxon element, with which they have to cope [...] Without realizing it, these new Americans are ready for almost any sort of shallow, ignorant nationalist or racist movement which will not directly attack the new racial strains in America; and thousands of them perhaps have no great trouble in bringing themselves to deny their parents, pose as old-stock Americans, and serve even a movement which would terrorize the immigrants and their children...

A smaller but nevertheless significant manifestation of inferiority feeling among immigrant children, according to Adamic, includes an outwardly brash or aggressive attitude and even criminal activity. Adamic acknowledges this reality but does not want to validate anti-ethnic attitudes that he knows exist in his broad readership. While conceding that some among the second generation »become loud and tough, actively anti-social,« Adamic hastens to emphasize that this »group is not so numerous as is generally imagined.« The subtext of Adamic's characterization here is that too much attention to the misconduct of immigrant children places the burden of redressing the second-generation problem exclusively on ethnic Americans themselves. For Adamic, the second-generation problem, like the »alien« problem and the »Negro« problem, was an *American* problem.

Adamic's third group, which is characterized by lethargy and alienation, is given the most attention. Many adult members of the second – generation just hang back from the main stream of life in this country; while their younger fellow New Americans, boys and girls in their teens (about twelve million of them) now – in 1938 – show dangerous signs of becoming the same kind of neutral unstimulating citizens, unless something is done about it. There is among them little aggressiveness, little spirit of any sort. Most of them hope to get along, to get by, somehow. Without a vital background, perennially oppressed by the feelings that they are outsiders and thus inferior, they will live outside the main stream of America's national life.

Those well-adjusted second-generation Americans who do not fall into any of the above categories have usually benefitted, according to Adamic, from favorable economic circumstances or, more typically, from parents who have been able to provide them with a sense of historical and cultural connection to the Old World and who have helped them to understand immigrants' essential role in the forming of modern, industrial America. Since such parents are far more the exception than the rule, Adamic further argues that the nation as a whole needs to share the responsibility of educating all Americans about its various cultural heritages. Moreover, as he asserts, »*A New Conception of America is Necessary.*«

The thousands of letters Adamic received in response to his diagnoses of the problems experienced by the children of immigrants suggest that his observations had struck a chord with Americans, but his insights on the second-generation problem are best revealed in his portraits and narratives about the lives of particular immigrant children. These narratives underscore several themes which tend to complicate the three generation model popularized by the historian Marcus Lee Hansen. One important theme is that the yearnings and frustrations of first and second generation are not essentially distinct but just expressed differently. Therefore, to emphasize the rejection or »betrayal« of children against parents overplays the psychological and/or physical distance from the previous generation such children had actually achieved. And, although immigrant children are marked in sometimes limiting or frustrating ways by their ethnicity, such characteristics are not so much inherited from the previous generations as ascribed by mainstream society. Regardless of the extent to which immigrant children identify themselves with American mainstream culture, the public world – and sometimes other immigrants – continue to see them as essentially foreign and apart from the main currents of American life. Furthermore, in many families, a sense that America has betrayed both generations is more urgent than the second generation's rejection of the first. Immigrant children project frustration onto their parents and vice-versa. What really angers immigrant children is not so much that their parents are provincial but that ultimately they themselves are as culturally isolated as their parents. Immigrant children may have more of the trappings of Americanization but they have not been liberated from feelings of impotence and provincialism.

Hansen, who helped to codify generational categories in »The Problem of the

Third Generation Immigrant« described the second-generation as »traitors« to the values of their parents, and he looked to the third generation as a source of ethnic revitalization. Although Hansen's essay has become a seminal work for immigrant historians and other scholars, especially after its republication in *Commentary* in 1952, the text was originally presented in May 1937 to the Augustana Historical Society, an organization made up largely of successfully assimilated Swedish Americans interested in preserving elements of the immigrant past. Consequently, Hansen's »The Problem of the Third Generation Immigrant« was originally more of an exhortation to his audience to reclaim ethnic roots as it was a product of empirical study about acculturation.

As a second-generation immigrant himself, Hansen appreciated the power of the assimilation drive. He understood the desire »to be away from all reminders of early environment, in an environment so different, so American, that all associates naturally assumed that he was as American as they.« Nevertheless, Hansen was highly critical of the second generation's break with ethnic culture. He focuses his sharpest criticism on the »traitors of the second generation who deliberately throw away what has been preserved in the home.« He concludes: »When they are gone all the hope will be lost and the imagination of the 19th century will have contributed nothing to the development of America but what came out of the strong muscles of a few patient plodders.« Hansen then points to the resurgence of ethnic identification in the third generation and argues that such a reconnection with the past can ultimately strengthen America's national character by sending powerful intellectual and cultural currents into the American mainstream.

The moralizing built into Hansen's thesis emphasizes the distinctions between first and second generations, but the uneasiness and hostility that existed between immigrants and children were not so clearly a »betrayal« in which the rich traditions of the past were shamelessly tossed aside by the younger generation. Even if immigrant children found their parents to be uncouth and the Old World culture an embarrassment, members of the second generation needed a link to the past in order to confirm to themselves and others how far they had come in America. Conversely, when the lives of immigrants felt stagnant, disassociated or full of unmet expectations, the Old World past embodied in parents or grandparents served as a sign of a connection to an enduring, vital tradition.

Hansen's thesis is not precise. All immigrant generations experience varying levels of engagement with America. Furthermore, many first generation immigrants exhibit both the drive to assimilate and the cultural confusion usually associated with the second generation. And, many children of immigrants experience the desire to rediscover cultural origins that mark Hansen's third generation. Indeed, it could be argued that Hansen's categories do not so much mark a pattern of Americanization that can be traced through grandparents, parents, and children as much as they reflect the cultural nostalgia of successfully assimilated immigrant children who yearn for the perceived integrity of the past, an antidote to the spiritual emptiness that accompanies material success and social »respectability.«

While generational categories often lack empirical accuracy and overdramatize differences between parents and children, they do have significant metaphorical and rhetorical power. Generational mapping has provided structure for many narratives about belonging in America. New and emerging Americans assert their sense of cultural citizenship by establishing distance from previous generations and ultimately—as the story typically goes—by reconnecting with a previously rejected ethnic culture and history. Hansen epitomizes this sense of recovery in his often-quoted statement that »what the son wishes to forget the grandson wishes to remember.«

The power of the generational model also stems from the fact that it captures not only the dilemmas experienced by immigrants and children of immigrants but by many older stock Americans. The conflicting feelings many immigrant children have about toward their parents is only a particular instance of a more generally experienced tension among the often competing demands of class, family and personal ambition. Given America's relative lack of historically stable, widely reinforced traditions and the erosion of community-level human interaction, the family assumes an enormous burden as a stage on which to project desires, frustrations and anxieties. For immigrants who encounter xenophobia and exclusion, family can be a safe haven or a scapegoat— or both.

In his novel *Grandsons* (1935) Adamic draws upon the metaphorical power of generations to evoke a need for cultural renewal in America. Furthermore, the novel diagnoses America's genealogical discontinuity. Americans lack a sense of inheritance, an organic connection to a dynamic, historically-rooted community. Adamic uses the genealogical framework of grandfathers, sons, and grandsons ultimately to suggest a new inheritance for all Americans that extends far beyond the physical and psychological confines of nuclear families. The protagonist, Peter Gale, rejects the complacent, isolating middle-class aspirations of his father and seeks to bond with another heritage of communal labor struggle embodied by his grandfather, who died during the workers' protest at Haymarket Square in Chicago in 1886.

Peter Gale is seeking authenticity and connectedness. He has served his country and been severely wounded in World War I but still has no sense of vital relationship to the United States. His monologues express his struggle for full cultural citizenship. More particularly, his account of his own family history demonstrates his need to find what he refers to as »the real thing,« a sense of permanence and belonging. For Peter, his father, Andy, and his Uncle Tony represent vital democratic commitment and materialist, status-driven Americanization, respectively. Both worked as young men in a steel mill. Tony was killed in an accident in 1917; Andy went into real estate, and put a »'Sr.' after his name, not only because he had a son with the same first name but also because he believed it made his name look more important and high-toned.« Moreover, Andy became possessed by the »American success psychology.« Andy is ashamed of his origins; he »didn't like living among Hunkies.« Of his Uncle Tony, on the other hand, Peter observes, »There was something about him in his dirty working clothes that made him look like the real thing. The scar of the cut throat as a boy

on Haymarket Square gave his face a romantic look. And he was proud of that scar! He was proud of being a worker.«

Peter's cousin Jack is the fulfillment of robust working class commitment represented by Uncle Tony and Anton Gale. When he meets Jack at a San Diego jail where his cousin is being incarcerated for »criminal syndicalism« he tells the narrator that Jack seemed terribly real. So simple and actual. He wore a cheap suit, no vest, a blue working man's shirt unbuttoned, no tie. In a way he looked every bit his twenty six years[...]but at the same time he gave the queer impression of being at once much younger and infinitely older. I've told you about my grandfather. How clearly I can visualize him in my mind: how he glows in my imagination. There are reasons for that, and I've told you some of them; but one of the main reasons probably is that – from the day I met Jack in the San Diego jail – the Anton Gale of my mind looks very much like Jack.

In the end, the protagonist's drive for the »real thing« eludes him. Peter's wish for authenticity is overpowered by the frantic emptiness of American life. Furthermore, Peter's efforts to link himself to an ethnic inheritance cannot be separated from a broader, typically American compulsion to be exceptional. The paradox of Peter's strange genealogical quest is that, rather than providing him with a sense of community, his search isolates him in the same fantasies of self-importance or materialism he sees – and by extension that Adamic sees – in other Americans.

Peter's efforts to write a novel embody his entanglement in America's rampant exceptionalism. He wants his novel to articulate the »human reality« and the revolutionary potential reflected in Americans like Jack, but he cannot finish it and hands over the project to the narrator. Desperately, Peter assumes the identity of Jack McLeish, the character in his book–in-progress modeled directly on his cousin. Of course, this assumed identity is an escape; Peter finds himself in a sanatorium near the Pennsylvania steel town where he grew up, suffering from amnesia and damaged lungs. In essence, Jack has tried to imagine the future for himself and the nation as a whole by returning to his – partly imagined – worker roots and by writing a novel of social vision.

All of the characters in *Grandsons*, even those with blood lines to the original English settlers of America, lack a firm cultural mooring. Such American types remain either desperately lonely, corrupted or they form superficial allegiances to fashionable causes. Through a variety of American types, who range from gangsters, to Babbits, to literary intellectuals, Adamic underscores how isolation and narcissism preclude human connections across class. Through Peter, Adamic observes:

... the problem of the great mob on the dumps is that they are isolated, lonely, unfunctioning, cut off from the vital forces of life, from culture or from symbols of culture and well being. And how do they solve their problems? In all sorts of ways. Nowadays some become bootleggers (Andy), others »Communists« (Beverly Boyd, Mildred Adams and her friends) who dream of the Soviet Union; a few become lawyers and brain guys for gangs

(Sam Schultz) [Andy's »brain guy«] or go a little crazy and live in fancy ...; still others take to writing books, stories, articles, and headlines.

Both Adamic's fiction and journalism suggest how American society as a whole has contributed to the alienation and degradation experienced by the second generation and beyond. *Grandsons* demonstrates the psychologically crippling effects of the American success mentality and grotesque individualism. The novel implies the need for historical continuity—a new American genealogy – reflected in a fusion of labor radicalism and ethnic heritage. In *From Many Lands* (1940), a collection of portraits of mostly ordinary immigrants and their children, Adamic illustrates how immigrant children are also oppressed by how the nation's refusal to grant them their full humanity. In some cases, ethnicity stigmatizes immigrant children more than it provides them an antidote to spiritual confusion.

In *From Many Lands*, Adamic's portrait of Eliot Steinberger illustrates the ways in which ascribed ethnicity plagues the second-generation, further complicating Hansen's »betrayal« argument. Ethnic children cannot break free or even »betray« an ethnic heritage if the society around them continues to reinforce the idea that their ethnicity is the major determinant of their identity. Through Steinberger's experience, Adamic calls attention to how some Americans are being limited by their *perceived* ethnicity, rather than having the opportunity to be part of a larger, dynamic American culture. Steinberger, the son of a highly successful German-Jewish immigrant, tells Adamic of his struggle for a sense of self distinct from his connection to his father's wealth and influence as a leading boss in the meat-packing industry. On one hand, he is fascinated by his father's work and eager to help improve efficiency; on the other hand, he finds the preoccupations of business life to be absurd: »The importance attached to meats and fats, to refrigeration. This endless worrying and scheming!« Furthermore, Adamic describes how his subject could not escape his own Jewishness. This was the case largely because of Steinberger's occasional encounters with anti-Semitism, such as the subtle social exclusion he experienced at Harvard and later as a physician. He explains to Adamic that »nearly every non-Jew draws a superficially or deeply cut line between himself and me, which underscores the fact that I am a Jew.« For Steinberger, then, ethnic identity is ascribed and limiting. Nevertheless, Steinberger sees in his Jewishness qualities that link him with all of society: »The Jew is perhaps an intensification of humanity, of its inner contradictions, its powers and weaknesses. The Jew is extreme in many ways, 'a graduate of sorrow cum laude,' and as such somewhat of an over-clear mirror of the human breed as a whole.« Steinberger's final question is one that Adamic is by implication asking himself: »What if we ceased to be primarily Jews or X-ians and become free agents, free to tackle the mysteries? ... That's the great possibility that interests me.« Through Steinberger, Adamic raises the hope that, rather than being limited by ethnic boundaries, Americans can explore and be shaped by a multiplicity of cultural influences and experiences.

Possibly the most poignant story in *From Many Lands* »A Young American with a Japanese Face« again illustrates the problem of cultural isolation in America and

specifically how such alienation cuts across generations. Furthermore, as in the Steinberger portrait, this narrative indirectly describes the barriers that stand in the way of America benefitting from its diversity; more specifically, it depicts how the son of an immigrant struggles against the sometimes explosive frustration of his father and, moreover, with an ethnic identity that is to a great extent attributed to him by others. The unnamed twenty-three-year old tells his story to Adamic in a San Francisco hotel room in May, 1940. Raised in the Bay area, the young man was a victim of his father's anger and self-contempt. Although his father had served in the Navy and had saved a number of sailors from a fire, his heroism was never recognized and this fact seems to feed his generalized anger and insecurity. The young man tells Adamic of his father's »sadism, which I imagined was mixed up somehow with his being a Japanese, an Oriental immigrant in America who was confused and ill at ease here, a victim of his own inadequacies ... I dimly recall that one day before the beginning of this unhappy period, I caught him posed before the mirror of the [barber] shop, pulling at the skin around his eyes this way and that, as if trying to straighten them, experimenting how he might look as a Caucasian.«

The narrator is sent to live in an orphanage and eventually attends college in San Francisco. He can no longer speak Japanese and has no link to that culture other than an intellectual curiosity. And yet he is continually made to feel that he is not truly an American but a »marginal man« (a term he learns in his sociology class): »I was neither here nor there; an orphan who was not an orphan, a 'Jap' who was not a 'Jap,' an American who was not really an American.« He is told by other *Nisei* (the children of Japanese immigrants) that he »was destined to make a living only if [he] clung to the Japanese element, of which I came.« The narrator, on the other hand, wants to break free from the cultural groupism and labeling he experiences at college. He organizes an International Club, which was really an »intra-American« organization designed to find common ground among various groups. Nevertheless, despite the narrator's desire to break free from ethnic and racial categories and despite the fact that he graduates at the top of his class, in the end, he faces a similar kind of frustration and cultural alienation experienced by his father. The narrator is unable to secure an »American« job and when he tries to enlist in the military, he is turned away by various recruiting officers. Both generations have been denied full cultural citizenship as Americans, segregated into roles safely available to Japanese Americans.

The story of the »Young American With a Japanese Face,« becomes, in effect, Adamic's critique of America. Many of the characterizations offered by the narrator are remarkably close to the language Adamic has used in *Grandsons, My America* and elsewhere to describe cultural rootlessness. At one point, for example, the narrator observes of the plight of the second generation, »We are all orphans psychologically, confused, cluttered up without a past, with the past of our immigrant parents, afflicted with our faces – all of which, of course, involves also America, which cluttered up with *her* own past, thinks she is still the America of a hundred or fifty years ago.«

While in *From Many Lands*, Adamic's portraits implicitly place the blame for the inferiority feelings of the second generation on the xenophobia and ignorance of the nation as a whole, his eighty-page narrative, *Alias, Mr. Nichols*, which appeared in *What's Your Name?* (1942), points to a more inwardly-rooted source for such feelings. Writing in a populist consensus-oriented national climate during the beginning of the United State's full involvement in World War II, Adamic's narrative evokes a need for intergenerational reconciliation. Mr. Nichols's story, as presented by Adamic becomes an ethnic jeremiad, in which the son of an immigrant attempts to purge himself of his feelings of resentment against the Old World past embodied by his father and to achieve peace with himself as a rightful cultural citizen of America.

The Old World father of the narrative, Nikolai Sobuchanowsky, is a universal first-generation figure, rather than the embodiment of a particular ethnic tradition. We learn that Sobuchanowsky is Lemkoe, apparently a small branch of the Ukranians. Nichols tells Adamic that »Most Lemkoes themselves are uncertain whether they are Ukranian, Pole or Lemkoe – it's all the same to them.« As a widowed mineworker and father of five children in a small Pennsylvania town, Sobuchanowsky is seen by his bosses as »'just a hunky' – all work, work, and more work.« Indeed, work and also frugality do seem to define most of his existence, but this work ethic is fueled by a desire to finance his children's college education in America. Sobuchanowsky is a readily recognizable self-sacrificing first-generation immigrant, dedicated to his children's future but unable to relate to them as individuals.

For John, his father's thick accent and awkward, ingratiating attitudes toward »Americans« are an embarrassment and a source of resentment. These feelings become particularly intense when he encounters »anti-foreign« attitudes at school: »When some of us 'foreign' pupils were not passed to the second grade [the principal] came to class and called our names, stumbling over each of them and saying things to us. Most of us were not sure what he meant. Some of the 'American' kids giggled. The principal had a lot of difficulty over my name and made me pronounce it two or three times: *Sobuchanowsky*, *Sobuchanowsky*. My voice sounded like thunder in my ears. My mouth and throat were dry. I wanted to run away.« John then projects this humiliation onto his father: »... when I saw Dad that evening I could not look at him. I ate no supper; I went out and hid behind the fence of a vacant old house and cried. I told myself I was dumb because I was a 'foreigner', because that skinny, goofy looking guy Nick Sobuchanowsky was my old man. ...«

John attempts to run away from this constraining, embarrassing immigrant past: He changes his last name to Nichols, and when he marries a second-generation German-American, they both agree never to discuss their ethnic origins. John's flight, however, leaves him with a wrenching, troubled feeling. As a college-educated teacher of American history, John is disturbed that he essentially disregards the role of immigration in America and perpetuates the myth that all Americans have the same culturally-specific heritage: »I asked a question and a student used the phrase 'our forefathers'. He was quoting from the chapter in our textbook on the founding of the

Republic. The boy's name is Italian and if I am not mistaken his parents are not even U.S. citizens. This struck me as ridiculous and I thought to myself, 'Our forefathers – nonsense!'

Although Adamic presents John's story as an »as told to« narrative, it is clear that he is orchestrating a morality tale about the difficult psychological need to maintain a link to the past as one moves forward in American public life. Adamic does not provide an easy solution for John's dilemma, but he does imply the value of the third-generation return as a way to ease the cultural dislocation of the second generation. Nichols's daughter, Barbara, is intrigued by her grandfather and, moreover, her immigrant heritage; in fact, she inspires an awkward reunion between father and son and goes so far as to have her name changed to Barbara Sobuchanowsky Nichols. And, when John completes his Ph.D. and takes a teaching job in the West, Nickolai moves with them and lives nearby. John remains plagued by feelings of self-consciousness about his father and avoids being seen with him, but he nevertheless asserts that he is »beginning to inch into daylight.«

The literary scholar Werner Sollors has observed how ethnic narratives often dramatize the contrition of the second-generation for its unwarranted wholesale dismissal of immigrant culture »with the suggestion that they have reformed their erroneous second generation ways in rebirth of a third generation.« In *Alias, Mr. Nichols*, Barbara embodies this third-generation renaissance. Through this narrative Adamic suggests, in a moving though rather didactic fashion, the psychological trauma arising from a too-quick shedding off of the past. Moreover, *Alias, Mr. Nichols* suggests the possibility for all generations to reintegrate Old World and New and move forward into a more dynamic society.

What's Your Name?, in which *Alias, Mr. Nichols* appears is to some extent a retreat in tone and spirit from Adamic's tense, urgent analysis about the »Old Country Complex,« the psychological trauma that threatens to undermine the American war effort that appeared in *Two-Way Passage* (1942) or the intimately rendered narrative portraits in *From Many Lands*. *Alias, Mr. Nichols* and, indeed his pitch for »organic« name changing in *What's Your Name?* are part of his effort to rebuild America as a multiethnic but nevertheless integrated nation. The cultural dislocation of immigrant children must be overcome so that America could realize its »Third Generation« promise, a community that acknowledges its immigrant inheritance and fulfills its democratic potential.

Margaret Mead in her celebratory essay about American democracy »We are all Third Generation,« published in 1942, draws on the evocative power of generations in order to make a case for cultural rejuvenation. She argues that American identity must be based on a common sense of the future. In doing so she suggests that earlier generations have a limiting sense of American citizenship: »Father is to be outdistanced and outmoded, not because he is a strong representative of another culture, well entrenched, not because he is a weak and ineffectual attempt to imitate the new culture; he did very well in his day, but he is out of date. He, like us, was moving forward,

moving away from something symbolized by his own ancestors... He was all right because he was on the right road.

To be entitled to the inheritance of Mead's »Third Generation,« to be an American insider, is to understand the sentimental and inappropriate excess of an Old World Sensibility.

Mead then makes a case for a common American experience that outweighs ethnic differences. She asserts that a special »intimacy« engendered in Hometown, USA and the mobility that many Americans share is more important than ties to the Old World. As she observes, »Americans establish ties by finding common points on the road that they are all expected to have traveled.« The future oriented-identity of Mead's third generation also is built upon, as the above passage suggests, the association of ethnicity with a narrow understanding of America. The ideal emerging America, has moved beyond the plodding, uncouth social strivings of Old World fathers. In a sense, then, Mead is still arguing for a rejection of the past but just one made with greater sensitivity.

Adamic's America is ultimately different than Mead's because he believes America is fundamentally a multiethnic nation. »We Are All Third Generation,« evokes ethnicity and then surrenders it to a national ideal. Although we need to acknowledge our debt to our immigrant elders, ethnicity is something to overcome; it stands in the way of human and national development. Adamic, on the other hand, knew that Americans needed – whether they realized it or not – an ongoing relationship with the immigrant past. This lineage was part of a national history that had not yet been fully explored and understood. When Adamic argued throughout the 1930s and into the 1940s for »natural« as opposed to forced Americanization, he never denied the ethnic past but examined it critically. Furthermore, as his own fascination with Yugoslavia suggested, engagement with one's ethnic heritage served not merely as a way to reclaim or to fill the emptiness of American consumerism and a pervasive »success« mentality, but also as a means to revitalize cultural citizenship in the United States and globally. The problem of the second generation, then, was ultimately more than the cultural adjustment traumas of immigrant children but a symptom of America's failure to embrace the yet-to-be-realized potential of its multiethnic diversity.

POVZETEK

LOUIS ADAMIČ IN PODOBE PRISELJENSKIH GENERACIJ

Dan Shiffman

Louis Adamič je razumel dilemo druge generacije priseljencev bolj kot ameriški kot pa ozko etnični problem. Otroke priseljencev je videl, kljub njihovim socialno-ekonomskim pridobitvam in utopljenosti v splošno ameriško kulturo, kot preplavljene z »občutki manjvrednosti«. Ti občutki so bili posledica ameriške nezmožnosti prepoznati in sprejeti delež, ki so ga k ameriškemu načinu življenja prispevali posamezni priseljenci in etnične skupine, in rezultat razdruževalnega individualizma tako priseljencev kot starega rodu, bogatih in revnih. Razen tega, po Adamiču, so bili otroci priseljencev pogosto žrtve stereotipov prevladujoče kulture o etničnih izvori.

V *My America* (1938) Adamič opiše tri pomembne manifestacije manjvrednostnih občutkov med priseljenjskimi otroci. Nekateri pripadniki druge generacije površno privzamejo ameriške navade in običaje. Nekateri zabredejo v uporniške in celo kriminalne dejavnosti. Toda največja in najbolj značilna skupina druge generacije je letargična in odtujena.

Adamičeva oznaka otrok priseljencev je v nasprotju z mnenjem zgodovinarja Marcusa Leeja Hansena, ki govori o »izdajstvu« etničnega izvora druge generacije. Hansen poudarja ostre razlike med prvo generacijo, ki se oklepa kulture Starega Sveta, in drugo, ki išče izhod iz preteklosti z namenom postati čisti Američani. Adamičevi fiktivni in stvarni opisi življenja druge generacije razkrijejo, da razlike med generacijama niso tako dramatične, kot se sprva zdi. Obe generaciji pogosto ostaneta »outsiderja« v ameriškem načinu življenja. Razen tega ostane druga generacija globoko povezana s prvo generacijo, s starši, ki predstavljajo varno zavetišče in ščit pred frustracijami in strahovi.

Ne glede na netočen Hansenov generacijski model imajo generacije močno metaforično vlogo pri opisovanju značilnosti kako postati Američan, in pri oblikovanju multikulture narodne identitete. V *Grandsons* (1935) uporabi Adamič lik priseljenjskega deda, da bi izzval potrebo po novi ameriški genealogiji, ki bi priseljenjsko dediščino in delavski aktivizem smatrala kot del ameriške zgodovine, ravno tako kot Plymouth Rock. Skozi svojega fiktivnega protagonista Adamič dokazuje potrebo po preseganju samouničevalnega individualizma v ameriškem načinu življenja. V *From Many Lands* (1940) Adamič predstavi drugo generacijo, ki se, kljub svoji izobrazbi in gmotnemu uspehu, ne more otresti omejujočih stereotipov in prikritih družbenih izključitev. V *Alias, Mr. Nichols*, pripovedi, ki jo najdemo v *What's Your Name* (1942), se je Adamič osredotočil na otrokovo lastno psihološko nezmožnost vključiti svojo lastno kulturno dediščino v svoj ameriški jaz, vključno s svojo kariero učitelja zgodovine. To nezmožnost smatra Adamič kot del širšega ameriškega problema.

Za Adamiča je bil problem druge generacije več kot stvar izdaje priseljenskih staršev; bil je simptom grotesknega ameriškega individualizma in narodove nezmožnosti sprejeti nastajajoči potencial večetnične raznolikosti.

AUTO-BIOGRAPHICAL METHODS – CASE STUDY – AUSTRALIAN SLOVENES¹

Breda Čebulj Sajko

COBISS 1.01

In order to learn about people's life-styles autobiographies, life stories, life narratives are a frequently used source in Slovene ethnology. Their use in Slovene research work is not a novelty; what is new, however, is the recent interest of the younger generation of Slovene ethnologists in methodological concepts which render possible a multi-layered use of autobiographical material to gain insight into people's past and present within a given historical process. Since the main actor of each life story is its narrator, his or her life story is, in a certain sense, also connected with the identity of an individual. An autobiography cannot exist apart from its author's awareness of him- or herself in time and space. Unless we view autobiography and identity in a purely static manner it is impossible to separate one from the other, which proved true also in the course of research of everyday life of Slovene immigrants in Australia. Since autobiography has not been sufficiently explained in Slovene ethnological theory², I am going to try and fill this gap by analyzing the results of my research work among Australian Slovenes.

The paper will thus examine the life of immigrants only from the viewpoint of methodology defined by the analysis of their autobiographies. Since these autobiographies have already been published³ I do not cite them again in the text.

1. AUTOBIOGRAPHY

a) The Case of Australian Slovenes

Initially it was my idea to organize my research of the first post-war generation of Slovenes who had emigrated to Australia on the basis of the data from available sources and literature, as well as field research work among them. I had planned my field work sojourn (1980-1981) according to selected questions from material, social

¹ This paper was presented at the International Conference *Qualitative Research – New Trends in The Development and Use of Qualitative Methods*, (Bled: Inštitut za družbene vede FDV, Ljubljana; Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana, 6.-7. November 2000)

² See: Breda Čebulj Sajko, *Etnologija in izseljenstvo*, Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 29, Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1999, pp. 142-150

³ See: Breda Čebulj Sajko, *Med srečo in svobodo*, Ljubljana: published by the author, 1992, pp. 87-231

and spiritual cultures encompassed in ethnological questionnaires entitled *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja* (*Ethnological Topography of Slovene Ethnic Territory*). In that phase I had not yet thought about possible autobiographies of immigrants as a source for disclosing their everyday life in a foreign country.

In the course of my first visit among Slovene immigrants (between 1981 and 1982 in Sydney, Wollongong, Melbourne and Canberra) even the first, spontaneous, initially informative (for the researcher and the interviewed alike) interviews revealed different aspects of their everyday lives which due to specific influences of Australian environment and society had been hard to predict beforehand. These first interviews therefore made it clear that ethnic appurtenance of Australian Slovenes is not manifested merely through visible symbols linking both the »old« and the »new,« but is also revealed in the way they perceived their past in Slovenia and their present in Australia; this was interpreted in as many different ways as there were informants. Paraphrasing Niedermüller's interpretation of autobiographies⁴ one could say that in the field I had encountered the »hidden« levels of people's lives which enabled me to gain an »insight from within« into the socio-historic processes of a given period of time: emigration from Slovenia, immigration to Australia and immigrants' integration into Australian society after 1945.

Since these topics proved to be more or less emotionally charged for »my« informants in my further in-depth interviews I let them decide whether they chose to speak about them or not. It was in this manner that the narratives about their own lives started to take shape. Some immigrants needed additional initiative provided by my questions, others did not. Initial autobiographies were thus formed, as Velčič⁵ and Oring⁶ would put it, »through dialogue« between immigrants and myself. In the course of time they gradually turned into monologues by the interviewed, evolving into spontaneous narratives told by individuals. This, according to Dégh⁷, is one of the forms of autobiographies, while Huseby-Darvas⁸ has named them »oral reflexive autobiographies.« Their contents also fulfill the criteria for autobiographies by Kirshenblatt-Gimblett⁹, according to which authors of life stories have to speak in the first-person singular.

Since by speaking with »my« informants I realized that it would be their narratives which formed an illustration of the way of life of Australian Slovenes I therefore »handed my microphone over« to them. During subsequent interviews they were des-

⁴ Péter Niedermüller, From the Stories of Life to the Life History: Historic Context, Social Processes and the Biographical Method, *Life History as Cultural Construction/Performance* (ed. by Tamas Hofer, Péter Niedermüller), Budapest 1988, pp. 451-473

⁵ Mirjana Velčič, *Odtisak priče*, Zagreb 1991, pp. 38-39

⁶ Elliot Oring, Generating Lives, *Life History...*, pp. 179-211

⁷ Linda Dégh, Beauty, Wealth and Power: Career Choices for Women in Folktales, Fairytales and Modern Media, *Life History...*, pp. 13-19

⁸ Éva V. Huseby-Darvas, Migrating Inward and Out: Validating Life Course Transitions Through Oral Autobiography, *Life History...*, pp. 379-408

⁹ Barbara Kirshenblatt-Gimblett, Authoring Life, *Life History...*, pp. 133-178

cribing the events of their lives which seemed important to them (but, at the same time, also appropriate for the listener's ears). This is why, according to Apte¹⁰, these life stories can be termed creative work.

Immigrants' life stories, which had originated in this manner, share at least two characteristic features:

They gaze into the past, with each informant interpreting it in their own manner. This depended upon their past experience in which they sought the reason for their »present« life lived in a foreign country. Niedermüller would say that they permeated their past experience with the present meaning, thus establishing a dialectic relation between the past and the present in which, according to Velčić, they »supply« and transform each other. In order for this to take place narrators first had to reconstruct the course of their lives. Despite the »conventional« process of emigration, immigration and integration into their new environment the choice of the past reality or the »individual taking from the possession of reality,« as Niedermüller would put it, differed from individual to individual. This was therefore a highly diversified process. The choice of events and actions based on individual judgement of each informant, and from the way they connected these events and actions together according to their own logic, »subjectively reflected wholes« were being formed. These reveal the scope of knowledge of narrators about their emigrant as well as immigrant society, expressed in their own words. The knowledge of both social systems consists of an individual's knowledge about concrete social changes of the post-war period, and his or her personal views regarding the given period. As Dégh has already mentioned, from this point of view autobiographies (of Australian Slovenes as well) present a »source to research the background of objective reality,« therefore the one immigrants had left behind as well as the one they immigrated into. In order to clearly understand their contents in my research I, like Apte, placed them within the cultural environment (in our case Australian) in which their life stories took place.

This autobiographical approach to the research of Slovene immigrants on the fifth continent was supplemented by my own observation of everyday life-style of Slovene immigrants in the course of several months I had spent living with them (beside 1982 also in 1984-85, 1990) and by verifying my field research results also by matching them against sources and literature, which is practiced by other researchers of autobiographic material (i.e. M. Piotrowski¹¹). All of this enabled me to directly re-experience the consequences of social and historical events due to which Slovenes had left Slovenia after 1945. These consequences marked their way of life abroad which in their narratives is revealed by their memories, their nostalgia for their original homeland, their descriptions of difficulties during their integration into the new environment, their concern for further development of their Slovene culture abroad,

¹⁰ Mahadev L. Apte, *Unsung Heroines: Cultural Models of Gender Roles and Selfhood in Marathi Autobiographies, Life History ...*, pp. 50-57

¹¹ Marcin Piotrowski, *Autobiographical Material and Possibilities of Its Use in Ethnography*, Etnološka stičišča 1, *Razprave Filozofske fakultete*, Ljubljana 1988, pp. 129-133

etc. In view of all this I agree with the opinion of Inta Carpenter¹² who, in the course of her research of immigrants from Lithuania, came to the conclusion that their autobiographies would undoubtedly have been much less burdened by the questions of ethnic identity had these immigrants stayed in their native country.

Since in the case of Australian Slovenes this burden is strongly present in their narratives, I consider it to be the second characteristic feature immigrants' selected autobiographies have in common. It represents the basis for their split between the »old« and the »new.«

b) The Case of Some Nowadays Theories of Slovene Researchers

After brief presentation of my experiences with autobiographic method I'll try to present some modern statements of my colleagues. Some of them are sociologists, historians, anthropologists, literary historians, but most of them are ethnologists. We were talking about the autobiographical method on the round table two years ago (1999). Here are some short conclusions of our discussion¹³:

Even though Slovene researchers have been collecting autobiographic stories for quite some time systematic work in this direction, together with its theoretical foundation, has begun only recently. It is very difficult to define an autobiography: is it each and every word an informant utters or writes down (»partial autobiography«), or a condensed story about some events in the life of an individual – the narrator? Are these letters or diaries? Are questions and instructions of the interviewers important, or should the interviewer leave the construction of the life story to the narrator? If the answer to the second question is positive, the informant is an active creator of the story and thus also co-author of the research. What should be done with autobiographic material? It needs to be critically evaluated, compared to other available sources and placed within the historical context of the story.

Where does this autobiographical data fit into research? The decision depends upon each researcher and his or her research construction and the subsequent selection of autobiographic material. Is this the correct procedure, or does it »harm« the autobiographic document? An exemplary use of autobiographic material is approximately as follows: the entire life story is published, and after analyzing its contents a researcher explains the role of an individual, his/her community and the milieu he/she lives in, in connection with the given time period and its historical context.

An informant's life story needs to contain a logical sequence of events in the life of the narrator. Does the story contain all of the events? It is at this point that the narrator becomes the selector of his or her life. He/she recounts the facts which seem

¹² Inta Carpenter, Exile as Life Career Model, *Life History ...*, pp. 329-344

¹³ About this see also: Avtobiografska metoda – pogovor o njeni uporabnosti v različnih znanstvenih disciplinah in tematskih sklopih, in: *Bulletin of the Slovene Ethnological Society* 39/3,4 1999 (ed. by Breda Čebulj Sajko), pp. 62-75

important to him/her. There is always a possibility of adding certain facts, of keeping them from the interviewer, of embellishing and exaggerating them according to the narrator's judgement. In such a case the interviewer is interested in the cause of such behaviour. An autobiographic story thus becomes a selective biography selected by the informant and the researcher alike.

How true to life and authentic are really autobiographic stories? Participants of the discussion were of the opinion that the basic principle in solving this problem is defining the objective, »historic« truth which serves as a skeleton for all other, subjective truths of an autobiographical story. These are therefore viewed as personal truths which supplement or reject the given, generally acknowledged objectivity and simultaneously enable a »view from within« of a given culture. In the course of this the relativity of the objective, which ultimately turns out to be just as subjective – situated in a given time period and social events – is revealed. It is therefore pointless to seek the absolute truth in life stories; they reveal only the narrator's individual view of the world. The diversity and variety of these views of the researcher's object of research are ultimately illuminated by given moment in history. This is why objective sources need to be verified by subjective once as well.

Since during this process of recognizing oneself the researcher as well as the narrator recognize others, autobiographies function as the language of a given culture. Or vice versa. A life story is therefore a story about the self and about the others. It is a process during which an identity is constructed (of an individual, a group, an ethnos, a country, a culture...) – the identity which, among other things, is in the center of those researching emigration and immigration.

When talking about the manner of recording autobiographies problems become obvious. They disappear if a researcher records the narrator's story through visual means (with a movie or video camera). Other participants of the discussion – with the exception of historians and literary historians – are faced with a dilemma: should audio material be transcribed in dialect or in literary language, should the text be published literally or selectively, should »delicate«, »intimate«, confidential parts be avoided or not? This leads to the problem of manipulating with such material and personal ethics of the researcher who has to decide how to use the information for the benefit of his or her research, but without hurting the narrator's feelings. The opinion prevails that it is necessary to tell the narrator the object of the research beforehand so as to obtain his trust and consent. In view of all this, is further authorization of the interview's transcription still necessary? If so, how original is still the life story which has been »altered« by its author? As we have said before, recording such stories on film avoids these problems altogether.

Finally: how is such (personal) material preserved here in Slovenia? Part of the material concerning the past is kept in corresponding state institutions and by individuals. As far as the latter are concerned, there is the problem of availability of this material to the public; another problem concerns destruction of already recorded autobiographies. What originates directly in the field is still predominantly unsystema-

tic material collected by individual researchers, especially those whose research is centered on emigration and immigration. The situation is gradually improving, however.

At the end of the discussion we shared the opinion that there seemed to be no firm rules regarding the origin and the forming of the life stories – just as there is no one and only answer to the question of what are autobiographies and what is an autobiographic method. And if we consider this problem in the detail this can also turn out to be an advantage for all of us who have been occupied with it: looking for an answer we have to be creative, while we are solving these problems we are on the part of progress. Different subjective views of our objective reality namely enable scientific disciplines to direct their gaze from within – into themselves.

Slovene ethnology has recently executed a big step forward in recognizing itself in relation to autobiographic research.

(Translated by Nives Sulič)

POVZETEK

AVTO-BIOGRAFSKA METODA – »CASE STUDY« – AVSTRALSKI SLOVENCI

Breda Čebulj Sajko

Slovenski etnologi pri svojem raziskovanju življenja posameznikov in različnih družbenih skupin zelo pogosto uporabljajo avtobiografske zgodbe kot enega izmed osnovnih virov za prikazovanje vsakdana ljudi. V zadnjem desetletju je ravno na tem področju v stroki običajen interes za zbiranje tovrstnih pripovedi prerasel v poglobljenejši analize avtobiografij s teoretičnega zornega kota. V članku so le-te prikazane na osnovi izkušenj avtorice na terenskem delu med avstralskimi Slovenci ter na osnovi nekaterih teoretičnih predpostavk, uveljavljenih med svetovnimi raziskovalci življenjskih zgodb. Iz vseh je razvidna povezava med potekom vsebine pripovedi in identiteto posameznika. Brez zavedanja samega sebe avtobiografija ni mogoča. Zato je vsaka izpoved, pripoved, zgodba ... izključno le posameznikova interpretacija določenega časa in okolja, brez katere ni t.im. objektivne resnice.

Zaključek nam ponuja spoznanja – po stroki zelo različnih – slovenskih raziskovalcev in zbiralcev življenjskih zgodb, ki še danes iščejo odgovor na vprašanje: kaj je avtobiografija?

PRISPEVEK ZA DRUGAČNO GEOGRAFIJO MOČI: MIGRACIJA, MOČ IN IDENTITETA V ODNOSU ENE DO DRUGE

Jernej Mlekuž

COBISS 1.01

UVOD

Arthur Miller je o družbi rekel: »Riba je v vodi in voda je v ribi.« Ta na videz banalen stavek, če ga prevedemo v prostorski (oziroma geografski) jezik, bi izgledal približno tako: »Ljudje so v prostoru in prostor je v ljudeh.« Neproblematično, zakoninjeno enodimenzionalno razumevanje prostora, »kot vode, v kateri so ribe«, bo v tem besedilu dobilo svojo protitež. In ni mi težko reči, da to počnem vsaj z rahlim občutkom odpora, ki se nanaša na disciplinarno nadvlado »ljudi v prostoru«. Razumevanje in preučevanje »prostora, ki ga nosimo v sebi«, ni zgolj izzivalno, ekskluzivistično, akademsko... »mešanje megle« (je seveda tudi to), ampak je tudi osnova za razumevanja in preučevanja »ljudi v prostoru«.

David Silbey v knjigi *Geographies of Exclusion* (1995) pokaže, kako neizbežni sta pri oblikovanju prostorov in krajev izključenost in vključenost. Kot izhodišče si postavlja preprosta vprašanja, kot: za koga so kraji, koga izključujejo in kako so te prepovedi oblikovane ter vzdrževane v praksi? Ob boku razumevanja legalnih sistemov in praks socialne kontrole institucij, nadaljuje avtor, zahteva raziskovanje izključenosti s pozicije izključenih tudi razumevanje omejevanja, prisile in prepovedi dejanj. Del problema je torej identificirati oblike prostorsko-socialne izključenosti, kot te občutijo in artikulirajo »vključeni« oziroma izključene skupine ter posamezniki. Kakor koli že, te skupine ali posamezniki so lahko opazovani kot dominantni ali kot podrejeni, odvisno od načina, kako so kategorizirani. Moški in ženska lahko občutita izključenost kot člana manjšinske skupnosti, toda moški je lahko v tej manjšinski skupnosti, v odnosu do ženske v dominantnem položaju. Teh različnih realnosti ni lahko opazovati in opazovalec mora upoštevati, da bo razumevanje socioprostorskih svetov neizogibno omejeno z opazovalčevim ozadjem in perspektivami. Strinjam se z Jane Flax, ki poudarja, da ne obstaja le ena zatiralna realnost, ne obstaja le ena struktura, zasenčena s podobami dominantne kulture, ki naj bi jo odkrili oziroma predstavili. In dodaja:

»Mogoče ima realnost 'neko' strukturo le iz napačne univerzalne perspektive dominantne skupine. To je le do obsega, kjer oseba ali skupina lahko dominira nad vsemi, in tu se bo realnost pojavila kot oblikovana s serijo pravil ali bo oblikovana s privilegirano serijo socialnih odnosov (cit. po Nicholsonu, 1990, str. 5).«

Moj projekt je vsaj v zasnovi podoben Sibleyjeveemu. Prav tako kot Sibley poskušam pokazati, kako je pri oblikovanju prostorov in krajev *moč* neizbrisljiva, oziroma kako odnosi moči oblikujejo pomen krajev. Foucault poudarja, da:

»Cela zgodovina o prostorih ostaja še nenapisana – kar bi bilo ob istem času zgodovina moči (oba od teh terminov sta v množini) – od velikih strategij geopolitik do majhnih taktik habitata (Foucault, 1980, str. 149).«

Pri tem prav tako kot Sibley izhajam iz preprostih vprašanj: za koga so kraji, kdo je v teh v dominantnem in kdo v podrejenem položaju ter kako se instrumentalije moči kažejo v praksi? Pri tem se omejim: moč opazujem v kontekstu migracijskih dogodkov in okoliščin, ali z drugimi besedami, sprašujem se, kako se v kontekstu migracije kažejo odnosi moči v različnih socialnih situacijah, in te povežem z analizo socialne identitete. Ali kot to jasneje in preprosteje uspe opisati Bottomleyju:

»Ta posebni dogodek – migracija – izzove drugačen način življenja... Migracija izzove v objektivnih okoliščinah radikalno spremembo. Migrantje se gibljejo v različnih političnih in ekonomskih sistemih, kjer prihajajo v stik z obstoječimi shemami razumevanja in odnosov moči (Bottomley, 1992, str. 39).«

V prepričanju, da našete vsebine ne prinašajo končnih odgovorov, bom raje poskušal predstaviti nekatere »konkretne« probleme in rešitve teh raziskovalnih zagat oziroma vprašanj, kot pa da bi razpravljaj o »avtoriteti« številnih »velikih« teorij. Prej kot jasno načrtan znanstveni projekt je to besedilo bolj svobodno (giblivo) oziroma interpretativne narave, ki omogoča različna razumevanja nekaterih aspektov (sodobnih) migracij.

Simpatiziranje s pogledom Gregoryja (1994, str. 12), ki pravi, »da je socialna teorija – prav tako kot geografija – 'potujoči diskurz', opredeljen z različnimi izvori in gibajoč se od enega mesta do drugega«, bo torej tudi naše vodilo pri razumevanju nadaljnjega besedila. Metafora potovanja oziroma premikanja bo na tej poti brez vnaprej načrtanega itinerarija naš kompas/GPS. (Zakaj naj bi bile metafore rezervirane le za leposlovje?) Potovanje oziroma migracija nam bo pomenila izziv za vse tisto, kar Donna Haraway (1991) označuje kot »politiko zaprtosti« (oziroma/in kar si nasploh lahko predstavljamo pod to besedno zvezo.)

RAZUMEVANJE/PREUČEVANJE MIGRACIJ

Besedi (migracije) na pot

Bottomley (1992, str. 16) ugotavlja, da se preučevanje migracij kaže kot osrednje v razvoju socialnih znanosti: razumevanje modernosti, razcvet industrializacije, ruralno-urbano gibanje prebivalstva, oblikovanje delavstva iz razreda kmetov – vse predstavljeno v delih »velikih očetov«, kot so Marx, Weber, Durkheim, Simmel itd. Migracija, kot nadaljuje avtor, je tudi centralni aspekt bolj sodobnih vprašanj o postmo-

dernosti, postindustrijski družbi, fragmentaciji delavskega razreda, posledicah neenakega razvoja in prepletenosti političnih, socialnih ter kulturnih sistemov. Bolj kot zgodovinska »teža« migracije, izpostavljena v teh »velikih besedah« Bottomleyja, nas bo v nadaljevanju zanimala migracija kot fenomen, ki (hipotetično) napeljuje k takšnim in drugačnim družbenoprostorskim spremembam, novim razumevanjem in izzivalnim pogledom.

Termin »migracija« je dandanes predmet številnih kritik; preveč enostavno nas lahko zavede z dominantnim instrumentalističnim pogledom na migracijo kot na *enkraten dogodek* (v določenem času in prostoru), izražen v terminologiji makro push-pull modelov ali na vedenjskem nivoju v terminologiji dražljaja in odziva. V obeh primerih je migracija razumljena kot izoliran fenomen in migrantje kot avtomati – mehansko odzivajoči se na sile zunaj njihove kontrole. Nekateri avtorji so tako začeli konceptualizirati migracijo kot »migrantstvo« [migrancy] (glej Chambers, 1994) – kot *popoln oziroma totalen način življenja* – nasprotujoč konvencionalnim konceptualizacijam, kot so na primer »prisilna migracija« ali »ekonomska migracija« (Stepputat in Nyberg Sørnsen, 1999, str. 87).¹

Konec osemdesetih let so nekateri raziskovalci spoznali, da so migrantje – med katerimi so delali – »razvili transnacionalne prakse, ki niso sodile v slovar socialne znanosti (Bash et al., 1995, str. 16).« Iz te in drugih izkušenj je rasla kritika o konvencionalni migracijski teoriji. Osrednja os te kritike je bila, da je konvencionalna migracijska teorija – informirana s strani nacionalnih držav in največkrat tudi servis teh – razumela internacionalne migrante bodisi kot posameznike, ki so se izselili (emigranti), ali kot tiste, ki so se priselili (imigranti). Z namenom preseči ta razkorak – in podkrepilni z empiričnim gradivom – so raziskovalci začeli razumeti migrante kot dele dveh ali več dinamično prepletenih svetov. Torej družbe pošiljateljice in spreje-

¹ Na eni strani se to sodobno razumevanje migracije (oziroma migrantstva), ki je umeščena ali vpeta v tok vsakdanjega življenja, spogleduje s postmoderno (ali postkulturno /glej Rapport, 1999/) »tradicijo«, na drugi strani pa tudi ne moremo povsem zanikati vplivov globalne mobilnosti na sodobno življenje, ki je v obsežni literaturi predstavljena kot »časovno-prostorska zgoznitev« [compression] (Harvey, 1989; Robertson, 1992), »deteritorializacija« [deteritorialization] (Appadurai, 1990), »hibridizacija« [hybridization] (Bhabha 1990), »sinhronost« [synchronicity] (Tambiah, 1989) itd. Iz te perspektive svet ni več razdeljen v mozaik kulturno-teritorialnih segmentov, ampak je povezan s tokovi ljudi, dobrin, denarja in informacij, vštevši najbolj izolirana območja v svetovnem ogrodju interakcij (Rapport, 1999, str. 9-10). Vse se giblje, vse potuje v tem postmodernem svetu in kultura tu ni več izjema. Ta »potujoča kultura« je danes izmed glavnih virov kritike prostorsko opredeljenega oziroma zamejenega koncepta kulture. Ta, tako rekoč, neizbežna kritika v tekstih postmodernih avtorjev prinaša dekonstrukcijo razumevanja prostorsko zamejenih, »lokaliziranih« kulturnih entitet; kulture, družbe, skupnosti in prostori iz te perspektive nimajo več ontološkega in epistemološkega primata (Rapport, 1999, str. 7). Kot hudomušno pripomni antropolog Clifford (1992, str. 9), je bilo zelo malo razprave o misijonarskem letalu, ki je pripeljalo antropologa na teren in ki je dolgo povezovalo domačine v tesnem stiku z »zahodnim« svetom. Danes to polje interakcije postaja eno izmed osrednjih vzletnih stez v sodobnem antropološkem (Hastrup in Olwig Fog, 1997, str. 5), geografskem (Harvey, 1989; Haraway, 1991; Massey, 1996 itd.) in nasploh družboslovnem raziskovanju.

malke so začele biti razumljene kot oblikujoče enotno polje analize (Stepputat in Nyberg S, rensen, 1999, str. 87).

Študiji primera

Da se izognem suhoparnemu teoretiziranju, bom predstavil dve antropološki študiji, za katere menim, da lahko oblikujeta zanimiva izhodišča oziroma dialog z nekaterimi pogledi humane geografije, s katerimi se v besedilu tudi sam spogledujem. Pri tem se (preprosto) zagovarjam z izhodiščem Gregoryja (1994), ki pravi, da je geografija preveč pomembna, da bi pripadala zgolj geografom. Prav tako kot Gregoryja nas bo v tem poglavju (in seveda v naslednjih) zanimala geografija kot diskurz in ne geografija kot disciplina.

Študiji, o katerih bo tekla beseda v nadaljevanju, se jasno razlikujeta v potezah, kako je migracijsko raziskovanje zastavljeno in kako so rezultati analizirani ter interpretirani. Toda obe študiji sta si enaki v tem, da poskušata dekonstruirati »standardno« razumevanje migracije (in to počneta na različne načine). Prav tako je potrebno reči, da študiji nista enaki po »vloženem naporu«. In nista bili narejeni, zamišljeni, da bi bili enaki. A obe poudarjata prepletenost in soodvisnost današnjega sveta...

Delo Katy Gardner (1995) *Globalni migrantje, lokalna življenja [Global Migrants, Local Lives]* v primerjavi z esejem, predstavljenim v nadaljevanju, lahko opišemo kot »klasično« antropološko monografijo, »tradicionalno« študijo skupnosti, opravljeno z intenzivnim terenskim delom v vasi na podeželju Bangladeša, kjer je mednarodna migracija (predvsem v Veliko Britanijo v šestdesetih in sedemdesetih letih ter kasneje na Bližnji vzhod) opazovana oziroma preučevana kot izredno močan vir ekonomske, socialne in kulturne transformacije lokalne skupnosti (in z njo posameznikov.) Odkar je dostop do morske migracije postal zelo omejen, se je ekonomsko in socialno razlikovanje med gospodinjstvi, ki imajo dostop do tujih dežel (imajo emigrante), ter med gospodinjstvi, ki tega dostopa nimajo (nimajo emigrantov), izrazito povečalo. Denar, poslan iz tujine, je povečal nakupe lokalnih resursov, lokalne cene pa so se dvignile nad finančne zmožnosti gospodinjstev brez prejemkov iz tujine. Ko je enkrat gospodinjstvo vključeno v migracijo, je sposobno »tekmovati«, medtem ko je za tista gospodinjstva, ki so zamudila priložnost »izvoziti« svoje člane v tujino, nakup zemlje nemogoč. Čeprav sem mednarodno migracijo v tem delu besedila predstavil predvsem kot ekonomsko »pustolovščino«, bomo videli, da prinaša tudi globoke socialne in ideološke vplive na lokalno skupnost.

Članek Finna Stepputata in Ninne Nyberg Sørensen (1999) *Pogajajoče gibanje [Negotiating Movement]* temelji na treh odprtih intervjujih s tremi različnimi »gibljivci« [movers] v latinskoameriškem kontekstu. Pedro, prvi izmed »gibljivcev«, uspe pridobiti zemljo in oblikovati »kooperativo« v »divjini« tropskih nižin Gvatemale, kjer so se kmetje iz višje ležečih predelov države naseljevali v šestdesetih letih. Z namenom uničenja marksističnega gverilskega gibanja, ki je ustrahovalo regijo v se-

demdesetih letih, je gvatemalska vojska leta 1982 izvedla številne »masakre« in tako povzročila, da se je večina prebivalstva izselila iz regije. Pedro je igral pomembno vlogo kot predstavnik »kooperative« v tem begunskem valu na poti v Mehiko, kjer tudi še vodi eno izmed begunskih skupnosti. Zgodba Gilea, izobraženega moškega iz srednjega razreda, govori o »ilegalni« migraciji iz Dominikanske republike v Španijo, kjer med 16-mesečnim bivanjem doživi neprijetno izkušnjo izključitve (s tem, da je s strani Špancev kategoriziran kot tujec in ne kot pravi moški, je kot tujec avtomatično označen kot homoseksualec in je »vržen« v isti koš z Dominikanci iz nižjih razredov.) Ta »huda« izkušnja ga odpelje nazaj v Dominikansko republiko, kjer zaživi »normalno in uspešno« življenje. Migracija zadnje »gibljivke« Marie v Madrid, kjer dela v gospodinjstvem sektorju, je bila predvsem odločitev njene družine. Preko omejitev družinskih mrež, ideologije družinskih obveznosti in kontrole iz Dominikanske republike, kjer živi ta njena otroka, mati samohranilka išče načine, kako ublažiti omejitvam avtoritete družine.

RAZUMEVANJE/PREUČEVANJE MIGRACIJ/ MIGRANTSTVA IN MOČI

Besede moči

Koncept moči je spolzek, težko opredeljiv in s tem, ko se bolj nanaša na odnose kot pa na stvari, je neviden ter je zelo težko objekt neposrednih merjenj. Odnosi moči so v naših vsakodnevnih praksah in izkušnjah prav tako globoko utrjeni ter prodorni in ostajajo neopazni in razumljeni kot ukoreninjeni ter neraziskani zaradi ideološke slepote ali zavednega oziroma nezavednega strahu in »nelahkosti« tistega, kar lahko odkrijejo oziroma pokažejo (Pred, 1981, str. 31).

Ali kot moč še bolj »črnogledo« opiše Olsson: »Koncept moči je po naravi dialektično nejasen; moč ne bi bila moč, če ne bi bila težko oprijemljiva. Zato je nemogoče podati jasno in logično definicijo, kaj je to; ko že verjamemo, da smo jo ujeli, spremeni obliko in ponovno izgine (cit. po Predu, 1981, str. 30).«

Tudi zaradi izmuzljivosti ali neoprijemljivosti koncepta moči je besedilo tega podpoglavja bolj interpretativno, kot pa usmerjeno v iskanje kakršnih koli zakonov.

Moč je zelo obsežen koncept in se kaže v različnih oblikah, na različnih nivojih socialnih odnosov. Antropolog Eric Wolf (2001 [1990], str. 383-385) razlikuje med:

- močjo, ki se nanaša na lastnost/sposobnost posameznika kot vplivnost ali zmožnost;
- močjo, proizvedeno v medčloveških odnosih, s poudarkom na sekvencah interakcij in transakcij med ljudmi, ne pove pa nič o naravi arene – polja, kjer se te interakcije odvijajo;
- taktično ali organizacijsko močjo, nameščeno v nagibih usmerjanja in kontroliranja akcij drugih, kar poudarja instrumentalije moči in je uporabna za razumevanje, kako »operacijske enote« usmerjajo akcije drugih z omejeno umeščenostjo;

in strukturalno močjo, ki se naslanja na pritisk družbe – moč, ki ne funkcioniira le z okoljem in domenami, ampak tudi organizira, oblikuje okolje samo in oblikuje distribucijo ter smer tokov energije.

Henry Lefebvre, Michael Foucault in Michel de Certeau so med drugim jasno pokazali, da sta prostor in gibanje socialno konstituirana in da gibanje teles skozi prostor vključuje odnose moči. Razumevanje migracij tako ne more biti popolno brez upoštevanja odnosov moči, tako med prostori kot med ljudmi. Odnos med močjo in gibanjem (migracijo) lahko zaznamo vsepovsod. Če smo nekoliko samoreflektivni, nam ni treba potovati daleč, da opazimo ta odnos: kot ugotavlja Clifford (1992, str. 108): »določeni razredi ljudi so kozmopoliti (popotniki), medtem ko ostali domačini ('lokalci') oblikuje ideologijo (zelo *močne*) potovalne kulture.«

Študiji primera

Študija Katy Gardner poskuša povezati koncept moči z migracijo na nivoju gospodinjstev in skupnosti. Njen poudarek na preučevanju skupnosti kot sistemu ekonomskega in kulturnega razlikovanja med gospodinjstvi sloni na »tradicionalni« antropološki perspektivi in zato poudarja pomen oziroma moč struktur. Toda nepošteno bi bilo reči, da vloge posameznika kot aktivnega akterja [active agent] ni v njeni sliki:

»Nacionalne in lokalne ekonomije, organizacije, skupnosti in družine, življenja posameznikov ter socialne mreže, v katere so vpeti, vsi so vključeni. Medtem ko je izkoriščevalska [exploitative] vloga kapitalizma in kolonializma osnova, na kateri temelji zgodovinski razvoj, so migrantje tudi aktivni akterji. Kulture, katere del so, in njihov individualni oportunitizem ter iniciativa vplivajo in oblikujejo poteze mednarodne migracije in niso samo pasivni objekti v silnicah svetovnega kapitalističnega reda. Kar je torej potrebno izpostaviti, je, kako so globalne in lokalne razmere skupaj z iniciativo in oportunitizmom posameznikov sooblikovale zgodovinsko historično migracijo iz Shyeta [območje avtoričine raziskave] (Gardner 1995, str. 36).«

V svoji monografiji vplivov migracije na transformacijo v podeželskem Bangladešu avtorica razvije »geografijo moči«, ki vključuje tako diferencialne moči med kraji in odnose moči med ljudmi. V razmerjih med kraji migracija ponavadi postane metafora za moč in razvoj:

»... za vse, kar je narobe doma,... kar lahko opazimo, je pojav novih osi diferenciacije, osnovanih na dostopu ljudi do krajev. Odnosi moči so vse bolj izraženi v terminologiji prostora [geographically], medtem ko so bili nekdaj izraženi v odnosu do dela in dostopa do zemlje. Kraji niso preprosto izvori dohodkov, so tudi idiomi odnosov moči, načini opredeljevanja posameznikov in gospodinjstev kot bolj sofisticiranih, bolj izobraženih in bolj bogatih od drugih (Gardner, 1995, str. 272).«

Avtorica opazuje odnose moči med ljudmi in pri tem izpostavlja polarizacijo.

Razlikovanje ni le ekonomsko, ampak je povezano tudi s socialnokulturnim pozicioniranjem: medtem ko imajo nekateri ljudje dostop do tujih držav in zunanjih virov dohodkov in moči, ga drugi nimajo. Hannerz (1992) ugotavlja, da so kulturne manifestacije odnosov med centrom in periferijo največkrat posledica odnosov med razredi. »Imeti bogastvo in moč pomeni imeti enostaven dostop do metropol; in skozi posamezen odnos do metropole posameznik vzpostavlja bogastvo in moč v periferiji (ibid., str. 242).«

Tujina (*bidesh*) oziroma dostop do tujih dežel postane nov izvor moči, ki stopi v igro in spremeni pomen tradicionalnih, lokalnih izvorov moči:

»Medtem ko je *desh* [dom, domovina] še vedno osrednja za eno obliko moči, je *bidesh* postal izvor bolj materialistične moči, od katere je sedaj odvisen tudi *desh*. Zato sta tako v Talukpuru dva diskurza, vsak uporabljen v različnih situacijah. V prvem moralnost in duhovnost vplivata na fertilitnost in zato na ekonomski potencial zemlje. V drugem sta duhovnost in ekonomska moč ločeni. *Bidesh* poseduje zadnjo obliko moči. To lahko interpretiramo kot le enega izmed številnih simptomov globalne hegemonije, ideološko dominacijo severnega središča nad njegovimi južnimi periferijami (Gardner, 1995, str. 77).«

Doreen Massey (1996) predlaga ponovno pretehtanje sodobnega časovno-prostorskega pritiska² v terminologiji socialno razlikujočega efekta mobilnosti z namenom, da oblikujemo oziroma pokažemo »politiko mobilnosti in dostopa«. »Zato se zdi, da mobilnost in kontrola nad mobilnostjo izražata in oblikujeta moč. Ni preprosto le vprašanje neenake distribucije, da se nekateri ljudje gibljejo več od drugih in da imajo nekateri ljudje več kontrole od drugih. Gre tudi za to, da mobilnost in kontrola

² Časovno-prostorski pritisk [time-space compression] je po besedah stvaritelja Davida Harveya (1989) »proces, ki je tako revolucionariziral objektivne kvalitete prostora in časa, da smo prisiljeni spremeniti, včasih v zelo radikalnih načinih, naše predstave sveta.« Vsebujoč pogled historično-geografskega materializma Harvey primarno razume časovno-prostorski pritisk kot produkt, kar je Marx (in drugi avtorji iz 19. stoletja) identificiral kot pritisk oziroma silo »uničenja [annihilate] prostora s časom« izpod kapitalizma, oblikovanega s pomeni blagovnih produkcij in akumulacije kapitala. Harvey je poudaril, da je tehtno izbral besedo »pritisk«, »ker je bila zgodovina kapitalizma karakterizirana s hitrostjo v tempo življenja; medtem ko je premagovala prepreke, se včasih zdi, da se je svet zrušil na nas (cit. po Gregoryju, 2001, str. 833).« Harvey usmerja posebno pozornost na načine, v katerih časovno-prostorski pritisk dislocira *habitus*, ki daje socialnemu življenju (negotovo) koherentnost. Ta je povezana s krizo reprezentacije, katere posledice so moteče in zaskrbljujoče. Časovno-prostorski pritisk pod znamenji kapitalistične modernizacije vključuje »slabe slutnje«, »šok«, »občutek propada« in »teror«, ki se prenašajo v »krizo identitete« (cit. po Gregoryju, 2001, str. 834).

Prav tako se časovno-prostorski pritisk nanaša na gibanje in komunikacije med prostori, na prostorsko razširjanje socialnih odnosov in na naše izkušnje vsega tega. Najpogostejše interpretacije omenjenega koncepta razumejo to predvsem kot rezultat dejanj kapitala in naraščajoče internacionalizacije. Iz te perspektive torej čas, prostor in denar vrtijo svet in nas (če že ne svet); kapitalizem in njegov razvoj oblikujeta in determinirata naše razumevanje ter izkušnje prostora (Massey, 1996, str. 238).

nekaterih ljudi lahko aktivno oslabita druge. Različna mobilnost lahko oslabi vpliv že šibkih. Časovno-prostorski pritisk nekaterih skupin lahko zmanjša moč drugih (ibid., str. 240).« Tako vsakokrat, ko uporabimo avtomobil, povečujemo osebno mobilnost in s tem zmanjšamo socialno racionalnost in finančno preživetje sistema javnega prevoza – in s tem tudi potencialno zmanjšujemo mobilnost tistih, ki slonijo na tem sistemu. Ali na primer sposobnost kapitala, da kroži po svetu in se širi, onemogoča lokalnim ekonomijam, da se širijo – tekmujejo za investicije. Kot poudarja Masseyjeva (1996, str. 240, 241), se moramo vprašati, kako naša relativna mobilnost in moč nad mobilnostjo ter komunikacijami pogojujeta prostorsko ujetost drugih skupin. Podobna vprašanja si je v svoji študiji postavljala tudi Gardnerjeva:

»Tukaj gre, kakor koli že, za naraščajočo črto diferenciacije v vasi, med tistimi, ki imajo dostop do *bidesha* in tistimi, ki ga nimajo... Odkar so bile denarne pošiljke iz tujine, izkazujejo velik ekonomski razkorak med *des-hem* in *bideshem*, uporabljene za nakup lokalnih resursov, so dvignili lokalne cene veliko nad zmožnosti tistih brez dostopa do tujih plač. Enkrat, ko je gospodinjstvo uspešno vključeno v migracijo, je ponavadi (toda ne vedno) zmožno tekrovati. Za tiste, ki so zamudili priložnost [da se vključijo v mednarodno migracijo], kakor koli že, je nakup zemlje ponavadi nemogoč. Moč *bidesha* za transformacijo je v tem pogledu iluzorna, saj revni nikoli ne morejo tja.

Prekomorska migracija je torej vplivala na socialno in ekonomsko polarizacijo v Sylhetu, čeprav je v začetku omogočala večjo mobilnost (Gardner, 1995, str. 271).«

Če se povrnem k Wolfovi (2001) »kategorizaciji« moči, diferencial moči med kraji lahko razumemo kot strukturalno moč – moč, ki jo Marx izpostavi, ko govori o moči kapitala, ki razporeja in oblikuje delovno silo (Wolf, 2001, str. 384) in/ali moč, ki je osnova neomarksističnim interpretacijam mednarodne migracije kot izraza neenakomerno razporejene moči med centrom in periferijo. Kot nam pokaže študija Gardnerjeve, odnosi med centrom in periferijo niso izključno hierarhični, ampak obstajajo tudi lokalni izvori moči, ki se pogajajo s centri, prav tako pa obstajajo številne oblike lokalnega ideološkega odpora. Z drugimi besedami, lokalne elite niso (vedno) lahek zalogaj kapitalističnega imperializma; lokalni diskurzi in odnosi moči na lokalnem nivoju lahko delujejo v številnih smereh:

»Na primer religiozni povratek hkrati nasprotuje sekularizirani zahodni hegemoniji in se sam obnaša hegemonično; zato je praksa *pardaha* [zakrivanja obraza] bogatejših žensk tako v funkciji neenakih spolnostnih odnosov (hegemonija moških) kot odnosov moči med ženskami neenakega ekonomskega statusa (hegemonija bogatejših žensk) (Gardner, 1995, str. 18).«

Na drugi strani lahko odnose moči med ljudmi, izražene v sociokulturnem in ekonomskem razlikovanju opazujemo oziroma razumemo kot taktično ali organizacijsko moč; moč, ki kontrolira okolje, v katerem ljudje izražajo svoje potenciale in so v interakciji z drugimi. Nigerijski *Bush* in *Been-tos*, ki ju opisuje Hannerz (1992),

imatata zelo veliko skupnega z gospodinjstvi z migranti (*bidesh*) Gardnerjeve in gospodinjstvi brez migrantov (*bideshi nai*), kjer imajo določeni ljudje dostop do tujih dežel in zunanjih virov ter imajo tako možnost napredovanja (*Been-tos*). Drugi, ki nimajo dostopa do tujih dežel in možnosti napredovanja, postanejo asociirani z rustikalno naravnostjo in neznanjem (*Bush*).

Kot smo lahko videli: razlikovanje ni le ekonomsko, ampak tudi kulturno. Kot pokaže Gardnerjeva, odnosi moči so – tudi kot rezultat migracije – neposredno povezani s produkcijo in reprodukcijo lokalne kulture. Da so pomeni hierarhično razvrščeni in kontrolirani s strani določenih skupin, je bilo predstavljeno v delih številnih antropologov, najbolj izpostavljeno pa v delu francoskega sociologa Bourdieua. Socialna struktura – po Bourdieuevi interpretaciji je ta ekonomski razred – usmerja kulturni tok, prej kot kultura oblikuje socialno strukturo (Gardner, 1995, str. 17). Kot pokaže študija Gardnerjeve, se kulturni pomeni neprestano pogajajo in izpodbijajo med tekmujočimi skupinami. Prav tako (oziroma prav zato) sta hierarhija in status v njeni študiji razumljena kot dinamična, njuni pomeni se neprestano pogajajo ter spreminjajo, s tem ko čas teče in s tem, ko se okoliščine ljudi spreminjajo:

»Bitka med različnimi rodovi za višji status kaže na to, da je status prej kot dinamičen neprestano na novo izmišljen. Videno v tej luči, lokalna in družinska zgodovina ne more biti razumljena kot objektivna, ampak kot manipulirana in redefinirana, da ustreza potrebam dominantnih skupin. Tako je vsepovsod po svetu (Gardner, 1995, 144).«

Esej Finna Steputtata in Ninne Nyberg Sørensen (1999) išče oziroma sledi odnosom med avtoriteto, gibanjem in identiteto na primeru treh različnih »gibajočih se« posameznikov. V tej študiji je poudarek na posamezniku kot analitični enoti, njeno ali njegovo gibanje pa je predstavljeno v odnosu do socialno-prostorskih mrež, kjer se posamezniki gibljejo in od koder prihaja moč:

»V konvencionalnih študijah bi bile osebe, ki nastopajo v eseju, opredeljene kot begunci, migrantje ali točneje migrantje povratniki. V našem primeru se bomo izognili tem kategorijam in bomo iskali načine, v katerih so 'gibljivci' [movers] in njihovo gibanje avtorizirani (ali deavtorizirani) skozi pripovedi o njihovi in o prostorski ali socialni mobilnosti drugih (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1999, str. 85).«

Namesto uporabe eksplicitnega koncepta moči avtorja raje uporabljata termin (ali analitično kategorijo) »avtorizacije«, ki vključuje pozornost avtoriteti³ kot legitimnemu dometu moči in na drugi strani avtorstvu. Na eni strani se torej osredotočita na »avtoriziranje drugih (avtorjev poudarek), [to je] oseb in institucij, s katerimi se

³ Avtoriteto lahko označimo kot enega izmed načinov za doseg in posedovanje moči. Drugi pogostejši načini so še: *sila* (tako mentalna kot fizična, nasilna kot nenasilna), *manipulacija* in *prepričevanje* (ter oblikovanje konsenza). Moč je »najlažje« dosežena, če je njen izvor priznan kot legitimen s strani tistih, h katerim je usmerjena. Legitimnost moči je lahko dosežena s sklicevanjem na tradicijo, s karizmo močnejšega/vplivnejšega ali skozi institucionalizacijo in družbene strukture, še posebej tiste, ki se nanašajo na državni aparat (Johnston, 2001, str. 630).

gibanje pogaja (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1999, str. 85). Na drugi strani avtorja opazujeta 'avtoriziranje sebe' (avtorjev poudarek), načinov, v katerih ljudje konstruirajo sebe v terminologiji gibanja in kako opisujejo sebe v posameznih prostorih ter kako sprejemajo nad seboj avtoriteto s predstavljanjem sebe v kontekstualno specifičnih situacijah (ibid., str. 86).«

Če se povrnemo k Wolfu (2001), Steputtatovo in Nyberg Sørensenino »avtoriziranje drugih« poudarja taktično ali organizacijsko moč, nameščeno v nagibih usmerjevanja in omejevanja dejanj drugih, toda prav tako vključuje pozornost na moči, oblikovane oziroma izražene v medsebojnih odnosih, ter na strukturalni moči, ki se naslanja na pritisk družbe. Domet moči institucij, kot sta družina ali država, se kaže in deluje na različnih nivojih socialnih odnosov. Na primeru Gileove neprijetne izkušnje izključitve moči tako lahko opazujemo v medsebojnih odnosih, kjer je izključitev osnovana na razlikovanju med tujci in Španci. Na drugi strani se moč v Gileovem primeru kaže kot taktična ali organizacijska moč, kjer »Španci« izražajo svoje (s strani države oblikovane) potencialne in omejujejo dejanja »tujcev«, in prav tako lahko govorimo o strukturalni moči, ki odslikava strukturalno »težo« politične ekonomije.

Steputtatove in Nyberg Sørensenine »potovalne zgodbe« govorijo o prepletenih, povezanih in hkrati ločenih svetovih. Ideja, da so mobilni subjekti del dveh ali več svetov, ki so dinamično povezani, se zdi priročna za nadaljnje razumevanje odnosov med migracijo in močjo. Kakor koli že, od tu naprej prihaja do razhajanja med pogledi. Razprave o transnacionalni⁴ mobilnosti tako na eni strani poudarjajo, da migrantje ohranjajo razredno, nacionalno ali etnično pripadnost; ta jim omogoča izražanje upora proti globalnim strukturam, ki obkrožajo imigrante (Bash et al., 1994). Druge študije transnacionalne mobilnosti pa kažejo, da gibanje skozi številna socialna polja migrantom omogoča, da ubežijo uradnim kategorijam, ki pripisujejo identiteto (Kearney, 1991). Izkušnje, ki izhajajo iz pripovedi treh migrantov v študiji Steputtata in Nyberg Sørensenove, vendarle sugerirajo, da je transnacionalni prostor spodbijajoč, prostor, ki ne more biti viden kot socialni izenačevalec, ki omogoča vsem mobilnim subjektom enakost oziroma jih izenačuje. In zato tudi ne more biti viden kot oblikovan iz serije praks in diskursov enako uporabljenih od vseh udeležencev v transnacionalnih mrežah:

»Izogibanje omejitev družinskih obveznosti doma in [zaposlitev v] gospodinskem sektorju v tujini sta lahko preprosto razumljena kot znaka zahodne

⁴ Zagovorniki transnacionalizma [transnacionalism] poudarjajo, da nacije in lokalne skupnosti ne morejo biti razumljene kot neodvisne enote. Bash et al. (1994) definirajo transnacionalizem kot » proces, kjer migrantje oblikujejo in ohranjajo razvejane socialne odnose med izvornimi in družbami gostiteljicami.« V tem procesu migrantje »oblikujejo socialna polja, ki sekajo geografske, kulturne in politične meje«, medtem ko ohranjajo številčnost (multiplost) vključenosti, tako v domači kot v družbi gostiteljici. Dejanja, odločitve in identitete transemigrantov so vpete v socialne mreže in odnose, ki jih »simultano povezujejo v dve ali več nacionalnih držav.« Glede na ta pogled sodobne migracije tvorijo »nezamejeno nacijo« [nation unbound], kjer je prostor vpisan na nov način. Migrantje ostajajo člani izvornih nacionalnih držav in ohranjajo ali pridobijo določeno avtoriteto s strani teh držav.

hegemonije [Westernization] in nadvlade evropskih oblik življenja. Take interpretacije kljub temu podcenjujejo »dinamično naravo vezi z domovino (Gardner 1995). V Mariinem primeru se zdi, da s tem, ko se poskuša osvoboditi kontrole družine, na novo vzpostavlja druge vaške vezi v Madridu (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1999, str. 104).«

Pripovedi v študiji Steputtata in Nyberg Sørensenove kažejo, da za razumevanje obsega koncepta moči v teh spodbijajočih, kompleksnih transnacionalnih prostorih ni dovolj opazovati izključno »ozko razumljene« moči in odpora, ampak tudi procese kategorizacije in diskurze razlikovanja ter prav tako konzumacijo, transformacijo in razgradnjo teh procesov ter diskurzov (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1999, str. 86). Kakor poudarita v zaključku:

»Najin pristop naredi analizo avtorizacije in gibanja nekoliko kompleksno: gibanje nasprotuje in/ali oblikuje avtoriteto... Predvsem sva opazovala pripovedovalčeve strategije avtoriziranja, ki povezujejo izkušnje in samo avtoriziranje. Presenetljivo je, kako se trije pripovedovalci/gibljivci trudijo, da prikažejo sebe kot posameznika, ki mu uspe napredovati skozi proces gibanja, kot osebo, ki doseže cilj (od nivoja posameznika do nivoja skupnosti). Toda prav tako je presenetljivo, kako vsi trije reproducirajo pozicije razlikovanja v terminologiji klientskih odnosov [client-relation], razreda in regije... Gileo je dobro izobražen, individualist, moški iz srednjega razreda, ki je preživel in se naučil iz izkušnje migracije, postal močnejši in bolj samozavesten. [Gileo] opisuje Dominikansko republiko kot kraj poštenih, delovnih mož, [delovnih] za dobrobit svojih družin (to je, če vedo, kako to narediti in če so pripravljeni to narediti). Dominikanska republika torej nasprotuje demaskulariziranemu prostoru transnacionalne migracije (Španija), prostoru, kjer so dominikanski moški konstruirani kot »homoseksualci« in dominikanske ženske (zunaj kontrole svojih moških) spremenjene v 'prostitutke' (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1999, str. 105).«

V monografiji Gardnerjeve, ki bi bila v postmoderni terminologiji bolj »prostorsko orientirana/zamejena«, sta *desh* in *bidesh* prav tako fluidni kategoriji, ki sta prej dinamično prepleteni kot pa togi in zamejeni lokaliteti. Na primer razumevanje/preučevanje gospodinjstva Gardnerjeve, osnovanega na razlikovanju med rezidenčnimi, ekonomsko sodelujočimi in lastniškimi [property holding] skupinami, pokaže gospodinjstvo kot skupek odnosov in transakcij, kjer lokacija gospodinjstva postane manj pomembna. Odnosi in kontrola nad resursi lahko transcedirajo oziroma predstavijo lokalnost; dom je lahko prestavljen v tujino. »V tem smislu, le zato ker so gospodinjstva fizično ločena, ne pomeni, da prenehajo biti gospodinjstva (Gardner, 1995, str. 121).« Ta reprodukcija socialnih odnosov je prav tako objektivizirana kot simbolizirana z izmenjavo, ki se odvija med kraji. Ta pomaga utrditi odnose med ljudmi, ki so fizično ločeni, in spaja meje oziroma mejnosti med domom in tujino. Toda to je vse prej kot uravnano; s tem ko se odnosi med kraji in ljudmi neprestano spreminjajo, se (pre)oblikuje tudi narava in vsebina transakcij:

»Izmenjava med kraji naredi veliko več kot reproducira socialne odnose v različni obliki. Kot sem predlagala v predhodnem poglavju, posebne dobrine izražajo pomene o krajih, od koder so prišli, prav tako kot objektivne lastnosti dobrin samih. Potrošnja produktov *deshi* je tudi socialna potrditev spiritualnosti *deshi* in njene sposobnosti, da preživi prebivalce. Na drugi strani dobrine iz tujine povezujejo svoje potrošnike z ekonomsko in politično silo *bidesha*, objekta želje. Dobrine torej nosijo ideje o moči in te ideje se izmenjujejo med ljudmi iz Syhleta in ljudmi preko morja (Gardner, 1995, str. 122).«

Do podobnih ugotovitev je prišel Friedman (1990), ki je pokazal, da je potrošnja vedno dejanje identitete, prenašajoča sporočila o potrošnikovem političnem in ekonomskem mestu v svetovnem sistemu, toda to se kaže na zelo različne načine. Medtem ko požrešna potrošnja risarskih etiket urbano populacijo iz Konga povezuje z (zamišljeno) življenjsko silo moči in vitalnostjo severa, japonski Ainuji trgujejo svojo etničnost za potrošnjo drugih; kot Kongovci konzumirajo modernost, Ainuji proizvajajo svojo osebnost [selfhood] (ibid., str. 311). Seveda je proces veliko bolj kompleksen, kot se zdi iz predstavljenih primerov. Na primer, ljudje, ki živijo v favelah Ria, poznajo globalni nogomet kot vsebino žepov svojih hlač in so prispevali nekatere od igralcev; prav tako so množično prispevali h globalni glasbi – dali so sambo in oblikovali lambado, ki jo je v klubih širom zemeljske oble v devetdesetih plesal vsak. In velika večina teh ljudi ni bila niti v centru Ria. Na neki stopnji so zelo veliko prispevali k procesom, ki smo jih imenovali časovno-prostorski pritisk, in na drugi stopnji so popolnoma zaprti v te procese, oziroma so v odnosu do njih v povsem podrejenem položaju (Massey, 1996, str. 240).

Gre torej za zelo kompleksno socialno diferenciacijo, slonečo na stopnjah gibanja in komunikacije in prav tako na stopnji kontrole in vključenosti. Načini, kako so ljudje umeščeni v časovno-prostorski pritisk, so izrazito kompleksni in različni (Massey, 1996, str. 240).

RAZUMEVANJE/PREUČEVANJE MIGRACIJ/MIGRANTSTVA IN MOČI V LUČI OBLIKOVANJA/OHRANJANJA IDENTITETE

Besede identitete

V uvodu smo omenili, da je migracija dogodek, ki (hipotetično)⁵ stoji zunaj vsakdanjega toka družbenega življenja in prisili migrante, da pretrsejo obstoječe katego-

⁵ Številni sodobni avtorji kritizirajo poudarek na izjemnosti/izpostavljenosti migracije; gibanje je namreč za velik del prebivalstva daleč od tega, da bi motilo njihov način življenja, in oblikuje oziroma sestavlja povsem normalen način življenja (Rossaldo, 1998; Clifford, 1992). Clifford (1992) je predlagal, naj bi bilo »potovanje« v ospredju etnografske analize, in kulture naj bi bile opazovane kot »mesta prebivanja in potovanja« [sites of dwelling and travel] (ibid., str. 103).

rije identitete in socialnih odnosov v kontekstu tega dogodka. Manj ortodoksno reče-no, ko se ljudje fizično gibljejo, se premikajo tudi njihove osebne in socialne mejnosti [boundaries]; v tem pogledu migracija vključuje konstanten proces ponovnega izumljanja in redefiniranja. Številne študije so pokazale, da se migracijski dogodki ne dotaknejo samo identitet »gibljivcev«, ampak tudi ljudi, ki ostanejo »doma« (Watson, 1975; Kessinger, 1979; Murray; Gardner, 1995; Paeregaard, 1997; Schwartz, 1997 itd.), in ljudi, ki so »morali dom odstopiti gibljivcem« (Grillo, 1985; Buller in Hog-gart, 1994; Refslund, Sørensen, 1997; Driessen, 1998 itd.). V nadaljevanju besedila bom dodal v obstoječi okvir vprašanje socialne identitete, za katero upam, da nam bo pomagala bolj jasno razumeti odnos med migracijo in močjo. Če se pri tem dotaknem epistemoloških vprašanj, si upam dodati, da je analiza socialne identitete lahko upo-rabno orodje v razumevanju odnosov med konkretnimi modeli vedenja posameznikov na eni strani in bolj abstraktnimi koncepti kolektivnega na drugi strani.⁶

Študiji primera

Z namenom, da usmerim diskusijo v zeleno smer, bom uporabil že predstavljeni študiji. Po mojem mnenju ti dve prinašata nekatere zanimive poglede in vprašanja o socialni identiteti v odnosu do migracije in moči. Študiji sta prikladni oziroma priročni, ker se dotikata vprašanj socialne identitete povsem različno. Gardnerjeva se omeji na ljudi, ki so ostali doma, Steputtat in Nyberg Sørensenova se osredotočita na iden-titeto »gibljivcev«; zadnja poudarja *individualno posebno* in prva izpostavlja *kolektivno deljeno (skupno)* itd. Seveda obstajajo še veliko bolj pomembne razlike, o kate-rih nameravam spregovoriti. V obeh študijah igra identiteta pomembno vlogo, čeprav ni vedno jasno izpostavljena. Za začetek najdimo primera, da prikažemo, kakšne obraze kaže identiteta v teh dveh študijah:

»Iz pripovedi dona Pedra in Marie smo se naučili, da so spolnostna, starost-na, razredna, etnična, religiozna in druge identitete definirane ter opredelje-ne v terminologiji mobilnosti z in med nacionalnimi državami. Na drugi strani se tako te identitete pogajajo in so na novo ustvarjene v specifičnem procesu gibanja (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1995, str. 107).«

Avtor nadalje poudarja, da bi morala »koncepta« »potovanja v prebivanju« in »prebivanja v potovanju« zasedati osrednje mesto v kulturnih študijah.

⁶ Odnos med *individualno posebno* identiteto in *kolektivno deljeno (skupno)* identiteto ostaja dokaj nejasen in neraziskan oziroma razumljen kot aksiomatičen. »Kot posledico, celo zelo sofisticirani sociološki argumenti ponavadi ponujajo 'črno skrinjico', kjer naj bi bilo skrito razumeva-nje, kako 'deluje/je delovala' identiteta (Jenkins 1996, str. 19).« Po mnenju Jenkinsa mora teore-tiziranje socialne identitete vsebovati obe (individualno posebno in skupinsko deljeno) v enaki meri. Individualno posebno in skupinsko deljeno sta lahko razumljena kot podobna, če ne po-vsem enaka v pomembnih pogledih, »da je vsak rutinsko povezan, ali boljše, zapleten z drugim; da so procesi, s katerimi sta oblikovana, preoblikovana in spremenjena analogni; in so vsi sami po sebi socialni (ibid., str. 19).«

V študiji Steputtata in Nyberg Sørensenove je socialna identiteta asociirana z gibanjem in tako predstavljena kot *procesualna*, kot aspekt spreminjajoče se organizacije interakcije in vsakdana. Avtorja sta osredotočena na opazovanje, kako identiteta vpliva na interakcijo.

V študiji Gardnerjeve identiteta piše navidez bolj pisano zgodbo. Toda na kratko lahko rečemo, da je njeno preučevanje socialne identitete v veliki meri povezano z vprašanji *statusa in sistema* »socialne klasifikacije« (kategorizacije) in usmerja pozornost na to, kako je identiteta (ali/in razlikovanje) socialno oblikovana. Po Jenkinsu (2000) moramo socialno identiteto razumeti kot interakcijo med (*internim*) *samodefiniranjem* in *definiranjem s strani drugih (eksternim)*, kot simultano proizvedeno med *skupinsko identifikacijo in socialno kategorizacijo*.⁷ Poudarjanje, da je dialektičnost med skupinsko identifikacijo in socialno kategorizacijo ukoreninjena v medsebojnih odnosih, ne pomeni, da sta v specifičnih situacijah obe enako pomembni. »Ena bo najverjetneje dominirala, katera, je največkrat vprašanje diferenciala moči (Jenkins, 2000, str. 97-98).« Torej nas problematiziranje skupinsko-kategoričnega razlikovanja pripelje do vprašanja oziroma centralnosti moči in do politike v procesu ohranjanja in spreminjanja identitete. Tipično za politične kontekste je, da se kolektivne identitete branijo, se uveljavljajo, so napadene in se upirajo. Zato je pristop Gardnerjeve k socialni identiteti tesno povezan z močjo.

Avtorica razlikuje tri (historično) vitalne komponente sistema socialne klasifikacije: kri, zemljo in delo. Predstavimo eno od njih v odnosu do nove komponente, ki naredi sistem socialne klasifikacije veliko bolj kompleksen:

»Kar je jasno, kakor koli že, je to, da je postala migracija vitalen resurs v vasi, zato je osrednje povezana s pridobitvijo zemlje. Odkar so bile finančne pošiljke iz tujine uporabljene za nakup zemlje in zato, ker se je dvignila njena cena, vaško prebivalstvo ni več klasificirano v terminologiji dostopa do zemlje, ampak v terminologiji dostopa do tujih dežel. Ta dihotomija med lastniki zemlje in tistimi brez svoje zemlje sloni na situaciji, v kateri so tista gospodinjstva, ki jih vaščani klasificirajo kot *bideshi* (z migranti) in *bideshi nai* (brez migrantov) (Gardner, 1995, str. 81).«

Gardnerjeva opisuje migracijo kot nov vir moči, ki stopi na oder; dostop do tujih dežel ne omogoča le ekonomskega, ampak tudi simboličnega kapitala:⁸

⁷ Barthovo (1969) razlikovanje med »mejnostjo« [boundary] in »vsebino« [content] (kulturna stvar ali vsebina, ki karakterizira etnično skupino) prinaša širše razlikovanje, ki naj bi bilo začrtano med *nominalno* in *virtualno* identiteto. Prva je *ime* in zadnja je *izkušnja* identitete. Posamezniki si tako lahko delijo enako *nominalno* identiteto, toda ta jim v praksi lahko pomeni zelo različne stvari in ima različne posledice za njihova življenja. To razlikovanje se v nekaterih ozirih prekriva z razlikovanjem kategorija-skupina, toda z njim se vedno ne ujema (Jenkins, 1996, str. 24).

⁸ Bourdiejev (1991, str. 229-231) koncept simboličnega kapitala v pomenu prestiža in socialnega ponosa sestavlja z ekonomskim kapitalom, socialnim kapitalom (različne oblike pomembnih odnosov s pomembnimi drugimi) in kulturnim kapitalom (primarno legitimno znanje) tako imenovane dobrine ali resurse. Pozicije stojijo v odnosih dominacije, subordinacije ali ekvivalence eden do drugega z učinkovitostjo dostopa do dobrin ali resursov, ki so vloženi/zastavljeni v ne-

»... biti emigrant lahko pomeni imeti prav toliko socialne in ekonomske moči, kot posedovati zemljo. Ni samo to, da migracija generira vredne finančne pošiljke iz tujine; prav tako prinese socialni prestiž, znanje, kulturni kapital, da si bil v tujini, in možnost biti patron. Migracija seveda ni edini nematerialni kapital v Talukpurju [kraj avtoričine raziskave]. Tako so dohodki, pridobljeni zaradi uspešnih podvigov v tujini, vključeni v druga področja, ki na drugi strani generirajo politično, socialno in ekonomsko moč. V tem smislu sta ekonomska pozicija in socialna moč neločljivi (Gardner, 1995, str. 130).«

V vsaki družbi so organizirani procesi identifikacije centralni za alokacijo nagrad in kazni, resursov ter porabe, časti in stigme. So v središču socialne konstrukcije, hierarhije in socialne stratifikacije. Zato so vprašanja klasifikacije vedno tudi vprašanja identifikacije (Jenkins, 2000, str. 138, 121).

Kot sem že pokazal v prejšnjem poglavju, sta hierarhija in status v študiji Gardnerjeve razumljena kot dinamična, njuni pomeni se stalno pogajajo, s tem, ko teče čas in s tem, ko se okoliščine ljudi spreminjajo. Spoznanje, da je sistem fleksibilen, ne pomeni, da so lokalne definicije statusa nepomembne ali povsem determinirane z ekonomsko pozicijo. Prej govorijo, »... kako ekonomski proces deluje s kulturnimi kategorijami, ki so stalno redefinirane, da ustvarjajo pomene (Gardner, 1995, str. 147).« Vsak status je lahko postavljen v afekt – vplivan in operacionaliziran v številnih načinih, odvisen od posameznikove vključenosti, kontekstualnih okoliščin in sposobnosti ter zahtev pomembnejših drugih (Jenkins, 2000, str. 136, po Mertonu, 1957). Študija Gardnerjeve pokaže, da so odnosi moči ključni za status:

»Ni mi lahko opisovati lokalne ideologije kot hierarhije 'napačne zavesti', toda strinjam se, da morajo biti status in njegove definicije analizirane v terminologiji moči med skupinami. Ni presenetljivo, da so bogati tisti, ki propagirajo razlikovanje med *bhala* in *chhoto* [rodovnimi skupinami], kar jim omogoča ohranjanje njihovih pozicij. Ti imajo tudi moč, da spremenijo svojo klasifikacijo, če je to potrebno. S tem ko se spremeni sreča gospodinjstva in ko se pridobi bogastvo, se lahko poustvari njegova zgodovina ter dediščina, čeprav bo zato moralo preteči nekaj desetletij. Medtem ko novi uspešneži pridobijo moč, da manipulirajo s svojo preteklostjo in sedanostjo ter predstavljajo sebe kot *bhala*, se tisti, ki so se po ekonomski hierarhiji premaknili navzdol, sklicujejo na svoje pripadanje višjemu *gusthi* [rodovni skupini], če ga imajo, z namenom podpore, ki jo ta prinaša (Gardner, 1995, str. 137).«

Revnejši in/oziroma nemigrantje, brez pripadanja pravi sorodstveni skupini, so povečini izključeni iz te igre neprestanega oporekanja in redifiniranja. Gardnerjeva prav tako pokaže, da obstajajo številni izvori dominacije in številne oblike konfor-

varnosti na »polju« [field]. (»Polje« je v Bourdiejevem besednjaku strukturiran sistem socialnih pozicij, okupiranih s strani posameznikov ali institucij in je prav tako sistem sil, ki obstajajo med temi pozicijami; »polje« je v terminologiji odnosov moči strukturirano navznoter (interno) (Jenkins, 1999, str. 85).

mizma (in/ali odpora), in z Bourdieujevo (1991) pomočjo lahko rečemo, da so vsi neposredno povezani s simbolizacijo kolektivnih identitet.⁹ Produkcija in reprodukcija (različnih) religioznih simbolov je le eden izmed številnih primerov simbolizacije kolektivnih identitet v študiji Gardnerjeve:

»Lokalni pir [muslimanski svetnik, sveti mož] se ni preprosto pojavil iz oblakov dima. Zatorej so bili nekateri transformirani in sedaj razglašajo nova sporočila internacionalnega purizma, toda z lokalnimi idiomi. Drugi ostanejo mistiki; njihovi kulti izražajo odpor proti purističnemu islamu, ki dominira, toda izkazujejo tudi kulturno marginalizacijo revnejših in skupin nižjega statusa. Kot smo videli, nas kulti *pira* lahko veliko naučijo o neenakosti v Talukpurju in o njenem odnosu do migracije (Gardner, 1995, str. 269).«

Kakor koli že, individualne in kolektivne identitete so vedno simbolično oblikovane in so (zagotovo) stvar simbolične kategorizacije.¹⁰

V študiji Steputtata in Nyberg Sørensenove lahko prav tako opazimo »moč« socialne kategorizacije, ki spremlja proces gibanja. Gileova težka izkušnja to jasno predstavi:

»Zagotovo ne bom nikoli več zapustil Santa Dominga in ne bom odšel nikamor drugam. Nikoli ne bom šel nazaj, da se bom počutil tujca. Tam [v Španiji] so bile osebe, ki so zame *frankisti*. Ko sem delal, so stali za mano in govorili. Govorili so: 'Ti prekleti tujci, ti so vsi homoseksualci (*estos extrajeros del diablo, maricones todos*)', ali razumeš? In to te je udarilo vsak dan; vedel si, da nisi zaželen, kamor koli si šel.« (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1999, str. 98)

Gileov primer kaže na to, da so nekateri ljudje, nekatere skupine v dominantnejšem položaju, da oblikujejo svoje identitete in se upirajo vplivom oziroma prisili identifikacije s strani drugih; nekateri – šibkejši – so v slabšem položaju. Jenkins (2000) poudarja, da »socialne identitete obstajajo in so napadene, branjene in alocirane z odnosi moči. Identiteta je nekaj *preko*, s čimer se pojavi napor/prizadevanje in s čimer se oblikujejo zvijače/prevare: začne in konča se v politiki. Tu ne gre le za klasifikacijo posameznikov, ampak tudi za klasifikacijo populacij (ibid., str. 25).« Torej še tako naključna kategorizacija ni brez posledic; kategorizacija ljudi lahko vedno pomeni poseg v njihova življenja.

Gileov primer prav tako kaže, da je stereotipiziranje pomembna lastnost klasifikacije. »Stereotipiziranje, etiketiranje in klasifikacija socialnih kolektivov, četudi v posebni obleki, poenostavlja informacijske tokove o kompleksnih situacijah. Je ekstremen primer splošnega procesa klasificiranja idealne tipizacije (Jenkins, 2000, str.

⁹ Kolektivne identitete niso notranje (interno) homogene in soglasne [consensual]. Se (lahko) spremenijo in se (lahko) razlikujejo od osebe do osebe, od konteksta do konteksta ter (lahko) trajajo naprej. »Brez poudarka na simbolični dimenziji identifikacije – v dodatek/seštevek transakcijskemu in interakcijskemu – to ne more biti popolnoma razumljivo (2000, 1996, str. 111).«

¹⁰ Po Cohenu (1974) je simbolizacija osnova celotnemu procesu institucionalizacije: »socialni odnosi se oblikujejo in ohranjajo skozi simbolične oblike in dejanja (ibid., str. 5).«

122).« Preden so stereotipi kaj drugega, poudarja Sperber, so močni simboli: »simbolični diskurz... je rezerviran za izkušnjo iz minimalnih fragmentov, da vzpostavi maksimum hipotez, ne da bi jih dal na preizkus (cit. po Jenkinsu, 2000, str. 122).« Stereotipi so torej zelo koncentrirani simboli kolektivne identifikacije.

* * *

Za Cohena (1995) je koncept mejnosti [boundary] pojmovan kot osreden v antropologiji: »... točno zato, ker izraža pomen našega dela/namena: razširitev naše omejene zavesti, zato da vključimo zavest drugega (ibid., str. 125).« Avtor jasno razlikuje med »mejo« kot socialnim faktom [border] in »mejnostjo« kot zavestjo [boundary]. Meje imajo, po Cohenu, nekaj skupnega s taksonomično absolutnostjo antropoloških kategorij in mejnosti z zamegljenostjo in varljivostjo simbolov.

Kearney (1991) opisuje sodobno nacionalno državo kot transnacionalno in ta ima dva pomena. V časovnem pomenu je postnacionalna; v prostorskem pomenu pa izkazuje nove oblike organizacije in identitete. Zamegljenost nacionalnih meja pod razmerami transnacionalizma oblikuje »mejno področje« [border area], »nejasno cono« [ambiguous zone]. V teh mejnih področjih so identitete privzete ali zavržene, obdržane ali zavrnjene. V tem pogledu prej lokalizirane etnije skozi svojo transnacionalizacijo lahko postanejo številne identitete [counter-identites].

Vsi trije »gibljivci« se v študiji Steputtata in Nyberg Sørensenove gibljejo v »mejnih področjih« in ni težko opaziti, da so to nasprotujoči si prostori oziroma območja kulture, moči in/ali odpora:

»V Mariinem primeru se zdi, da so bile s tem, ko se poskuša osvoboditi kontrole družine, v Madridu na novo vzpostavljene druge vaške vezi. Njena zgodba sugerira, da implikacije prečkanja meja za oblikovanje identitete ne morejo biti povezane zgolj s prečkanjem nacionalnih meja. Z nasprotovanjem razširjeni, v Madridu bazirani dominikanski organizaciji (VOMADE), osnovani na specifičnem definiranju dominikanstva, in z ustanovitvijo novega združenja, osnovanega na vaških ženskah in vaških vrednotah, so Maria in ženske, ki so to [združenje] oblikovale, ustvarile načine, kako v tujini ohraniti svojo specifično identiteto (Steputtat in Nyberg S, rensen, 1999, str. 104).«

Jasno je, da se identiteta spremeni le, ko mora biti interakcija vzdrževana, »ko ne vključenost ni praktična opcija (Jenkins, 2000, str. 95).« Jasno je tudi – z Barthovo (1969) pomočjo – da je interakcija čez mejo [boundary] *conditio sine qua non* etnične identitete, da sta njen obstoj ali revizija dialektična procesa kolektivne identifikacije z internimi in eksternimi momentii. »Etničnost je vedno dvosmerna ulica, ki vključuje tako 'druge' kot 'nas' (Jenkins, 2000, str. 98).«

»V teh 'mejnih območjih' stopi v igro vprašanje identitete kot politike na eni strani in/ali identitete kot podedovane na drugi strani – odvija se napet odnos med tema dvema izvoroma. Umeščenost [embodiment] identitete je

vedno stvar situacije. Identifikacija ni preprosto le stvar 'kulturnega materiala', ki je asociiran z vsako specifično identiteto in ki se ponavadi pojavi z namenom, da oblikuje trden kriterij članstva. Identiteta je predvsem stvar mejnega procesa mejnosti [boundary] (Jenkins, 2000, str. 98).«

Olwigova (1997, str. 113, 116) je poudarila, da je prečkanje državnih meja lahko precej nepomembno v primerjavi, na primer, s prečkanjem socialnih mejnosti. Politično prečkanje meje lahko ne vsebuje najosrednejšega aspekta migracij in tudi vsako prečkanje meja ne vključuje nacionalne meje.

Na drugi strani sta Wilson in Hastings Donnan (1998) izpostavila, da je država objekt, katere realnost bo zanikana, če se osredotočimo izključno na njegove dekonstruirane reprezentacije, »in nikjer ni to bolj opazno kot na mejah, kjer je moč države mogočna (ibid., str. 8).« Zato so meje znaki dominantnih domen države:

»Don Pedro in večina beguncev, ki jih podpira gverilsko gibanje, so zavrnilo od vlade avtorizirano vrnitev in so ostali v Mehiki. Pripoved dona Pedra sugerira, da so implikacije prečkanja meje za identitetno produkcijo dojete/občutene kot globoke v primerih, ko je prečkanje meja v kontekstu nacionalnih politik. Za dona Pedra bi to gibanje [prečkanje meje] pomenilo spravo z vlado in z vojsko in to bi zanj pomenilo ponovno rojstvo, biti to, čemur nasprotuje. Če se ne bi zapisal begunskemu odporu in bi se vrnil z drugim imenom [incognito] na 'način armadillo', bi bile posledice minimalne. Dejstvo je, da so se številni begunci vrnil nazaj preko nacionalnih meja, toda niso mogli na novo ustvariti svojih državno-vpisanih naslavljanj [entitlements] (kot državljani) v tem smislu (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1999, str. 96).«

Politične meje so domene spodbijajoče oziroma prerekajoče se moči, kjer se lokalne nacionalne in internacionalne skupine pogajajo z odnosi subordinacije ter kontrole (Wilson in Hastings Donnan, 1998, str. 10). In politične meje so vedno osrednja tema v vsaki diskusiji »nove (i)migracije«. Driessen (1998) je v svoji raziskavi »južne evropske meje« pokazal, kako težnje po kontroliranju meja v reguliranju prebivalstvenih tokov ne operirajo le na političnopravnem nivoju, ampak tudi na nivoju konstrukcij pomenov, kjer so relativno nedolžne interpretacije meja promovirane s strani države neprestano pod pritiskom sprememb izkušenj skupin, ki iščejo vstop. Razumevanja, ki nasprotujejo in/ali transformirajo lokalno in historično zakoreninjene koncepte, kot je na primer biti Španec. Ko je Španija vstopila v Evropsko skupnost, je njena južna meja jasno postala izrazita *evropska* meja; prostorska, politična ter kulturna meja med Evropo in »tretjim svetom«. V istem času so se Španci (in drugi prebivalci Evropske unije) začeli soočati s porastom različnih etničnih skupnosti na svojem teritoriju. Nove notranje mejnosti [boundaries] so postavljene med večinsko in manjšinsko populacijo v Južni Evropi. Torej preoblikovanje in izpostavljanje te meje ni preoblikovalo le ekonomskih in političnih odnosov v širši regiji, ampak prav tako kulturne kategorije, ki ločujejo ljudi na »mi« in »oni.«

Če se povrnemo k socialni kategorizaciji, je klasifikacija prebivalstva kot praksa

države in drugih institucij močno konstitutivna, tako v institucionalnem redu kot v izkušnjah posameznikov v interakciji z drugimi (Jenkins, 2000). Prečkanje političnih meja je lahko v tem pogledu pomemben:

»Z namenom legitimiranja svojega gibanja vsi trije pripovedovalci kažejo na različne registre avtoriziranega diskurza. Diskurz si izposoja avtoriteto, na primer, iz tehnik in besednjaka države ter birokracije. Pripovedi se nanašajo na dokumente, uradne kategorije in organizacije, toda načini, kako so te uporabljene, niso nujno uradno vpisani [prescribed]. Na primer, Gileo in Maria se ne opisujeta [considered] kot ilegalca (ne glede na to, da so njuni dokumenti ponarejeni) (Steputtat in Nyberg Sørensen, 1999, str. 106).«

In če obrnemo sliko, je krog zaključen: sistemi klasifikacije prinašajo pozornost na mejnosti: »... skupin, primerne obnašanja, čistosti, človečnosti, marsičesa (Jenkins, 2000, str. 121).« Zadnja beseda v tem (pod)poglavju pripada Gardnerjevi, ki ni bila povabljen na to potovanje v dežele mej in mejnosti. Ona je prav gotovo veliko globlje kot večina ostalih preučevalcev migracij/gibanja potovala v te dežele:

»Ta potovanja niso preprosto le gibanja skozi prostor. Kot vsa potovanja tudi ta vodijo k izostrenju mejnosti [boundaries], preoblikovanju kulture, skupnosti in duhovnosti ter prav tako k spremembam teritorialne distribucije. Kot smo videli, medtem ko so vsa potovanja fizična, so tudi 'dejanja' predstav/domišljije [imagination], kjer sta dom in destinacija stalno na novo domišljena in zato za vedno spremenjena (Gardner, 1995, str. 35).«

PROTI ZAKLJUČKU: GIBATI, AVTORIZIRATI, IDENTIFICIRATI...

V smislu povzetka ali zaključka: ta kot tudi druga podpoglavja tega dela besedila ne postavljajo dokončnih ločil. Vstopili smo v številne sobe in odprli številna okna; prej smo odprli vprašanja, kot nanje odgovorili. Ali z drugimi besedami, bolj kot cilj je (bila) pomembna pot oziroma potovanje. Žal – s tem mislim na tiste, ki so navajeni poti z vnaprej določenimi itinierariji in cilji – tudi z zaključnim delom tega besedila ne bomo končali tega potovanja.

Če se povrnem k vprašanjem, zastavljenim v uvodu (za koga so kraji, kdo je v njih v dominantnem in kdo v podrejenem položaju in kako se instrumentalije moči kažejo v praksi?) – na katere upam, da sem vsaj delno poskušal pokazati odgovore (ne odgovoriti), se mi zdi potrebno predvsem razjasniti – nekoliko arogantno rečeno – kaj naj sploh razumem pod besedo »kraj«?

Geografi so bili dolgo osredotočeni na problem definiranja regij, pravi Masseyjeva (1996, str. 242) in to vprašanje »definicije« je bilo skoraj vedno zreducirano na vprašanje zarisovanja črt okoli krajev. Taka vrsta mejnosti okoli območij jasno razlikuje med notranjostjo in zunanostjo in je lahko preprost način oblikovanja pozicij med »mi« in »oni« (str. 242).

Ena izmed težav, ki izhaja iz tovrstnih poenostavitev, je obstoječa identifikacija

kraja s skupnostjo. To je sedaj napačna identifikacija, poudarja Masseyjeva (1996, str. 243). Na eni strani skupnosti lahko obstajajo, ne da bi bile na enem, enakem prostoru – od mrež prijateljev, interesov do glavnih religioznih, etničnih ali političnih skupnosti. Na drugi strani so bili in so primeri krajev, ki posedujejo eno »skupnost« v pomenu koherentne socialne skupine, zelo redki. Tudi če obstajajo, v nobenem primeru ne posedujejo enotnega občutka kraja. Ljudje namreč v skupnosti posedujejo različne položaje; skupnosti imajo prav tako notranje strukture. Ženski odnos do krajev – prostorov, skozi katere se gibljejo, krajev srečevanja, povezav od zunaj – je drugačen od moških.

Iz te perspektive imajo kraji številne identitete, ki nikakor *niso* introvertirane, oziroma so njihove »polne« identitete kompleksne mešanice notranjih in zunanjih (koliko sta ta dva pridevnika v teh okoliščinah sploh umestna?) vplivov ter dejavnikov. Nemogoče je razmišljati o Beneški Sloveniji, ne da bi pri tem razmišljali o krajih izseljevanja, od koder je pritekal denar, informacije, ideje... in od koder so se vračali spremenjeni posamezniki, družine, skupnosti... Nemogoče je razmišljati o Beneški Sloveniji, ne da bi pri tem razumeli italijansko imperialistično in nacionalistično zgodovino, ki je »domačine« pošiljala širom državnega teritorija in »nedomačine« vojaške, policaje, učitelje itd. med »domačine«.

Seveda pri tem ne gre le za fizično gibanje in nevidne komunikacije, ampak tudi ali predvsem za socialne odnose, za vse vrste povezav med ljudmi. Vzporedimo jih s temi različnimi izkušnjami časovno-prostorskega pritiska. Dogaja se, da se geografija socialnih odnosov spreminja. V številnih primerih so ti odnosi močno razpotegnjeni čez prostor: ekonomski, politični, kulturni in družbeni odnosi, vsak poln moči in z interno strukturo dominacije ali subdominacije, razpotegnjen čez planet na različnih nivojih, od gospodinjstva, lokalnega do mednarodnega nivoja (Massey, 1996, str. 243, 244).

Iz te perspektive torej lahko postavimo alternativno interpretacijo kraja. Po tej interpretaciji, kar daje kraju svojo specifičnost, ni (le) neka dolga, ponotranjena zgodovina, ampak dejstvo, da je sestavljen iz posebne konstelacije socialnih odnosov, ki se srečujejo in prepletajo na posebnih lokusih. Gre torej za kraje *srečevanja* in *prepletanja*. Namesto razmišljanja o krajih kot območjih z mejami naokoli, si lahko kraje zamišljamo in artikuliramo kot gibanja ter mreže socialnih odnosov in razumevanj, kjer je velik del teh odnosov, izkušenj in razumevanj oblikovan na veliko večji skali, kot kar smo do sedaj razumeli pod besedo kraj, pa naj bo to ulica, regija ali celo kontinent (Massey, 1996, str. 244).

Če v to alternativno interpretacijo kraja vnesemo vprašanje moči, ne moremo spregledati koncepta Masseyjine (1993) »geometrije moči« [power geometry], ki se nanaša na časovno-prostorski pritisk (Harvey, 1989). Kot poudarja Masseyjeva, časovno-prostorski pritisk potrebuje socialno razlikovanje. Geometrija moči se torej nanaša na razlikovanje pozicij posameznih skupin in posameznikov v odnosih do teh tokov, gibanja in medsebojne povezanosti. »To se nanaša ne le na to, kdo se premika in kdo ne, čeprav je to pomemben element, ampak predvsem na moč v odnosu do

tokov in gibanja. Različne socialne skupine imajo različne odnose do te kakorkoli že diferencirane mobilnosti: nekateri ljudje živijo na račun drugih, nekateri so vključeni v te tokove in gibanje, drugi niso, nekateri so bolj na sprejemnih koncih teh kot drugi, nekateri so v te povsem ujeti (Massey, 1996, str. 239).«

Na koncu tega spektra so tisti, ki oblikujejo gibanje in komunikacije in jih v določeni meri s svojimi pozicijami tudi obvladujejo: tako imenovani jet-setters, ki pošiljajo in sprejemajo fakse in elektronsko pošto, držijo v rokah mednarodne konferenčne govore, distribuirajo filme, kontrolirajo novice, oblikujejo investicije, mednarodne finančne transakcije itd. To so skupine, ki služijo na račun procesov časovno-prostorskega pritiska, imajo moč in oblast (ibid., str. 239).

Na drugi strani so skupine, ki se veliko fizično gibljejo, toda njihovi »zaslužki« v teh tokovih so povsem marginalni in so brez moči ter vplivnosti. Tak primer sta v študiji Steputtata in Nyberg Sørensenove (1999) predstavljena ilegalna migranta Maria in Gileo iz Dominikanske republike ali v študiji Gardnerjeve (1995) omenjeni bangladeški ilegalni iskalci dela na Bližnjem vzhodu; torej večina tistih, ki prihajajo iz »napačnih koncev sveta v obljubljene dežele.« Izkusnje prostora in krajev teh so povsem drugačne od prvih.

Seveda je geometrija moči sistem zelo kompleksne socialne diferenciacije, veliko bolj kompleksne, kot se zdi iz predstavljenih primerov. Ta geometrija moči »velike skale« oblikuje ali pogojuje odnose moči na nižjih prostorskih, družbenih in kulturnih nivojih. Kot smo lahko videli v študiji Gardnerjeve (1995) obstajajo številni lokalni izvori moči, ki so v dominantnem položaju na nižjih, lokalnih nivojih in hkrati so v podrejenem položaju do širših tokov in gibanja. Toda prav ta vključenost v globalne tokove in gibanja jim omogoča dominacijo in jim daje moč na nižjih nivojih. Skupnosti, vključene v to »geografijo moči«, kakor jo imenuje Gardnerjeva, imajo tudi svojo interne, hierarhične organizacije. Tako obstoja več (pod)nivojev geometrije moči, ali drugače rečeno, obstajajo številni podsistemi geometrije moči, ki so, kot smo videli v študiji Gardnerjeve, neločljivo povezani s širšimi, globalnimi in hegemoničnimi sistemi geometrije moči, čeprav tem večkrat tudi nasprotujejo.

Pri tem Masseyjeva (1996, str. 238) izpostavlja, da kapitalizem in njegov razvoj nista dovolj za razumevanje naših izkušenj prostora, kot to poudarja časovni-prostorski pritisk. Med številnimi stvarmi, ki jasno vplivajo na naše izkušnje, sta rasa in spolnost. Naše gibanje med deželami ali nočni sprehod po ulicah ni pogojen samo s kapitalom. Raziskava za raziskavo so pokazale, kako je na primer mobilnost žensk omejena s tisočeri načini, od fizičnega nasilja do biti zaljubljena (zaljubljenih pogledov) ali se enostavno počutiti »izločena iz kraja« – ne s strani kapitala, ampak s strani moškega.

Čeprav je dosedanje teoretiziranje o geometriji moči poudarjalo predvsem v Wolfovi (2001) konceptualizaciji predstavljeno strukturalno moč, je ta velikokrat osnova močem na »nižjih« oziroma bolj »antropocentričnih« nivojih socialnih odnosov, kot smo to tudi že deloma omenili, s tem ko smo predstavili geometrijo moči kot sistem zelo kompleksne socialne diferenciacije. Tako se na primer v študiji Steputtata in

Nyberg Sørensenove (1999) Gileova izkušnja izključitve, osnovana na strukturalni moči kot (predvsem) odrazu politične ekonomije, kaže kot taktična ali organizacijska moč, kjer so »Španci« uveljavili svoje (s strani države oblikovane) potenciale in so omejevali dejanja tujcev, in se prav tako izraža na nižjem nivoju kot moč, proizvedena v medsebojnih odnosih, kjer je bila Gileova izključitev oblikovana na razlikovanju med tujci in Španci. Geometrija moči, osnovana na tako imenovani strukturalni moči, se torej odraža na različnih nivojih socialnih odnosov.

Sibley (str. 77) poudarja, da je obseg prostorov, ki naj bi bili v interesu humanega geografa, usmerjenega v raziskovanje odnosov moči, nekoliko širši od tistega, ki je konvencionalno oblikoval geografov teren. Sibley posebej izpostavi, da so osebni prostor, definiran z jazom [self], in intimni prostori doma integralni elementi socialnega prostora. Ti privatni prostori so povezani z javnimi prostori geografije – so recipročno oblikovani – in proces recipročnega oblikovanja omogoča razumevanja, kot je na primer zavračanje različnosti v lokalnih skupnostih.

»Iz tega alternativnega razumevanja krajev in prostorov tudi identitete ne morejo biti le preprosto stvar »kulturnega materiala«, ki je asociiran z vsako specifično identiteto in ki se ponavadi pojavi z namenom, da oblikuje trden kriterij članstva. Identiteta je iz tega zornega kota predvsem stvar procesa mejnosti [boundary] (Jenkins, 2000, str. 98).«

Masseyjeva tako postavlja svoj koncept geometrije moči kot osrednji moment v procesu oblikovanja identitete:

»Identitete so v tej formulaciji začasne... konstelacije, vedno medsebojno hibridne, toda na različnih stopnjah ni nobena brez številnih zgodb, ki jih te [identitete] pripovedujejo... Kar je (ali kar bi bilo) v tem primeru politično, so odnosi moči, skozi katere so te identitete oblikovane, in tisti, skozi katere so v interakciji ena z drugo in s širšim svetom. To dejstvo naše pluralnosti in povezanosti omogoča prihodnosti odprto pot za politiko (Massey, 1999, str. 291).«

Videna v tej luči, ideja geometrije moči ni le vitalno vključena v sodobne reformulacije konceptov prostora v humani geografiji; je tudi pomemben oziroma neizbežen moment v vsaki politiki prostora. In če krog zaključimo: vsaka politika prostora je pomemben oziroma neizbežen moment v oblikovanju in ohranjanju identitet.

* * *

In preden se pod ta nikoli zaključeni krog podpišemo, je potrebno izpostaviti še nekaj. Te različne realnosti ni lahko opazovati in opazovalec mora upoštevati, da bo razumevanje socioprostorskih svetov neizogibno omejeno z opazovalčevim ter »drugimi« perspektivami in ozadji. Clifford (1986) pravi, da moramo sedaj oblikovati občutek sveta brez trdno oprijemljivih točk; svet, v katerem sta opazovalec in opazovano brez primerjav, fluidna in v interaktivnem gibanju, svet, v katerem »človeški načini življenja vse bolj vplivajo, dominirajo, parodirajo, prevajajo in rušijo drug drugega.« Vse to vsebuje tisto, kar opisuje kot zadrego [predicament] etnografske modernosti:

»Gradimo stvari, sedaj, na gibajoči se zemlji. Tu ni več prostora za dober razgled [overview] (vrh gore), s katerega lahko kartiramo človekove načine življenja, ni Arhimedovih točk, iz katerih lahko predstavljamo svet. Gore so v konstantnem gibanju. Prav taki so otoki: ne moremo jih okupirati, so nejasen, zamejen kulturni svet, iz katerega potujemo ven in analiziramo druge kulture (Clifford, 1986, str. 22).«

Gibanje oziroma migracija/migrantstvo, odnosi moči in vprašanja identitete so ključni koncepti v tem svetu »potujočih kultur«, oziroma svet »potujočih kultur« je vedno osnovan na gibanju, moči in identiteti.

LITERATURA

- Appadurai, A. 1991. Global Ethnoscapes: Notes and Queries for a Transnational Anthropology. V: Fox G., R. (ur.): *Recapturing Anthropology: Working in the Present*. Santa Fe: School of American Research Press: 191-210
- Basch, L.; Glick Schiller, L. in Szanton-Blanc, C. 1994: *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. USA, Switzerland, Australia, Belgium, France, Germany, Great Britain, India, Japan, Malaysia, Netherlands, Russia and Singapore: Gordon and Breach
- Barth, F. 1969. Introduction. V: Barth, F. (ur.): *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget: 9-38
- Bhabha, H. 1990. Dissemi Nation. V: Bhabha, H. (ur.), *Nation and Narration*. London: Routledge
- Bottomley, G. 1992. *From another place: migration and the politics of culture*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press
- Buller, H. and Hoggart, K. 1994. The social integration of British home owners into French rural communities. *Journal of Rural Studies* 10: 197-210
- Chambers, I. 1994. *Migrancy, Culture, Identity*. New York and London: Routledge: 96-116
- Clifford, J. 1986. Introduction: Partial Truths. V: Clifford, J. in Marcus, E., G. (ur.): *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 1-26
- Clifford, J. 1992. Traveling Cultures, Discussion. V: Grossberg, L., Nelson, C. in Treicher, P. (ur.): *Cultural Studies*. New York and London: Routledge: 96-116
- Cohen, A. 1974. *Two-Dimensional Man: An Essay on the Anthropology of Power and Symbolism in complex Society*. London: Routledge and Kegan Paul
- Cohen P., A. 1995. *Self Consciousness. An alternative anthropology of identity*. London and New York: Routledge
- Driessen, H. 1998. The »new immigration« and the transformation of the European-African frontier. V: Wilson M., T. in Donnan, H. (ur.): *Border Identities: nation*

- and state at international frontiers. Cambridge: Cambridge University Press. 96-116
- Foucault, M. 1980. Question on Geography. V: Gordon, C. (ur.): *Power/ Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1872-1977*, 63-77. Pantheon: New York
- Friedman, J. 1990. Being in the World: Globalisation and Localisation. V: Featherstone, M. (ur.): *Global Culture: Nationalism, Globalisation and Modernity*. London: Sage: 311-328
- Gardner, K. 1995. *Global Migrants, Local Lives: Travel and Transformation in Rural Bangladesh*. Oxford: Clarendon Press
- Gregory, D. 1994. *Geographical imaginations*. Cambridge in Oxford: Blackwell
- Gregory, D. 2001. Time-space compression [geslo v slovarju]. V: Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. in Watts, M. (ur.): *The Dictionary of Human Geography. Fourth Edition*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers: 629-631
- Grillo R., D. 1985. *Ideologies and institutions and in urban France: the representations of immigrants*. Cambridge: Cambridge University Press
- Gupta, A. in Ferguson, J. 1992. Beyond 'Culture': Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology* (7): 6-23
- Hannerz, U. 1992. *Cultural Complexity: Studies in Social Organisation of Meaning*. New York: Columbia University Press
- Harstrup, K. and Olwig Fog, K. 1997. Introduction. V: Harstrup, K. in Olwig Fog, K. (ur.): *Siting Culture. The shifting anthropological object*. London and New York: Routledge: 1-14
- Harvey, O. 1989. *The condition of postmodernity*. Oxford: Basil Blackwell
- Haraway, D. 1991. Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. V: Haraway, D. (ur.): *Simians, Cyborgs and women: The reinvention of nature*. London: Routledge: 183-201
- Jakson, J. A. 1969. *Migration*. Cambridge: Cambridge University Press
- Jenkins, R. 1999 [1992]. *Pierre Bourdieu*. London and New York: Routledge
- Jenkins, R. 2000 [1996]. *Social Identity*. London and New York: Routledge
- Johnston, J. R. 2001. Power [geslo v slovarju]. V: Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. in Watts, M. (ur.): *The Dictionary of Human Geography. Fourth Edition*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers: 629-631
- Kearney, M. 1991. Borders and Boundaries of State and Self at the End of Empire. *Journal of History and Sociology* (4)
- Kessinger, G. 1997. *Vilyatpur 1848-1968: Social and Economic Change in a North Indian Village*. Berkeley, California. University of California Press
- Massey, D. 1996 [1991]. A Global Sense of Place.. V: Daniels, S. in Lee, R (ur.): *Exploring Human Geography*. London, New York, Sydney, Auckland: Arnold: 237-245
- Massey, D. 1999. Spaces of politics. V: Massey, D., Allen, J. in Sarre, P., (ur.): *Human geography today*. Cambridge. Polity Press: 279-94

- Murray, C. 1981. *Families Divided: The impact of Migrant Labour in Lesotho*. Cambridge: Cambridge University Press
- Nicholson, L. 1990. *Feminism/ Postmodernism*. Routledge: London
- Olwig Fog, K. 1997. »Toward a Reconceptualization of Migration and Transnationalism«. V: Wilson, F. in Folke Frederiksen, B. (ur.): *Livelyhood, Identity, Instability*. Copenhagen: Centre for Development Research: 105-129
- Paerregaard, K. 1997. Imagining a place in the Andes. In the borderland of lived, invented, and analyzed culture. V: Harstrup, K. in Olwig Fog, K. (ur.): *Siting Culture. The shifting anthropological object*. London and New York: Routledge: 39-58
- Pred, A. 1981. Power, Everyday Practice and the Discipline of Human Geography. V: Space and Time in Geography. Essays dedicated to Torsten Hargenstand. Lund: The Royal University of Lund: 30-55
- Rapport, N. 1999. The Narrative as Methodology and Ethnomethodology: Individual Belonging in a Post-Cultural World. V: Nyberg Sørensen, N. (ur.): *Narrating Mobility, Boundaries and Belonging*. Copenhagen: Centre for Development Research: 7-26
- Refslund Sørensen, B. 1997. The experience of displacement. Reconstructing places and identities in Sri Lanka. V: Harstrup, K. in Olwig Fog, K. (ur.): *Siting Culture. The shifting anthropological object*. London and New York: Routledge: 142-164
- Rossaldo, R. 1998. Ideology, Place and People without Culture. *Cultural Anthropology* (3): 77-87
- Robertson, R. 1992: *Globalisation: Social Theory and Global Culture*. London: Sage
- Schwarz, J. 1997. »Roots« and »Mosaic« in a Balkan Border Village. Locating cultural production. V: Harstrup, K. in Olwig Fog, K. (ur.): *Siting Culture. The shifting anthropological object*. London and New York: Routledge: 255-267
- Sibley, D. 1995. *Geographies of Exclusion. Society and Difference in the West*. London and New York: Routledge
- Stepputat, F. in Nyberg Sørensen, N. 1999. Negotiating Movement. V: Nyberg Sørensen, N. (ur.): *Narrating Mobility, Boundaries and Belonging*. Copenhagen: Centre for Development Research: 85-111
- Tambiah, S. 1989. Ethnic Conflict in the World Today. *American Ethnologist* 16 (2): 335-49
- Wilson M., T. in Donnan, H. 1998. Nation, state and identity at international borders. V: Wilson M., T. in Donnan H. (ur.): *Border Identities: nation and state at international frontiers*. Cambridge: Cambridge University Press: 1-30
- Watson, J. 1975. *Emigration and the Chinese Lineage: The Mans in Hong Kong and London*. California: University of California Press
- Wolf R., E. 2001. *Pathways of Power: Building an anthropology of the modern world*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press

SUMMARY

*A CONTRIBUTION FOR A DIFFERENT GEOGRAPHY:
MIGRATION, POWER AND IDENTITY IN RELATION OF
TWO WORLDS ONE ANOTHER*

Jernej Mlekuž

Henry Lefebvre, Michael Foucault and Michel de Certeau have clearly shown that space and moving are socially constituted, and that moving of bodies through space includes relations of powers. The understanding of migrations thus cannot be complete without regarding the relations of powers, as well of those between spaces as of those between people.

The studies the author deals with and compares in his article (Ethnography of Kathy Gardner, 1995, which studies influences and responses to migration in a village in the countryside in Bangladesh, and an essay by Finn Speputtat and Ninna Nyberg Sørensen, 1999, based upon narration about personal experience of three migrants from Latin America) show that power is a very extensive concept and that it manifests in various migration phenomena and contexts; in different forms and on different levels of social relations. Above all with the help of the anthropologist Wolf (2001) [1990] the author analyses in the first part different forms of power presented in the mentioned studies.

In Gardner's study presented »differential of power between places« (between rich and poor places or between places of immigration and places of emigration) can be in Wolf's words described as structural power, which leans on the pressure of the society – power that does not function with the environment and domains only but as well organises, forms the environment itself, and forms the distribution and direction of streams of energy. On the other hand we can observe and understand the relations of power between people in Gardner's study, expressed in social-cultural and economic differentiation, as tactic or organisational power; a power set in inclinations of directing and controlling of actions of others, which stresses the instruments of power and is useful for understanding how »operation units« direct actions of others with limited placement.

As well in Speputtat's and Nyberg Sørensen's study exposed »range« of power of institutions as family or state are, exhibits and operates on different levels of social relations. On the case of exclusion of one of migrants presented in their study we can thus observe power as formed in interacting relations with a stress on sequences of interactions and transactions among people but which does not tell anything about the nature of the field where the interactions take place. From another angle of sight the power in the mentioned case exhibits as tactic or organisational power where »natives« express their (from the side of the state formed) potentials and limit the activities of »strangers«; therefore this view enlightens the nature of the field where

interactions between people occur. Just as well this case suggests about the so-called structural power, which reflects the structural »weight« of political economy.

In the second part of the paper the author analyses, with the help of understanding the social identity of the sociologist Jenkins (2000) [1996] and some other modern sociologists and anthropologists, the relations between different forms of power and the formation of identity, typical for migration phenomena in different social contexts. Migration is in other words an event that stands outside the everyday stream of social life, and forces migrants to argue the existing categories of identity and social relations in the context of this event. In other words, when people are physically moving, also their personal and social boundaries are moving; in this context migration includes a constant process of repeated inventing and redefining.

In Gardner's study the research of social identity is in a great measure linked with the questions of status and the system of social classification (categorisation), and directs attention to how identity (or/ and differentiation) is socially formed. By Jenkins (2000) we must understand social identity as interaction between the (internal) self-defining, and defining from the side of the others (external). Stressing that dialectics between group identification and social categorisation is rooted in interacting relations does not mean that both are equally significant in specific situations. Problematisation of the group-categorical differentiation brings us to the question or to the centrality of power, and to politics in the process of preservation and alteration of identity. Some people or groups are in dominant positions regarding formation of their identities and resisting influences or constraint identification from the side of others; some are in worse positions. Typical for political contexts is the fact that collective identities defend themselves, enforce, are being attacked and they resist. Social identities, as the author shows on numerous cases mainly from Gardner's study, exist, are being attacked, defended and allocated with the relations of power.

Through different migration situations and contexts exposed in the study of Speuttat and Nyberg Sørensen the author demonstrates how significant in forming social identity is crossing state and other borders (in the meaning of social factors) and consequently crossing boundaries (mental). From this angle of sight identification is not simply merely a matter of »cultural material«, which is associated with every specific identity and usually occurs with an intention to form a firm criteria of membership. Identity is above all, as says Jenkins, a matter of a bordering process of boundary. All in the Speuttat and Nyberg Sørensen study presented migrants are moving in the so-called »border areas« or »ambiguous zones«, formed with befogged national borders under circumstances of transnationalism. Identities in those bordering zones are adopted or rejected, kept or refused, and it is not difficult to perceive that those are opposite zones exhibiting relations of power and resistance.

In the conclusion the author confronts through alternative understanding of the concept of place (instead of considering places as areas with borders around them we can conceive and articulate places as movements and nets of social relations and comprehensions; where the major part of those relations, experiences and understand-

dings is formed on a much broader scale that until now understood under the word place) with the concept of »power geometry«, presented in the works of the geographer Massey (1993, 1996). Power geometry refers to differentiation of positions of individual groups and individuals in relation to those streams, movement and mutual connectedness. All this relates not only to who is moving and who is not, although it is a significant element, but above all to power in relation to streams and movement.

In the end the author mentions difficulties in understanding various realities and the interlaced and mutually dependent social-space worlds, which the anthropologist Clifford describes as a predicament of ethnographic modernity.

Andrej Vovko

COBISS 1.02

Ljudska knjižna založba Družba sv. Mohorja je nastala v Celovcu na pobudo Antona Martina Slomška z namenom pospeševati narodno prebujanje, izobraževanje in kulturni napredek med Slovenci na podlagi krščanskih načel. Svoje prve knjige je izdala leta 1852 kot Društvo sv. Mohorja, njen pravi vzpon pa se je začel šele potem, ko se leta 1860 preoblikovala v cerkveno bratovščino Družbo sv. Mohorja. Do prve svetovne vojne je doživljala silovit razcvet, po njenem koncu pa se je morala umakniti v tedanjo Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, najprej na Prevalje in nato v Celje. Ker so fašistične oblasti preprečevale prihajanje mohorskih knjig preko meje, je goriški nadškof Frančišek B. Sedej leta 1924 ustanovil Goriško Mohorjevo družbo. Po koncu druge svetovne vojne je Družba sv. Mohorja spet začela delovati in izdajati knjige tudi v Celovcu, kot posebna, »tretja sestra« in poleg koroških Slovencev povezala tudi povojne politične begunce po vsem svetu. Družbo sv. Mohorja v Sloveniji pa so leta 1955 v Sloveniji v duhu takratne vladajoče totalitarne ideologije preimenovali v Mohorjevo družbo, ki ni bila več bratovščina, ampak »skupina državljanov.« V novejšem času, posebno po osamosvojitvi Slovenije, se stiki in sodelovanje med tremi Družbami sv. Mohorja postopno krepijo. Družba sv. Mohorja tako enotna ali v troje v preko 140 letih svojega delovanja opravljala in še opravlja svoje dragoceno versko-vzgojno, narodno-prebudno, kulturno in izobraževalno delovanje tako v slovenskih matičnih deželah, kot tudi med Slovenci zunaj njih v zamejstvu in izseljensktvu.¹ S precejšnjimi težavami zaradi naravnost sovražnega nasprotovanja tamkajšnjih oblasti je Družba sv. Mohorja delovala med Slovenci v Prekmurju² in v Beneški Sloveniji³ do leta 1918, ter med slovenskimi izseljenci. Lepo se je lepo »prijela« v ZDA⁴,

¹ Več o Družbi sv. Mohorja v: Andrej Vovko, Marijan Smolik, Branko Marušič, Mohorjeva družba.– Enciklopedija Slovenije 7, Mladinska knjiga, Ljubljana 1993, str. 205-206, kjer je navedena tudi osnovna literatura.

² Andrej Vovko, Udje Družbe sv. Mohorja med Muro in Rabo v letih 1870-1892.- Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 69/34/1998, št. 1, str. 133-154. (Razprava); Andrej Vovko, Udje Družbe sv. Mohorja med Muro in Rabo v letih 1893-1918. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 69/34/1998, št. 2, str. 317-343.

³ Andrej Vovko, Udje Družbe sv. Mohorja v videmski škofiji do leta 1900.- Traditiones, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, 28 Ljubljana 1999, str. 409-436. Andrej Vovko, Udje Družbe sv. Mohorja v videmski škofiji do leta 1914.- Traditiones, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, 29/1, Ljubljana 2000, str. 241-269.

⁴ Andrej Vovko, Udje Družbe sv. Mohorja v ZDA do leta 1900.- Dve domovini/Two Homelands 1, Ljubljana 1990, str. 121-135; Andrej Vovko, Udje Družbe sv. Mohorja v ZDA od leta 1901 do

delovala je tudi med slovenskimi izseljenci v Egiptu, Južni Ameriki (Argentina, Brazilija)⁵ in še kje drugod. Pred letom 1918 je bila zelo razširjena na Hrvaškem, v manjši meri pa tudi v Bosni ter Hercegovini.

Pravila Družbe sv. Mohorja so v času, ki ga obravnavamo, določala, da je njen namen podpirati »pobožno, lepo obnašanje in ohranjevati katoliško vero med slovenskim ljudstvom, v ta namen se bodo na svetlo dajale in razširjale med Slovenci dobre katoliške bukve«. V Družbo lahko vstopi »vsak katoliški kristijan obojega spola, vsakega stanu in vsake starosti«. Dolžnosti članov so, da molijo, da bi se ohranjala in razširjala katoliška vera nasploh in še posebej med slovenskim narodom in da plača predpisano članarino, »dobički družbenikov« pa poleg prejema popolnih in delnih odpustkov tudi pravica, da dobi »od vsakih knjig, ki jih izda družba ... po jeden iztis za svoje plačilo« in »take spise, ki se mu za slovensko ljudstvo potrebni ali koristni dozdevajo, družbenim odbornikom pripročevati, naj se na svetlo spravijo.«⁶ Koledarji Družbe sv. Mohorja so v proučevanem obdobju vsako leto prinašali poimenskih seznam članov omenjene Družbe, ki so se po njenih pravilih imenovali »družbeniki« ali »udje«. Pravila so poznala dve vrsti članov oz. udov – dosmrtni in letne. V želji, da bi bile njene knjige dostopne tudi najširšemu krogu bralcev, je bila udnina postavljena zavestno kar najnižje. Skozi avstro-ogrsko obdobje do začetka prve svetovne vojne, ko država skoraj ni poznala in inflacije, so dosmrtni člani, ki so se hoteli »za vse žive dni iznebiti letnega plačila«, plačali enkrat za vselej 15 goldinarjev dosmrtnine, ali dvakrat po 8 goldinarjev v enem letu, letni v tem času pa po 1 goldinar letnine. Po denarni reformi ob prelomu stoletja je goldinar zamenjala krona v razmerju 1 goldinar – 2 kroni. V matični Sloveniji, v zamejstvu in kjerkoli v izseljenstvu je bila praviloma osnovna organizacijska enota Družbe sv. Mohorja župnija. Višje organizacijske enote v matični Sloveniji so bile dekanije, najvišje pa (nad)škofije. V župnijah so bili poverjeniki Družbe sv. Mohorja praviloma duhovniki, lahko pa tudi uglednejši laiki. Drugje je bila mohorjanska baza pač tam, kjer so vsakokratni udje prejeli svoj letni knjižni dar. Ti kraji so se pogosto menjavali, pojavljali in izginjali. Udje so bili fizične osebe ali društva.

Kot že omenjeno se je Družba sv. Mohorja v precejšnji meri zakoreninila tudi med slovenskimi izseljenci v Nemčiji, še zlasti v Porenju oz. Vestfaliji. Na tem mestu se s splošnimi vprašanji tega izseljenstva ne bomo ukvarjali, na kratko bomo navedli le osnovna dejstva. Slovensko priseljevanje v nemško rensko-vestfalsko rudarsko in industrijsko območje se je začelo v osemdesetih letih 19. stoletja. Priseljenci, ki so prihajali zlasti iz rudarskih delov slovenske Štajerske, so se naselili zlasti ob Renu in njegovih pritokih Lippe in Ruhr, predvsem v Duisburgu, Hambornu, Essenu, Bottropu, Gladbecku, Wanneju, Dortmundu, Meerbecku, Osterfeldu, Gelsenkirchenu. Videli bomo, da so bile v vseh tem mestih bolj ali manj številne mohorjanske postojanke. Po različnih ocenah naj bi bilo slovenskih izseljencev v Nemčiji do leta 1918 od 30.000 do 70.000, vsaj polovica od tega števila pa v Vestfaliji. Združevali so se v

leta 1916.- Traditiones, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje, ZRC SAZU, 26, Ljubljana 1997 (1998), str. 117–134.

katoliških rudarskih Društvih sv. Barbare, zagovorniki socialističnih idej pa v ustreznih nemških društvih. Skrb za njihovo versko življenje je najprej z občasnimi obiski prevzel dr. Janeza Evangelista Kreka, ki je o vprašanih vestfalskih slovenskih izseljencev prvi obširneje pisal v *Slovencu* leta 1899 v znanih Vestfalskih pismih. Za njim je škof Anton B. Jeglič poslal slovenske frančiškane. Na pobudo nemških krajevnih škofov se je več nemških duhovnikov naučilo slovenščine, nekateri celo v Sloveniji. Ti duhovniki, med katerimi so bili zlasti Viljem Köster, Ivan Jenster, Avgust Heigenkötter, Bernard Hülsmann, Teodor Tensundern, Viljem Sondermann, H. Baaken, so navezali tesne dušno-pastirske, kulturne in druge stike s slovenskimi izseljenci. Veliko večino med njimi bomo malo kasneje srečali kot poverjenike Družbe sv. Mohorja med slovenskimi izseljenci v Nemčiji.⁷

Podatkom o mohorjanih v Nemčiji sem sledil po že omenjenih letnih seznamih v Koledarjih Družbe sv. Mohorja. Poimenskega stanja udov Družbe sv. Mohorja nisem prikazal za vsako leto posebej, ker bi prispevek postal preobsežen, pač pa na sem mohorjane v posameznih postojankah prikazal najprej v letu njihovega nastanka, nato pa v letih 1900, 1905, 1909, 1914, 1917. Leto 1909 sem vzel namesto leta 1910, ker so bili v slednjem mohorjani poimensko predstavljeni samo s poverjeniki in v tem letu novi člani, leto 1914 sem namesto leta 1915 vzel kot zadnje leto miru, v letu 1918 pa so v seznamih z imeni predstavljeni spet samo poverjeniki. Ude Družbe sv. Mohorja sem predstavil tudi s poklici, seveda s tistimi, ki sem nanje naletel v seznamih v omenjenih koledarjih. V pričujoči pregled sem zajel 96 mohorjanskih postojank, ki so delovale v Nemčiji v obdobju 1888–1918 in ki sem jih po številu udov in dolgotrajnosti oziroma kratkotrajnosti delovanja razdelil v velike, srednje in male. Velike sem razen s poimensko predstavitevjo članstva predstavil tudi s tabelami njihovega števila za vsa leta njihovega delovanja v zastavljenem časovnem okviru do leta 1918. Med nemške postojanke je vključen zašel tudi današnji francoski Metz v Loreni, ki je bil v obravnavanem obdobju po vojni leta 1870 del nemškega cesarstva. Na koncu sem še dodal primerjalno tabelo mohorjanskih postojank, dosmrtnih in letnih udov v Nemčiji in za celotno Družbo sv. Mohorja po posameznih letih v obdobju 1888–1918.⁸

Velike postojanke so bile v krajih Gladbeck, Hamborn, Marxloch, Meerbeck, Mörs, Osterfeld, Penzberg, Sodingen (8), **srednje** v krajih Altendorf, Berge-Borbeck, Bi-

⁵ Andrej Vovko, Udje Družbe sv. Mohorja v Južni Ameriki do leta 1918.- Zgodovinski časopis, Ljubljana, 53/1999 (2000), št. 2, str. 209-225.

⁶ Družbe sv. Mohorja postave in vodila pravičnega reda.- Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1902, Celovec 1901, str. 133 (Dalje KDM za...)

⁷ O slovenskih izseljencih v Nemčiji do 1918 glej več: Erich Werner, Slovinci v Porurju, Slovenska izseljenska matica, Ljubljana 1985, 200 str.; Bogdan Kolar, Cerkev in Slovinci po svetu, Zgodovina Cerkve na Slovenskem, Mohorjeva družba Celje, 1991, str. 295-296, M. Dk. (Marjan Drnovšek, Slovinci na Nemškem, Nemško-slovenski odnosi, Enciklopedija Slovenije VII, Mladinska knjiga, Ljubljana 1993, str. 370.

⁸ Tabele in sezname udov Družbe sv. Mohorja so narejeni po letnih seznamih v Koledarjih Družbe sv. Mohorja.

smarck, Bochum, Bruch, Carnap (Karnap), Essen-West, Eving, Herten, Homberg, Homberg-Hocheide, Marten, Oberhausen, Nieder Eving, Rölingshausen (15) in male postojanke v krajih Altenessen, Batenbrock, Bauer, Baum, Beckenhausen, Berlin, Böring (Boring), Braubauernschaft, Brauck, Bremen, Bulmke, Castrop, Dattelen, Derne, Dortmund, Dresden (Draždane), Düsseldorf Erkenschwick, Erle – Middelich, Frankfurt a. M., Füssen, Geisenkirchen, Gerthe, Gingen a.d. Fils, Habinghorst, Hamburg, Hausham, Helveg, Henrichenburg, Herwest-Dorsten, Hochlarmarkt, Hochheide (Hochhaide), Höchststadt, Holthausen, Hörde, Hordel, Horstermarkt, Hugo, Ikern, Katernberg, Kellweg, Kirchderne, Kirchlinde, Köningsgrube, Kray, Langenbohum, Leipzig, Lindenhurst, Lintfort, Lünen, Lüripp, M. Gladbach, Mannheim, Marseloch, Metz, Neumühl, Ober-Disteln, Paderborn, Pasing, Rauxel, Reckling, Recklinghausen, Resse, Salzwedel, Schönebeck, Spittel, Steckborn, Stoppenberg, Tübingen, Unserfritz (Unser Fritz), Wanne, Wörishofen, Zell (73).

Po letu nastanka si mohorjanske postojanke v Nemčiji sledijo takole:

1888: Penzberg ; **1893:** Bremen, Gladbeck, Hochlarmarkt, Unserfritz; **1895:** Wörishofen; **1896:** Braubauernschaft; **1897:** Marxloch; **1898:** Bauer, Bruch, Herten; **1899:** Altendorf, Füssen, Hamborn, Hörde, Horstermarkt, Oberhausen, Osterfeld, Pasing, Rauxel, Sodingen; **1900:** Baum, Bismarck, Burch, Derne, Erle-Middelich, Eving, Hochheide, Homberg, Karnap (pisan tudi Carnap), Lünen, Recklinghausen, Rölingshausen; **1901:** Berge, Gelsenkirchen, Habinghorst, Hausham, Schönebeck; **1902:** Altenessen, Dresden, Wanne; **1903:** Bulmke, Castrop, Dortmund, Essen, Kirchlinde, Marten, Ober-Disteln; **1904:** Kray, Langenbohum; **1905:** Beckhausen, Hordel, Hugo, Mörs, Nieder Eving, Reckling, Steckborn; **1907:** Holthausen (Holzhausen), Marseloch, Spittel, Stoppenberg; **1908:** Berlin, Erkenschwick, Katernberg, Köningsgrube, Lindenhurst, Metz; **1909:** Gerthe, Horst, Neumühl, Resse; **1910:** Batenbrock, Düsseldorf, Gingen a.d. Fils, Helveg, Meerbeck; **1911:** Bochum, Böring, Zell; **1912:** Brauck; **1913:** Lintfort, Hamburg, Höchststadt, Kellweg, M. Gladbach, Paderborn, Tübingen; **1914:** Lüripp, Mannheim, Salzwedel; **1915:** Henrichenburg; **1916:** Dattelen, Frankfurt a. Main, Ikern; **1917:** Herwest-Dorsten, Leipzig .

VELIKE POSTOJANKE

Gladbeck

Leto	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj
1893	-	1	1
1894	-	4	4
1895	-	3	3
1896	-	4	4
1897	-	6	6

1898	-	4	4
1899	-	10	10
1900	-	15	15
1901	-	19	19
1902	-	17	17
1903	-	17	17
1904	-	18	18
1905	-	15	15
1906	-	26	26
1907	-	31	31
1908	-	36	36
1909	-	29	29
1910	-	18	18
1911	-	17	17
1912	-	29	29
1913	-	35	35
1914	-	57	57
1915	-	39	39
1916	-	52	52
1917	-	25	25
1918	-	67	67

1893 (1): Miha Musger.

1895 (3): poverjenik: Miha Musger; Mat. Germadnik, Fr. Zupan.

1900 (15): poverjenik: Miha Musger; Alojzij Baloh, Janez Dernovšek, Mart. Dobravec, Ferd. Drolc, Mat. Germadnik, Janez Klanšek, Janez Langus, Jan. Lekše, Ivana Poljanšek, Ant. Santi, Jan. Urh, Sim. Zajec, Miha Zelič, Fr. Zupan.

1905 (10): poverjenik: Miha Musger; Martin Dobrauc, Ana Grosman, Joahim Kodra, Jakez Korenta (Porenta?), Ferd. Stermljan Vinc Tuhtar, Aleksander Udič, Janez Urh, Fr. Zupan.

1909 (29): poverjenik Vincenc Tuhtar; Jože Berdar, Jože Bistan, Ana Bole, Jan Češko, Martin Dobravec, Ana Grosman, Fr. Južnik, Ter. Kanduč, Fr. Klakočer, Joakim Kodra, Tom. Korošec, Iv. Kovačič, Karol Kunstel, Iv. Kurent, Franč. Lapornik, Fr. Moškon, Janez Paulič, Filip Pogačnik, Jan. Poglajen, Franc Pokovič, Ant. Razpotnik, Friderik Skrabar, Jože Sručnik, Al. Škoporc, Janez Urh, Tom. Zapušek, Mih. Zelič, Ant. Žagar.

1918 (18): poverjenik: Janez Cesko; novi udje: Leop Urh, Jan. Drešar, Mih. Smit, Ant. Struna.

1914 (57): poverjenik Božidar (Teodor) Tensundern, kaplan; Društvo sv. Barbare; Mih. Berlec, Franč. Bedrer, Mihael Bezjak, Ant. Blatnik, Ivan Cesko, Mart. Dobravec, Jernej Dokler, Eliz. Domevšek, Ivan Drešar, Janez Golob, Jakob Gorjup, Ana Grosman, Jan. Jerina, Ivan Jesihar, Anton Jurič, Fr. Južnik, Franc Klakočer, Fr. Klemenčič, Ant. Kolčan Gotard (?), Jož. Kunej, Mart. Kunej, Ivan Kurent, Franc Kramžer,

Marija Leskošek, Iv. Levec, Iv. Lindič, Marko Masnec, Peter Masnec, Juri Mrežar, Anton Napotnik, Mih. Oprešnik, Iv. Poglajen, Fr. Pokovic, Ant. Požun, Karol Razpotnik, Jožef Resnik, Jožef Resnik, Fr. Resnik, Fr. Resnik, Franc Resnik, Marija Simonc, Lovrencij Sinkovič, Jernej Skarja, Friderik Skraber, Franc Stemberger, Jožef Stopar, Vid Toplak, Vinc. Tuhtar, Jernej Urh, Jak. Valdan, Marija Vodišek, Ant. Zajc, Tomaž Zapušek, Mihael Zelič, Jan. Žargi.

1917 (25): poverjenik: Bož. Tensundern, kaplan; Društvo sv. Barbare; Jan. Češka, Mart. Dobrauc, Ana Grossmann, Jera Jazbec, Jan. Jerina, Ant. Jurič, Fr. Južnik, Iv. Kovač, Fr. Kravanja, Iv. Levec, Franč. Pfaimer, Fr. Poglajen, Fr. Pokovic, Fr. Privšek, Mart. Simonc, Lovr. Sinkovic, Frid. Skraber, Neža Šorn, Ana Šuler, Jož. Urankar, Jern. Urh, Mart. Vodišek.

Hamborn

Leto	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj
1899	-	17	17
1900	-	23	23
1901	-	31	31
1902	-	29	29
1903	-	34	34
1904	-	41	41
1905	-	57	57
1906	-	54	54
1907	-	62	62
1908	1	75	76
1909	1	91	92
1910	1	85	86
1911	1	87	88
1912	1	75	76
1913	1	73	74
1914	1	67	68
1915	1	35	36
1916	1	52	53
1917	1	44	45
1918	1	47	48

1899 (17): poverjenik: Alojzij Mohar (2 »iztiska«); »premogarji«: Iv. Ažbe, Henr. Bellak, Iv. Dernovšek z družino, Marka Drobež z družino, Ant. Mohar z družino, Fr. Mali, Jož. Pišek z družino, Pavel Poljanšek z ženo, Fr. Pušnik z družino, Luka Rak z ženo, Henrik Ribič z družino, Ivan in Ivana Rupnik, Miha Taufar z ženo, Ant. Tovornik, Roza Kocijan, »gospa«.

1900 (23): poverjenik: Ant. Mohar z družino; Fr. Ambrož z družino, Jak. Burnik z

ženo, Iv. Dernovšek z družino, Luka Dernovšek, Marko Drobež z družino, Ign Felician z ženo, Janez Fojkar z ženo, Jan. Golouh z ženo, Val. Kavčič z ženo, Roza Kocijan z možem, Jože Kristan, Mart. Obrez, Jan. Pavlin z družino, Jože Pišek z družino, Ant. Poljanc, Pav. Poljanšek z ženo, Jože Polšak z ženo, Jan. Rupnik z družino, Fr. Terlep z družino, Ant. Tovornik, Jan. Žličar z družino, Jer. Žibert z družino.

1905 (57): poverjenik: Ant. Mohar z družino; Slovensko katoliško društvo sv. Barbare; Viljem Köster, duhovnik, rektor in predsednik slovenskega društva, Dr. Bern. Peters repetitor v bogoslovju v Münstru; »možje z družinami«: Fr. Ambrož, Juri Bajda, Martin Bizjak, Jož. Breier, Jakob Burnik, Jožef Dernovšek, Marka Drobež, Jožef Flis, Anton Godler, Janez Goršek, Jak. Hrastel, Ant. Jesenšek, Mart. Jug, Ant. Kavš, Jožef Kodela, Janez Loščar, Flor. Majdič, Ant. Mikej, Jože Novinc, Val. Osteršek, Ant. Petkovšek, Jože Pišek, Luka Rak, Mat. Resnik, Mat. Rozina, Jan. Rupnik, Ant. Šekorajina, Iv. Šerak, Jož. Škofca, Jan. Štefančič, Franc Vene; »možje z ženami«: Andr. Civha, Jan. Kocjan, Fr. Kral, Mart. Krejan, Val. Lebar, Juri Rihberger, Ant. Robek, Franc Živič, Jan. in Mar. Sodja; »fantje«: Jan. Cvetko, Janez Hribar, Fr. Kafol, Jož. Kežman, Fr. Kunej, Flor. Mohar, Gvido Petančič, Jan. Požun, Fr. Šekorajina; »drugi«: Terezija Peskar z možem, Urban Poglajen, Ivana Parkelj, Terezija Vurnik.

1908 (1): »dosmrtni ud«: Alojz Šataj (Šatej), »rudar«.

1909 (1 + 91): poverjenik: Viljem Köster, duhovnik; »dosmrtni ud«: Alojz Šatej, »rudar«; Društvo sv. Barbare; Jožef Adamič, Janez Amon, Jurij Bajda, Mart. Bizjak, Jak. Burnik, Andr. Civka, Fr. Čaman, Miha Črnivec, Janez Dernovšek, Jožef Dernovšek, Franc Divjak, Anton Dolšak, Jernej Dolšak, Jak. Drmota, Fr. Duh, France Erjavec, Jožef Flis, Mart. Glagovšek, Greg. Golar, Andr. Golob, Ant. Godler, Jan. Golorej, I. Goropevšek, Jan. Gorše, Jož. Grmovšek, Andr. Hajdenik, Ant. Jesenšek, Mart. Jug, Jan. Kepa, Jak. Klenovšek, Fr. Kne, Mart. Knez, Jož. Kodela, Mar. Korbar, Jož. Kovvačič, Mart. Kralj, Mart. Krejan, Jan. Kumberger, Franč. Ladra, Marija Lamprecht, Fr. Lovše, Vin. Marčič, Andrej Marinšek, Janez Mihelčič, Ant. Mikej, Flor. Mohar, Jan. Mozina, Ant. Mrakič, Jož. Nemeč, Jož. Novak, Jož. Novinc, Joz. Obrez, Jan. Orehovec, Mar. Orehovec, Jan. Pernovšek, Aleks. Peršin, Fr. Peskar, Gvido Petančič, Jož. Pišek, Fr. Preskar, Mat. Pureber, Fr. Rajc, Lukež Rak, Jožef Remec, Jurij Rihberger, Al. Rižnar, Ant. Robek, Mat. Rozina, Jan. Rupnik, Karol Sbašnik, Simon Simonič, Jož. Skufca, Fr. Stenberger, ? Strmljan, Edv. Šerbec, Martin Šoba, Fr. Šostar, Fr. Tajnšek, Jožef Toplak, Ant. Ulaga, Markuš Umek, Fort. Vidovšek, Mart. Vidmar, France Vozel, Jurij Vrhovnik, Jan. Zemljak, Miha Zidanšek, Fr. Zupan, Mat. Zupančič.

1914 (1 + 67): poverjenik: Bernard Hülsmann, kaplan pri Št. Norbertu; »dosmrtni ud«: Al. Šatej, Viljem Köster, duhovnik; Društvo sv. Barbare; Bolnišnica sv. Janeza; Bolnišnica sv. Barbare; brata Alojz in Anton Bračun, Jak. Burnik, Ana Cmeje, Mih. Črnivec, Jož. Dernovšek, Pavla Dernovšek, Janez Dolar, Karol Dolinar, Mar. Dolšek, Franc Drolc, Jož. Flis, Martin Glagovšek, Anton Godler, Hel. Gracer, Jan. Gorše, Feliks Hacin, Andrej Hajdenjak, Peter Jemc, Val. Jerina, Ant. Jevšek, Luka Jevšnik, Fr. Kné, Franč. Jelen, Jož. Kodela, Mar. Korbar, Jan. Kuder, Jož. Ljubše, Jak. Manfreda, Florj Mohar, Št. Mic, Andre. Novak, Jož. Novak, Jož. Novinc, Ant. Obid, Elizab.

Obrez, Fr. Orehovec, Peter Oražem, Mar. Pajk, N. Pečnik, Anton Perko, Aleks. Peršin, Jož. Pišek, Al. Plahuta, N. Podreberšek, Luk. Rak, Ant. Roglič, Terez. Simonic, Ant. Šeler, Mar. Škoda, Jan.Škrilj, Jož. Škufca, Fr. Tajnšek, Jož. Tojnko, Jožef Toplak, Jan. Udrih, Ant. Ulaga, Fr. Vene, Fortunat Vidovšek, Miha Zidanšek, Mart. Zorko, Juri Žagar, Franč. Žičkar.

1917 (1 + 45): poverjenik Bernard Hülsmann, kaplan (15 »iztiskov«); »dosmrtni ud«: Al. Šatej (1615); Viljem Köster, duhovnik; Društvo sv. Barbare; Bolnišnica sv. Janeza; Bolnišnica sv. Barbare; Jakob Burnik, Miha Černivec, Jožef Dernovšek, Jožef Flis, Jož. Fillafer, Franč. Jellen, Gabrijela Jemc, Mar. Kne, Jož. Kodela, Mar. Korbar, Flor. Mohar, Muc Štefan, Jožef Novak, Pet. Oražem, Fr. Orehovec, Leop. Paučič, Jož. Pišek, Lukež Rak, Ant. Razboršek, Ant. Šeler, Mar. Šostar, Jožefa Šket, Franč. Toplak, Fr. Varzel, Fr. Vene, Fort. Vidovšek.

Marxloch

Leto	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj
1897	-	2	2
1899	-	1	1
1900	-	15	15
1901	-	11	11
1902	-	1	1
1903	-	4	4
1904	-	7	7
1907	-	1	1
1912	-	13	13
1913	-	25	25
1914	-	25	25
1916	-	7	7
1917	-	10	10
1918	-	27	27

1895 (2): Jož. Jug, Ant. Kocjan.

1900 (15): Mar. Bučar, Simon Hribernik, Josip Lamprecht, Jan. Mandel, Jan. Mostar, Ant. Petkovič, Mart. Plahuta, Jan. Prošt, Marija Puš, Ant. Robek, Urš. Rózman, Fr. Sabunšek, Lojza Smerke, Barb. Trinko, Fr. Vidmar.

1902 (1): I. Ostrop, kaplan.

Hamborn-Marxloch

1914 (25): poverjenik: Janez (Ivan) Jenster, kaplan; Boštjan Belaj, Jožef Čič, Anton Dolar, Terezija Feriančič, Gr. Golar, Martin Košir, Janez Kočar, Jakob Kosmac, Ma-

rija Kralj, Mar. Malis, Fr. Mirt, Mar. Mrvič, Helena Oblak, Št. Peternelj, Janez Podbelšek, Amal. Pušnik, Al. Rižnar, Fr. Trifelt, Juri Vrhovnik, Mar. Zapušek.

1917 (10): poverjenik: Jan. Jenster, kaplan; Jož. Čič, Anton Dolar, Ant. Dolšak, Ter. Feriančič, Gr.(?) Golar, Hel. Oblak, Al.(?) Rižnar, Franč. Zapušek, Franc Vrhovnik.

Meerbeck

Leto	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj
1910	-	17	17
1911	-	30	30
1912	-	44	44
1916	-	59	59
1917	-	58	58
1918	-	63	63

1911 (30): poverjenik: Avgust Hegenkötter, kaplan; Franc Alič, Franc Abram, Ivan Asič, Fr. Celinšek, Ivan Črešnovar, Matija Deželak, Avg. Dobrolo, Jakob Emeršič, Jožef Glas, Jožef Kozinc, Agata Krajnc, Jernej Krajnc, Jož. Les, Franc Lipoglavšek, Jan. Metelko, Janez Pečnik, Pet. Pirč, Fel. Pinter, Jož. Plahuta, Fr. Porenta, Kar. Robič, Mih. Salobir, Jak. Senčar, Jož. Šolinc, Jan. Šotlar, Jern. Tavornik, Jak. Vindiš, Jož. Zorko, Mat. Zupančič.

1917 (58): poverjenik: Avgust Hegenkötter, kaplan (10 iztisov); Društvo Sv. Barbare; Bralno društvo; Franc Ašič, Janez Ašič, Anton Amon, Cec. Deželak, Avg. Dobrolo, Mar. Dolenc, Ana Denzič, Kar. Gabrič, Jož. Glas, Mar. Jeriha, Ana Klavžer, Mar. Kotnik, Mart. Kral, Avg. Krivec, Ter. Krivec, Jož. Les, Mih. Marka, Anton Matko, Franč. Mrak, Ana Nadrah, Mart. Omerzu, Roz. Pavlič, Mar. Podrenik, Matija Plahutnik, Hel. Pirc, Neža Požun, Mar. Raich, Karol Robič, Urš. Senica, Amal. Skale, Ana Skrbec, Jož. Stopar, Jož. Šolinc, Jož. Tašler, Ana Tavornik, Anton Turnšek, Matevž Umek, Jan. Urh, Jož. Zajec, Angela Zimšek, Jož. Zorko, Mat. Zupančič, Jan. Žagar, Anton Žlender, Anton Žužul.

Mörs

Leto	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj
1905	-	1	1
do 1910	-	1	1
1913	-	78	78
1914	-	113	113

1905 (1): Blaž Miklauc.

1906 (1): Bartol, Dokler.

1909 (1): Avgust Hegenkötter, kaplan.

1914 (113): Poverjenik: Avgust Hegenkötter, kaplan; Bralno društvo (3 iztisi); Društvo sv. Barbare; Jan. Amon, Fr. Asič, Jan. Asič, Mar. Avsec, Andr. Bastjančič, Lovrenc Belak, Jan. Berk, Al. Birk, Jos. Bozin, Matevž Brezovšek, Jan. Crešnovar, Martin Denžič, Jan. Dernovšek, Marka Doberšek, Ant. Dolenc, Avg. Dobrolo, Ant. Dovar, Mat. Deželak, Jan. Fajfar, Jernej Ferlin, Franc Frajsteiner, Karol Gabrič, Ant. Gerkmann, Jos. Glas, Jož. Gole, Tom. Janžek, Jožef Jaklič, Jan. Žagar, Jak. Kampoš, Jan. Keše, Al. Klaužar, Franc Klaužar, Fr. Klaužar, Karol Klaužar, Jan. Knap, Mih. Knes (Knez?), Jak. Kotnik, Jos. Kozinc, Jož. Kepic, Ant. Kovač, Kar. Kovač, Fr. Kragel, Agata Krajnc, Henrik Krajnc, Ignac Krajnc, Han. Krajnc, Anton Krivec, Simon Krivec, Jernej Ladiha, , Jan. Lebiničnik, Jožef Les, Mihael Lepko, Jan. Lindič, Jan. Matoh, Mih. Marka, Jan. Maren, Jan. Metelko, Fr. Miklavc, Jak. Moreše, Jakob Mraz, Mat. Nadrah, Mart. Napret, Jan. Oberc, Jak. Ocepek, Mart. Omerzu, Jan. Osojnik, Fr. Pajtler, Fridolin Paternoš, Ant. Pestavšek, Pet. Pirč, Mat. Pirš, Mat. Plahutnik, Jern. Planinnc, Fr. Požun, Fr. Resnik, Karol Robič, Vinc. Ruprecht, Jak. Seničar, Pavlina Seničar, Jož. Skrobar, Vid Slatner, Franč. Starc, Ant. Sterniša, Jož. Stopar, Jak. Strašek, Jan. Šavli, Mar. Šmid, Jož. Šolinc, Jan. Šotlar, Avg. Šulc, Jera Tavornik, Jan. Tojnko, Fr. Tušar, Dominik Tušek, Ant. Umek, Jan. Vider, Mih. Vidmajer, Matevž Visner, Jož. Vodnik, Pav. Vricman, Val. Zajc, Mih. Zalokar, Jos. Zeme, Jož. Zorko, Juri Žičkar; Lintfort Al. Jurkovič.

Osterfeld

Leto	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj
1899	-	1	1
1900	-	14	14
1901	-	2	2
1902	-	1	1
1903	-	16	16
1904	-	20	20
1905	-	21	21
1906	-	21	21
1907	-	22	22
1909	-	19	19
1910	-	17	17
1911	-	5	5
1912	-	10	10
1913	-	5	5
1914	-	4	4
1915	-	3	3
1916	-	12	12
1917	-	16	16
1918	-	11	11

1899 (1): Jož. Šumej.

1900 (14): Mart. Aristovnik, Alojzij Brodnik, Anton Glavan, Lovrenc Jenko, Jožef Kotnik, Filip Mervik, Jožef Možgan, Mihael Novak, Jožef Regali, Fr. Rozman, Martin Tihole, Jožef Vodišek, Jož. Kolarič, Ant. Jazbec.

1905 (21): poverjenik: Jak. Konte; Fr. Arnček (Arnšek?), Blei Anton, Jož. Dekleve (Dekleva?) Franc Gratschner, Jož. Ivan, Franca janc, Jan. Jonte, Fr. Keber, Andr. Kenda, Jožef Kotnik, Fr. Krainc, Rozina Kravanja, Janez Lavbič, Karol Pillich, Iv. Prendel, Mih. Skasa, Jož. Sotoček (Sotošek?), Mart. Zupančič, Fr. Vabič, Jos. Wilfan.

1909 (19): poverjenika: Jakob Konte, Martin Jahn; Andrej Godec, Franc Gračner, Franč. Janc, Jan. Jontez, Mar. Jontez, Jos. Juvan, Ant. Krejan, Anton Maicen, Fr. Marela, Al. Ograjenšek, A. Pleskovic, Anton Pouh, Kar. Požum (Požun?), Jan. Primon, Mih. Skasa, Val. Unasijeh, Jan. Volka.

1914 (4): poverjenik: Mart. Jahn; Mihael Belt, Marija Frölich, Jan. Promon.

1917 (16): poverjenika: Društvo Sv. Barbare, Mart. Jahn; Jan. Čelik, Jož. Guček, Andr. Juntez, Andr. Kenda, Agata Kravanja, Neža Kušca, Kar. Pillich, Mar. Pintar, Jož. Pouh, Jan. Mihael Bajt, Jan. Primon, Jan. Rotar, Fr. Rozman, Jožef Velikonja.

Penzberg

Leto	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj
1888	-	3	3
1889	-	10	10
1890	-	9	9
1891	-	10	10
1892	-	11	11
1893	-	7	7
1894	-	7	7
1895	-	7	7
1896	-	8	8
1897	-	7	7
1898	-	6	6
1899	-	4	4
1900	-	3	3
1901	-	3	3
1902	-	3	3
1903	-	4	4
1904	-	3	3
1905	-	3	3
1906	-	3	3
1907	-	1	1
1908	-	1	1
1909	-	2	2
do 1918	-	2	2

1888 (3): poverjenik: Fr. Prašnikar; Jan. Hribovšek, Jakob Mažgon.

1890 (9): poverjenik: Fr. Prašnikar; Janez Gros, Janez Hribovšek, Jože Janeš, Jurij Kapus, Jože Kerhlikar, Jurij Kokalj, Jakob Mažgon, Mart. Mrak.

1895 (7): poverjenik: Fr. Prašnikar; Alojz Bevc, Janez Gross, Mart. Mrak, Jakob Lesjak, Fr. Loščar, Franca Vozel.

1900 (3): poverjenik: Fr. Prašnikar; Mar. Potočnik, Šim. Rihernik.

1905 (3): poverjenik: Fr. Prašnikar; Mar. Medel, Šimen Rihernik.

1909 (2): Simon Rihernik, Marija Medl, »rudarjeva žena«.

1914 (2): poverjenik: Simon Rihernik; Marija Medl.

1917 (2): poverjenik: Simon Rihernik; Marija Medl.

Sodingen

Leto	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj
1899	-	16	16
1900	-	21	21
1901	-	29	29
1902	-	15	15
1903	-	6	6
1904	-	20	20
1905	-	22	22
1909	-	2	2
1910	-	4	4
1911	-	5	5
1914	-	9	9

1899 (16): poverjenik: Jož Motoh; Janez Jamšek, Jan. Jelovšek, Urban Južnik, Fr. Lesjak, Jan. Novak, Anton Oven, Lovre Pevec, A. Praprotnik, Fr. Trele (Trelc?), Mart. Saletel, Fr. Urankar, Jan. Vrabič, Fr. Weber, Fr. Zupančič, M. Zupanec.

1900 (21): poverjenik: Urban Južnik; Janez Agosta, Jož. Gorenc, Jan.. Jamšek, Ana Klavora, Jožef Kukučnik, Franc Lesjak, Fr. Marn, Jož. Matoh, Jan, Novak, Fr. Pevec, Jan. Pleterski, Anton Praprotnik, Mar. Razboršek, Ant. Reisnik, Fr. Trelc, Rudolf Trelc, Andrej Weber, Mart. Zaletel, Mart. Zupanc, Fr. Zupančič.

1905 (22): poverjenik: Jož. Osenar, »sl-nemški pisatelj«; Ant. Arlič, Lovr. Belak, Mih. Blažič, Fr. Cugel z ženo, Albin Gačnik z ženo, Fr. Hribar z ženo, Franca Hribar, Ivana Jelovšek z možem, Ivan Jereb, Ana Južnik, Mih. Karič, Mat. Knez, Jos. Oberč, Jože Seničer, Fr. Smolič, Andr. Vevar, Iv. Vrabič, Tom. Zajc z družino, Jož. Zaveršnik z družino, Fr. Zupančič, Fr. Zupančič.

Böring –Sodingen

1909 (5): poverjenica: Julijana Vrabič; Hel. Knez, Lov. Pevec, Fr. Soletti, Jož. Završnik.

1910 (4): poverjenica: Julijana Resnik.

1914 (9): poverjenik: Jožef Oberč; Ant, Bregant, Fr. Hribar, Fr. Jazbinšek, Ivan Jelovšek, Jožefa Kaftan, Hel. Knez, Jož. Zaveršnik, Matija Zupan

SREDNJE POSTOJANKE

Altendorf

1899 (17): poverjenik: Jos. Osenar; »rudarji«: Bern. Bregar, Jern. Cukjati, Iv. Drabeš, Anton Gale, Jurij Gosar, Iv. Grošel, Jan. Marn, Ludv. Marolt, Jan. Mrak, Jož. Pečnik, Lovro Polander, Mat. Režen, Karol Salesina, Blaž Skalar, Miha Ševerka, Fr. Vas.

1900 (34): poverjenik: Jožef Osenar z družino; »rudarji«: Lov. Belak, Jože Brajer, Bernard Bregar, Bartel Cukjati z ženo, Mat. Brecko z družino, Mat. Čuden, Jurij Gosar, Anton Gale, Vinc. Hrovat, Ant. Izak, Jože Jerman, Mart. Jodran, Jurij Kozole, Jože Kerže, Vinc. Kuhar, Jože Lužar, Luka Lindič, Ivan Marn, Ludvik Marolt, Jože Miklič, Jože Pečnik, Jože Perko, Marija Plaznik, Ivan Ravnikar, Mat. Rožen (Orožen?), Karol Salesina, Martin Supanc, Bl. Škalar, Fr. Šluti, Jože Šorn, Martin Thaler, Franc Vaš, Ivan Železnik.

Berge

1901 (16): poverjenik: Sim. Ručman; Lovr. Beljak, Bern. Bergar, Jern. Cukjati, Mat. Eržen, Jan. Gerdej, Mart. Jurman, Fr. Kalšek, Vinc. Kuhar, Vinc. Lipovšek, Jan. Mandelj, Jan. Marn, Ant. Podobnik, Filip Strinar, Fr. Štauter, Dominik Zidar.

Berge-Borbeck

1906 (7): poverjenik: Ivan Marn z ženo; Bern. Bregar, Ant. Gale, Jan. Lah, Jož. Perko, Bl. Skalar, Kar. Slamnik.

Borbeck

1909 (3): Bernard Bregar, Iv. Marn, »trgovec«, Blaže Skalar.

Berge-Borbeck

1914 (2): poverjenik: Blaž Skalar; Bern. Bregar.

Bismarck

1900 (11): poverjenik: Gašper Jelen; Jož. Dernarcini, Mart. Derstvenšek, Jan. Golob, Ant. Jakelj (2 iztisa), Anton Kocijan, Anton Novak, Jur. Rovšnik, Jožef Špan, Alojz Tepaj.

1905 (4): poverjenik: Miha Zidanšek, »rudar«; Martin Cvelfer z ženo, Fr. Schorn z Ženo, Antonija Novak.

Bochum

1911 (1): Anton Dolenc.

1914 (6): poverjenik: Franc Mohar, »fant«; Ant. Mikej z družino, Fr. Pišek, Pet. Rednak z družino, Ant. Pogelšek, fant, Jož. Šturbej z družino.

Bruch

1898 (3): poverjenik: Anton Bregant; »dosmrtni ud«: Jožef Pucelj; neimenovani.

1900 (6): poverjenik: Anton Bregant; Alojzij Bregant, Alojzij Pfeifer, Jurij Plazar, Martin Potočnik, Franc Žnidaršič.

1901 (27)

1902 (18): poverjenik: Alojz Pfeifer; Melh. Bastič, Fr. Dolanc, Amal. Gorenc, Ant. Janežič, Mat. Keržišnik, Jož. Klemenc, Tom. Kišek, Jan. Lavrič, Fr. Mlinar, Andr. Mrak, Al. Plesko, Fr. Podbregar, Fr. Smolič, Jak Sušak, Jož. Strajhar, Fr. Škofca, J. Vidmar

1904 (2): Jan. Lavrič, Fr. Svetlin. (Posebej navedena.)

Carnap (Karnap)

1899 (7): poverjenik: Jak. Boch; Jož. Les, Valentin Pasterk, Janez Plešina, Neža Schördl, Fr. Stojs, Jan. Žagraj.

1905 (3): poverjenik: Jak. Boh; Val. Pasterk, Jan. Zaarhei.

1909 (4): poverjenik: Jakoba Boch, »vdova«; Janez Jadhec, Valentin Pasterk, Andrej Zupančič.

1914 (2): poverjenik: Fr. Juhant; Jož. Ograjenšek.

Essen-West

1903 (9): poverjenik: Jan. Marn; Lenart Bregar, Jern. Cukjati, Anton Gale, Jožefa in Pavel Jamnik, Sim. Ručman, Bl. Skalar, Dom. Zidar, Jož. Teršak.

1905 (3): poverjenik: Ivan Marn z ženo; Blaž Škalar, Lenart Bregar.

Eving

1900 (13): Nace Balantič, Jak. Brezovšek, Greg. Dernovšek, Jakob Hutter, Jurij Jevšenak, Kristina Macur, Jan, Maček, Fran Mavrič, Anton Okorn, Pavla Poglajen, Franca Teršek, Fr. Verbole, Julijana Vrečar.

Herten

1898 (1): Jožef Eržen.

1900 (26): poverjenik: Jan. Šmalc; »premogarji«: Fr. Beg, Mat. Beg, Akozij Cerovšek, Fr. Dolinšek, Ant. Dornik, Jan. Jelovšek, Jak. Faraone, Gašp. Ferme (Perme?), Janez Golob, Jan. Hrepenik, Jan. Keržan, Peter Klančnik, Št. Klanjšek, Greg. Klop-

čič, Fr. Kofol, Alojzij Lužina, Josip Marinčič, Jan. Menič, Jan. Pečelin, Jan. Polšek, Ant. Raspet, Jan. Sabokovnik, Jan. Tratnik, Jos. Trenteli, Fr. Šarkl.

1901 (23)

Homburg

1900 (10): poverjenik: Alojzij Mohar; »premogarji«: Ivan Dernovšek z ženo, Vincenc Hribar z ženo, Ig. Kral z dr., Ivan Mohar, Iv. Pečnik, Luka Rak z ženo, Miha Taufar z ženo, Ant. Strniša z dr., Ant. Zore z dr.

1901 (26): poverjenika: Alojzij Mohar in Jožef Majdič.

Homburg-Hochheide

1914 (15): poverjenik: Društvo Sv. Barbare; Jožef Brajer, And. Breznikar, Matija Čuden, Ant. Jeram, Matevž Jerman, Anton Keržišnik, Fr. Kužnik, Martin Kužnik, Jož. Majdič, Anton Mohar, Neža Potisek, Filip Pušaver, Ant. Remih, Martin Roglič.

Marten

1903 (7): poverjenik: Andr. Hajdenik; Franc. Ašič z ženo, Jan. Ašič, Ant. Bobič, Mart. Prašnikar, Fr. Privšek z ženo, Julij Zagoržan.

1904 (14): Avstrijsko pevsko društvo Cvetlica in njegov predsednik Nik. Zupan, predsednik pevskega društva.

1905 (14): poverjenik: Andr. Hajdenik z družino; Avstrijsko rudarsko društvo; Val. Leben, predsednik rudarskega društva; »možje z družinami«: Franc Ašič, Franc Flis, Fr. Privšek, Janez Starina; »možje z ženo«: Jan. Ogrinc, Štef. Polauder, Mart. Vipotnik; »fant«: Fr. Oblak; Ant. Bobič, Mart. Prašnikar, Mart. Smodej.

Oberhausen

1899 (4): Ignacij Hudomali, Tomaž Oranič, Josip Rozman, Alojzij Kovač.

1900 (7): Jurij Borovnik, Ignac Hudomali, Ant. Krejan, Janez Rozman, Pavel Štepic, Jan. Trebušnik, Tomaž Uranič.

1905 (11): poverjenik: Mart. Jahn; Jožef Ivačič, Jan. Jerič, Ant. Krejan, Ant. Kuttin, Franc Lukančič, Fr. Peterlin, Jern. Pograjec, Flor. Ramšak, Al. Supanc, Rozal. Tanšek.

1909 (1): Anton Kuttin.

Nieder-Eving

1905 (15): poverjenik: Franc Berložnik, voditelj Društva sv. Barbare; Viljem (v seznamu Jož.!) Sondermann, župnik; Dimic Marko, Janez Hauptman, Peter Hauptman, Jožef Pirc, Anton Poglajen, Ant. Potnik, Mih. Rajc, Ignacij Saule, Ant. Senegačnik, Mihael Stante, Frančiška Steiner, Ant. Tauš, Jernej Zupet.

Röhlingshausen

1900 (14): Jan. Breznikar, Fr. Burgar, Kar. Berglez, Fr. Dimic, Martin Gavbe, Fr.

Grobilšek, Fr. Knez, Fr. Kos, Matevž Kralj, Alojzij Mandelj, Janez Pibernik, Jožef Pobiljšaj, Anton Simončič, Franc Štrekar.

1901 (17)

MALE POSTOJANKE

Altenessen – 1902: K. Razpornik, 1909: Fran Grandošek. **Batenbrock** – 1909: Franc Grandošek. **Bauer** – 1898: Jožef Rosel. **Baum** – 1900: Franc Peternel. **Beckenhausen** – 1905: Fr. Jurečič. **Berlin** – 1908: prof. dr. Janko Arnejc, Karol Hofbauer, inženir 1909 Karol Hofbauer. **Böring (Boring)** – 1911: Anton Cesar. **Braubauerschaft** – 1896: Jože Jug, Anton Kocjan. **Brauck** – 1912: Val. Pasterk. **Bremen** – 1893, 1895: Ant. Svejkovski, uradnik. **Bulmke** – 1903: Franč. Pobiljšaj. **Castrop** – 1903: Jan. Keržič, 1914, 1917: Al. Poznič. **Dattelen** – 1916, 1917: Alojzij Stepic. **Derne** – 1900: poverjenik Fr. Klančnik; »letni udje«: Mar. Mlekuž, Mar. Ulepič, Peter Zupančič; 1905: Roz. Kofel, Evf. Kovač; 1910, 1914, 1917: Marija Ulepič. **Dortmund** – 1903, 1905: Julijana Luzar (Lužer). **Dresden** – 1902, 1905: ing. Karol Hofbauer. **Düsseldorf** – 1910: Terezija Keonnecke. **Erkenschwick** – 1908: Mih. Blažič. **Erle – Middelič** – 1900: Matija Gale, Franc Jeras, Martin Kljun, Nace Rus, Jožef Sitar, Fr. Šuln. **Frankfurt a. M.** – 1916: Andrej Klingensteiner. **Füssen** – 1899 do 1907: »dosmrtni ud« Alojz Šataj, (št. »dosmrtnega uda« 1615) »rudar«. **Geisenkirchen** – 1901: Mihael Zidanšek; 1909: poverjenik Martin Cvelfar, »letni udje« Avstrijsko slovensko društvo sv. Barbare; Gašper Jelen, Antonija Novak, Neža Šorn; 1914: poverjenik Mat. Novak, »letni ud« Neža Šorn. **Gerthe** – 1909: poverjenik Jož. Škrbec, »letni udje« R. Mikeli, V. Resnik, Mart. Rogelj; 1914: Ant. Gobec z družino, Mih. Pajk z družino, Jož. Seničar z družino. **Gingen a.d. Fils** – 1910: Katarina Sovin, Marija Jesenik. **Habinghorst** – 1901: poverjenik Fr. Skubic, »letni ud« Jož. Vautar; 1905: poverjenik Franč. Sklamba, »letni udje« Anton Jašavc, Ana Majcen, Ant. Rojina; 1914: Frančiška Sklamba. **Hamburg** – 1913, 1914: Janko Schellhaus, trgovec. **Hausham** – 1900: poverjenik Florijan Odlazek, »letni ud« Jožef Laufer; 1905: Flor. Odlazek; 1909, 1914: Celestina Odlazek. **Helveg** – 1910: Janez Drugotič Martin Storman. **Henrichenburg** – 1915: Alojzija Stepic. **Herwest-Dorsten** – 1917: Ana Podgrajšek. Hochlarmarkt – 1893, 1895: Anton Pečelin. **Hochheide (Hochhaide)** – 1900: »dosmrtni ud« Jožef Pucelj; 1905: poverjenik Jož. Majdič, »letna uda« Fr. Majdič, Ig. Maloverh; 1909: poverjenik Janez Jenster, kaplan, »letni udje«: Mih. Čebin, France Krznar, Josip Majdič. **Höchstadt** – 1913: J. N. Stimmelmayer. **Holthausen** – 1907: Fr. Jurečič; 1909: Fr. Ašič, Henr. Demšar, Fr. Doboriček, Jan. Drč, Fr. Jurečič, Jan. Flerič, Jan, Mikše, Janez Jerman. **Hörde** – 1899: Štefan Humar. **Hordel** – 1905: Bartol. Dokler, Fr. Kobal; 1909: Anton Simončič. **Horst** – 1909: Mart. Vipotnik; 1914: Ign. Rode. **Horstermarkt** – 1899: Jan. Eržen. **Hugo** – 1905: poverjenik Gr. Novak, »letna uda« Ant. Bogataj, Leop. Bizjak. Ikern – 1916, 1917: Amalija Kodat. **Katernberg** – 1908: Franc Grandošek. **Kellweg** – 1913: Ivan Rupret. **Kirchderne** – 1905, 1909: Mar. Ulepič.

Kirchlinde – 1903: Jožef Vilfan. Köningsgrube – 1908: Ant. Bogataj, Fr. Osolin. **Kray** – 1904: Alojzij Žumer. **Langenbohum** – 1904, 1905, 1909: Franč. (Franja, Franjica) Richter; 1914: poverjenica Frančiška Rihter, »letni udje«: Valentin Fermes, Amalija Fevšnik. **Leipzig** – 1917: »dosmrtni ud« dr. Matija Murko (št. 1846), c.kr. vseučiliščni profesor. **Lindenhorst** – 1908: Jan. Hauptman, Ernest Steiner; 1909: Jan. Hauptman, Ernest Steiner, Martin Stuchel; 1914: poverjenik Ernest Steiner, »letni udje« Jan. Hauptman, Leop. Hriberšek, Franc Jan, Mart. Stichel. **Lintfort** – 1913: poverjenik Juri Vindiš, »letni ud« Karol Plavčak, 1914: Franc Zajec. **Lünen** – 1900: Marija Kralj, Anton Pintar Jož. Špan; 1905: Jel. Pintar, Jak Ribič; 1909: Ana Perdavek. **Lüripp** – 1914: Karol Gorjup. **M. Gladbach** – 1913: Karol Gorjup. **Mannheim** – 1914: Jožef Šumi, »kolar«; 1917: Gizela Šumi. **Marseloch** – 1907: Al. Verstovšek. **Metz** – 1908, 1909: Ludvik Sket. **Neumühl** – 1909: Jož. Kuttin, Mat. Ljubša, Mar. Pajk. **Oberdisteln** – 1903: Mar. Petrič. **Paderborn** – 1913: Konst. Kolanczyk, »bogosomec«. **Pasing** – 1899: Fr. Peternel. **Rauxel** – 1899: Nik. Ferme, M. Schweiger; 1900: poverjenik: Martin Švajger, »letni udje« Liza Domevšek, Nikolaj Ferme, Valentin Logar, Tom. Okorn, Jan. Prelec. **Reckling** – 1905: poverjenik Alojz Pfeifer, Mart. Gorenc, Anton Krhlika, Matevž Kržišnik, Fr. Mlina, Franc Peternel, Jož. Strajher, Fr. Škofca, Jan. Vidmar. **Reckinghausen** – 1900: Franc Musker; 1905: Jan. Lavrič, Fr. Svetin; 1909: Edvard Koren. **Resse** – 1909: Miha Kralj. **Salzwedel** – 1914: A.C. Kolanczyk, »vikar«. **Schönebeck** – 1901: Marko Kovač; 1905: poverjenik Martin Storman, »letna uda« Florijan Rojc, Janez Šprager. **Spittel** – 1907: Fran Zupan. **Steckborn** – 1905: Fr. Urlep, »monter«. **Stoppenberg** – 1907: Gregor Maselj. **Tübingen** – 1913: Nežika Čelan. **Unserfritz (Unser Fritz)** – 1893: Anton Kocijan; 1895: Jož. Jug, Ant. Kocijan; 1900: Florijan Majcen, Jožef Rešič; 1909: Martin Saverč. **Wanne** – 1901: poverjenik Pavel Povše, »letni udje«: Anton Mavri, Jan. Seme, Mart. Simšek, Marko Zupančič; 1905: Jak. Mauri. **Wörishofen** – 1895: Jos. Okič, urednik časopisa *Kneipp Blätter*; 1900: poverjenik Jos. Okič, »letna uda«: Amalija Potisek, »najemnica«, Mat. Setnikar, »mizar« 1914; 1917: Alojzija Žigon. **Zell** – 1911: H. Festman, Ang. Osterman; 1917: Angela Kopčar.

Ker menim, da so objavljeni številčni in imenski podatki že sami po sebi dovolj zgovorni, navajam ob zaključku le nekaj kratkih ugotovitev. Obdobje do leta 1899 je bilo za Družbo sv. Mohorja v Nemčiji precej »sušno«, z največ šestimi postojankami na leto in z največ 17 udi. Kot prva se je leta 1888 pojavila mohorjanska postojanka v Penzbergu na Bavarskem, ki nikoli ni bila mnogoštevična, zato pa toliko bolj vztrajna. Opazimo hitro naraščanje števila mohorjanskih postojank in udov v letih 1899 – 1901, ko doseže članstvo Družbe sv. Mohorja svoj prvi vrh, ob čemer lahko poveujemo med tem dejstvom in sočasnimi že omenjenimi obiski dr. Janeza Ev. Kreka⁹,

⁹ V dopisu iz Altendorfa iz leta 1899, objavljenem v Slovenskem narodu, so Kreku poleg strankarskih interesov očitali tudi agitacijo za Družbo sv. Mohorja. Prim: Bogdan Kolar, Janez Evangelist Krek in izseljeništvu.- Krekov simpozij v Rimu, Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 218.

Primerjalna tabela udov Sv. Mohorja v letih 1888-1918 v Nemčiji in v celoti

Mohorjani v Nemčiji					Mohorjani v celoti		Skupaj
Leto	Kraji	Dosmrtni udje	Letni udje	Skupaj	Dosmrtni udje	Letni udje	
1888	1	-	3	3	630	40.922	41.552
1889	1	-	11	11	658	45.384	46.042
1890	1	-	9	9	680	47.404	48.084
1891	1	-	10	10	775	51.052	51.827
1892	1	-	11	11	837	56.866	57.703
1893	4	-	10	10	915	56.483	57.398
1894	5	-	15	15	984	64.968	65.952
1895	6	-	15	15	1.057	71.040	72.097
1896	6	-	15	15	1.132	74.095	75.227
1897	5	-	17	17	1.168	70.372	71.540
1898	6	1	16	17	1.232	75.899	77.131
1899	16	1	82	83	1.309	76.794	78.103
1900	25	2	232	234	1.362	77.234	78.596
1901	28	1	267	268	1.413	74.697	76.110
1902	23	1	112	113	1.473	78.573	80.046
1903	27	1	152	153	1.521	74.537	76.058
1904	28	1	196	197	1.561	83.037	84.598
1905	30	1	203	204	1.608	81.964	83.572
1906	27	1	186	187	1.660	80.319	81.979
1907	25	1	170	171	1.707	77.439	79.146
1908	23	1	179	180	1.740	82.649	84.389
1909	26	1	193	194	1.788	83.726	85.514
1910	21	1	171	172	1.858	83.931	85.789
1911	22	1	178	179	1.837	83.018	84.855
1912	22	1	206	207	1.848	76.719	78.567
1913	28	1	259	260	1.951	76.320	78.271
1914	25	1	326	327	2.090	76.271	78.361
1915	15	1	97	98	2.080	72.234	74.314
1916	18	1	211	212	2.122	76.023	78.145
1917	17	2	167	169	2.290	80.509	82.799
1918	16	2	228	230	2.492	88.020	90.512

drugega pa šele v letih 1913-1914, ko je bilo nemških mohorjanov sploh največ, tj. 327. Naslednja, sicer negativna značilnost mohorjanov v Nemčiji, je zelo majhno število dosmrtnih udov, le trije v vsem obdobju: Alojz Šataj (Šatej), rudar, najprej v Füssenu, nato v Hambornu, Jožef Pucelj v Bruchu in Hocheideju ter univerzitetni profesor dr. Matija Murko v Leipzigu. Malo je tudi kolektivnih mohorjanov, predvsem so to Društva sv. Barbare, nekaj bolnišnic in še kako pevsko ali bralno društvo. Med navedenimi poklici, ki jih v seznamih nemških mohorjanov ni kaj dosti, daleč prevladujejo rudarji ali premogarji, ki so navedeni tudi »z ženami« ali »z družinami«, naletimo pa še na nekaj »fantov«, kako »gospo«, slovensko-nemškega pisatelja, inženirja, trgovca, urednika, mizarja, kolarja in monterja. Posebno mesto zavzemajo seveda duhovniki Viljem Köster (Hamborn), Ivan Jenster (Marxloch, Hochheide), August Henegkötter (Meerbeek), Bernard Hülsmann (Hamborn), Teodor Tensundern (Gladbeck) in Viljem Sondermann (Nieder-Evig), ki so praviloma poverjeniki v omenjenih mohorjanskih postojankah, te pa so običajno daleč v ospredju po številu članov. Nikakor ni naključje, da so bile najmočnejše postojanke Družbe sv. Mohorja v največjih naselbinah slovenskih izseljencev v Vestfaliji (Gladbeck, Hamborn, Marxloch, Meerbeck, Mörs, Osterfeld in Sodingen), kjer so omenjeni duhovniki delovali na dušnopastirskem in kulturnem življenju in kjer so delovala tudi slovenska društva. Absolutni letni rekord mohorjanov je pripadel Mörsu leta 1914 s 114 udi, kljub temu da se omenjena postojanka ni mogla pohvaliti s kako posebno vztrajnostjo. Na splošno je bilo značilno tudi veliko letno prehajanje mohorjanov, zlasti v trikotniku Marxloch, Meerbeck, Mörs, pa tudi v drugih srednjih in malih postojankah. Slednje so imele v veliki večini navedenih primerov po enega, dva, največ tri ude in še te zgolj za kako leto. Podobno kot drugje, tudi pri mohorjanih v Nemčiji opazimo razne variante pisanja njihovih priimkov v posameznih letih, kar gre najbrž v veliki meri na račun slabo čitljivih rokopisnih spisikov članstva, ki so jih pošiljali vodstvu Družbe sv. Mohorja v Celovec, včasih pa tudi na račun zavestnega spreminjanja priimkov, v tem primeru njihovega ponemčenja. Imenik krajev, kjer so nemški mohorjani leto za letom prejeli svoj knjižni dar, nam razkriva tudi v Nemčiji, kot drugje v slovenskem izseljenstvu, svojevrsten zemljevid tako močnejših slovenskih naselbin, kot tudi krajev, kamor je zaneslo posameznike. Na prvi pogled skromnih nekaj sto knjig Družbe sv. Mohorja, ki so si jih njeni udje v Nemčiji razdelili vsako leto, pa so podobno, kot drugje po svetu, vsekakor prispevale, da se je iskra slovenske zavesti v njih ohranila nekoliko dlje, kot bi se brez teh »knjižnih darov«.

SUMMARY

THE BRANCHES OF THE DRUŽBA SV. MOHORJA
(THE SOCIETY OF ST. HERMAGORAS) IN GERMANY IN
THE YEAR 1888-1918

Andrej Vovko

The people's publishing house, Družba Sv. Mohorja was established in Celovec (Klagenfurt) to the initiative of Anton Martin Slomšek with the intention to advance national awakening, education and cultural progress among Slovenes on the basis of Christian principles. The first books were published in 1852 under the name of Društvo Sv. Mohorja (Association of St. Hermagoras), but its proper ascent began only after 1869 when it reformed into a church fraternity, the Družba Sv. Mohorja (The Society of St. Hermagoras). Until World War I the Society experienced grand prosperity, it was successfully active among Slovene emigrants, where it helped with its books to preserve Slovene national awareness. In the years 1888-1915 a network of branches of the people's publishing house Družba Sv. Mohorja was active particularly among Slovene emigrants in Germany in Westphalia and in the basin of the river Rhine. The Society of St. Hermagoras was founded in 1852 in Celovec (Klagenfurt) to the initiative of Anton Martin Slomšek and with an intention to advance national awakening, education and cultural progress among Slovenes on the basis of Christian principles. The author of the contribution has presented on the basis of annual registers of members in the Koledarji Družbe Sv. Mohorja (Almanacs of the Society of St. Hermagoras) in the form of tables, and registers of membership in the years 1900, 1905, 1909, 1914, and 1917, the structure and activity of 96 of St. Hermagoras branches in Germany, among them are eight »large« (Gladbeck, Hamborn, Marxloch, Meerbeck, Mörs, Osterfeld, and Sodingen). Clergymen Viljem Köster, Ivan Jenster, Avgust Henegkötter, Bernard Hülsmann, Teodor Tensundern and Viljem Sondermann, who were as rule commissioners of the Society of St. Hermagoras, had an important role in the activity of those branches. It is not a coincidence that the strongest branches of St. Hermagoras were in the largest settlements of Slovene emigrants in Westphalia (Gladbeck, Hamborn, Marxloch, Meerbeck, Mörs, Osterfeld, and Sodingen) where the mentioned clergymen were active in pastoral care and cultural life, and where Slovene emigrant societies existed as well, mainly the Catholic educational Societies of St. Barbara. In the article presented register of branches shows us, among other, where individual larger or smaller groups of Slovene emigrants lived in a certain period. The books of The Society of St. Hermagoras undoubtedly contributed to the preservation of national awareness among Slovene emigrants in Germany.

RAZVOJ SLOVENSKE IZSELJENSKE SKUPNOSTI V ROCK SPRINGSU, WYOMING, OD NASELITVE DO ZAČETKA 30-LET 20. STOLETJA

Matjaž Klemenčič

COBISS 1.01

UVOD

Leta 1987 sem se prvič vozil po avtocesti št. 80 skozi skoraj delno puščavsko pokrajino južnega Wyominga. Pot me je vodila tudi mimo mesta Rock Springs, kate-rega zgodovina predstavlja tipično zgodba o »ameriškem talilnem loncu« pripadnikov številnih evropskih pa tudi azijskih narodov in to kljub temu, da gre – za ameriške razmere – za majhno mesto. Ker se ukvarjam z zgodovino ameriških etničnih skupin, s posebnim ozirom na slovensko me veliki reklamni napis *Welcome to Rock Springs Home of 56 Nationalities (Dobrodošli v Rock Springsu, domu 56-ih narodnosti)* ob izvozu v Rock Springs niti ni presenetil. Bolj me je presenetil velik napis *Gnidovec Hall* na enem izmed mestnih poslopij, kar je pričalo, da je slovenska izseljenska skupnost v tem mestu še »živa«.

Vendar pa je preteklo še skoraj deset let, preden sem se konec devetdesetih let lotil raziskav o zgodovine Rock Springsa in tamkajšnje slovenske izseljenske skupnosti. Preden sem se lotil tega dela, sem moral namreč dokončati zgodovino slovenskih izseljenskih skupnosti v Clevelandu (Ohio), Leadvillu (Kolorado) in San Franciscu (Kalifornija), ki so tudi izšle v knjižni obliki.¹

Rock Springs je tipično rudarsko mesto na ameriškem zahodu, čigar rudna bogastva so privabila številne priseljence iz različnih delov sveta. Kljub »tipični zgodbi o ameriškem talilnem loncu«, pa so nekatere izseljenske skupnosti ohranile del svoje narodne identitete vse do danes in to kljub temu, da je šlo in gre še danes (za ameriške razmere) za relativno majhno skupnost, ki se je razvila v že skoraj puščavskih območjih ameriškega zahoda.

Rock Springs ni bil znan le tistim, ki so se s »s trebuhom za kruhom« izselili v Ameriko, ampak tudi Slovencem, ki so živeli na slovenskem etničnem ozemlju. Za to sta s svojimi zapisi že v prvih dveh desetletjih 20. stoletja poskrbela Frank S. Tavchar in župnik Anton Schiffrer. Tako je župnik Schiffrer v poročilu, ki ga je poslal Juriju Trunku za objavo v knjigi *Amerika in Amerikanci*, med drugim zapisal:

»... Rock Springs je eno izmed tistih mest, kjer se ti ni treba na vsakem voga-

¹ Matjaž Klemenčič: *Slovenes of Cleveland: The Creation of a New Nation and a New World Community: Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio.* (Novo mesto: Dolenjska založba, 1995); Matjaž Klemenčič: *Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija.* (Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba: 1999).

lu bati, da te zmečkajo kolesa poulične železnice. Kaj hočeš sredi puščave pričakovati? Kup peska in na kupu peska kup kamenja. Vseeno mi bo priznal vsakdo, ki le količkaj pozna razmere na zapadu, da je Rock Springs »the best business town« na progi Union Pacific ... Bogate zaloge premoga so privabile na tisoče močnih in zdravih rok ... Med prvimi belokožci, ki so delali v tukajšnjih rovih, je bilo nekaj Slovencev ...»²

Kakšno desetletje kasneje je Frank S. Tavchar zapisal, da so bile »... v tem mestu (Rock Springs – op. M. K.) ... zastopane že skoro vse narodnosti sveta. Slovenci so izmed vseh drugih razvili najpopolnejšo naselbino. Svojčas so bili Finci nekak vzor vsem, toda ... razšli /so se/ v druge kraje ...»³

Ravno pestra nacionalna struktura Rock Springsa, ki jo omenja Tavchar, mi je pomenila izziv za proučevanje zgodovine in širokega spektra zapletenih demografskih prostorskih struktur, zlasti razvoja posameznih etničnih skupnosti v tipični ameriški rudarski naselbini. Medtem, ko so bili prvi rezultati raziskav o razvoju nacionalne strukture Rock Springsa z okolico objavljeni že lansko leto,⁴ pa so v pričujočem članku predstavljeni prvi rezultati raziskav o zgodovini Rock Springsa in tamkajšnji slovenski izseljenski skupnosti, ki pa je omejena le na obdobje do konca dvajsetih let 20. stoletja (do velike svetovne gospodarske krize).

ZGODOVINA ROCK SPRINGSA DO PRVE SVETOVNE VOJNE

Nastanek Rock Springsa

Jugozahodni Wyoming z današnjim mestom Rock Springs je bil do sredine 19. stoletja znan le Indijancem in redkim belopoltim trgovcem ter iskalcem rude. Belopolto prebivalstvo se je na teh območjih pričelo v večjem številu naseljevati šele po letu 1849,⁵ ko so skozi južni Wyoming preusmerili staro priseljsko pot, po kateri so priseljenci potovali na »zlato obalo« v Kalifornijo. Ker se je v tem obdobju odvijal ves promet le s kočijami, je vlada Združenih držav Amerike ustanovila ob tej poti več postojank. Te so služile kot počivališče popotnikom ter za oskrbo ali menjavo konj. Eno takih postojank (Overland Stage Station) so leta 1861 odprli tudi okrog šest milj severozahodno od današnjega Rock Springsa.⁶

² Jurij Trunk: *Amerika in Amerikanci*. (Celovec: samozaložba, 1912), str. 538.

³ Jože Zavertnik: *Ameriški Slovenci in pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in zgodovina Slovenske narodne podporne jednote*. (Chicago: Slovenska narodna podpora jednota, 1925), str. 535-542.

⁴ Matjaž Klemenčič, »Nacionalna struktura mesta Rock Springs in okraja Sweetwater (Wyoming) s posebnim ozirom na Slovence«. *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije* (Inka Štrukelj, ur.). (Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 2000), str. 214-233.

⁵ Zavertnik: *Ameriški Slovenci ...*, 535.

⁶ *History of the Union Pacific Coal Mines 1868 to 1940*. (Omaha, Nebraska: The Colonial Press and Douglas, 1940), str. 46-74.

Leta 1866 sta se v bližini Overland Stage Station naselila brata Archibald in Duncan Blair⁷ in postala njena oskrbnika. Ko je družba Union Pacific Railroad zgradila do kraja, kjer sta živela brata Blair, železniško progo, sta le-ta odprla prvi premogovnik. Zgradila sta še hišo s tremi sobami, trgovino in restavracijo ter odprla rudniško pisarno. Ta »kamp« sta poimenovala Blairtown. Istočasno, ko sta brata Blair pričela z rudarjenjem v Blairtownu, je z iskanjem premogovnih ležišč – po naročilu družbe Union Pacific – začelo tudi podjetje Wyoming Coal and Mining Co. Raziskave sta vodila brata Charles in William Mellor, ki sta le nekaj milj vzhodno od Blairtowna naletela na bogata nahajališča premoga. Tako je Thomas Wardell že leta 1868 pričel z odpiranjem rudnika št. 1. Novi »kamp« so sprva imenovali Rock Spring, kasneje pa so k imenu kraja dodali še črko s, in od tedaj se imenuje Rock Springs.⁸

Razvoj Rock Springsa do naselitve Kitajcev

Razvoj rudarstva je v Rock Springs privlačil vedno nove priseljence. »Kamp« se je vse hitreje razvijal in priseljenci so kmalu namesto šotorov in preprostih barak pričeli graditi hiše. Prvo je leta 1870 postavil že omenjeni raziskovalec premogovnih ležišč, William Mellor. Istega leta je kraj dobil še trgovino, »saloon« in šolo, nove zgradbe pa je gradila tudi Wordellova rudniška družba. Najprej so na južni strani železnice zgradili upravno zgradbo, v kateri sta bili še trgovina in pošta, ki so jo preselili iz Blairtowna. Leta 1875 je Rock Springs štel že več kot 1.000 prebivalcev.⁹

Na razvoj mesta pa je najbolj vplivala družba Union Pacific. Le-ta je na začetku zaposlila v glavnem rudarje, ki so bili rojeni v ZDA. Ker pa je družba odpirala vedno nove rudnike, so se pričeli v mesto priseljevati tudi rudarji iz Evrope – sprva le prebivalstvo škotskega, irskega in valižanskega porekla ter Skandinavci (zlasti Finci). Vse do sredine sedemdesetih let 19. stoletja, so rudarji relativno dobro živeli, saj so mezde znašale med 6 in 10 dolarjev na dan. Relativno dobri zaslužki so v mesto kmalu privabili tudi prve Slovence.

V tem obdobju je bil Rock Springs podoben večini drugih rudarskih mest na ameriškem Zahodu. V mestu, ki se še vedno ni ootreslo navad »divjega zahoda«, so že delovali tudi prvi katoliški ter protestantski duhovniki, katerih boj zoper »slabosti« mesta pa je podpiralo le malo moških in žena. Denar, ki naj bi ga ti darovali cerkvi, so rudarji raje porabili v igralnicah in za poravnavo dolgov v gostilnah.

⁷ Craig Sodaro, Randy Adams: *Frontier spirit. The Story of Wyoming*. (Boulder: Johnson Books, 1996), str. 89.

⁸ *History of the Union Pacific Coal Mines 1868 to 1940 ...*, 28-47.

⁹ Prav tam, 47-49.

Naselitev Kitajcev ter mednacionalne napetosti

Tako kot v večini rudarskih mest, je tudi v Rock Springsu prihajalo do številnih nesoglasij med rudarji in njihovimi delodajalci. Po enem od takih zapletov leta 1875 pa so se razmere močno spremenile. Kot je zapisal Hermann GlafECKE, urednik *The Cheyenne Leader*, je:

»... jeseni leta 1875 železniška družba zaposlovala okrog 500 belih rudarjev ... S. H. H. Clark, nadzornik rudnikov, je zahteval od rudarjev, naj se ... organizirajo tako, da bodo lahko nakopali za najmanj 25 odstotkov več premoga. Rudarji so mu odgovorili, da bodo razmislili o zadevi, in mu sporočili svoje zamisli tisti večer. Prišlo je do sestanka rudarskih sindikatov ... in sklenili so, da ne bodo povečali proizvodnje. Clark je izrazil veliko presenečenje ... Nato je napovedal, da bodo imeli kmalu ljudi, ki bodo pripravljene delati in izkopati toliko rude, kolikor je bo rudniška družba hotela ... 60 dni kasneje je v Rock Springških rudnikih delalo 300 kitajskih delavcev ...«¹⁰

Z naselitvijo Kitajcev so se precej znižale tudi plače rudarjev. Tako so po novem belopolti rudarji zaslužili od 1,75 do 3 dolarje, Kitajci in Japonci pa od 1,35 do 1,75 dolarja za 10 ur dela na dan.¹¹ Večina belopoltnih rudarjev, ki je nasprotovala »uvozu« poceni kitajske delavne sile, je pričela stavkati. Seveda so vsi takoj izgubili delo in so tudi kmalu zapustili Rock Springs, ko je postalo jasno, da se ne bodo mogli več vrniti na svoja delovna mesta. Po stavki je z delom nadaljevalo le okrog 50 belopoltnih rudarjev in okrog 150 Kitajcev. S tem je postalo belopoltnim rudarjem takoj jasno, kako bodo v primeru ponovne stavke ukrepali njihovi delodajalci.

Kitajci, ki so dobili zaposlitev v rudnikih, so bili od prvega dne deležni precejšnjih privilegijev. Zaradi tega je med njimi in ostalimi rudarji prihajalo do stalnih trenj, pa čeprav je dala premogovna družba belopoltnim rudarjem jasno vedeti, da so Kitajci pod posebnim varstvom in da bo kakršnokoli neprijetnost, ki bi bila povzročena Kitajcem, pomenila takojšnjo izgubo delovnega mesta. Do leta 1885 se je število kitajskih rudarjev povzpelo na 331, število belopoltnih pa zmanjšalo na 151. Belopoltni rudarji so se kljub vsem grožnjam svojih delodajalcev še naprej vneto zavzemali za odstranitev Kitajcev iz Rock Springsa in tako so 2. septembra 1885 izbruhnili nemiri, ki so se začeli s sporom med belopoltnimi in kitajskimi rudarji v rudniku št. 6. Po večdnevni neredih, v katerih je morala posredovati celo zvezna vojska in je življenje izgubilo 26 kitajskih rudarjev, se je večina od okrog 600 kitajskih prebivalcev umaknila, oziroma so bili izgnani, iz Rock Springsa.¹²

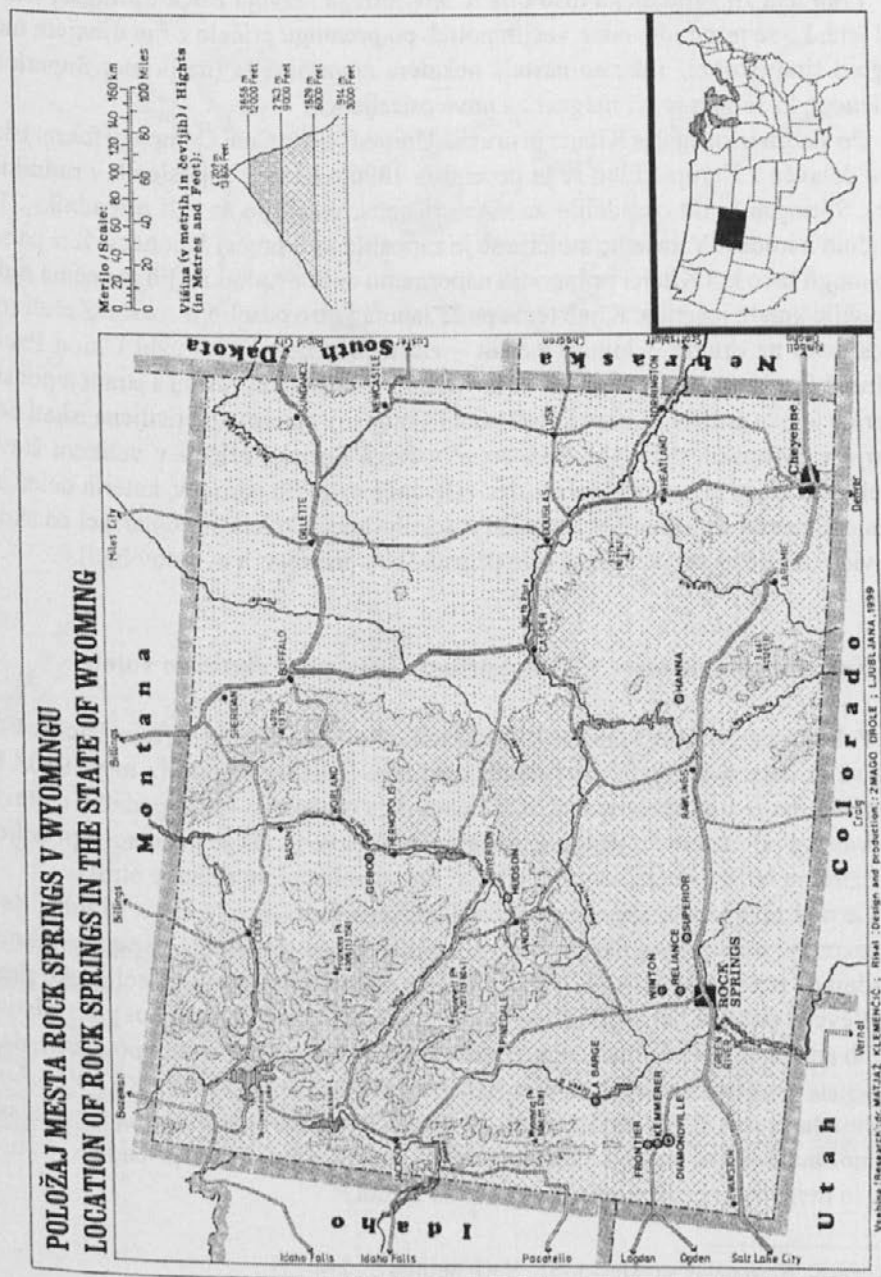
¹⁰ Prav tam, 76.

¹¹ Prav tam, 53.

¹² Prav tam, 76-79.

Rock Springs postane mesto

Kmalu po nemirih so v Rock Springsu zgradili vojašnico in prihod ameriških vojakov je življenje v mestu močno poživil. Zaživeli so nekateri novi gostinski lokali in »salooni« vseh tipov in vseh nacionalnih stilov. Leta 1887 je Rock Springs dobil

tudi prvo banko. Z novimi ustanovami in zgradbami je Rock Springs vse bolj dobival mestni videz in leta 1890 od ameriških oblasti tudi dobil status mesta. Mesto se je vedno hitreje razvijalo. Tako je bilo kmalu ustanovili prvo prostovoljno gasilsko društvo, leta 1892 »Rock Springs National Bank«, leta 1893 pa je bila zgrajena tudi prva mestna bolnišnica (stavba služi temu namenu še danes).

Prva leta 20. stoletja pa niso bila le leta hitrega razvoja Rock Springsa, temveč tudi leta, ko se je zaradi vedno večjih potreb po premoгу pričelo z rudarjenjem tudi v njegovi širši okolici. Tako so nastala nekatera nova naselja (na primer Superior in Reliance), ki so bila pravi magnet za nove priseljence.

Po slabih izkušnjah s Kitajci je družba Union Pacific Coal Company tokrat iskala nove delavce v Evropi. Tako se je decembra 1896 od 1.089 zaposlenih v rudnikih v Rock Springsu le 60 opredelilo za »Američane«, ostali pa so bili pripadniki 21-ih različnih narodov. V začetku stoletja se je zaposlilo tudi precej Japoncev. Ker pa se ti niso mogli tako kot Kitajci prilagoditi napornemu delu v rudnikih, jih je večina rudarski poklic kmalu opustila. Kljub temu pa se Japonci niso odselili iz mesta. Začeli so se zaposlovati na drugih delovnih mestih – zlasti pri železniški družbi Union Pacific Railroad Company. Z opuščanjem dela v rudnikih v Roks Springsu s strani japonskih rudarjev je bila družba »Union Pacific Coal Company« ponovno prisiljena iskati nove rudarje v evropskih državah. Tako so se v Rock Springs pričeli v velikem številu priseljevati zlasti pripadniki južno- ter vzhodnoevropskih narodov, katerih delež je v skupnem številu zaposlenih v rudnikih Rock Springsa do leta 1906 narasel na skoraj polovico (od 1699 zaposlenih je bilo pripadnikov omenjenih narodov 830).²

Narodnostne razmere v Rock Springsu pred prvo svetovno vojno

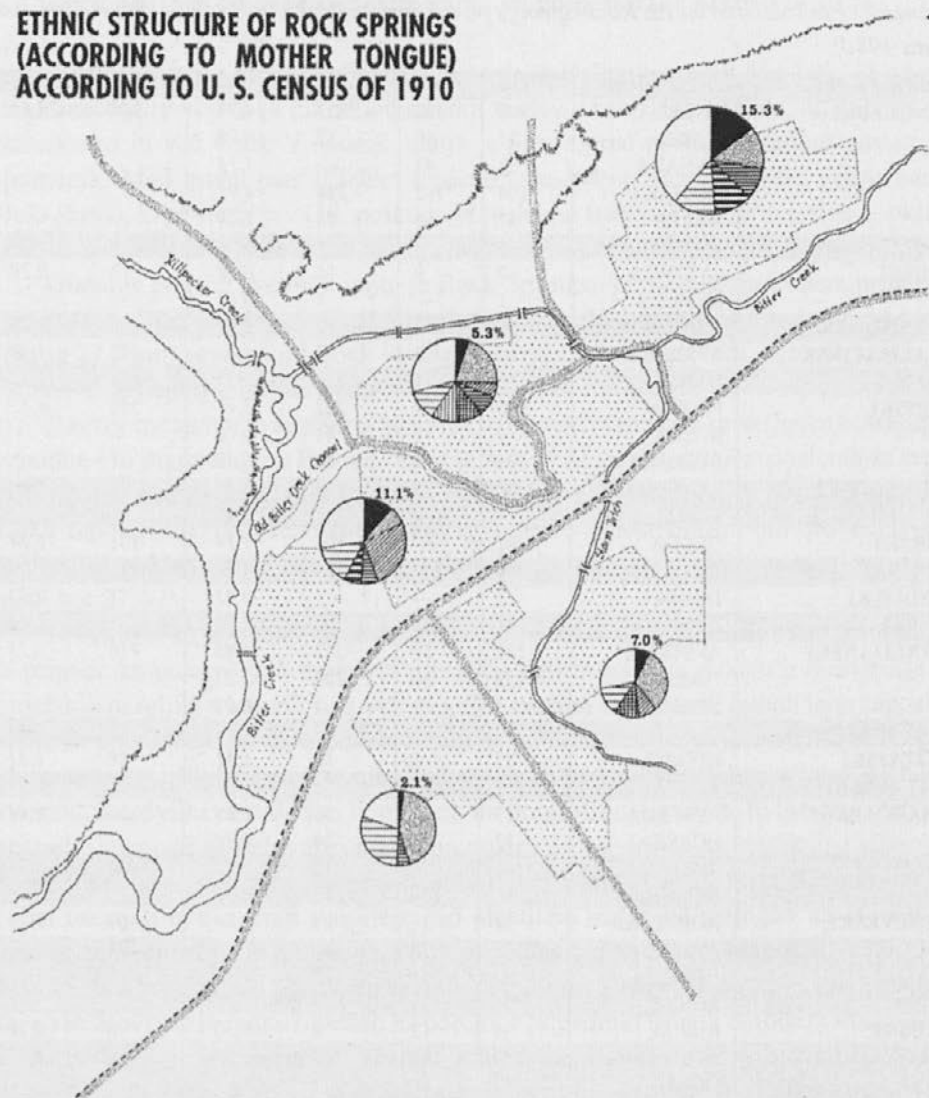
Politika zaposlovanja družb »Union Pacific Railroad Co.« in »Union Pacific Coal Co.« se je izkazovala tudi v rezultatih uradnega ljudskega štetja iz leta 1910.³ Pri analizi teh pa je potrebno opozoriti, da nam daje omenjeno štetje podatke o številu prebivalstva po maternem jeziku le za pripadnike prve in druge generacije priseljencev, oziroma le za tiste, ki so v ZDA prišli kot priseljenci, in njihove otroke.

Če podrobneje analiziramo podatke ljudskega štetja iz leta 1910, vidimo, da je bilo razmerje med pripadniki prve in pripadniki druge generacije še vedno v korist pripadnikov prve generacije (1: 0,71), kar kaže na relativno mlado priseljsko skupnost. Seveda pa to ni nenavadno, saj je mesto takrat obstajalo manj kot pol stoletja.

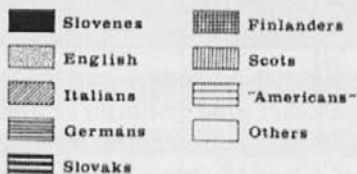
Ob analizi podatkov ljudskega štetja iz leta 1910 je potrebno tudi poudariti, da je prebivalstvo s slovenskim materinim jezikom s svojimi nekaj več kot 8,17 % v skupnem številu prebivalstva predstavljalo, v mestu Rock Springs tretjo najštevilčnejšo narodno skupnost (za angleško ter »ameriško«) in marsikateri njen pripadnik je pustil trajen in neizbrisen pečat bodisi v zgodovini mesta.¹³

¹³ Klemenčič, Nacionalna struktura mesta Rock Springs ..., 214-233.

ETHNIC STRUCTURE OF ROCK SPRINGS (ACCORDING TO MOTHER TONGUE) ACCORDING TO U. S. CENSUS OF 1910

POPULATION BY MOTHER TONGUE ^{*)}

^{*) Remark:}
INCLUDED ARE ONLY THOSE POPULATION
GROUPS, FOR WHICH THE PERCENTAGE
IN ROCK SPRINGS IS MORE THEN 3.0%.

Research: dr. MATJAZ KLEMENČIČ
Design and production: ZMAGO DRDLE
LJUBLJANA, June 2001

Tabela 1: *Prebivalstvo mesta Rock Springs po maternem jeziku in glede na državo rojstva (leta 1910).*

<i>materini jezik</i>	<i>država rojstva</i>	<i>G-1</i>	<i>G-2</i>	<i>sk.</i>	<i>%</i>	<i>skupaj</i>	<i>%</i>
ANGLEŠKI	ANGLIJA	390	467	857	14,73	1.364	23,44
	IRSKA	17	40	57	0,98		
	KANADA	23	43	66	1,13		
	ŠKOTSKA	104	182	286	4,91		
	WALES	32	66	98	1,69		
BOLGARSKI	MADŽARSKA	1	—	1	0,02	1	0,02
ČEŠKI	AVSTRIJA	7	9	16	0,27	17	0,29
	NEMČIJA	1	—	1	0,02		
ČRNOGORSKI	ČRNA GORA	56	3	59	1,01	59	1,01
DALMATINSKI	AVSTRIJA	86	7	93	1,60	93	1,60
DANSKI	DANSKA	56	75	131	2,25	131	2,25
FINSKI	FINSKA	105	97	202	3,47	253	4,35
	RUSIJA	9	2	11	0,19		
	ŠVEDSKA	36	4	40	0,69		
FRANCOSKI	FRANCIJA	60	30	90	1,55	91	1,57
	KANADA	1	—	1	0,02		
GRŠKI	GRČIJA	101	—	101	1,74	101	1,74
HRVAŠKI	AVSTRIJA	104	9	113	1,94	113	1,94
INDIJSKI	INDIJA	1	—	1	0,02	1	0,02
IRSKI	IRSKA	25	38	63	1,08	63	1,08
ITALIJANSKI	AVSTRIJA	143	70	213	3,66	416	7,15
	ITALIJA	152	50	202	3,47		
	ŠVICA	1	—	1	0,02		
JAPONSKI	JAPONSKA	83	—	83	1,43	83	1,43
KITAJSKI	KITAJSKA	87	1	88	1,51	88	1,51
LITVANSKI	RUSIJA	2	—	2	0,03	2	0,03
MADŽARSKI	AVSTRIJA	27	8	35	0,60	55	0,94
	OGRSKA	12	8	20	0,34		
NEMŠKI	AVSTRIJA	140	74	214	3,68	406	6,98
	NEMČIJA	86	106	192	3,30		
NORVEŠKI	NORVEŠKA	31	36	67	1,15	67	1,15
POLJSKI	AVSTRIJA	24	20	44	0,76	174	2,99
	NEMČIJA	97	11	108	1,85		
	RUSIJA	11	11	22	0,38		
RUSKI	RUSIJA	4	2	6	0,10	6	0,10
SLOVAŠKI	AVSTRIJA	180	167	347	5,96	359	6,17
	OGRSKA	11	—	11	0,19		
	RUSIJA	1	—	1	0,02		
SLOVENSKI	AVSTRIJA	352	162	514	8,83	514	8,83
ŠPANSKI	MEHIKA	7	5	12	0,21	35	0,61
	ŠPANIJA	21	2	23	0,40		
ŠKOTSKI	ŠKOTSKA	75	118	193	3,32	193	3,32
ŠVEDSKI	ŠVEDSKA	64	61	125	2,15	125	2,15
TURŠKI	TURČIJA	4	1	5	0,09	5	0,09
VALIŽANSKI	WALES	57	73	130	2,23	130	2,23
»AMERIŠKI«	Z.D.A.			874	15,01	874	15,01
	skupaj	2.887	2.058	5.819	100,0	5.819	100,0

OPOMBE: G-1 = pripadniki prve generacije priseljencev (rojeni izven ZDA);

G-2 = pripadniki druge generacije priseljencev (rojeni v ZDA)

VIR: Preračunano na podlagi *13th U. S. Census 1910 – Wyoming*.

Rock Springs od prve svetovne vojne do gospodarske krize leta 1929

Prva svetovna vojna ni odločneje posegla v življenje mesta. Ves stik, ki so ga imeli meščani z vojno, je bil odhod mladih fantov na različna bojišča, od katerih se marsikateri ni več vrnil. V spomin nanje je mesto pred poštnim uradom postavilo spomenik. Med imeni padlih lahko zasledimo tudi ime Slovenca Max Jelouchana (Jelovčana), ki je služil pri 110. polku in je padel na francoskem bojišču dne 1. oktobra 1918. Doma je bil iz občine Javorje nad Škofjo Loko, Kranjsko.¹⁴

Obdobje po prvi svetovni vojni je Rock Springsu ter okoliškim krajem prineslo nov razvoj. Tako je Megath Coal Company leta 1917 odprla nove rudnike 14 milj (okrog 22,5 km) severno od Rock Springsa v kraju Winton, pa tudi v drugih krajih je rudarstvo še naprej hitro razvijalo.

Razvoj rudarstva je še naprej privlačil vedno nove in nove priseljence iz srednje vzhodne- in jugovzhodne Evrope. Tako je leta 1912 znašal delež zaposlenih iz tega dela sveta v rudnikih »Union Pacific Coal Company« okrog 36 % (972 od skupno 2.680 zaposlenih).¹⁵ Najštevilčnejši med njimi (288 zaposlenih) so bili Slovenci, katerih delež v skupnem številu je znašal skoraj 11% in je do leta 1920 narasel na nekaj manj kot 27%.¹⁶

Omeniti je še potrebno, da je družba Union Pacific Coal Company načrtno mešala pripadnike posameznih narodnostnih skupnosti in tako na delovnih mestih kot v rudarskih naseljih, v katerih so živeli rudarji s svojimi družinami. Zaradi take zaposlitvene in poselitvene politike na eni strani ni prišlo do formiranja etničnih enklav v okviru stanovanjskih četrti, kar sem študiral na primeru slovenskih izseljencev v Clevelandu, Leadvillu pa tudi San Franciscu; na drugi strani pa naj bi to mešanje narodnostnih skupnosti na delovnem mestu preprečevalo stavkovna in sindikalna gibanja. Kljub temu pa so bili tako slovenski kot tudi ostali priseljenci v Rock Springsu sposobni razvijati in ohranjati svojo etnično identiteto. Eden od razlogov za to so bile tako imenovane verižne migracije, ko so priseljencem na nekem območju v novi domovini sledili sorodniki ali znanci iz stare domovine. Drugi razlog pa so bile poroke, saj so se Slovenci le redko odločali za poroko s pripadniki drugih narodnih skupnosti. K ohranitvi slovenske identitete ter identitet ostalih priseljskih skupnosti pa je pripomoglo tudi dejstvo, da so se razlike med vami in pokrajinami iz stare domovine zabrisale, in dale prednost nacionalni identiteti (slovenski, poljski, finski itd.). Etnična identiteta se je najbolj ohranila v kulturi – še zlasti v jeziku, glasbi, načinu oblačenja ter jedilih. Nove institucije, ki so jih priseljenci ustanovili v novi domovini (etnične župnije, bratske podporne organizacije ter narodni domovi), pa so dale ohranjanju etnične identitete nove razsežnosti.¹⁷

¹⁴ Zavertnik: *Ameriški Slovenci ...*, 546.

¹⁵ *History of the Union Pacific Coal Mines 1868 to 1940 ...*, 155-156.

¹⁶ Barbara Allen Bogart. National Register of Historic Places: Slovenski dom, Rock Springs, Wyoming. Washington: United States Department of the Interior. National Park Service.

¹⁷ Matjaž Klemenčič, »Predgovor«. *Etnični fraternalizem v priseljskih deželah/Ethnic Fraternal-*

Čeprav je gospodarska kriza leta 1929 močno zamajala temelje svetovnega gospodarstva, pa se je Rock Springs s svojimi premogovniki in drugimi naravnimi bogastvi, ki so jih začeli odkrivati v njegovi okolici (nafta, uran, zemeljski plin itd.), razvijal naprej. Tako ga ni doletela usoda večine drugih rudarskih naselij v Skalnem gorovju, ki si po tej krizi v glavnem nikoli niso več popolnoma opomogla (razen če se niso preusmerila v turizem). Ostalo je eno redkih rudarskih mest, ki mu je vse do danes uspelo ohraniti svojo rudarsko preteklost in narodnostno pomešanost.

RAZVOJ SLOVENSKE SKUPNOSTI OD NASELITVE DO ZAČETKA TRIDESETIH LET 20. STOLETJA

Kdaj so se naselili prvi Slovenci na območju Rock Springsa, ni natančno znano. Po Zavertnikovem pisanju naj bi se prvi Slovenci v Wyoming priselili med letoma 1850 in 1870. Bili naj bi iskalci rude, »... ki so upali, da z odkritjem bogatih rudnih plasti hitro obogate ...« Vsekakor pa naj bi jih bilo po njegovem do leta 1892 v Rock Springsu »... že precej ... in kmalu so se začele pojavljati slovenske gostilne in prodajalne ... /in tudi/ ... družabno življenje je postajalo živahnješe ...«¹⁸

Nekaj drugačne podatke o naselitvi Slovencev pa navaja v svoji knjigi *Amerika in Amerikanci*, ki je izšla leta 1912, Jurij Trunk, ki je med drugim zapisal:

»... Slovenci so prišli sem (v Rock Springs – op. M. K.) pred 20 leti (okrog 1890 – op. M. K.); med prvimi so bili: F. in J. Kržišnik, F. Šubic in J. Potočnik. Rojaki so večinoma doma iz Poljanske doline ...«¹⁹

Čeprav je leto priselitve prvih Slovencev v Rock Springs še nejasno, pa je gotovo, da se je njihovo število do leta 1910 povzpelo že nekaj nad 500.²⁰ Še višje številke pa navaja v svojem poročilu, ki je verjetno prav tako datirano v leto 1910, župnik Andrej Schiffrer. V tem poročilu, ki ga je v knjigi *Amerika in Amerikanci* povzel tudi Jurij Trunk, je Schiffrer celo zapisal, da »... zdaj šteje mesto okrog 5778 prebivalcev; polovica jih je slovanskega pokolenja. Izmed vseh Slovanov so se Slovenci povzpeli najvišje; nad 900 bi jih mogel naštetiti ...«²¹ Vsekakor je podatek pretiran in to tako glede deleža slovanskega prebivalstva, kakor tudi o številu Slovencev. Sklepamo lahko le, da je župnik Schiffrer v tem primeru imel v mislih število vseh Slovencev, ki so spadali v njegovo župnijo – tako tiste iz okoliških naselij, kakor tudi Slovence iz sosednjih okrajev Lincoln in Unita.

Na začetku so se v Rock Springs priseljevali le posamezni Slovenci, tako da vse do začetka 20. stoletja še ne moremo govorimo o množičnih priselitvah. Intenzivnej-

ism in Immigrant Countries (Matjaž Klemenčič, ur.). (Maribor: Pedagoška fakulteta, 1996), str. 9-11.

¹⁸ Zavertnik: *Ameriški Slovenci ...*, 535-546.

¹⁹ Trunk, *Amerika in Amerikanci ...*, str. 539.

²⁰ *13th U. S. Census 1910 – Wyoming*.

²¹ Trunk: *Ameriška in Amerikanci ...*, 539.

še priseljevanje Slovencev se je pričelo šele po letu 1899, višek pa doseglo med letoma 1902 in 1910. Z nenehnim priseljevanjem se je slovenska skupnost vedno bolj utrjevala in se sčasoma tudi povsem ustalila, pri čemer so pomembno vlogo igrale tudi ženske slovenskega porekla. Čeprav jih je bilo veliko manj kot moških (razmerje moški : ženske 2,4 : 1), pa so tudi te 103 priseljenke igrale pri ustalitvi slovenske skupnosti pomembno vlogo. Ko se je slovenska skupnost v Rock Springsu po letu 1905 ustalila, je njen razvoj potekal podobno kot pri drugih priseljskih skupnostih goratega in rudarskega »divjega zahoda«. Pripadniki slovenske skupnosti so kmalu pričeli sklepati tudi zakonske zveze in številni otroci, ki so bili rojeni v okviru teh zvez so skupaj z nadaljnjim priseljevanjem Slovencev vplivali na hitro številčno rast slovenske skupnosti.²² Tako je v naslednjem desetletju je število Slovencev v mestu Rock Springs naraslo na okrog 800 (v okraju Sweetwater na nekaj več kot 1.000),²³ nato pa pričelo počasi upadati. Do leta 1980 naj bi njihovo število upadlo na nekaj manj kot 100.²⁴

Slovenski izseljenci Rock Springsu zaradi že omenjene politike družba Union Pacific Coal Company, ki je nalašč mešala pripadnike posameznih narodnostnih skupnosti tako na delovnih mestih kot v rudarskih naseljih, niso izoblikovali svoje strnjeno poseljene naselbine, kot se je to dogajalo v drugih mestih v ZDA. Svoja bivališča so imeli raztresena po vsem mestu, čeprav lahko zasledimo nekaj večjo koncentracijo predvsem v mestnem središču in bližnjih stanovanjskih četrtih, ki so nastale že v prvih desetletjih razvoja mesta (severno od železniške proge, zlasti ob 10th Street in 9th Street ter ob Clark Street in North Front Street).

Gre za sklenjeno poseljene mestne četrti, kjer so prevladovale večje večstanovanjske hiše, ki so bile najprej v glavnem v lasti rudniške družbe Union Pacific Coal Company, kasneje pa so številna stanovanja njihovi najemniki tudi odkupili. Lastniško stanovanje so leta 1910 imeli v glavnem tisti slovenski priseljenci, ki so se v Rock Springs priselili že ob koncu 19. ali v prvih letih 20. stoletja, bili stalno zaposleni in si v večini primerov tudi že ustvarili družino. V najetih stanovanjih pa so v glavnem živeli tisti posamezniki ali družine, ki so živeli v mestu šele nekaj let.²⁵

Večina priseljencev je bila stara v glavnem od 20 do 45 let in imela dokončane le štiri razrede osnovne šole. Mnogi so bili celo nepismeni. Ker so bili v glavnem vsi kmečkega porekla ali pa priučeni delavci, so morali poprijeti za najtežja, nevarna ter nezdrava dela (v glavnem v rudnikih in na železnici). Številčno močno so bile zastopane tudi starostne skupine do 10. leta starosti. Vendar pa tako stanje ni presenetljivo, saj je bilo veliko število otrok ena od glavnih značilnosti priseljskih skupnosti. In ravno ta sorazmerno številna druga generacija je postala v kasnejših obdobjih (od 30-

²² 13th U. S. Census 1910 – Colorado.

²³ Zavertnik: *Ameriški Slovenci* ..., 546.

²⁴ James Paul Allen in Eugene James Turner: *We the People. An Atlas of America's Ethnic Diversity*. (New York: Macmillan Publishing Company, London: Collier Macmillan Publishers, 1988), str. 303-304.

²⁵ 13th U. S. Census 1910 – Wyoming.

ih let 20. stoletja dalje) pomemben dejavnik v gospodarskem pa tudi političnem življenju mesta Rock Springs oziroma okraja Sweetwater.

ORGANIZIRANOST SLOVENCEV

Ko se je slovenska skupnost v Rock Springsu v prvem desetletju 20. stoletje ustalila, so pričeli tamkajšnji Slovenci ustanavljati tudi svoja društva in organizacije. Podobno kot drugod v ZDA pa tudi drugod po svetu so se organizirali v treh oblikah, in sicer v okviru društev bratskih podpornih organizacij, v okviru slovenske katoliške župnije sv. Cirila in Metoda (nekatera društva so delovala v njenem okviru) ter v okviru slovenskega narodnega doma.

Pri obravnavanju te tematike pa naletimo na številne težave, ki so v glavnem povezane s pomanjkanjem arhivskega gradiva. Tako v tem pregledu ne bomo obravnavali društvenega življenja, saj o delovanju društev bratskih podpornih organizacij ni ohranjen noben dokument, razen zapisov o finančnem poslovanju posameznih društev, ki pa se nanašajo predvsem na kasnejše obdobje. S podobnimi težavami se srečujemo tudi pri obravnavi zgodovine slovenske katoliške župnije sv. Cirila in Metoda, kjer smo v celoti vezani na knjigo Patricka A. McGovern, *History of The Diocese of Cheyenne*. (Cheyenne: samozaložba, 1941). Čeprav sem v škofijskem arhivu v Cheyennu skušal dobiti še drugo gradivo, ki bi pomagalo pri osvetlitvi zgodovine slovenske katoliške župnije v Rock Springsu, pa so mi pristojni povedali, da drugega gradiva ni na razpolago. Še največ arhivskega gradiva je na razpolago o zgodovini Slovenskega narodnega doma v Rock Springsu. Podatke o zgodovini doma pa je Barbara Allen Bogart zbrala v *National Register of Historic Places: Slovenski dom, Rock Springs, Wyoming*.

Razvoj slovenske katoliške župnije sv. Cirila in Metoda

Začetki zgodovine župnije sv. Cirila in Metoda segajo v začetek leta 1910, ko je v Rock Springsu, v tamkajšnji irski župniji Žalostne Matere Božje (=Our Lady of Sorrows Parish) službo kaplana nastopil Anton Schiffrer. Škof iz Cheyennea, J. J. Keane ga je zadolžil, »... da versko poskrbi za katoliške Slovane mesta in okolice, med katerimi je bila pretežna večina slovenska ...«²⁶

Župnija Žalostne Matere Božje je bila ustanovljena januarja 1888, prvi župnik pa je postal John Delahunty. Do izgradnje prve cerkve – s pomočjo posojil je bila zgrajena že istega leta – je moral Delahunty maševati v hišah, ki so jih za bogoslužje odsto-

²⁶ Ignacij Trpin, »Rev Anton Schiffrer – šestdesetletnik«. *Ave Maria Koledar*, leto 33 (1946). (Lemont, Illinois: Očetje frančiškani, 1945). – str.145-148.

pili meščani William H. O'Donnell, Dr. Edward S. Murray, Thomas Lafferty, Dennis Murphy, Horace Levesque, Tim Kinney in Michael Quealy.²⁷

Čeprav je bilo bogoslužje v novozgrajeni cerkvi namenjeno vsem katolikom Rock Springsa, pa so bili zlasti v prvem desetletju 20. stoletja v njenem delovanju aktivni tudi slovenski duhovniki. Tako je benediktinski misijonar Ciril Zupan²⁸ že leta 1899 večkrat obiskal Rock Springs in vršil verske obrede med tamkajšnjim slovenskim prebivalstvom. Podobno misijo je leta 1901 opravil tudi benediktinski duhovnik Anton Blahnik. Blahnik, ki je bil po rodu Slovak, je bil od 26. aprila do junija 1903 tudi župnik pri omenjeni župniji, ko je bil tedanji župnik John Nolan odsoten zaradi bolezni. Med slovenskim pa tudi drugim slovanskim prebivalstvom v Rock Springsu je v času župnikovanja Augusta Contija misijonaril tudi župnik Alojz Mlinar.²⁹ Nenehna rast in razvoj mesta Rock Springs in v zvezi s tem tudi župnije sta zahtevala imenovanje župnikovega pomočnika, saj tedanji župnik T. J. Barrett sam ni zmozel več vseh

²⁷ Patrick A. McGovern: *History of The Diocese of Cheyenne*. (Cheyenne: samozaložba, 1941).– str. 182-183.

²⁸ Ciril Zupan se je rodil 17. aprila 1862 v Srakovljah pri Predosljah. Že leta 1881 je po posredovanju monsignorja Toma Zupana ter opata Bernarda Ločnikarja odšel v ZDA. Stopil je v benediktinski samostan sv. Ivana v Minnesoti ter bil 24. oktobra 1886 posvečen v duhovnika. Nekaj let je obiskoval Slovence v njihovih naselbinah po vsej Minnesoti, večkrat pa je šel tudi v Kolorado in Wyoming. Ker se je v Koloradu naseljevalo vse več Slovencev, ga je opat Ločnikar maja 1894 poslal za stalno v Pueblo, kjer je kot pomožni župnik na nemški župniji Marije Pomagaj obiskoval razne slovenske naselbine. Leta 1910 so Hrvatje in Slovenci ustanovili svojo župnijo, v kateri je služboval skoraj do svoje smrti, opravljal pa je tudi službo opata samostana svojega reda v Cañon Cityju, Kolorado. Ko mu je zdravje opešalo, se je zdravil v bolnišnici v Cañon Cityju, kjer je oktobra 1951 umrl. Trunk, *Amerika in Amerikanci ...*, 605.; »Rev. Ciril Zupan, O.S.B. 75-letnik«. *Glasiilo K.S.K. Jednote*, leto 23, št. 15. (Cleveland, Ohio, 14. aprila 1937).– str. 1.; »Rev. Ciril Zupan«. *Ameriška domovina*, leto 52, št. 208. (Cleveland, Ohio, 23. oktobra 1951).– str. 1.

²⁹ Alojz (Aloysius) Mlinar je bil rojen 2. junija 1873 na Blatu v župniji Šmihel nad Pliberkom na Koroškem. Gimnazijo in bogoslovje je študiral v Celovcu, kjer je bil 20. junija 1899 posvečen v duhovnika. Najprej je kot kaplan služboval na Prevaljah (od 15. avgusta 1899 do 20. februarja 1900) in v Dobrli vasi (od februarja 1900 do 1. novembra 1900), nato pa kot provizor v Čajnc̄ah (do marca 1901), Šmarjeti pri Telenbergu (do novembra 1901), na Djekšah (do 1. avgusta 1902) in v Št. Jakobu v Rožu (do julija 1903). Kot kaplan je služboval še v mestni župniji v Beljaku, kjer je 20. septembra 1903 opravil izpit za župnika (»Pfarrconkursprüfung«).

Leta 1904 je odšel v ZDA. Najprej je deloval v nadškofiji St. Paul (Minnesota), nato pa v župnijah Roslynu in Enumclawu v državi Washington. Šest let kasneje je sezidal cerkev sv. Barbare v Black Diamondu, konec leta 1911 odšel v slovaško župnijo v Tacomo (Washington), decembra 1918 v Barberton (Ohio), konec leta 1922 pa v Leadville (Kolorado). V Leadvillu je ostal le nekaj mesecev in se še v začetku leta 1923 vrnil v Enumclaw. Nato je od leta 1924 do 1931 je služboval v župnijah škofije Regina v Kanadi. Kot je razvidno iz »Kompetenz=Tabelle«, naj bi v Ameriki in Kanadi v šestih letih ustanovil štiri župnije in sezidal sedem cerkva, katerih vrednost naj bi bila znašala okrog 50.000 dolarjev.

Leta 1931 se je vrnil na Koroško in bil imenovan za provizorja v Telenbergu, kjer je 1933 ustanovil kongregacijo žena s 125 članicami. Marca 1934 je postal župnik v Šmiklavžu ob Dravi, kjer se je 21. februarja 1935 njegovo življenje tudi izteklo.

Trunk, *Amerika in Amerikanci ...*, 563.; »Iz slovenskih naselbin: Barbertonski Slovenci«. *Ave Maria*, leto 10, št. 26. (New York, New York: Ave Maria Publishing Co., 21. decembra 1918).–

opravil. Vlogo pomožnega župnika je škof Keane junija 1909³⁰ zaupal slovenskemu duhovniku Jakobu Černetu.³¹

Čeprav je Černe služboval v teh krajih le devet mesecev, pa jim je pustil bogato zapuščino. Med drugim je v bližnjem Superiorju ustanovil misijonsko postajo, kjer se je prebrala prva maša ob božiču 1909. Župnik Barrett in njegov pomočnik Černe sta v Rock Springsu službovala do februarja 1910, ko je škof Keane na njuno mesto imenoval Francisa J. Kellerja za župnika in Antona Schiffrerja za njegovega pomočnika.³²

Ker je število prebivalcev v Rock Springsu ter okoliških naselij še naprej hitro naraščalo, cerkev ni sčasoma mogla ustreči vsem potrebam tamkajšnjih katolikov. Zato je škof Keane, ki je ob različnih priložnostih poizkušal prepričati kongregacijo o nujnosti gradnje nove cerkve, aprila 1910 župniku Kellerju in asistentu Antonu Schiffrerju skupaj z zahtevo po gradnji nove cerkve poslal več načrtov. V okviru župnije so kmalu pričeli zbirati denar za gradnjo. Med angleško govorečim prebivalstvom in Italijani je denar nabiral župnik Keller, med slovanskimi verniki pa Schiffrer. Vendar pa župnik Keller pri zbiranju denarja ni imel srečne roke – verniki so mu obljubili le za okrog 600 dolarjev prispevkov. Veliko uspešnejši je bil Anton Schiffrer, kateremu so slovanski verniki obljubili kar 6.732 dolarjev.³³ Kot je zapisal Zaverntnik, so bili »... poleg Slovencev in drugih Jugoslovanov ... tudi Slovaki dobri finančni podporniki. Nekateri premožnejši Amerikanci so tudi podarili večje vsote. Veliko dohodkov so prinesle veselice in razna žrebanja ...«³⁴

Župnik Keller je zaradi tega razočaran odstopil, cerkvenim oblastem pa je bilo jasno, da si slovansko prebivalstvo želi svojo župnijo. Po odstopu župnika Kellerja je škof Keane na njegovo mesto imenoval Michaela A. Kennedyja. Ker je bil Kennedy že v letih, je škofa prosil, naj ga oprosti gradnje nove cerkve in mu predlagal, da bi za slovansko prebivalstvo namesto njega skrbel njegov pomočnik, Anton Schiffrer. Škof je Kennedyjevim prošnjam ugodil in tako je bil Schiffrer 28. julija 1910 imenovan za župnika za slovansko prebivalstvo.³⁵

Ob takem stanju je v Rock Springsu kmalu prišlo do ustanovitve slovenske župnije sv. Cirila in Metoda (=Saints Cyril and Methodius Parish). Čeprav je bil Schiffrer

str. 457.; Kompetenz=Tabelle, (datum neznan). Personalakt Alojzij Mlinar, Archiv der Diözese Gurk in Klagenfurt/=Arhiv krške škofije v Celovcu (v nadaljevanju: ADGK).; Bestätigung (podpis nečitljiv), 22. septembra 1903. Personalakt Alojzij Mlinar, ADGK.

³⁰ McGovern, *History of The Diocese of Cheyenne ...*, 182-183.

³¹ Jakob (James) Černe se je rodil 3. marca 1883 na Blejski Dobravi. Po končani kranjski gimnaziji je leta 1902 odšel v Združene države Amerike, kjer na semenišču v St. Paulu (Minnesota) končal študij bogoslužja in bil 12. junij 1908 posvečen v duhovnika. Najprej je do marca 1909 služboval v Fairfaxu (Južna Dakota) nato pa od junija 1909 v Rock Springsu (Wyoming). Konec februarja 1910 je odšel v Sheboygan (Wisconsin), kjer je ustanovil slovansko župnijo sv. Cirila in Metoda ter sezidal cerkev in župnišče. . Trunk, *Amerika in Amerikanci ...*, 554.

³² McGovern, *History of The Diocese of Cheyenne ...*, 184.

³³ Prav tam, 189; Trpin, »Rev Anton Schiffrer ...«, 146.

³⁴ Zaverntnik: *Ameriški Slovenci ...*, 541.

³⁵ McGovern, *History of The Diocese of Cheyenne ...*, 189-191.

imenovan za župnika novoustanovljene slovenske župnije, pa je po odloku škofa Keaneja z dne 31. avgusta 1910 ostal še vedno tudi pomožni župnik v župniji Žalostne Matere Božje. Po tem odloku sta oba župnika živela pod isto streho in tudi obe župniji sta za svoje bogoslužje uporabljali isto cerkev. V tem »sožitju« sta župniji živeli do smrti župnika Kennedyja (25. aprila 1911). Ker je bila po Kennedyjevi smrti župnija Žalostne Matere Božje nekaj časa brez stalnega župnika se je moral Schiffrer v tem obdobju poleg organiziranja svoje župnije posvečati tudi zbiranju denarja za gradnjo nove cerkve za potrebe obeh župnij. Ob posredovanju škofa Keaneja mu od družbe »Union Pacific Coal Company« uspelo pridobiti tudi zemljišče za novo cerkev.

V času, ko je bila župnija Žalostne Matere Božje brez stalnega župnika, je prišlo tudi do poskusa ponovne združitve obeh župnij. Tako so na dveh sestankih 9. julija (vodil ga je škof Keane) in 16. julija (vodil ga je župnik James Duffy), ki sta bila dobro obiskana, sklenili, da naj bi prodali sedanjo cerkev Our Lady of Sorrows in zgradili novo, ki bi služila obema župnijama. Novo cerkev naj bi zgradili v delu mesta, ki je ležal severno od železniške proge Union Pacific Rail Road, in kjer je takrat živelo 75 do 80 % vseh katolikov. Ljudem tako ne bi bilo potrebno prečkati železniške proge, kar je bilo nevarno početje, kot so to morali do sedaj. Zaradi tega starši tudi niso bili pripravljeni pošiljati otrok k verouku. V novi cerkvi naj bi vse narodnosti imele enake pravice, kar naj bi pomenilo tudi uporabo katerikoli jezika, Anton Schiffrer pa naj bi postal župnik obeh kongregacij. Kljub vsem naporom, obljubam in lepim besedam pa združitev obeh župnij ni uspela, tako da je škof Keane moral 15. septembra 1911 imenovati v župnijo Žalostne Matere Božje novega župnika, Michaela J. Kellyja.³⁶

Člani slovenske župnije sv. Cirila in Metoda so si po neuspeli združitvi še bolj prizadevali zgraditi lastno cerkev, za kar se je po pisanju časopisa *Ave Maria* Schiffrer zavzemal že ob svojem prihodu v Rock Springs, ko je »... kot kaplan tamkajšnje irske cerkve Žal. Matere Božje ... našel, da je v Rock Springs dovolj Slovencev za lastno slovensko župnijo ...« Po neuspeli združitvi župnij »... je morala irska župnija izročiti novi župniji tudi denar (6.732 dolarjev – op. M. K.), ki ga je Rev. Schiffrer zbral ...«³⁷ leta 1910 s strani slovanskih vernikov, ki naj bi ga uporabili za izgradnjo cerkve sv. Cirila in Metoda. Seveda pri tem ni šlo za gotovino, temveč za denar, ki so ga Schiffrerju obljubili verniki za izgradnjo nove (takrat še skupne) cerkve.

Čeprav cerkvene oblasti do leta 1911 niso izdale dovoljenja za gradnjo cerkve za slovansko prebivalstvo, pa je župnik Schiffrer občasno še vedno skrbel za župnijo Žalostne Matere Božje – novembra 1912 po odhodu župnika Kellyja in februarja 1914, dokler namesto župnika Johna A. Mattesa ni službe nastopil John F. Sugrue.³⁸

Kljub vsem zapletom z dovoljenji, pa so 7. junija 1912 vendarle slavnostno položili temeljni kamen za novo cerkev sv. Cirila in Metoda. Položil ga je novi škof iz Cheyenneja, Patrick A. McGovern, ki je nasledil prejšnjega škofa Keanea. Ker je

³⁶ Ibid., 189.; Trpin, »Rev Anton Schiffrer ...«, 145.

³⁷ Trpin, »Rev Anton Schiffrer ...«, 145.

³⁸ McGovern, *History of The Diocese of Cheyenne* ..., 189.

župnija ob začetku gradnje razpolagala le s 6.732 dolarji, ki so jih obljubili verniki, je bilo sklenjeno, da bodo v prvi fazi zgradili samo kletne prostore novega cerkvenega poslopja. Sprednji del kleti naj bi začasno služil za cerkvene prostore, v zadnjem delu pa naj bi uredili peči za ogrevanje. Kot je zapisala *Ave Maria*, so se za postopno obliko gradnje cerkve odločili, ker župnik Schiffrer »... ni hotel (s posojili – op. M. K.) fare preveč obremeniti takoj ob začetku, kar bi gotovo njen napredek zaviralo ...«³⁹ Kljub vsemu pa se župnija dolgovom ni mogla izogniti. Iz župnijske računske knjige je razvidno, da je župnija do 1. januarja 1913 poravnala za zemljišče in gradbeno dela 7.300 dolarjev obveznosti, dolgovala pa še 9.219,46 dolarjev.⁴⁰

Prva faza gradnje slovenske cerkve sv. Cirila in Metoda je bila zaključena tik pred božičnimi prazniki leta 1912. Božična polnočna maša je bila tudi prva slovesnost, ki je potekala v novi cerkvi. Upravičenost izgradnje te cerkve nam kažejo tudi nekateri statistični podatki o župniji iz meseca novembra 1912. Po teh podatkih naj bi bilo v župnijo včlanjenih 269 družin (okrog 1000 ljudi). V tej številki pa niso zajeti neporočeni rudarji, od katerih jih je verjetno bilo tudi kar nekaj včlanjenih v župnijo.⁴¹ Čeprav se zdi omenjena številka precej visoka, pa je po vsej verjetnosti realna, saj je župnija sv. Cirila in Metoda skrbela za vernike iz vseh slovenskih naselbin jugozahodnega Wyominga (Frontier, Kemmerer, Diamondville itd.).

Iz omenjenih statističnih podatkov je še razvidno, da naj bi verouk obiskovali 203 otroci in da je 25. decembra 1912 47 otrok je prejelo prvo sveto obhajilo. Julija 1913 naj bi škof McGovern birmal 122 otrok, v vsem letu 1913 pa je bilo v okviru župnije sklenjenih 17 porok, bilo pa je tudi 17 pogrebov. Podobno stanje je bilo v župniji tudi leta 1917. Tako naj bi bilo po statističnih podatkih tega leta v župnijo vključenih 294 družin (2004 posamezniki), verouku pa naj bi obiskovalo 168 otrok, 31 otrok pa je prejelo prvo sveto obhajilo. V okviru župnije je bilo leta 1917 57 krstov, 3 poroke in 18 pogrebov. Dolg župnije je znašal le še 3.700 dolarjev.⁴²

Ko so poplačali dolgove, so se člani župnije sv. Cirila in Metoda leta 1920 lotili gradnje župnijskega poslopja. Nova zgradba, ki je bila grajena iz kamna, je župnijo in njene člane stala okrog 9.000 dolarjev. Kar polovico omenjene vsote je prispeval Joseph Kinney.⁴³ Pri tem moramo še poudariti, da je pred izgradnjo župnišča župnik Schiffrer bival kar v lopi za spravljanje premoga.

Leta 1925 je cerkvena oblast sklenila, da bo dokončno uredila cerkveno poslopja nad kamnito kletjo, ki so jo do tedaj uporabljali za cerkvene obrede. Gradnja je bila končana malo pred koncem leta 1925. V novih prostorih cerkve sv. Cirila in Metoda, ki je bila posvečena 13. decembra s strani škofa McGoverna, je lahko naenkrat prisostvovalo obredu preko 300 ljudi. Ker je bila to ena večjih cerkva, so bili tudi izdatki za gradnjo zelo visoki. Tako naj bi župnija svoje ustanovitve leta 1910 do leta 1925 investirala v gradnjo cerkvenega in župnijskega skoraj 85.000 dolarjev. Od tega je

³⁹ Trpin, »Rev Anton Schiffrer ...«, 146.

⁴⁰ Prav tam, 192.

⁴¹ Prav tam, 192.

⁴² Prav tam, 192.

župnija plačala za zemljišča 1800 dolarjev, za izgradnjo kletnih prostorov (v katerih so maše potekale do leta 1925) okrog 14.000 dolarjev, za izgradnjo župnišča 9.000 dolarjev, za izgradnjo cerkve 59.000 dolarjev in za cerkvena oblačila 753 dolarjev.⁴⁴

Ob gradnji zgornjega dela cerkve (stala je 59.000 dolarjev) se je župnija ponovno močno zadolžila. Župnik Schiffrer si je dan in noč prizadeval čim prej odplačati omenjeni dolg, pri čemer pa ga je po pisanju *Ave Maria Koledarja* precej ovirala opozicija levičarskih društev bratskih podpornih organizacij. Poleg tega pa se je moral župnik Schiffrer stalno boriti tudi «proti cerkvi škodljivim vplivom tuje jezičnih časopisov.»⁴⁵ Kljub vem težavam pa je župniku Schiffrerju uspelo dolg zmanjšati na 20.500 dolarjev (v celoti je bil poravnani leta 1933). Vendar pa so spričo prevelikih obremenitev pri župniku Schiffrerju kmalu nastopile psihične težave, nakar je leta 1926 doživel še živčni zlom. Tako je moral junija 1926 zaprositi za bolniški dopust in odšel na zdravljenje v sanatorij v Milwaukee.⁴⁶

Po Schiffrerjevem odhodu so do konca dvajsetih let (oziroma do gospodarske krize leta 1929) v cerkvi sv. Cirila in Metoda službovali še John Maley (junij–oktober 1926), John Henry (oktober 1926–avgust 1927) in John Zaplotnik, J.C.D. (september 1927–julij 1930). Tudi po tem obdobju slovenščina ni izginila iz cerkve, saj je župnijo prevzel Albin Gnidovec.

Zgodovina in delovanje Slovenskega narodnega doma

Zgodovina Slovenskega narodnega doma v Rock Springsu sega v leto 1912, ko so se tamkajšnji Slovenci, kot je zapisal *Zavertnik* »... resno poprijeli akcije za gradnjo Slovenskega doma ...«⁴⁷ Tega leta so predstavniki slovenskih bratskih podpornih organizacij na sestanku v finski dvorani ustanovili družbo »Slovenski narodni dom Inc.«, ki naj bi skrbela za gradnjo doma.⁴⁸

Družba »Slovenski narodni dom Inc.« je bila najprej zamišljena kot samostojna dobičkonosna organizacija, ki bi nove člane sprejemala le ob plačilu določene pristojbine. Ta bi se, če bi premoženje družbe oziroma doma naraščalo, kasneje zviševala. Ker tak način kasnejšim priseljencem ne bi omogočal članstva v Slovenskem narodnem domu – saj bi pristojbina spričo naraščanja vrednosti zgradbe in inventarja v nekaj letih dosegla vrtoglave vsote –, bi dom sčasoma začel prehajati v roke vedno manjšemu krogu ljudi in v nekaj desetletjih bi postal njihova zasebna last. Seveda se s takim načinom organiziranosti Slovenskega narodnega doma večina članov ni stri-

⁴³ Prav tam, 193.

⁴⁴ Prav tam, 193.

⁴⁵ Trpin, »Rev Anton Schiffrer ...«, 147; McGovern, *History of The Diocese of Cheyenne* ..., 194.

⁴⁶ McGovern, *History of The Diocese of Cheyenne* ..., 194.

⁴⁷ *Zavertnik, Ameriški Slovenci* ..., 540.

⁴⁸ United States Department of the Interior. National Park Service. *National Register of Historic Places: Slovenski dom, Rock Springs, Wyoming*. (avtor: Barbara Allen Bogart).

njala. Ker tudi nekateri odborniki niso odstopili od svojih stališč, je minilo leto dni, preden so na burnih sejah društev ter odborov končno sprejeli nova pravila organiziranosti. Po teh pravilih so imeli vsi člani in članice lokalnih društev ter klubov, ki so delovala v okviru Slovenskega narodnega doma enake pravice in dolžnosti. Tudi vsak nov član, ki je pristopil kateremu koli društvu ali klubu, ki je delovalo v okviru Slovenskega doma, je postal tudi član Slovenskega doma, ne da bi mu bilo treba za včlanitev plačati višjo pristopnino. Ta novi sistem je zagotavljal, da je Slovenski narodni dom za vedno služil potrebam vsem Slovincem iz Rock Springsa ter okoliških naselij.⁴⁹

Ko so se po letu dni trajajočih prepirih končno sporazumeli glede pravil organiziranosti, je družba »Slovenski narodni dom Inc.« 24. junija 1913 kupila od premo-govne družbe »Union Pacific Coal Company« ne Bridger Avenue zemljišče, za kate-rega je plačala 787,75 ameriškega dolarja. Nato so 18. septembra 1913 podpisali še pogodbo o gradnji doma in sicer z družbo »Superior Lumber Co« iz Rock Springsa, oziroma njenim lastnikom Thomasom A. Jamesom. S to pogodbo je bilo predvideno, da mora biti dom zgrajen do 25. decembra 1913 in da bodo izdatki za gradnjo znašali 9.440 dolarjev. Iz pogodbe je še razvidno, da je družba »Superior Lumber Co.« izdelala predračun, pa ni znano, kdo je naredil načrt za stavbo Slovenskega narodnega doma. Družba »Superior Lumber Co.« je Slovenski narodni dom zgradila v roku, ki je bil določen s pogodbo, tako da so slovenski izseljenci 31. decembra 1913 v novem domu že lahko organizirali novoletni ples.⁵⁰

Gradnja Slovenskega narodnega doma in njegova notranja oprema so slovensko skupnost stale okrog 15.000 ameriških dolarjev. Vsi, ki so bili včlanjeni v dom, so vsak po svoji moči darovali denarne prispevke, pa tudi društva so vsak mesec nakazala v blagajno doma po 10 centov od vsakega svojega člana. Nekaj denarja so zbrali tudi z raznimi prireditvami, nekaj pa z izdajo obveznic. Večino teh so kupila posamezna društva, precej pa so jih pokupili tudi posamezniki, kar je dalo Slovenskemu narodnemu domu trdno podlago, saj so bili z nakupom obveznic vsi njegovi člani – tako društva kot posamezniki – zainteresirani, da se dolg čimprej poravnata. Ker pa je slovenska skupnost v Rock Springsu štela takrat okrog tisoč članov, katerih večina je bila zainteresirana za delovanje Slovenskega narodnega doma, so bili vsi dolgovi poravnani v šestih letih.⁵¹

Slovenski narodni dom je kmalu postal kraj srečevanja etničnih bratskih podpor-nih organizacij in to tako slovenskih, kakor hrvaških in italijanskih, za svoje sestanke pa so ga uporabljale tudi lokalne organizacije United Mine Workers of America. Številne družabne prireditve so v njegovih prostorih prirejala tudi vsa slovenska kulturna društva. Poleg kulturnih prireditev so pogosto prirejali tombole za financiranje potreb doma, veliko pa je bilo še plesnih prireditev. Zlasti v 30-ih in 40-ih letih 20. stoletja so

⁴⁹ Zavertnik, *Ameriški Slovenci ...*, 540.

⁵⁰ United States Department of the Interior. National Park Service. *National Register of Historic Places: Slovenski dom, Rock Springs, Wyoming*. (avtor: Barbara Allen Bogart).

⁵¹ Zavertnik: *Ameriški Slovenci ...*, 540-541.

plese prirejali dvakrat mesečno, ob plačilnih dnevih rudarjev. Pred plesi so kulturne skupine pogosto pripravile tudi humoreske v slovenskem jeziku.

V prostorih Slovenskega narodnega doma so od leta 1922 prirejali vsakoletni festival grozdja, ki so ga včasih imenovali tudi festival vina. Čeprav so se društva pri organizaciji festivala menjala vsako leto, pa so pri izvedbi prireditve v glavnem sodelovala vsa slovenska društva. Zadnji festival grozdja je bil organiziran leta 1988. Seveda so pred festivalom prostore Slovenskega narodnega doma tudi temu dogodku primerno okrasili s sadjem in listjem, pred zabavo s plesom pa so člani društva organizatorja vedno odigrali še kakšen skeč. Mnogi odrasli prebivalci Rock Springsa se še danes spominjajo, kako so se te prireditve udeleževali še iz otroških let.⁵² Glasbo za ples so izvajali lokalni glasbeniki. Med njimi je potrebno posebej omeniti orkester Vilija Jugoviča, ki je v 30-ih in 40-ih letih 20. stoletja na teh prireditvah bil stalno prisoten. Nato je v 50-ih in 60-ih letih na prireditvah goste zabavala glasbena skupina Elsie Frolic, ki je pred tem igrala harmoniko v Jugovičevem orkestru.

Slovenski narodni dom je skozi desetletja svojega obstoja nudil s svojimi prireditvami številne možnosti za ohranjanje slovenskih ter ostalih etničnih glasbenih tradicij, ki so veliko pripomogle k razvoju današnje nacionalne oziroma vseameriške polke. Tako so leta 1984 v okraju Sweetwater organizirali prvi letni festival polke. Ta se je takoj razvil vsakoletno tradicionalno prireditev, ki prinaša veliko užitkov tako nastopajočim kot tudi vsem gledalcem.

Seveda pa so v Slovenskem narodnem domu so prirejali tudi druge prireditve. Veliko je bil predvsem nabiralnih akcij v zvezi z najrazličnejšimi dogodki, kot so bile na primer naravne nesreče v Sloveniji in v Združenih državah Amerike. Na vseh prireditvah so vedno postregli s slovenskimi narodnimi jedmi, od katerih so bile najbolj popularne »kranjske klobase« in različne potice. V baru v kletnih prostorih so postregli z alkoholnimi pijačami. Ne glede na to ali se je v Narodnem domu kaj dogajalo ali ne, je bil bar odprt vsak vikend, vendar le za člane društev.

Dom pa ni nudil strehe le za društvom, ampak so ga pogosto najemali tudi za zasebne prireditve – v glavnem za poroke ali druga večja slavlja. V 70-ih in 80-ih letih 20. stoletja je dom najela tudi nova verska združba za svoje obrede, uporabljali pa so ga še za tečaje baleta in borilnih veščin. Medtem ko so za poroke ali druga slavlja dom v glavnem najemali le Slovence oziroma Američane slovenskega porekla, pa so bili tečaji baleta in borilnih veščin namenjeni vsemu prebivalstvu Rock Springsa in okolice. Tako je dom postajal vedno manj »slovenski«.

Ko so v 80-ih letih 20. stoletja priseljenci iz vrst prve in druge generacije pričeli umirati, njihovi otroci pa se pričeli starati, je pričelo močno upadati tudi število članov v društvih in organizacijah, ki so delovala v okviru Slovenskega narodnega doma. Ker so spričo premajhnega števila članov tudi društva pričela delovati le kot majhne uprave za potrebe velikih zavarovalniških družb, se je dom znašel v hudih težavah.

⁵² Intervju z gospodom Johnom Yugovichem; zadnjim oskrbnikom Slovenskega narodnega doma predno so dom leta 1998 prodali.

Ker so društva vedno težje plačevala račune za vzdrževanje doma, so ga leta 1996 dali v najem zasebnemu podjetju, ki se ukvarja s preprodajo nepremičnim in dražbami in ga potem leta 1998 prodali. Slovenski narodni domovi so po vseh Združenih državah zelo razširjeni in dom v Rock Springsu je bil ena od prvih takšnih zgradb. Čeprav so na območju Skalnega gorovja še nekateri drugi slovenski narodni domovi – najbližji Rock Springsu je dom v Spring Gleenu v Utahu – pa je slovenski dom v Rock Springsu edini v Wyomingu. Zanimivo je, da so prebivalci Rock Springsa že od vsega začetka menili, da bo ta dom poznan kot slovenski dom in ne po angleški različici tega imena. Kljub temu, da je zgradba Slovenskega narodnega doma danes v »tujih« rokah, pa so prebivalci slovenskega porekla iz Rock Springsa še danes ponosni nanjo. Številni med njimi se je spominjajo kot zgradbe, kjer so se naučili plesati polko, kjer so se naučili baleta ali borilnih veščin in kjer so srečali svojega življenjskega partnerja, oziroma kjer so se zabavali tako s svojimi rojaki kakor s prijatelji, pripadniki drugih etničnih skupin.

Druga društva

Poleg cerkvenih društev ter društev bratskih podpornih organizacij so v Rock Springsu delovala še nekatera druga društva. Tako Zavertnik omenja »dramatično društvo«, ki naj bi po njegovih navedbah delovalo občasno in je kasneje postalo ena od sekcij Slovenskega doma, ko je bil le-ta zgrajen.⁵³ Člani tega društva so, kot je bilo že omenjeno, pred vsako večjo prireditvijo v Slovenskem domu pripravili krajši humoriistični skeč.

Poleg dramskega društva Zavertnik še omenja da so »... slovenski fantje ... imeli tudi klub (team) za oporiščno igro z žogo, ter dvakrat v javni tekmi z drugim klubom zmagali ...« Klub naj bi razpadel, ko so nekateri njegovi člani oženili ali pa se izselili iz mesta.⁵⁴

V letih 1908 in 1909 so Slovenci organizirali tudi svojo večerno šolo za učenje angleškega jezika in nekaterih drugih predmetov. Ker pa je bilo »... težko podnevi delati in ponoči hoditi v šolo ...«, se za leta 1910 prijavilo premalo kandidatov, »... da bi mogli vzdrževati učitelja in pokrivati druge stroške ...«⁵⁵

AKTIVNOSTI SLOVENSКИH IZSELJENCEV NA GOSPODARSKEM IN POLITIČNEM PODROČJU

Kot smo že omenili, vsi slovenski priseljenci niso bili le slabo plačani rudarji ali železniški delavci, ki so morali poprijeti za najtežja, nevarna ter nezdrava dela. Mar-

⁵³ Zavertnik: *Ameriški Slovenci ...*, 537.

⁵⁴ Prav tam, 537.

⁵⁵ Prav tam, 537.

sikateremu je uspelo dobiti zaposlitev tudi na boljše plačanih delovnih mestih, nekateri so se celo poskusili v trgovanju z delnicami raznih zlatih, srebrnih, bakrenih – in tudi ničvrednih rudnikov. Vendar pa pri tem niso imeli kakšnih večjih uspehov. Kot je zapisal Zavertnik, je »... najboljše kazalo v Top Hillu, Nevada, kjer je bila še dokaj bogata srebrna žila. Toda družba je bila bojkotirana. Imela je tudi premalo izkušenih moči, a še manj pa kapitala za nabavo modernih strojev ...«⁵⁶

Nekaj rudarjev je poskusilo tudi z lastnim premogovnikom v Black Buttu, okrog 60 km vzhodno od Rock Springsa ob glavni železniški progi družbe Union Pacific Railroad. Kot navaja Zavertnik, je:

»... par let šlo dobro, ker so skoro vsi delavci kot solastniki vlagali svoje zasluzke v kapital svojega podjetja. Lastniki rova so bili Slovenci, Finci in Italijani ... Pri tem podjetju je nekaj časa imel precej besede bivši slovenski organizator Anton Turnšek, ki je upravljal razna družbina dela ter bil enkrat izvoljen za superintendanta rova. Pojavile so se težkoče. Včasih jim železniška družba ni dala vozov o pravem času, pa so izgubili naročilo. Zgodilo se je tudi, da denar za prodani premog ni bil takoj odposlan, in delavci so morali čakati za plačo. Vse to je povzročilo nejevoljo, in ljudje so pričeli zapuščati majno (rudnik – op. M. K.) in naselbino, češ, ko zase delam, ne dobim niti tega, kar trdo zaslužim. Pa so šli delat za druge družbe, njih podjetje pa je šlo vedno bolj rakovo pot.

Turnška je to jako jezilo, da se je vdno bolj vdajal pijači. Odpotoval je večkrat iz Rock Springsa in se vrnil nazaj ... Mož je znal poleg slovanskih jezikov tudi angleško, nemško, italijansko, finsko in madžarsko govoriti. Bil je res dober organizator za unijo, toda v podjetju ni imel sreče ...«⁵⁷

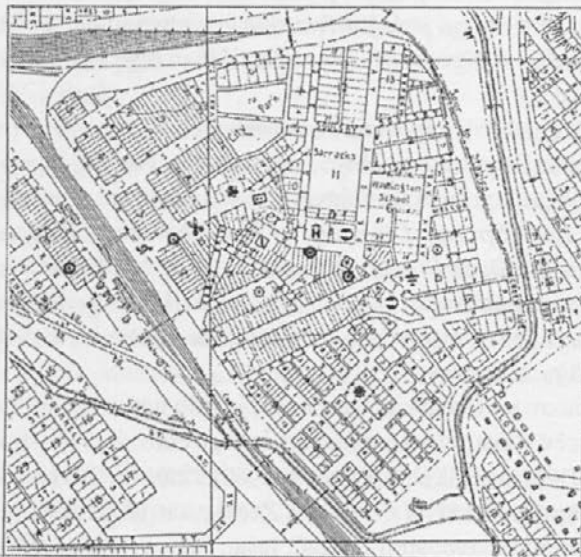
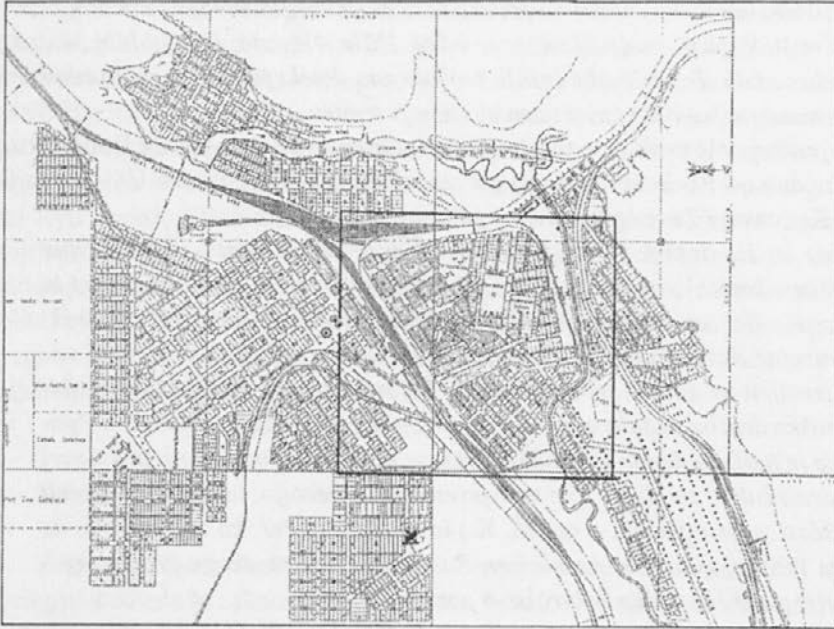
Drugi slovenski priseljenci, ki niso bili zaposleni v rudarstvu ali na železnici, pa so se ukvarjali v glavnem z gostinsko, trgovsko in obrtno dejavnostjo. Podatki o podjetnikih in podjetjih (v glavnem le naslovi in vrsta dejavnosti) so objavljeni v posebnih imenikih podjetij – v *Polk's Rock Springs Directory of Householders, Occupations of Office Buildings and Other Business Places, Including a Complete Street and Avenue Guide*. Na osnovi omenjenih publikacij in priimkov slovenskih priseljencev iz pramaterialov ljudskega štetja za leto 1910 je bilo nato mogoče ugotoviti, katera podjetja so bila v lasti slovenskih priseljencev.

Na osnovi omenjenih materialov ter terenskih preučevanj je bilo ugotovljeno, da se je največ slovenskih izseljencev ukvarjalo z gostinsko in trgovsko dejavnostjo. Med temi velja na prvem mestu omeniti Skubic Paula in Katherino, ki sta vodila trgovsko podjetje *The Rock Springs Commercial Company*. Pecej pa se jih je ukvarjalo s tako imenovanimi uslužnostnimi dejavnostmi (kovač, tesar, brivec, krojač itd.), omeniti pa je potrebno še pravnika Edwina Magagno (216 D Street) in Mrak Franka,

⁵⁶ Prav tam, 541.

⁵⁷ Prav tam, 541-542.

PODJETJA V LASTI SLOVENCEV, 1931/32 ENTERPRISES OWNED BY SLOVENES, 1931/32

Legenda / Key:

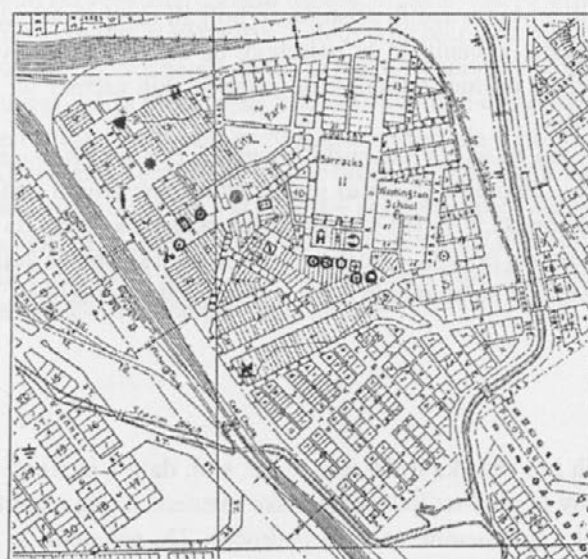
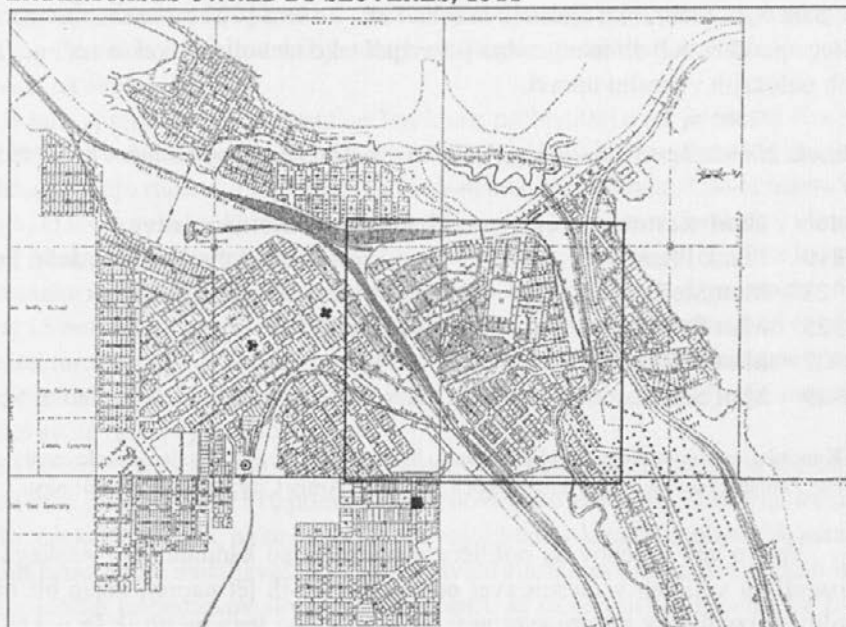
- ☐ HOTEL / HOTEL
- ☉ BIFE, TOČILNICA / TAVERN
- ☐ MESNICA / BUTCHER SHOP
- ☐ TRGOVSKO PODJETJE / MERCANTILE COMPANY
- ☉ RANČAR / RANCHER
- ☐ GARAJE / GARAGE
- ☐ PRODAJALNA TEKSTILA / CLOTHING SHOP
- ✂ KROJAC / TAILOR
- ☉ KOZMETIČNI SALON / BEAUTY SHOP
- ✂ OBRVLEC, FRIZER / BARBER, HAIRDRESSER
- ✂ VRTNAR, CVETLIČARNA / GARDENER, FLOWER SHOP
- ☉ IZDELJIVALEC REKLAMNIH NAPISOV / SIGN-PAINTER
- ✂ TESAR / CARPENTER
- ✂ KOVAČ / BLACKSMITH
- ☉ ELEKTROTEHNIK / ELECTRICIAN
- ☐ LEKARNA / DRUGSTORE
- ☉ ODVETNIK / LAWYER

ki je skupaj z nemškim priseljencem Frankom Korfanto vodil lekarno *Frank's Pharmacy* na 744 Pilot Butte Avenue.⁵⁸

⁵⁸ *Polk's Rock Springs Directory of Householders, Occupations of Office Buildings and Other Business Places, Including a Complete Street and Avenue Guide.* (Kansas City: R. L. Polk & Co., 1939).

PODJETJA V LASTI SLOVENCEV, 1944 ENTERPRISES OWNED BY SLOVENES, 1944

Legenda / Key:

- ☰ HOTEL / HOTEL
- ⊙ BIFF, TOČILNICA / TAVERN
- ⊕ SLASČIČARNA / CONFECTIONARY
- ⊞ PRODAJALNA ŽIVIL / GROCERY
- ⊞ TRGOVSKO PODJETJE / MERCANTILE COMPANY
- ⊙ RANČAR / RANCHER
- ⊞ PEDIČARNA / BAKERY
- ⊞ GARAŽE / GARAGE
- ⊞ PRODAJALNA TEKSTILA / CLOTHING SHOP
- ⊞ KROJAČ / TAILOR
- ⊞ BRIVLEC, FRIZER / BARBER, HAIRDRESSER
- ⊞ VRTNAR, CVETLIČARNA / GARDENER, FLOWER SHOP
- ⊞ TESAR / CARPENTER
- ⊞ KOVAČ / BLACKSMITH
- ⊞ ELEKTROTETNIK / ELECTRICIAN
- ⊞ LOKARNA / DRUGSTORE
- ⊞ ODVETNIK / LAWYER
- ⊞ ZAVAROVALNA AGENCIJA / INSURANCE AGENCY

Ko se je slovenska skupnost v mestu po prvi svetovni vojni popolnoma ustalila in pričela pomembno prispevati k življenju mesta na vseh področjih, so se začeli nekateri zgoraj imenovani obrtniki pa tudi drugi slovenski izseljenci vključevati v politično življenje mesta. Kot prvi je bil za člana mestnega sveta izvoljen Frank Ple-

mel, je na volitvah 17. novembra 1919 bil v drugem volilnem okraju s 171 glasovi izvoljen za enoletni mandat.⁵⁹ Tega leta so v mestni upravi opravljali različne funkcije še Sam Radovich, John Dolance in John Putz. Po letu 1923 pa so se kandidati slovenskega porekla bolj ali manj stalno pojavljali tako na voljenih kakor tudi na imenovanih položajih v mestni upravi.

Tabela 2: *Uslužbenci slovenskega porekla v mestni upravi v obdobju 1911–1995.*

leto	člani mestnega sveta	drugi člani mestne uprave
1919	Frank Plemel	Sam Radovich*, John Dolance, John Putz
1923	Matt Steffenson	Sam Radovich*, John Dolance
1925	Matt Steffenson	John Mrak, Pate Ugrin
1927	Matt Steffenson	
1929	Matt Steffenson	Valen. Marcina, John Dolance, John Veronda

* Kandidati neslovenskega porekla, ki pa so bili tesno povezani z življenjem slovenske skupnosti VIR: Zapisniki sej mestnih svetov v Rock Springsu, Arhiv City Hall v Rock Springsu.

Veliko več uspehov na političnem področju so kandidati slovenskega porekla dosegli na volitvah v mestni svet od začetka 30-ih let naprej, ko je bil na vsakih volitvah izvoljen v mestni svet vsaj en član, poleg tega pa jih je še nekaj delalo v mestni upravi. Tako so bili v okviru svojih pristojnosti bolj ali manj stalno udeleženi v odločanju o »usodi« mesta. Omeniti je še potrebno, da sta bila njihov vpliv ter politična moč precej odvisna od tudi od splošnih gospodarskih razmer ter samega razvoja slovenske skupnosti.

Na splošno lahko rečemo, da so bili Slovenski Američani iz Rock Springsa v volilnih bojih relativno uspešni. Zanimivo je, da to ni bila značilnost drugih tamkajšnjih slovanskih priseljenskih skupnosti.⁶⁰ Morda lahko ta uspeh razlagamo s tem, da so ameriški Slovenci in njihovi potomci prinesli iz domovine »umetnost sklepanja kompromisov v politiki«, ki so se je »naučili« političnih bojih v Habsburški monarhiji.

ZAKLJUČEK

V kasnejših obdobjih (od začetka tridesetih let 20. stol. dalje), je Rock Springs doživel nov razvoj. Čeprav je predstavljal za ameriške razmere skoraj nepomembno mesto, pa je doživel velike spremembe na vseh področjih. Do največjih je prišlo v nacionalni strukturi prebivalstva, kjer je prišlo do velikega upada deleža vseh evrop-

⁵⁹ Council Proceedings (prva knjiga), 17. novembra 1919, str. 249, Arhiv City Hall v Rock Springsu (v nadaljevanju: Arhiv CHRS).

⁶⁰ Mark R. Levy and Michael S. Kramer: *The ethnic factor: How America's minorities decide elections.* (New York: Simon and Schuster, 1973), str. 161.

skih skupin prebivalstva, ter pripadnikov azijskih narodov iz dežel Daljnega Vzhoda, katerih delež je leta 1980 znašal le 0,6%. Najbolj pa je na spreminjanje nacionalne strukture v okraju Sweetwater vplivalo intenzivno priseljevanje prebivalstva španskega ter mehiškega porekla, katerih delež je skupnem številu prebivalstva okraja do leta 1980 narasel na skoraj 8%.⁶¹

Kljub tem spremembam nacionalne strukture prebivalstva pa je mesto Rock Springs ostalo eno redkih premogovnih mest v Wyomingu, ki mu je vse do danes uspelo ohraniti svojo rudarsko preteklost in narodnostno pomešanost. Ostala mesta v Wyomingu, ki so nastala iz »kampov« ob premogovnikih (na primer Cambria v okraju Weston, Monarch v okraju Sheridan ali Sunrise v okraju Platte), so izgubila kakršne koli ostanke nekdanje pestre etnične pomešanosti. Od »kampov« ob premogovnikih v okraju Sweetwater pa sta samo Reliance in Superior ohranila kakršno koli originalno arhitekturo, čeprav ni nobena od teh zunanjih struktur sama po sebi vezana na katero od etničnih skupnosti. Le mestu Rock Springs je v svojem življenju uspelo ohraniti del svoje bogate preteklosti.

Kljub temu, da so starostna, spolna in socialna struktura prebivalstva s slovenskim materinim jezikom leta 1910 pomenili solidno osnovo za nadaljnjo razvoj prebivalstva slovenskega porekla, pa se navedeni razvojni trend v kasnejših obdobjih zaradi različnih razlogov ni nadaljeval. Na to so vplivale zlasti številne selitve mladih in za delo sposobnih pripadnikov slovenske skupnosti, ki so se v iskanju boljšega zaslужka selili po vseh ZDA. Zaradi tega se je prebivalstvo slovenskega porekla pričelo najprej naglo starati, v kasnejših obdobjih pa tudi odmirati.

Kljub skoraj močnemu upadu števila pripadnikov slovenske skupnosti v mestu Rock Springs, pa je ta s svojim več kot stoletnim obstojem pustila mestu in okolici neizbrisen pečat. Zlasti cerkev sv. Cirila in Metoda ter Slovenski narodni dom predstavljata pomembno zapuščino bogate družbene in kulturne zgodovine slovenske skupnosti. Tako kot je slovenska skupnost – kot pomemben člen v pestri nacionalni strukturi prebivalstva – v preteklosti veliko pripomogla k napredku mesta, pa tudi v današnjih dneh kljub svoji številčni majhnosti še vedno prispeva k ohranjanju njegovih tradicij ter njegove prepoznavne identitete.

⁶¹ Allen James Paul and Turner Eugene James: *We the People: An Atlas of America's Ethnic Diversity*. (New York York: Macmillan Publishing Company, 1988), str. 231-234

SUMMARY

DEVELOPMENT OF THE SLOVENE IMMIGRANT COMMUNITY IN
ROCK SPRINGS, WYOMING FROM THE FIRST SLOVENE SETTLERS
UNTIL THE BEGINNING OF 1930's

Matjaž Klemenčič

History of the City of Rock Springs and its' surrounding settlements represent a history of a typical mining town in American West. The mining industries in the second half of 19th century invited many immigrants from Europe and Near East.

City started to develop in the second half of 1860s near reach coal mines and transcontinental railroad of »Union Pacific Railroad Co.« Development of mining pulled many new immigrants into the City of Rock Springs and in the city there were stores, saloons and schools in already in 1870. The number of inhabitants in the city rose to more then 1,000. Among them there were also members of relatively large Chinese and Japanese community. Chinese and Japanese workers were brought to the city by »Union Pacific Coal Co.« as cheap labor to be able to reduce the salaries of white miners. Chinese who worked as miners in the coal mines were given different privileges. Therefore it came to intense tensions between them and miners of the other nationalities. In September 1885 riots lasted for some days and army had to intervene. 26 Chinese miners lost their lives. After the above mentioned events the majority of some 600 Chinese immigrants were banished from Rock Springs.

After these events »Union Pacific Coal Co.« started to search for workers in Europe and many South- and East-European immigrants came. The result of these employment policy of »Union Pacific Railroad Co.« and »Union Pacific Coal Co.« resulted in very colorful ethnic structure population as shown in the results of 1910 U.S. Census of population. In 1910 there lived in Rock Springs more then 5,800 people, who belonged to 28 ethnic groups (including »Americans« i. e. those whose parents were born in the U.S.) who came from 24 different countries. There were many Slovenes among them who started to settle in Rock Springs around 1890.

In the beginning of 1890s only some individual Slovenes settled in Rock Springs. Intensive settled of Slovenes to Rock Springs started after 1899 and reached its peak in between 1902 and 1910. The number of Slovenes (according to mother tongue) according to U.S. census of 1910 was more then 500; they represented a third largest ethnic group in the city (after those whose mother tongue was English and »American«, for whom the census did not determine mother tongue). During the next decade this number reached its peak when it reached 800, after mid-1920's it started to decline.

In 1900s Slovenes of Rock Springs started to establish their societies and organizations. Similar as in other Slovene settlements they organized in fraternal organizations, Slovene Catholic parish of Sts. Cyril and Methodius (established in August

1912) and they built Slovene National Home (built in December 1913). The strength of Slovene community in Rock Springs is shown in expenses for the church of Sts. Cyril and Methodius and Rectory (\$85,000) and Slovene National Home (\$15,000).

The donation of Slovene businessmen helped, most of them had their businesses in saloons and were merchants, numerous were also blacksmiths, carpenters, barbers, tailors etc. Many of them tried themselves in politics. The first Slovene who was elected member of City Council was Frank Plemel. After 1923 candidates of Slovene descent became elected to the positions in the City Council and were also named to the positions in City Administration. In general we could say that Slovene Americans from Rock Springs have been relatively successful in electoral battles, which was not the case with other Slavic ethnic groups.

From the beginning of 1930s Rock Springs started new development. As a result changes occurred in ethnic structure of the city, while the number of members of European ethnic groups declined sharply we could follow a sharply increase of inhabitants of Mexican descent. Many ethnic groups were however able to retain their ethnic identity until today.

Also Slovenes succeeded in retaining its identity. The building where there was a Slovene National Home is included in National Register of Historic Places. Also the church of Sts. Cyril and Methodius is active as part of Catholic community of the city still today.

PRVIH DESET LET DELOVANJA SNPJ

Metoda Blagotinšek Turk

COBISS 1.03

Bratske podporne organizacije so v ZDA organizirali tudi priseljenci iz Evrope, ki so prihajali v Ameriko večinoma neizobraženi ali z zelo slabo izobrazbo. Niso znali angleščine jezika, niti niso poznali ameriškega načina življenja. Po naselitvi v novi domovini so opravljali najtežja in najslabše plačana dela. Veliko izseljencev je umrlo pri delu v ameriških rudnikih ali tovarnah. Izpostavljeni so bili najrazličnejšim poškodbam, pogosti pa so bili smrtni primeri. Po njihovi smrti ni nihče poskrbel za njihove družine. Delavci so ostali brez dela in pomoči. V Združenih državah Amerike v začetku 20. stoletja ni bilo socialne zaščite, zato je bil največji problem vseh priseljencev skrb za rojake, ko so postali nezmožni za delo. Prepuščeni sami sebi v težkih življenjskih razmerah, so videli edini izhod v medsebojni pomoči, solidarnosti in organiziranju podpornih društev.¹

Pripadniki drugih narodov, še posebno tisti s daljšo izseljeniško tradicijo (Italijani, Grki, Poljaki, Čehi in Judje), so imeli v »novi deželi« svoje organizacije za vzajemno pomoč v primeru smrti, bolezni, nezgode pri delu, nezaposlenosti in podobno. V času, ko v ZDA še ni bila vzpostavljena socialna zakonodaja, so te organizacije pomenile edino zaščito delavcev.² Bratsko podporne organizacije so imele sprva lokalni značaj. Njihov cilj je bil zagotoviti si čim več društev in čim večje število članov. S tem so si zagotovili finančno varnost. Osnovni namen bratskih podpornih društev je bila pomoč v primeru nesreče ali bolezni in pokop v primeru smrti.

Bratsko podporne organizacije, ki so nastale konec 19. in v začetku 20. stoletja med ameriški Slovenci, so bile katoliško, socialno ali liberalno usmerjene. Leta 1904 so socialistično in liberalno usmerjeni slovenski priseljenci ustanovili Slovensko narodno podporno jednoto (Slovene National Benefit Society).

V ZDA sta že obstajali dve slovenski podporni jednoti, vendar sta se od SNPJ razlikovali po svojem značaju. Obe starejši jednoti sta bili katoliški. Katoliške podporne organizacije, so imele pravila delovanja zasnovana na strogih katoliških načelih. Člani so morali hoditi ob nedeljah in praznikih k maši. Svoje otroke so morali vpisati v katoliško šolo. Podpirati so morali svojega duhovnika in svojo cerkev in se redno udeležiti spovedi.

¹ Matjaž Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji*. Maribor: Založba Obzorja, 1987, str. 77-78.

² Ivan Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država: Doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*. Zagreb: Globus, 1982, str. 155.

Ameriški Slovenci so leta 1894 ustanovili Kranjsko slovenska katoliška jednota (Grand Carniolian-Slovenian Catholic Union) v Jolietu (Illinois).³ Štiri leta kasneje je nastala še Jugoslovanska katoliška jednota (South Slavonic Catholic Union) v mestu Ely (Minnesota)⁴.

Napredni Slovenci, ki so se naselili v ZDA že konec 19. stoletja, so gojili željo, da bi ustanovili slovensko organizacijo, ki od svojih članov ne bi zahtevala opravljanja verskih opravil. Najbolj zaslužno za širjenje teh idej je bilo društvo Slavija, ki je nastalo jeseni leta 1903 v Chicagu (Illinois).⁵ Na svoji prvi seji so izvolili odbor, ki je imel nalogo, da sestavi pravila za novo organizacijo in spodbuja ustanavljanje društev, ki se bodo združila v to novo jednoto.⁶ Društvo Slavija je dajalo pisna navodila ostalim društvom v listu *Glas svobode*. To glasilo je bilo naklonjeno slovenskim delavcem v Ameriki.⁷ List je služil vsem svobodomiselnim Slovincem za izmenjavo njihovih misli in idej. Začasni odbor je oktobra 1903 objavil v tedniku *Glas svobode* članek, ki je pozival ameriške Slovence k ustanovitvi slovenske podporne organizacije, ki bi se po svojem delu, načelih in dejavnostih razlikovala od tedaj obstoječih slovenskih podpornih organizacij.⁸

Začasni izvršilni odbor je oktobra 1903 objavil v *Glasi svobode* naslednji poziv: *Zadnje nedeljo je zborovalo društvo Slavija. Pristopilo je zopet več udov. Sklenilo je enoglasno delovati z vsemi močmi za to, da se čim prej uresniči ideja zavednih Slovencev in skoraj ustanovi slovenska narodna jednota. Glavno zborovanje vseh delegatov se je določilo na 13. decembra t. m. v Popovičevi dvorani 587 Center Ave. v Chicagi. Pripravljalni odbor razpošlje še tekoči teden vabila k pristopu, oziroma zglasitvi, vsim znanim društvom širom Amerike ter se uljudno prosi, da se ista pravočasno odzovejo z da ali ne. Društva pa, ki bi morebiti ne dobila vabila naj blagovolijo se sama javiti, ako hočejo imeti kako natančno pojasnilo. Zavedni rojaki, povzdignite svoj glas za slovensko narodno jednoto.*⁹

Poziv sam po sebi pove, da je živelo v Združenih državah Amerike veliko Slo-

³ Darko Friš, Ustanovna konvencija prve slovenske bratske podporne organizacije v ZDA leta 1894 v Jolietu (Illinois). *Prvih sto let Kranjsko slovenske katoliške jednote. Pregled zgodovine KSKJ 1894-1994*. Ljubljana: IZS, 1996, str. 27.

⁴ Matjaž Klemenčič, Fraternal Benefit Societies and the Slovene Immigrants in the United States of America. *Etnični fraternalizem v priseljskih deželah; Ethnic Fraternalism in Immigrant Countries. The Development and Significance of the Fraternal Movement and Fraternal Organizations among Immigrants in Immigrant countries*. Maribor: Pedagoška Fakulteta, 1994, str. 30.

⁵ Frank Zaitz, Trideset let društva Slavije, št. 1 SNPJ. *Prosveta*, leto 33, št. 89. Chicago, 4. 10. 1934, str. 3.

⁶ Frank Zaitz, Trideset let društva Slavije..., str. 3.

⁷ Ivan Molek, Brez boja dela in trpljenja ni uspeha. *Prosveta*, leto 23, št. 85. Chicago, 9. 4. 1924, str. 1.

⁸ Frank Klobučar, Poziv. *Glas svobode*, leto 2, št. 25, Chicago, 17. 6. 1903, str. 1.

⁹ Klobučar, Bahovec, Mladič, Za slovensko narodno jednoto. *Glas svobode*, leto 2, št. 38. Chicago, 16. 10. 1903, str. 2.

vencev, ki niso bili zadovoljni z obstoječimi slovenskimi katoliškimi podpornimi organizacijami. V *Glasu svobode* so razpravljali tudi o bodoči novi organizaciji. Ustanovljati so se začela nova društva zunaj Chicaga. Na sejah teh društev so se pogovarjali o načelih, ciljih in o imenu nove organizacije.

Na seji društva Slavija 4. oktobra 1903, je Frank Medica, lastnik lista *Glas svobode*, predlagal, da bi Slavija delovala skupaj s Hrvati. Večina članov Slavije je bila proti združitvi s Hrvatsko narodno zajednico. Odločno so izrazili željo po ustanovitvi slovenske narodne jednote in v ta namen oblikovali začasni pripravljalni odbor slovenske narodne jednote.¹⁰ Vso odgovornost za sestavo pravil nove narodno podporne jednote je prevzelo društvo Slavija. Do ustanovitve nove organizacije je prišlo s prostovoljnim delom.

Ustanovna konvencija nove podporne organizacije se je začela v Chicagu (Illinois) 6. aprila in se je končala 9. aprila 1904.¹¹ Na ustanovni konvenciji so se zbrali delegati devetih društev. To so bila:

Slavija iz Chicaga (Illinois),
Triglav iz mesta La Salle (Illinois),
Adrija iz Johnstowna (Pensilvanija),
Bratstvo iz Steela (Ohio),
Naprej iz Clevelanda (Ohio),
Bratstvo iz Morgana (Pensilvanija),
Delavec iz South Chicaga,
Bratstvo iz Yale-a (Kansas) in
Prosveta iz mesta Allegheny (Pensilvanija).¹²

Namen teh društev je bil ustanovitev centralne slovenske podporne organizacije, ki naj bi krenila na pot napredka in razvoja. Vsa društva so takrat štela manj kot dvesto članov.

Teh devet društev z enakimi načeli in cilji je bilo zametek nove slovenske bratstvo podporne jednote. Vodilno vlogo je imelo čikaško društvo Slavija, ki je ostalim društvom dajala pisna navodila. Voditelji teh društev so v *Glasu svobode* razpravljali o načrtih nove centralne organizacije. Ti so tudi sklicali ustanovno zborovanje.¹³

Zborovanje je bilo v češki Narodni dvorani na vogalu 18. ulice in Racine avenije. Udeležilo se ga je dvanajst delegatov, samo dva nista bila člana čikaške Slavije. To sta bila Mihael Štrukelj, delegat društva Adrija iz Johnstowna (Pensilvanija), in Dan Badovinac, žumberški Hrvat iz La Salla (Illinois), član društva Triglav. Ostali delegati so bili člani čikaške Slavije, imeli pa so pooblastila zunanjih društev, da so lahko sklepali in glasovali v njihovem imenu. To so bili: Martin Konda, Frank Medica,

¹⁰ Klobučar, Bahovec, Mladič, Za slovensko narodno jednoto. *Glas svobode*, leto 2, št. 38. Chicago, 16. 10. 1903), str. 2.

¹¹ Frank Petrič, Zapisnik prvega glavnega zborovanja SNPJ od 6. do 9. aprila 1904 v Chicagu, Illinois. *Glas svobode*, leto 3, št. 17. Chicago, 22. 4. 1904, str. 3.

¹² Frank Petrič, Zapisnik prvega glavnega zborovanja..., str. 2.

¹³ Frank Petrič, Zapisnik prvega glavnega zborovanja..., str. 3.

Brata Anton in Mohor Mladič, Frank Petrič, John Verščaj, John Stonič, Joseph Duller, Frank Klobučar in Martin Potokar. Ustanovno konvencijo je vodil Frank Klobučar, ki je bil po poklicu tesarski delavec, tajnik je bil Frank Medica, zapisnikar pa Frank Petrič. Ustanovna konvencija je sprejela pravila, dala organizaciji ime in izvolila glavni odbor.

Načelo jednote je postalo, kot so zapisali člani zapisal glavnega odbora:

*SNPJ smatra svoji prvi zadači(sic.), povzdigniti delavce v gmotnem in dušnem oziru. Načelo jednote je: Vzgajati svoje člane v smislu svobode, jednakosti (sic.) in bratstva ter dajati svojim članom za časa bolezni zdatno gmotno pomoč, po smrti pa sirote umrlih članov, vsaj za prve mesece obvarovati gospodarskega propada.*¹⁴

Pomemben sklep, ki so ga sprejeli na ustanovni konvenciji, je bila ustanovitev centralnega bolniškega sklada. Centralizacija je pomenila ustanovitev ene blagajne za izplačevanje pomoči v času bolezni. Tako so se vse mesečne članarine od vseh članov, v kateremkoli društvu so bili včlanjeni, zbirale na sedežu SNPJ v Chicagu. Centralni bolniški sklad je omogočil rast manjših društev, ki sicer ne bi zmogla izplačevati podpore v času bolezni. To pravilo, ki so ga sprejeli na ustanovni konvenciji, je bilo napredno, kajti nobena slovenska jednota, ki je takrat delovala, ni izplačevala bolniške podpore iz centralne bolniške blagajne. Druge jednote so imele le centraliziran posmrtninski sklad, iz katerega so izplačevali posmrtnino.¹⁵ Ob pristopu v SNPJ so člani izpolnili oporoko, ki so jo zapečateni hranili v glavnem uradu, odprli pa po njegovi smrti.

Društva, ki so se združila v SNPJ, so dobila zaporedne številke. Tako je društvo Slavija postalo društvo številka 1. SNPJ, Triglav številka 2. SNPJ in tako naprej.

Zaključki prve konvencije so bili skromni. SNPJ je plačala tistim, ki so bili na bolniški prvih šest mesecev 6 dolarjev in 12 dolarjev na mesec po preteku tega obdobja. Vendar je ta podpora prenehala že po enem letu. V primeru smrti so izplačali 500 dolarjev. Mesečni prispevek je bil 1 dolar, bolniška podpora pa je bila 6 dolarjev na teden. Ti prispevki so šli iz skupne blagajne, kar je bilo takrat nekaj novega.¹⁶ Prva konvencija je določila tudi šest dolarjev tedenske bolniške podpore za prvih šest mesecev in 500 dolarjev smrtnine. Ti zneski so se izplačevali iz centralne blagajne. Sprejeli so tudi določbo, da se sme razpisati izredni prispevek le tedaj, kadar bi v katerem skladu ne bilo dovolj denarja za izplačilo podpore.¹⁷ Ostale organizacije so v tistem času izplačevale nižje podpore v času bolezni. Tudi obdobje izplačevanja podpore je bil pri drugih jednotah krajši.

Na prvi konvenciji so odbornikom za njihovo delo določili višino plačila. Plače glavnih uradnikov so bile skromne. Glavni tajnik je prejel 150 dolarjev na leto, glavni

¹⁴ Naprej za SNPJ. *Glas svobode*, leto 3, št. 35 (Chicago, 26. 8. 1904, str. 3).

¹⁵ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci, Pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne podporne jednote*. Chicago: SNPJ, 1925, str. 558.

¹⁶ Frank Petrič, Zapisnik prvega glavnega zborovanja SNPJ..., str. 3.

¹⁷ Frank Petrič, Zapisnik prvega glavnega zborovanja SNPJ..., str. 4.

blagajnik 75 dolarjev, pomožni tajnik, ki je opravljal delo zapisnikarja, je dobil 20 dolarjev na leto.¹⁸

Slovenska narodno podporna jednota je bila inkorporirana po drugi konvenciji v zvezni državi Ohio v Clevelandu. To se je zgodilo iz preprostega razloga, ker v Illinoisu še ni imela zadosti članov, medtem ko so bili zakoni za inkorporiranje podperne jednote v Ohio manj strogi. Po predpisih bi morala imeti v državi Illinois kar 500 članov, ker je imela posmrtnino določeno na 500 dolarjev. Ko je jednota dosegla dovolj visoko število članov, kot jih je zahteval illinoiški zakon, je glavni odbor na svoji seji ponovno sprožil to zadevo. To je bilo pred tretjo redno konvencijo v La Sallu.¹⁹ Na tej seji glavnega odbora so sklenili, da se inkorporiranje v Ohio razveljavi in se ponovno sproži postopek za inkorporiranje v Illinoisu.²⁰ Tako je bila SNPJ inkorporirana 17. junija 1907 v Chicagu (Illinois).

Že na ustanovni konvenciji SNPJ se je pojavilo vprašanje vključevanja žensk v to slovensko podporno jednoto. Frank Petrič je predlagal, da bi se v SNPJ sprejemale tudi ženske. Zapisnikar je zapisal:

Petrič Frank pravi, da bi bilo docela umestno, ako bi se sprejemale v Jednoto tudi ženske, seveda v poseben oddelek, v katerem bi imele svoj centralni odbor v soglasju z edinotnimi pravili; slednjič stavi predlog, da bi se ženskam vstop v Jednoto odklonil do družga glavnega zborovanja, ko bo organizacija bolj krepka.²¹

Po dolgotrajni debati so sprejeli predlog, da bodo počakali do druge konvencije. Na drugi konvenciji SNPJ, 5. septembra 1905 v Chicagu, je bilo predlagano, naj se ženske sprejmejo kot enakopravne članice. Predlog je bil odklonjen, namesto njega so sprejeli sklep, da žene članov sprejmejo kot članice. Članice so plačale 25 centov mesečnega prispevka, upravičene so bile samo do posmrtninske podpore. Določena je bila še majhna odškodnina za poškodbe in izgubo udov.²²

Eden izmed zaključkov izredne konvencije, ki je bila sklicana 1. 1908 v Chicagu (Illinois), je bilo ustanovitev ženskega oddelka v SNPJ. Tako so dobile pravico do ustanovitve svojih društev. Pripadala jim je tudi posmrtnina in poškodbinska podpora. Pravila za žensko društvo je izdelal glavni odbor SNPJ. V septembru so bila pravila napisana in poslana društvom v razpravo in glasovanje. Društva so se strinjala s pravili. Januarja 1909 so prišla ta pravila v veljavo. Ob izredni konvenciji je SNPJ štela 146 članic in 4.147 članov.

Z aprilsko številko *Glasa svobode* 1. 1909, so se pričele razprave o pravilih in predlogih za bodočo četrto konvencijo SNPJ v Clevelandu. Na redni seji glavnega

¹⁸ Frank Petrič, Zapisnik prvega glavnega zborovanja SNPJ..., str. 4.

¹⁹ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 562.

²⁰ Frank Zaitz, Ob tridesetletnici društva Slavije in SNPJ, *Prosveta*, leto 32, št. 12. Chicago, 17. 1. 1934, str. 3.

²¹ Frank Petrič, Zapisnik prvega glavnega zborovanja SNPJ. *Glas svobode*, leto 3, št. 17. Chicago, 22. 4. 1904, str. 3.

²² Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 561.

odbora, dne 12. avgusta 1909, je prišlo na dnevni red tudi vprašanje, ali imajo ženska društva pravico do zastopstva na konvenciji. Odborniki so se odločili, da v primeru pomanjkljivih pravil za članice veljajo zanje enaka pravila kot za člane. Dogovorili so se, da imajo ženska društva enake pravice kot moška društva.²³

Na četrti redni konvenciji, ki se je pričela 18. oktobra 1909 v Clevelandu, je bilo navzočih deset glavnih odbornikov, 63 delegatov in 2 delegatki.²⁴ Na tej konvenciji so določili porodniško podporo, ki je znašala 10 dolarjev ob času poroda, do bolniške podpore pa so bile upravičene po šestih tednih od poroda. S pravili pete konvencije so bile žene upravičene do bolniške podpore po štirih tednih od dneva poroda. Če je članica zbolela iz kakšnega drugega razloga, je bila deležna bolniške podpore že deset dni po porodu.²⁵ Ob koncu leta 1909 je SNPJ štela 300 članic in 4.802 člana.

Na peto redno konvencijo leta 1912 v Milwaukeeju je bilo prijavljenih šest delegat in 108 delegatov.²⁶ Zanimivo je, da je bila prvič v kakšen odbor izvoljena članica že leta 1915. S četrto konvencijo so ženske prvič in prve med slovenskimi bratsko podpornimi organizacijami dosegle enakopravnost pri SNPJ. Deležne so bile vseh podpor in pravic kot moški, obenem pa seveda tudi vseh dolžnosti.

Članice so se vključevale v že nastala društva. Slavija je leta 1907 štela 5 članic in 132 članov.

Za primerjavo naj povem, da so pri KSKJ, razpisali referendum o enakopravnosti žensk šele leta 1918, za njegovo uspešnost pa sta se morali izreči dve tretjini članov in članic KSKJ. Referendum ni dobil večine. O ženski enakopravnosti so vnovič razpravljali na 14. konvenciji KSKJ v Jolietu (Illinois) leta 1920, ko je sprejetje nove resolucije priporočal tudi pravni odbor. Tega leta je bila ženska enakopravnost sprejeta v KSKJ.²⁷

Leta 1912, so se na peti redni konvenciji dogovorili za uvedbo otroškega oddelka, če so bo v enem letu prijavi tisoč otrok. V ta oddelek so se lahko prijavi potomci članov in članic, od prvega do šestnajstega leta. Po enem letu obstoja je mladinski oddelek štel 1.600 otrok.²⁸

Na tretji redni konvenciji SNPJ, ki je bila leta 1907 v La Sallu (Illinois), so ustanovili *Glasilu SNPJ*. Prva številka *Glasila* je izšla januarja 1908. *Glasilu* je sprva objavljalo le članke, vezane na poslovanje jednote in gospodarsko-politično literaturo. *Glasilu SNPJ* je počasi spreminjalo svojo podobo, saj je postalo vse bolj in bolj oster glasnik delavskih pravic, zlasti potem, ko se je iz Clevelanda (Ohio) v Chicago (Illinois) preselil Jože Zavertnik in postal urednik glasila. Ivan Molek, kasnejši dolgoletni pomočnik (in po smrti Zavertnika tudi urednik), je na 5. redni konvenciji SNPJ v Milwaukeeju leta 1912 podprl takšno smer lista z resolucijo, s katero se je

²³ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 581.

²⁴ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 582.

²⁵ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 583-589.

²⁶ Ivan Molek, *Postanek in razvoj SNPJ...*, str. 10.

²⁷ Darko Friš, *Prvih sto let KSKJ...*, str. 48.

²⁸ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 587.

SNPJ popolnoma jasno opredelila za neposredno sodelovanje s stavkajočimi delavci in socialistično stranko v političnih bojih.²⁹ Takšna odločitev je utrdila članstvo in je napovedala začetek vzpona SNPJ. Na konvenciji so sklenili, da mora biti *Glasil* vodeno v naprednem duhu moderno, politično in strokovno organiziranega delavstva.³⁰ Na šesti konvenciji SNPJ leta 1915 je *Glasil* SNPJ postalo dnevnik in se preimenoval v *Prosveto*.

V letih 1912 in 1913 je nastalo gibanje za slovensko zavetišče.³¹ Denar za gradnjo te stavbe se je zbiral v poseben sklad že od pete redne konvencije dalje. Ko je bila stavba leta 1916 zgrajena v Chicagu, je postala upravna zgradba SNPJ.³² Do tega leta je tajnik vodil svoje posle doma, urednik je urejeval *Glasil* na domu in sploh je bil glavni odbor razkosan po zasebnih hišah. V tem novem poslopju je imel svoje prostore tajnik, sem sta se preselila uredništvo časopisa in uprava SNPJ. V domu je bila še manjša dvorana za društvene seje in seje glavnega odbora.³³

Leta 1914 so ustanovili iniciativni odbor za združenje vseh slovenskih podpor-
nih organizacij.³⁴ 19. januarja 1914 se je v Chicagu začela združitevna konvencija, na kateri so bili predstavniki Slovenske narodne podporne jednote, Slovenske svobodomiselnih podporne zveze, Slovenske delavske podporne zveze sv. Barbare, Avstrijsko-slovenskega bolniško-podpornega društva in Slovenske delavske podporne in penzijske družbe. SNPJ je zastopal glavni in pomožni odbor. Sprejeli so več točk o delovanju skupne organizacije, vse so bile objavljene v *Glasilu*, člani so tako lahko glasovali za ali proti. Razna društva so svetovala, kako naj se izvrši združitev. Vsem je bila skupna želja, da se ohrani enakopravnost članov SNPJ in vseh ostalih članov.³⁵ Društvom so dali še čas, da sestavijo in pošljejo dodatne predloge in spremembe pred splošnim glasovanjem. Vendar za združitev vseh slovenskih podpornih organizacij ni glasovalo dovolj članov.

Na prvi letni seji glavnega odbora SNPJ leta 1914, so prebrali pismo Narodnega bratskega kongresa (National Fraternal Congress). V tem pismu kongres apelira na Slovensko narodno podporno jednoto, naj se mu pridruži. Glavni odbor je sklenil, da apelu ugodi. Članstvo je z veliko večino sklenilo, da se jednota včlani v National Fraternal Congress in osvoji lestvico plačevanja smrtninskega assessmeta po starosti.³⁶ Sprejeti so bili štirje razredi smrtnine: za 150, 600, 1.000 in 1.500 dolarjev. Sprejeli so tri razrede bolniške podpore: za dolar, dva in tri dolarje dnevne podpore. S tem je nehal veljati enak »assessment« za vse člane, ki je bil pri SNPJ v navadi celih

²⁹ Jakob Zupančič, Zapisnik osme redne konvencije. *Prosveta*, leto 24, št. 230. Chicago, 1. 10. 1925, str. 4.

³⁰ Matjaž Klemenčič, Slovenski izseljenski tisk. *Znanstvena revija*, leto 3, št. 2. Maribor: Pedagoška fakulteta, 199, str. 305.

³¹ Frank Zaitz, Ob trideset letnici društva Slavije in SNPJ..., 4. 4. 1914, str. 3.

³² Frank Zaitz, Ob trideset letnici društva Slavije in SNPJ..., Chicago, 4. 4. 1914, str. 3.

³³ Ivan Molek, Postanek in razvoj..., str. 3.

³⁴ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 590.

³⁵ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 594.

³⁶ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 599.

deset let. Član si je lahko od tega leta dalje izbral zavarovalnino in plačeval po lestvici, ki je bila določena.³⁷

SNPJ pa ni imela samo vloge zavarovalniške družbe. V vsakdanjem življenju ameriških Slovencev je SNPJ imela tudi politično vlogo. Ustanovni člani SNPJ so jasno izrazili, da novo nastala jednota ne deluje na verski podlagi. Politično gibanje je bilo sestavni del aktivnosti posameznega društva. Prav društva so organizirala politične manifestacije, srečanja in predavanja, na katerih so se člani jasno zavzeli za določeno politično stališče. Člani SNPJ so bili zagovorniki svobode, bratstva in enakosti.

Nesoglasja med katoliško in socialistično usmerjenimi društvi so bila pogosta. Julija 1905 so slovenska društva v Chicagu priredila skupen piknik. Takšne skupne prireditve so imele katoliški značaj, ker so prevladovala katoliška društva. Na skupni piknik so vabila društva Sv. Štefana, Sv. Alojzija, Sv. Jurija, Slovenijo, Slavijo in Viteze sv. Martina. Slovenski socialistični klub je zaradi protesta proti temu skupnemu pikniku priredil istega dne svoj izlet. Od tega piknika dalje se je začel med obema skupinama boj, ki se je večinoma odvijal v časopisnih spopadih. V njih so skušali čim bolj očrtniti svoje drug drugega.

Leta 1907 so člani SNPJ na tretji redni konvenciji sprejeli načelno izjavo, da je Slovenska narodna podporna jednota svobodomiseln organizacija.³⁸ Do te konvencije to ni bilo jasno izraženo. Vsak član si je po svoje razlagal besedo »svobodomiseln«, večina članov SNPJ si je to besedo razlagala kot »proticerkvena«. V tem času je tudi *Glas svobode* postal svobodomiseln in socialističen, vse bolj je postajal tudi glasnik delavskih pravic. Leta 1912 se je SNPJ jasno opredelila za neposredno sodelovanje s stavkajočimi delavci in socialistično stranko v političnih bojih. V ta namen so večkrat zbirali denar in tako izkazali solidarnost tudi do delavcev, ki niso bili člani SNPJ.³⁹ Leta 1912 je SNPJ z Molekovo resolucijo potrdila svojo naprednost in socialistično usmerjenost. Molekova resolucija je določala tudi kako naj bo urejeno uradno glasilo SNPJ, ki se je imenovalo *Glasilo SNPJ*.

SNPJ s članstvom po vsej Ameriki je imela tudi vlogo kulturnega združevalca ameriških Slovencev. V društvi so delovali odbori za pripravo praznovanj obletnic, pripravo veselic in piknikov, prireditev ob razvitju društvenega prapora in podobnih prireditev. Športna društva so imela pomembno vlogo pri ohranjanju interesa mladine za SNPJ.

SNPJ je že v prvem desetletju svojega obstoja imela pomembno kulturno, narodno in politično vlogo med Slovenci v Ameriki.

³⁷ Ivan Molek, *Postanek in razvoj...*, str. 9.

³⁸ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 556.

³⁹ Jože Zavertnik, *Ameriški Slovenci...*, str. 584.

DODATEK

Tabela 1: Preglednica konvencij

	KRAJ	DATUM	ŠTEVILO DRUŠTEV
Ustanovna konvencija	Chicago (Illinois)	6-9.4.1904	9
2. redna konvencija	Chicago (Illinois)	5.9.1905	27
3. redna konvencija	La Salle (Illinois)	16.9.1907	60
Izredna konvencija	Chicago (Illinois)	11.5.1908	85
4. redna konvencija	Cleveland (Ohio)	18.10.1909	121
5. redna konvencija	Milwaukee (Wisconsin)	16.9. 1912	197

SUMMARY

THE FIRST TEN YEARS OF ACTIVITY OD S.N.P.J.

Metoda Blagotinšek Turk

Fraternal organisations had an important role in the life of emigrants. The socialist and liberal oriented Slovene immigrants in the USA founded the Slovenska narodno podporná jednota (Slovene National benefit Society). Members of the SNPJ were advocates of freedom, fraternity and equality. The foundations of the society were its branches that endeavoured to acquire as many members as possible. Members of the society Slavija summoned a founding convention and took over all responsibility for composing the rules of the new society. The founding convention was summoned in April 1904 in Chicago. There the Glas svobode (Voice of Freedom) became the official gazette of the SNPJ. The basic activity of the SNPJ was supporting members and their relatives in the event of death. Already at the founding convention they adopted a resolution on a central sick fund. Another activity of the SNPJ was health insurance. The SNPJ insured its members in the case of disability as well. In women's question the SNPJ took a progressive standpoint; already in 1909 women were considered equal members.

UVOD

Pričujoče besedilo je namenjeno strnitvi opažanj, ki se ponujajo skozi obsežna in pretežno zgodovinsko-deskriptivno obarvana poglavja moje doktorske disertacije in knjige o Slovenski politični emigraciji (SPE) v Argentini. Analize in oblikovani modeli niso le ekstrakt že zapisanega in ugotovljenega, ampak pripomoček za lažje razumevanje vprašanja vpliva političnosti na etničnost v izseljenstvu ter same SPE v Argentini in vseh podobnih (pa čeprav po svoje gotovo specifičnih) izseljenskih skupnosti.

Čeprav je prvi vtis, da je bilo o tej skupnosti že vse napisano, kar je mogoče o njej napisati, se je v desetletju stikov z njo pokazalo, da gre za živo telo, ki je umeščeno v prostor in čas ter se spreminja v skladu z njunima zakonitostma. Kako hitro in kakšno je to spreminjanje, je odvisno od številnih dejavnikov, ki jih bomo spoznali v nadaljevanju. Preden se lotim same organizacijske in idejnopolitične strukture slovenske politične emigracije v Argentini, naj povzamem temeljne vzroke za njeno tako izrazito ohranjenost, »zamrznjenost« v času.

Naloga raziskave je bila sicer ugotovitev in opis vpliva političnosti na ohranjanje etnične identitete, vendar v široki paleti dejavnikov ne gre prezreti tudi tistih najbolj »tehničnih« in logičnih. Ti dejavniki oziroma okoliščine so imele odločilen prispevek v mozaiku, ki sestavlja podobo nekdanje in sedanje SPE.

1.

Najprej naj omenim pomen notranje organiziranosti. Ta se je po spletu zgodovinskih okoliščin formirala že v begunskih taboriščih¹, dokončno pa se je izoblikovala v prvih letih po prihodu v novo okolje in se nato skozi desetletja samo še nadgrajevala in izpopolnjevala ter se prilagajala razmeram. Organiziranje informiranja, šolstva, verskega, političnega in kulturnega življenja sicer še zdaleč ni bilo lahka naloga, ven-

¹ John Corsellis, nekdanji angleški vojaški socialni delavec v vetrinjskem taborišču, je o slovenski politični emigraciji napisal vrsto člankov, že avgusta 1945 pa je svojim oblastem poročal o močni organiziranosti v slovenskem taborišču. Med vzroki za ohranjanje narodne identitete navaja na prvem mestu močno prisotnost vere in katoliških duhovnikov, visoko stopnjo povezanosti med etnično in osebno identiteto pri beguncih, navzočnost velikega števila intelektualcev in osebnosti z vodstvenimi sposobnostmi ter naravno dejstvo 550 otrok, ki so pomenili zagotovilo za prihodnost. (Corsellis 1997, 134)

dar pa je že imelo nekakšno predzasnovo iz taborišč. Celotna organizacija je bila razmeroma trdna, slonela je na formalni in neformalni hierarhiji, ki sta se ohranjali predvsem s pomočjo močne politične socializacije in moralnega vrednotenja.

2.

O kakršni koli organiziranosti bi težko govorili, če ne bi prišlo do skoraj skupnega prihoda in razmeroma strnjene poselitve. Prav problem poselitve je bil tisti, ki je po nekaj letih začel ogrožati delovanje skupnosti kot celote, a je bil presežen s pomočjo krajevnih domov in Medorganizacijskega sveta.² Na tem mestu naj dodam še vlogo »mita vrnitve« v domovino, ki pa v celoti gledano ni imel odločilnega vpliva na ohranjanje politične ali etnične identitete in strukture SPE.

3.

Šolstvo, kultura, versko življenje itd. bi bili organizirani bistveno slabše in na nižji ali vsaj drugačni ravni, če ne bi bilo med člani skupnosti kar četrtnina izobraženec, od tega kar okoli 80 duhovnikov.

Ti trije dejavniki oziroma »tehnična« dejstva so posledica političnih vzrokov same izselitve in hkrati vzrok političnega (in narodnostnega) delovanja v izseljenstvu.

Omeniti pa moramo še dva vzroka, povezana z dominantnim okoljem imigrant-ske družbe.

4.

Kulturni pluralizem oziroma multikulturalizem, ki se je kazal v politiki argentinske države, je tej in številnim drugim etničnim skupnostim omogočil popolnoma nemoteno delovanje in negovanje izvirnih etničnih tradicij in vrednot, kar je gotovo imelo korenine v izrazito multietnični sestavi argentinskega prebivalstva (o multikulturalizmu več: Lukšič-Hacin 1999).³ SPE ni imela z argentinsko oblastjo nikoli nikakršnih težav, pri čemer je imela tudi nekaj zgodovinske sreče, da je bila ta oblast pretežno protilevičarska, od tu dalje pa izrazito permisivna. Predvojni slovenski izseljenci so prav zaradi politične usmeritve nekaterih svojih skupin doživeli oviranje in onemogočanje ne le političnega, ampak tudi kulturnega delovanja. Pomembno je tudi dejstvo, da je Argentina sprejela ne le zdrave, za delo sposobne osebe, ampak tudi vse

² SPE v Argentini je organizirana prek osrednje krovne organizacije Zedinjena Slovenija, sicer pa jo sestavlja vrsta krajevnih slovenskih domov v Buenos Airesu, Miramaru, Barilochah in Men-dozi. Medorganizacijski svet predstavlja povezovalno in usklajevalno telo.

³ Multikulturalizem je v povezavi z migracijskimi situacijami najširše opredeljen. Označuje vse možne pojavne oblike etnične heterogenosti, do katerih je prišlo zaradi selitev. Pojem multikulturalizem v tem primeru ne pove, kakšni odnosi so se vzpostavili med dominantno kulturo/družbo in manjšinskimi etničnimi skupnostmi. Je zgolj sporočilo o obstoju etnične heterogenosti in kulturnih razlik. Drugače se pojem multikulturalizem uporablja v različnih kontekstih in pomenih, hkrati pa se v razpravah o multikulturalizmu pojavljajo še pojmi kulturni pluralizem, interkulturalizem in transkulturalizem. Pojem multikulturalizem lahko označuje konkretno kulturno/družbeno stvarnost, kadar se več etničnih skupnosti nahaja v isti državi. (Lukšič-Hacin 1999, 15)

družinske člane ne glede na spol, starost ali zdravstveno stanje, kar je bila izjema v imigracijskih politikah večine priseljskih držav.

5.

Slovenska politična skupnost je ostala tako trdno izolirana od vplivov argentinske družbe tudi zaradi svoje izrazite kulturne samozadostnosti. Znašla se je v fizično oddaljeni in kulturno dokaj drugačni družbi. Sprožil se je obrambni mehanizem, ki je povzročil večjo medsebojno povezanost in kulturno introvertiranost. To je še podkrepil občutek kulturne večvrednosti, temelječ na večjih intelektualnih, organizacijskih in delovnih sposobnostih, kot jih je v času prihoda zmogla večinska kultura. Na ta način se je okrepila samozavest, žal v nekaterih skrajnih primerih tudi v obliki prikritega ali odkritega rasizma. Vzrok in posledica tega je bila tudi močna endogamija, poročanje znotraj etnične skupnosti. Leta 1959 je bilo po raziskavi Katoliške akcije med 1.052 slovenskimi družinami, ki so štejele 4.114 oseb, samo 29 mešanih zakonov (J. Rant 1962b, 68). Čeprav je šlo za pripadnike prve generacije, je številka več kot zgovorna. Zelo dobrodošla je raziskava Avgusta Horvata (1996, 149), ki prikazuje naslednjo razpredelnico o slovenskih oziroma narodnostno mešanih zakonih, pri čemer avtor pripominja, da številke za mešane zakone niso popolne, saj jih mnogi ne prijavljajo slovenskemu dušnemu pastirstvu, nekaj je civilnih zakonov, nekaj pa tudi zunajzakonskih zvez, o čemer ni podatkov:

Obdobje	Slovenski zakoni	Mešani zakoni
1948-1950	55	10
1951-1955	117	2
1956-1960	94	18
1961-1965	79	20
1966-1970	83	35
1971-1975	72	66
1976-1980	75	100
1981-1985	74	78
1986-1990	78	91
1991-1995	68	95

Razmerje se je do današnjih dni bistveno spremenilo in se nagiba v korist mešanih zakonov (posebej v primeru majhne slovenske etnične skupnosti v Mendozi), vendar pa natančnih podatkov še nimamo.

V predhodnih razpravah (Žigon 1998) se dotikam značilnosti in kakovostnih ravni ohranjenosti etnične identitete v izseljenski situaciji s poudarkom na drugi generaciji. Med devetimi »ravnmi«, v katere pogojno razvrščam občutenje etnične identitete, ni posebej navedenih političnih dejavnikov, saj je politično delovanje v odnosu do izvirsne domovine pri pripadniku druge generacije lahko kvečjemu posledica visoke stop-

nje identifikacije s primarno kulturo in izrazite politične socializacije v izseljenški skupnosti; je le ena od oblik »mobilizacijske identitete«.

Na tem mestu je potrebna primerjava: če sem v omenjenih raziskavah razvil model gibljive lestvice kvalitativnih stopenj občutenja primarne oziroma izvirne (slovenske, emigrantske) etnične identitete v izseljenstvu, tokrat govorimo o gibljivi »paleti« ravni političnosti. Te skupine ravni ne moremo imenovati »lestvica«, saj se ne udejanjajo na višjem ali nižjem, ampak drugačnem nivoju, horizontalno, njihovo udejanjanje pa nima prave povezave s »stopnjo« političnosti ali etničnosti, pojavljajo se vzporedno, prepletano. Gre v bistvu za temeljne »postulate«, komponente, idejne premise SPE, kot so *protikomunizem*, *katolicizem* in *nacionalizem*, katerim lahko z drugačnih miselnih ravni pripojimo še pomen vključenosti v *organizacijsko strukturo* (krajevni domovi, krovna organizacija) in čustveno povezanost z zgodovino *domobranstva* (od bojevanja do povojnih pobojev). Na teh ravneh so pripadniki SPE »žive-li« in »živijo« politiko.

Ob opazovanju medsebojnih razmerij, pojavnih oblik, funkcioniranja in strukturanosti ter vplivov na ohranjanje etničnosti se bližamo vzpostavitvi modela ohranjanja kulturnopolitične identitete v izseljenstvu. Ta je hkrati izhodišče in posledica (opisa) strukture konkretne izseljenske skupnosti SPE v Argentini.

MODEL OHRANJANJA KULTURNOPOLITIČNE IDENTITETE

Splošen model »ohranjanja etnične identitete«, ki ga deloma povzemam po razpravi iz leta 1998 (Žigon 1998b, 101), je modificiran v luči razprave o specifični politični emigraciji.

Kulturni etnična in politična identiteta določene skupnosti in posameznika znotraj nje se ohranjata v odvisnosti od različnih dejavnikov, med katerimi je najpomembnejši vzrok izselitve. V primeru SPE je bil to izrazito ideološko-politični, lahko dodamo tudi pridevnik »verski« vzrok. To dejstvo določa izvor emigracije, njeno delovanje in identiteto. Specifičnost takega vzroka je v veliki emotivni energiji, ki jo vsebuje in ki služi kot glavna motivacija za ohranjanje specifične kulturnopolitične identitete v izseljenstvu.

Na obliko, način in s tem stopnjo ohranjanja vplivajo različni (pred kratkim opisani) »tehnični dejavniki«, pogojeni s trenutnimi zgodovinskimi okoliščinami:

- 1.) časovna in prostorska strnjenost preselitve in naselitve;
- 2.) izobrazbena struktura populacije;
- 3.) notranja organiziranost, trdnost strukture;
- 4.) imigracijska politika države vselitve;
- 5.) stopnja introvertiranosti skupnosti, pogojena z različnostjo, super- oziroma inferiornostjo večinske kulture.

Glavno vlogo v modelu igrajo temeljni postulati, konstante, ki določajo skupnost oziroma njeno specifičnost. To sta v našem primeru vera ter politika/ideologija (poj-

ma navajam skupaj, ker se izrazito prepletata tako v dejanskem delovanju kot v pojmovanju članov skupnosti).

Kot bomo ugotovili v nadaljevanju, je vera in z njo institucija slovenske katoliške cerkve tista, ki najmočneje vpliva na politično in drugo delovanje; zvestoba veri oziroma nasprotovanje usmeritvi, ki je bila do nje sovražna, sta bila glavna razloga medvojnih in povojnih dogodkov ter izselitve, ostala sta glavna in najbolj nespremenljiva konstanta v idejnem razvoju skupnosti, ob morebitnih notranjih nesoglasjih sta vedno igrala vlogo skupnega imenovalca, najmočnejšega »lepila«.

Korak od zvestobe veri do zvestobe protikomunističnemu političnemu delovanju in ideologiji je zelo majhen, pogosto je opaziti tesno prepletanje vseh treh pojmov, še več, v primeru SPE skorajda že težko govorimo o ločenih pojmi in procesih – iz kolaža lahko oddvojimo le nedvoumno zgolj verske slovesnosti.

Smernice, načelne usmeritve, izhajajoče iz političnega in verskega izročila in močno prežete s patriotizmom, določajo vsebino delovanja skupnosti navznoter (politična socializacija) in navzven. Vplivi se prepletajo v delovanju etničnih cerkvenih institucij in društev, ti pa svoje

poslanstvo udejanjajo prek ohranjanja običajev, značilne hrane in glasbe, jezika, kulturnega ustvarjanja, prizadevanja za vzdrževanjem stikov z domovino, skrbi za prenašanje političnega, kulturnega in verskega izročila. Veliko vlogo pri tem imajo verski, narodni in politični simbolizem ter ritualizem. Posebej omenimo še »mit mučeništva« in »mit vrnitve«; prvi ni mit v pravem pomenu besede, saj gre za resničen zgodovinski dogodek, vendar pa je tak posvoji funkciji, podobno kot denimo »mit« partizanstva – služi predvsem in čedalje bolj v funkciji zgodovinskega spomina, deloma ga lahko razumemo tudi kot sredstvo motivacije za ohranjanje identitete. V še večji meri lahko na ta način razumemo »mit vrnitve«; kot sem ugotovil predvsem v zadnji terenski raziskavi, je njegova motivacijska vrednost prej na ravni simbolike kot mobilizacijske moči – z drugimi besedami: upanje na fizično vrnitev SPE v domovino je splahnelo kmalu po prihodu v Argentino ali celo že prej, ostal pa je kot motivacija za politično delovanje v smeri spremembe političnega sistema v Sloveniji. Slednji je izpolnjen, zato odtlej ta »mit« ne obstaja več.

Pravkar strnjeno opisana kompleksna gmota dejavnikov in procesov deluje na temeljno celico, enoto družbe in tudi izseljenske skupnosti – družino. Političnosocializacijski vpliv večinske družbe bi moral biti načeloma bistveno večji kot vpliv izseljenske skupnosti, vendar je bilo predvsem v primerih družin s starši iz prve izseljenske generacije drugače – tekma za kulturno vplivanje na potomce je bila v večini primerov kljub očitni premoči večinske kulture v glavnem »neodločena«, ožja politična socializacija pa je bila skorajda izključno v domeni slovenskih socializatorjev.

Kot zadnji oziroma osrednji element modela nas čaka posameznik. Pri tem opazujemo predvsem pripadnika druge in tretje generacije, saj pišemo o ohranjanju identitete, torej njenem prenašanju iz roda v rod. O prvi generaciji (nosilki družinskega življenja) le ugotovitev, da je njena resocializacija »uspela« le deloma. Uspela je v smislu zglede korektnosti in lojalnosti v odnosu do nove domovine, prilagoditve

novim razmeram. Zelo velika večina pa je – prav zaradi trdne organiziranosti skupnosti in drugih naštetih vzrokov in motivov – ostala kulturno in politično popolnoma nedotaknjena, kot bi ne le etnična, ampak tudi družbeno-politična podoba Slovenije iz leta 1945 zamrznila v času. Večina je vsa leta političnega izseljenstva živela izrazito dvojno življenje, razpeto med pač nujno potrebnim argentinskim vsakdanom in s slovenstvom (z vsem, kar ta pojem v primeru SPE pomeni) prežetim prostim časom. Precej je (bilo) tudi takih, ki so (bili) celo zaposleni v slovenskih podjetjih. Zelo redko opazimo namige o težavah pri resocializaciji, saj je večina očitno sploh ni jemala resno. Vse kulturne in družabne, celo ekonomske potrebe so bile zadovoljene v okviru slovenske etnične in politične skupnosti, zato je podatkov o sicer za izseljens-tvo značilnih patoloških pojavih zelo malo.⁴

Kot sem lahko zaznal predvsem v prejšnji raziskavi (*Otroci dveh domovin*), so (bili) pritiski (slovenske) politične socializacije za mlade pogosto hudi, »nenaravni«, struktura skupnosti je bila za nekatere premalo ohlapna, preveč konservativna in zaprta, po drugi strani pa tudi kulturno, versko in politično hiperaktivna. Sproženih je bilo precej osebnih in načelnih zamer, včasih tako hudih, da so posamezniki pretrgali stik z organizirano skupnostjo ali se vsaj oddaljili, »prebegnili« v udobnejše in liberalnejše argentinsko večinsko okolje. Zavedati se namreč moramo, da že običajna inkulturacija predstavlja za otroke in pozneje mladino v dobi adolescence veliko preizkušnjo, spopad med individuom in njegovo težnjo po uveljavljanju ter veljavnimi družbenimi normami. V našem primeru gre za dodaten pritisk precej drugačne mentalitete, kulture, strukture, povezan z žrtvovanjem tako rekoč vsega prostega časa, ki bi ga bili deležni kot Argentinci.

Socializacija posameznika se tako kot v običajnih razmerah vrši prek družbenih institucij ali družine, možnost povratnega vplivanja v smeri posameznik:družina ali posameznik:skupnost pa je razmeroma majhna. Bolj izrazita je šele v zadnjih letih, ko pobudo prevzemajo pripadniki druge generacije.

STRUKTURA SPE

Od vsega začetka opazovanja SPE v Argentini se vsiljuje za nekatere sicer morda neokusna, gotovo pa zelo praktična, »oprijemljiva« primerjava s strukturiranostjo,

⁴ Skoraj nikjer ni opaziti zapisov o deviantnem obnašanju znotraj te skupnosti, sploh pa ne o psihopatskih pojavih, ki bi bili povezani s situacijo izseljenstva. Zato preseneča zapis J. Ranta (J. Rant 1962a, 9): »V zdravstvenem oziru opazamo previsok odstotek delovnih nezgod in prometnih nesreč (100% več kakor okolje), prav tako pa tudi številne umobolne, vedno večje število starčkov, ki se bo morda še povečalo, ako se skupnosti približajo kateri izmed tistih 700 zdaj oddaljenih, potem ko bodo marsikateri utonili v pijančevanju, na katere pa skupnost kljub vsemu ne sme pozabiti iz človeških, narodnostnih in verskih razlogov.« Avtor primerja število nezgod na delovnem mestu in v prometu med argentinsko populacijo, to je leta 1960 znašalo 0,062 promila, med Slovenci v Buenos Airesu pa 0,66 promila ali desetkrat več. Opozarja tudi na razmeroma veliko število duševno bolnih oseb (21) (prav tam, 60).

organiziranostjo države⁵, primerjavo bi v smislu velike vloge vere in cerkve lahko zasakali tudi v smeri »parateokracije«. Ta primerjava velja v vseh letih, tudi v sodobni različici, le da se njen organizacijski, predvsem pa »politični« – hierarhični sistem postopoma spreminja. Kot bomo ugotovili, je najtrdnjša konstanta prav vera oziroma z njo tesno povezana ideologija, v organizacijskem smislu pa politika kot način delovanja.

SPE nima policije, vojske, pravih ministrstev, vlade, parlamenta, niti ne »predsednika države«. Vsebuje pa komponente, ki so skupnosti skozi pet desetletij zadoščale, da je ohranila svojo prvotno etnično in politično identiteto do take stopnje, da jo lahko poimenujemo »fenomen«, posebnost.⁶ Njen model ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu namreč precej odstopa od večine drugih, saj se (vsaj doslej) ni ponovil proces razmeroma hitre asimilacije in razpršitve, amalgamacije z dominantno družbo, hkrati pa ne moremo govoriti o modelu ekstremističnih kulturnih »kolonij« ali »getov« po vzoru npr. Amišev v ZDA, nemške Colonie v Venezueli ali drugih podobnih skrajno izoliranih in samosvojih skupnosti. Za SPE velja, da ves čas živi vpeta v vsakdan večinske družbe, sodeluje v njenem političnem, gospodarskem in deloma kulturnem ter socialnem življenju. Poselitev ni skrajno strnjena, zato so člani SPE tudi fizično umeščeni v okolje večinske kulture.

V tem smislu je primerjava z državo seveda zelo abstraktna, pa vendar ima nekaj »prijemljivih« točk.

Na vrhu pretežno piramidalne hierarhične sheme odločanja te skupnosti sta bila sprva konkretna človeka, Miloš Stare kot politični voditelj in msgr. Janez Orehar kot verski. Že nekaj let ju ni več med živimi in z njunim odhodom sta »predsedniški« mesti ostali prazni. Ohranila se je druga raven odločanja, »svet modrecev« – ne gre nujno za člane ožjega odbora Zedinjene Slovenije, pač pa za mnenske voditelje, ki delujejo v različnih sferah in na jrazlične načine: filozof, podjetnik, politično-ideološki mnenjski voditelj, moralno-politični »komisar«, cerkveni voditelj(-i) ... Na tej rav-

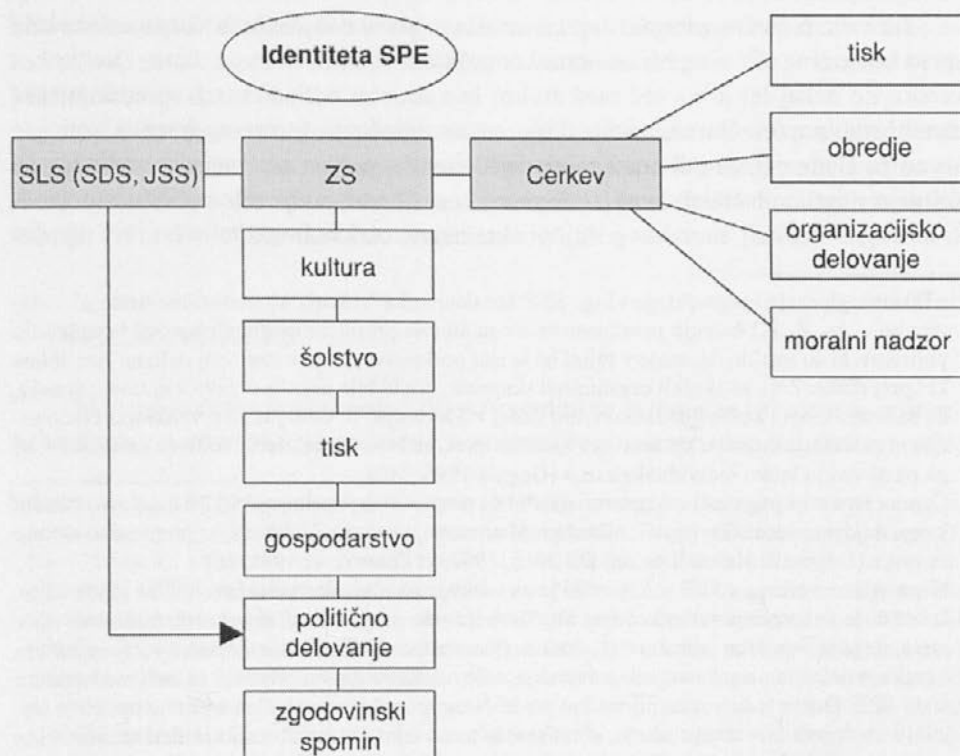
⁵ »Takemu gledanju (pojmovanje vloge SPE kot dejavnika 'rušenja komunistične tiranije' v domovini – op. Z. Ž.) botruje prisotnost velikega števila protikomunističnih borcev in uglednih politikov, ki so mislili, da imajo v tujini ne le isto poslanstvo, ampak tudi vsaj deloma isto oblast kot prej doma. Zato so skušali organizirati skupnost, kot bi bila nekaka država v državi v upanju, da se bomo kmalu kot celota lahko vrnili nazaj v Slovenijo. To delo jim je v veliki meri omogočila organizacija dušnega pastirstva, s katerim so si, ne brez trenja, delili vodstvo emigracije, ki ga pa ni vedno lahko individualizirati.« (Gogala 1996, 310)

Čeprav sem med pogovori v Argentini naletel na nasprotovanje primerjavi SPE z državo, v istem krogu najdemo identično izjavo: »Društvo Slovencev je naša mala država, ki jo moramo skrbno čuvati.« (Odbornik Malovrh na seji DS 20. 6. 1952, v: *Zbornik ... 1998*, 66)

⁶ Neposredno srečanje s SPE v Argentini je za vsakega obiskovalca presenečenje, ne glede na to, kolikšno je vnaprejšnje vedenje o njej. Dr. Taras Kermavner je bil nad skupnostjo fasciniran do te mere, da jo je pesniško poimenoval »čudež« (Kermavner 1990, *Slovenski čudež v Argentini*); ta oznaka je naletela na nekatera nasprotovanja v slovenski strokovni javnosti, pa tudi med samimi člani SPE. Doma je bila razumljena kot poveličevanje zaslug njenih članov, ki ne upošteva objektivnih dejavnikov takega stanja, v emigraciji pa so izjavo o čudežnosti nekateri razumeli kot zmanjševanje pomena njihovih povsem človeških prizadevanj in zaslug za doseg takega stanja.

ni se vrši dejansko, čeprav neformalno odločanje o načelnih vprašanjih usmeritve (vera, ideologija, politika) celotne skupnosti. Udejanja se v formalni instituciji Zedinjene Slovenije, ki je krovna organizacija vseh drugih ustanov, čeprav naj bi imela vlogo »prve med enakimi«.

Povezovalno in usklajevalno funkcijo med političnim središčem Zedinjeno Slovenijo, ki jo fizično udejanja in simbolizira Slovenska hiša, in krajevnimi domovi ter različnimi drugimi organizacijami predstavlja Medorganizacijski svet. Ustanovljen je bil prav z navedenim namenom v času, ko je SPE grozila razgraditev na posamezne krajevne skupnosti. Interesi krajevnih domov so bili in so še vedno večkrat vsaj do neke mere drugačni od »centrale«, zato je potrebno usklajevanje, da ne bi prišlo do »upora« in distanciranja katerega od domov. Odnos med centrom in domovi postaja z leti čedalje bolj horizontalen, kar je vzporedno s krepitvijo funkcije Medorganizacijskega sveta kot posvetovalnega telesa, nekakšnega parlamenta. Res se v tem telesu vrši predvsem tehnično usklajevanje datumov prireditev, pride pa tudi do razprav o načelnih vprašanjih, pri katerih dobi določena odločitev večjo težo, če jo podpre celoten svet. V njem so tudi predstavniki šolstva, tiska, cerkve, SKA kot samostojne ustanove itd., zato se sklepi prenašajo na naslednje ravni: v posamezne šole, krajevne domove, športna in kulturna društva itd., nato pa vse do ravni družine kot osnovne družbene celice tudi te skupnosti.

Strukturo SPE bi lahko oblikovali tudi na drugačen način. V sredino postavimo najmočnejše dejavnike vplivanja. To so cerkev in politika, slednja v oblikah

- a) osrednje organizacije SPE Društva Slovencev (pozneje Zedinjene Slovenije) in
- b) delovanja Narodnega odbora za Slovenijo ter SLS (sprva so bili poleg članov SLS navzoči tudi predstavniki liberalcev in socialistov, danes pa je funkcijo nekdanje SLS prevzela podružnica SKD).

Zaradi izjemno močne vloge vere in tudi cerkve prek slovenskih duhovnikov se dejavniki med seboj prepletajo, pa vendar lahko govorimo o ločenem ali vzporednem delovanju z deloma ločenima podsistemoma organiziranja in funkcioniranja. Tako je Zedinjena Slovenija tista, ki organizira kulturno življenje skupnosti, šolstvo, skrbi za informiranje, zunanjepolitično in drugo delovanje, ohranjanje zgodovinskega spomina kot jedra politične identitete SPE.

Podoben podsistem ima slovenska cerkev v Argentini, ki poleg lastnega tiska, verouka, organiziranja družabno-verskih prireditev itd. veliko pripomore k ohranjanju etnične in idejne identitete SPE prek svojega obredja, ohranjanja simbolnih vzorcev ter kontinuiranega moralnega nadzora. Kot je ugotovljeno, se sistemi prepletajo; tako je pred začetkom slovenske sobotne šole poleg himne in poklona zastavi obvezna tudi molitev, verouk je vključen v predmetnik šolskih tečajev, tednik *Svobodna Slovenija* prinaša obvestila in poročila tudi o verskih dogodkih, vsaka večja prireditev (obletnice domov, slovenski dan itd.) se začnejo z mašo. Skupni imenovalec obeh sistemov sta lojalnost primarni – izvorni etnični identiteti ter ideološka protikomunistična usmerjenost.

Na ravni institucionalne povezanosti katoliške cerkve in politike, vere ter ideologije najdemo organizacijo slovenske Katoliške akcije. Ta je z leti precej izgubila na pomenu, v prvem obdobju SPE pa je bil njen vpliv zelo velik. Organizirana je bila pretežno po načelu medvojnega delovanja v domovini in v njej je bila večina pomembnejših voditeljev SPE. Biti član KA, je pomenilo najvišjo stopnjo identifikacije s skupnostjo in njeno idealno politično-ideološko podobo (vsiljuje se anekdotična primerjava s »svinčenimi časi« v SRS in člani KP). KA, ki je imela odločilen vpliv na Društvo Slovencev, je skušala na dveh katoliških shodih še povečati svoj vpliv na življenje skupnosti, vendar sta bila odziv in samo angažiranje preveč mlačna.

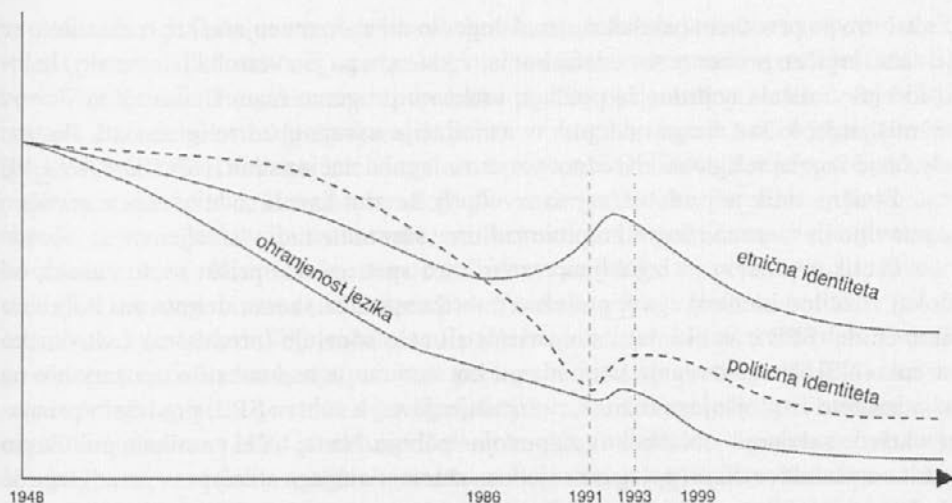
Številni podsistemi znotraj začrtane celote imajo vsak svojo funkcijo:

- a) izrazito močna *kulturna dejavnost* (številni pevski zbori, gledališke in recitatorske skupine) opravljajo poslanstvo ohranjanja in poglobljanja slovenske etnične kulturne identitete, občutka pripadnosti isti skupnosti ter udejanjanja deklarativne pripadnosti slovenstvu in deloma tudi specifični politično-idejni usmeritvi;
- b) *šolstvo* deluje čedalje bolj v smeri ohranjanja jezika in kulture, doslej pa je bila zelo močna tudi političnosocializacijska vloga. Ta funkcija sicer ostaja, vendar pa lahko opažam, da se spričo povečanega delovanja asimilacije ter političnih sprememb v Sloveniji njen pomen manjša;
- c) *tisk* ima *politično-povezovalno* ter *informacijsko* funkcijo – prek *Svobodne Slovenije* in *Oznanila* se širi večina informacij o dogajanju v obeh domovinah, pred-

vsem pa v skupnosti. *Svobodna Slovenija* redno vsebuje tudi politične komentarje, povezane predvsem z dogodki v matični domovini, *Oznanila* pa moralno-verska razmišljanja. Omeniti velja radijski oddaji Slovensko okence v svet in Slovenski kotichek – obe sta zelo poslušani, vendar pa uradno nista del Zedinjene Slovenije, zato je opaziti občutno ignoriranje njune vloge.

- č) *verske* in druge *prireditve* s svojo močno *simboliko* in *ritualnim učinkom* utrjujejo občutek pripadnosti skupnosti, omogočajo mobilizacijo in s tem (samo)uresničevanje etnične, politične in idejne pripadnosti ter obnavljajo specifično energijo skupnosti – izpostaviti velja junijske spominske domobranske svečanosti, slovenski dan ter narodno-verske procesije na romanjih;
- d) funkcijo *zgodovinskega spomina* odlično izpolnjuje spomin na med- in po vojni pobite nasprotnike ter druge žrtve komunizma – čeprav gre za zgodovinske dogodke, ti skozi različne faze politične socializacije (verouk, šola, recitacije na prireditvah, epske pesnitve v literaturi itd.) pridobivajo mitično energijo. Dejavnik »mučeništva« je kljub svoji napol mitični funkciji med vsemi najbolj realen in nespremenljiv; v obdobju, ko je z menjavo generacij začel izgubljati moč, se je ta obnovila z možnostjo dobresedno fizičnega stika s preteklostjo (obisk grobišč v Teharjah, Kočevskem rogu, taborišča Vetrinj, Škofovih zavodov v Ljubljani itd.);
- e) občutek *teritorialne pripadnosti*, sicer značilen za definicijo etnije, zaradi oddaljenosti matičnega teritorija nadomeščajo *krajevni domovi*. Z njimi se njihovi člani identificirajo, predstavljajo jim nadomestek za fizično nedosegljivo matično domovino. Prav zaradi svoje »otipljivosti«, domačnosti je identifikacija z njimi večja kot s Slovensko hišo – ta je fizično oddaljena od večine drugih domov in prebivališč Slovencev in je zaradi svoje krovne vloge tudi subjektivno preveč abstraktna, oddaljena;
- f) *gospodarstvo* je v večini tovrstnih razprav precej zapostavljeno, potisnjeno ob rob, saj na prvi pogled nima veliko skupnega z ohranjanjem etnične ali politične identitete; vendar temu ni tako, saj je bila ob prihodu SPE v novo okolje solidarnost in medsebojna pomoč pri zagotavljanju osnovnih življenjskih pogojev tista, ki je skupnost dodatno povezala. Zelo je prišel do izraza rek »v slogi je moč«, ki je tudi geslo slovenske kreditne zadruga in varčevalne ustanove Sloga. Delovna in intelektualna sposobnost pripadnikov SPE je bila odločilnega pomena za razmeroma zelo hitro materialno osamosvojitve posameznikov ter graditev številnih skupnih objektov, občutek finančne samostojnosti pa krepi tudi politično in etnično samozavest. Na to so me opozorile pripombe, ki sem jih zaznal med zadnjim bivanjem v Buenos Airesu: število udeležencev prireditvev v posameznih domovih pada zaradi splošne ekonomske krize v državi – mnogi lahko preživijo samo z dodatno zaposlitvijo, kar pa jim jemlje energijo za delovanje v slovenski skupnosti, mnoge družine ob nedeljah ali sobotah zvečer raje ostanejo doma, saj bi denimo šest v slovenskem domu kupljenih sendvičev (ali celo večerij) in pijač hudo oslabilo družinski proračun ...

Če se ozremo na obsežna poročila o delovanju SPE v Argentini v preteklosti in danes, lahko izluščimo nekaj že omenjenih osnovnih komponent, postulatov, ki sestavljajo identiteto – ogrodje specifične »politične paradigme«, ki se je izoblikovala (in se še preoblikuje) v tej sredini.

To so:

- vera
- etnična lojalnost
- protikomunizem

Lahko trdimo, da gre za postulate, konstante, vsajene globoko v skupnosti in zavesti posameznih pripadnikov prve, v zelo veliki meri pa tudi druge generacije politične emigracije, kar lahko razberemo iz tako rekoč vsakega globinskega intervjuja, opravljenega v letu 1999 in 2000.

Temeljnim komponentam moramo dodati še »mit mučeništva«. Namreč, čeprav gre za drugačno kategorijo, sta njegova moč in pomen enakovredna ostalim.

Medsebojna razmerja, polja in načini delovanja so različni, odvisno od percepcije vsakega posameznika in specifičnosti posameznih krajevnih skupnosti znotraj SPE. Gotovo pa je, da bi bila vsaka posamezna komponenta drugačna, če se ne bi prepletala z ostalimi. SPE ne bi bila to in taka, kot je, če denimo ne bi vsebovala protikomunistične usmeritve ali vere. Pišemo torej o tistem, kar je jedro (politične) socializacije, vzrok in cilj njene kontinuitete.

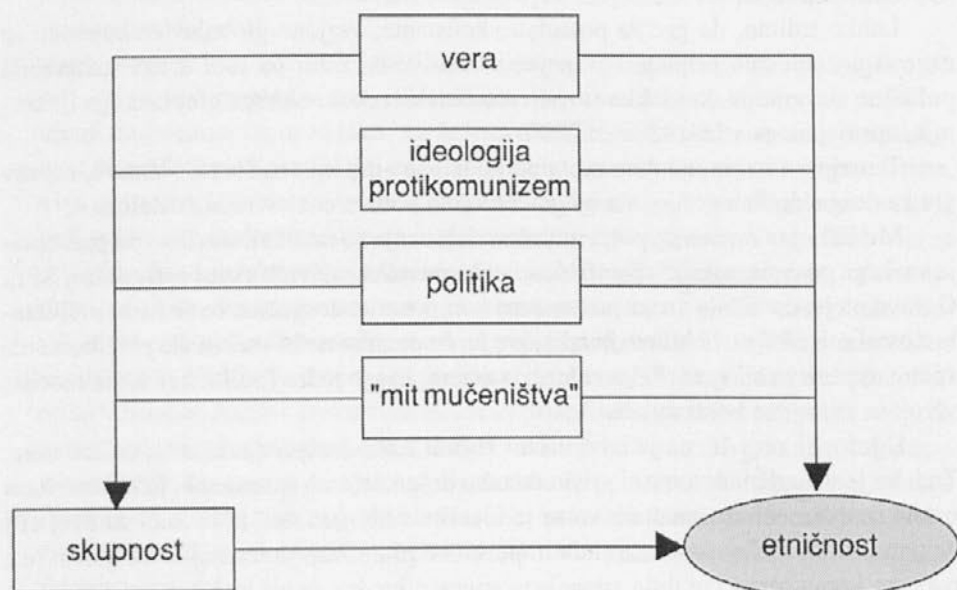
Ugotovili smo že, da je med vsemi štirimi najmočnejši element katoliške vere. Tudi ko je v matični domovini prišlo do tako dolgo zelenih sprememb, je ta konstanta ostala nespremenjena, medtem ko se je identiteta ali njen del, ki je imel za svoj cilj delovanja slovensko osamosvojitvev in politično pluralizacijo, zamajal. Skupnost je s padcem komunizma izgubila zunanjšega sovražnika, kar je bil hud pretres. S tem sta bila začasno in navidezno izgubljena cilj in smisel delovanja skupnosti kot politične.

Zelo hitro po prvotnem navdušenju nad dogodki doma in omenjeno krizo identitete se je začel logičen proces samoredefiniranja, v katerem pa je zvestoba (slovenski) katoliški cerkvi ostala najtrdnjša podlaga vsakemu drugemu razmišljanju. Značilno je razmišljanje, ki kot enega od vzrokov asimilacije navaja upad religioznosti. Po tem ključu je izguba religioznih vrednot vzrok za izgubo nacionalnih. (Simčič 1999, 140)

Etnični vidik je pridobil, saj so se odprli številni kanali sodelovanja z matično domovino in s tem možnosti krepitev kulturne identitete tudi v izseljenstvu.

Protikomunizem je izgubljeno tarčo hitro spet našel – prišlo je do zasuka od dokaj značilno ideološkega k pretežno političnostrankarskemu delovanju. Politično aktiven del SPE v veliki meri simpatizira ali celo sodeluje (predvsem) s slovensko stranko NSi. Nasprotovanje komunizmu kot sistemu je nadomestilo opozarjanje na kontinuiteto iz prejšnjega režima, neizpolnjenost vseh zahtev SPE, predvsem priznanja krivde nekdanjih oblastnikov za poveljne poboje. Na tej točki se stikata politika in »mit« mučeništva, ki je (poleg omenjene možnosti fizičnega stika) prav zaradi tega še dodatno pridobil na moči, ki je zdaj ne le »mitična«, ampak čedalje bolj politična.

V korist razumevanju naslednje skice naj torej povzamem: temeljni postulati, kot so vera, ideologija protikomunizma, političnost oziroma politično delovanje in pa »mit mučeništva«, delujejo na posameznika in njegovo osebno in etnično identiteto – političnost postane del etničnosti. To delovanje se prenaša prek izseljenske skupnosti kot glavnega političnega socializatorja, posameznik pa se mora za vsako od navedenih vplivanj, »resnic« odločiti vendarle samostojno, zavestno, še posebej zaradi čedalje močnejših akulturacijskih vplivov večinskega okolja. (Skica)

Skupnost je (bila) izjemno trdno strukturirana, delovala je kot eno telo, čeprav z veliko posamezniki različnih mnenj. Med večino članov skupnosti so se z leti izoblikovali specifični mnenjski stereotipi o lastni podobi oziroma tem, kakšen naj bi bil »pravi« član skupnosti. Ugotavljam, da je šlo v mnogih primerih za črno-belo gledanje, ki so mu skušali nekateri intelektualci nasprotovati. Oblikovala se je podoba idealnega fanta ali dekleta, ki redno obiskuje slovenske prireditve, še posebej pa verske obrede, dejavno sodeluje v kulturnem, verskem in morda političnem življenju skupnosti, se poroči s slovenskim partnerjem oziroma partnerko ter vedno govori slovensko, tako kot njegovi otroci, ki se spet poročijo s slovenskim partnerjem itd.⁷

Ena od značilnosti SPE je (bila) tudi politična in moralna konservativnost. O prvi govorimo v smislu ohranjanja politične percepcije iz časov pred in med 2. svetovno vojno. Mlajše generacije so že v prvih obdobjih težko razumele negativen odnos do organiziranja plesov in so same prepričale duhovščino v njihovo socialno potrebnost, še manj pa so se zdela razumljiva moralna sankcioniranja »preveč svobodnega« oblačenja, oblikovanja frizure, druženja z argentinskimi vrstniki, pa tudi nedoslednega spoštovanja verskih norm ali celo obiskovanja baletnih predstav itd.⁸

Rešitev iz grozeče generacijske in načelne odtujitve kot posledice moralne konservativnosti se je pokazala v športu, ki je bil za konservativni del duhovščine in druge voditelje v SPE dovolj moralno neoporečen, za mladino pa dovolj privlačen, da lahko nadomesti druženje z argentinskimi vrstniki (skoraj vsak slovenski klub ima igrišče za odbojko, mali nogomet, organizirajo šolske ekskurzije v naravo itd.).

⁷ Pred pretiranim negativnim enačenjem v smislu »vsak zaveden Slovenec mora biti tudi dober kristjan« oziroma »vsak, ki je katolik, je gotovo dober Slovenec« svari celo nekdanji ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar (Šuštar 1983, 258). Drugačno je bilo razmišljanje leta 1954, ko Ignacij Lenček piše o pomenu jezika in krvi in ugotavlja, da naj bi se narodnostno mešani zakoni sklepali »le ob tehtnih razlogih« (I. Lenček 1954, 25).

⁸ »Kdor ni prakticiral (verskega življenja – op. Z. Ž.), je bil kmalu očrnjen. Že vsakdo, ki je nekoliko izstopal s poredkejšim obhajilom ali si je morda drznil na ples, je moral računati ne le na očitajoče poglede, marveč tudi na prav daljnosežna sumničenja. Razumljivo je – in dokaz, da je šlo v verski praksi tudi za pritisk okolja –, da je že tedaj bilo opazati razne skrite ali javne odpore proti tej psihozi, zlasti proti delu in načinu delovanja KA, ki je skušala prav vse vključiti v čim intenzivnejšo versko prakso.« (J. Rant 1962a, 4) Isti avtor povzema popis Katoliške akcije, ki poleg kvantitativnih podatkov vsebuje tudi »ocene posameznih stanov« (možje, žene, fantje, dekleta) na primer glede na njihovo »verskonravno stanje« – ocenjuje jih kot A – dobri, B – mlačni (neredna nedeljska maša in velikonočno obhajilo), C – oddaljeni. Avtor na podlagi razpredelnice ugotavlja, da je skupnost od leta 1947 do 1960 sicer številčno zrasla, da pa se je »versko odtujilo« skoraj 20 odstotkov slovenskih emigrantov v Velikem Buenos Airesu (v: J. Rant 1962a, 15-18), medtem ko je »versko gorečih« okoli 30 odstotkov, ostalih 50 odstotkov pa je »velikonočnih kristjanov« (prav tam, 39). Avtor v istem delu ugotavlja, da verska identiteta ni nujno povezana z etnično, saj opaža razliko, nesorazmerje med »versko slabimi« in »narodno nezavednimi« po različnih okrožjih Buenos Airesa. Opozarja pa na povezanost vernosti in lojalnosti skupnosti, ki močno sovpadata. (Prav tam, 36-37)

SPREMEMBE V SPE

Po pregledu strukturiranosti SPE in vzpostavitvi za politično emigracijo značilnega modela ohranjanja kulturnopolitične identitete v izseljenstvu nas je razprava pripeljala do mlajših generacij članov te skupnosti, s tem pa smo se tako vsebinsko kot časovno pomaknili v novo, »drugo« obdobje. V njem SPE ni več tisto, kar je bila v letih 1948-1990, čeprav po drugi strani ostaja isto telo, tako kot človeško telo, ki naj bi se vsakih sedem let biološko popolnoma prenovilo, pa vendar ostaja eno in isto, z značilno identiteto, temelječo na preteklih podobah.

Po letu 1990 je v SPE prišlo do velikih sprememb. Razdelimo jih lahko na tri točke:

- sprememba političnega sistema v matični domovini
- državna osamosvojitve domovine
- menjava generacij v izseljenki skupnosti

Če bi do prvih dveh sprememb prišlo bistveno prej ali pozneje, bi se transformacija identitete SPE gotovo sukala v drugačni smeri, pač odvisno od samih sprememb, tako pa lahko govorimo o sovpadanju z biološko pogojeno menjavo generacij. S spremembo političnega sistema v Sloveniji je bil izpolnjen in s tem »ukinjen« »mit vrnitve« – hipotetično bi se lahko cela emigracija fizično vrnila v Slovenijo – brez strahu za življenje ali kratenje političnih pravic, političnoteoretično gledano pa je bilo s tem izpolnjeno poslanstvo nasprotovanja in rušitve komunizma. Iz istega razloga sem v tem obdobju zaznal manjšo krizo v identiteti: pojavilo se je vprašanje smisla ohranjanja političnosti, nenadoma ni več bilo zunanjeja sovražnika, ki je tako dolgo povečeval notranjo trdnost skupnosti. V tem smislu je politični hemisferi skupnosti prav prišel razpad Demosove koalicije, saj se je s tem na obzorju spet pojavil stari sovražnik, čeprav v milejši obliki. Tako si SPE danes prizadeva ohraniti podobo politične emigracije, pri čemer ji pride prav vsak (navidezen ali resničen) zasuk v levo v Sloveniji. Če je za prejšnja obdobja veljalo, da je delovanje skupnosti pretežno ideološke narave (v smislu ohranjanja svoje načelne pozicije in idejne podobe), je to delovanje danes naravnano na strankarsko-politično angažiranje v slovenski politiki. Ob tem velja ugotovitev, da je interes za to majhen, prisoten predvsem pri še dejavnih pripadnikih prve generacije.

Slovenska osamosvojitve je bila sen velike večine pripadnikov SPE vseh generacij, kar lahko ugotovimo kljub poročilom o nesoglasjih glede slovenske sposobnosti za samostojnost. Skupnost je dejavno pripomogla k argentinskemu priznanju slovenske državnosti. S padcem političnih ovir in samostojnostjo Slovenije je občutno zrasla etnična samozavest predvsem pri mlajših generacijah, ki so se, posebej navzven, težko identificirale z etnijo, ki je niso mogle pokazati na zemljevidu, in tudi same večinoma niso nikoli »preverile« njene fizične in teritorialne eksistence. Z množičnimi potovanji v domovino oziroma domovino staršev je prišlo do dveh procesov: po eni strani se je, kot je omenjeno, utrdila samozavest, občutek živega stika s koreninami, z dotlej napol imaginarno deželo, kar je povzročilo močno okrepitev etnične pri-

padnosti slovenstvu, po drugi strani pa je izginila stara politična podoba Slovenije, prinešena iz leta 1945 in skozi desetletja dodatno oblikovana. Prišlo je tudi do povsem novega pojava, tej skupnosti pred tem tujega oziroma nevarnega – do navezave kulturnih stikov z matično domovino. V Argentini je sicer pred tem gostovalo že veliko slovenskih kulturnoumetniških skupin, vendar v organizaciji Slovenske izseljenske matice, kar je bilo za SPE nesprejemljivo tako iz načelnih idejnih vzrokov, kot iz bojzani pred vohunjenjem ali vnašanjem levičarskih idej v skupnost. Omenimo še izrazito čustveno obarvan odnos do pridobitve slovenskega državljanstva in potnega lista. Z nastankom slovenske države se je uresničila, udejanjila več let »zadrževana« nacionalna identiteta skupnosti SPE. Njeni člani so bili od begunstva dalje brez formalne nacionalne identitete, s katero bi se identificirali – argentinski so lojalni, vendar se z njo ne identificirajo, jugoslovanski ne priznavajo legitimnosti, slovenske pa (še) ni. Ko končno pride do oblikovanja slovenske države, ki ji priznavajo legitimnost, se hočejo z njo identificirati tudi na praktični in simbolni ravni, z uradno pridobitvijo slovenskega državljanstva in potnega lista (kar ima tudi tehnične in celo materialne prednosti – lastninski certifikati, vizumi, lastništvo, dedovanje ...). Tisti, ki se jim je formalno pridobivanje oziroma obnavljanje državljanstva iz kakršnih koli razlogov zataknilo, zato to razumejo kot žalitev, ohranjanje starih sovraštev ipd.

Menjava generacij je v tem kontekstu zelo pomembna v luči akulturacijskega vprašanja in politične kontinuitete. Kljub močnim in resnici na ljubo razmeroma uspešnim prizadevanjem za ohranitev jezika, kulture in politične podobe je dolgoletna fizična oddaljenost in izoliranost od matične domovine privedla skupnost kot celoto do padanja etnične in tudi specifične politične energije. Pripadniki drugega rodu, ki se še vedno v razmeroma visokem (žal ne natančno ugotovljenem) odstotku poročajo s slovenskimi partnerji, so namreč v prenašanju kulturnopolitičnega izročila na svoje otroke manj uspešni. Njihovi primarna in sekundarna socializacija pač nista primerljivi s tisto, ki so je bili deležni njihovi starši; jezikovni zaklad je skromnejši, primanjkuje slovenskih izrazov za nove (tehnične) dosežke, predmete in pojme, časa za udejanjanje slovenstva je zaradi težkih ekonomskih razmer in načina življenja manj, mnogo močnejši kot nekoč so asimilacijski vplivi sodobnih komunikacijskih sredstev (televizija, video, računalniško komuniciranje). Posledica tega je zmanjševanje kakovosti obvladovanja slovenskega jezika, ki je čedalje bolj le še »drugi jezik« in ne več »materni«, kot je primer pri večini iz druge generacije. Temu se v zadnjem desetletju intenzivneje prilagajajo tudi v slovenskih šolah, predvsem s prilagojenim poukom za špansko govoreče, raba španščine tudi ni več moralno negativno vrednotena, kot se je dogajalo pred leti. Prevladovati začena načelo, da je bolje, da mladina govori špansko v slovenskem domu, kot da bi to počela v argentinskem okolju. Ob tem je nujno pripomniti, da se število učencev kljub navedenim težavam ne zmanjšuje – slovenski domovi so še vedno polni, saj mnogim staršem, tudi Neslovincem, pomenijo tudi zagotovilo, da je njihov otrok tam v varni družbi.

Če namreč za jezik lahko ugotovimo naravno pogojeno pešanje, lahko vzporedno opazujemo ohranjanje verske konstante: kljub čedalje večjemu pomanjkanju

(slovenskih) duhovnikov cerkvi še vedno uspeva dovolj vplivati na delovanje skupnosti, ki tako ohranja prevladujoče krščansko-katoliško svetovnonazorsko prepričanje.

Politika je za veliko večino mladih nezanimiva, čeprav mnogi iz druge generacije ohranjajo idejnopolitično izročilo nasprotovanja komunizmu. Da je to presenetljivo močno prisotno, sem ugotovil v pogovorih z nekaterimi mlajšimi nosilci življenja skupnosti, ki so zasedli mesta predsednikov v slovenskih krajevnih domovih.

Poleg verskega življenja je »mit mučeništva« tista konstanta, ki bo kot kaže preživela političnost, predvsem v smislu zgodovinskega spomina. Čeprav je tistih, ki so z zgodovinskimi dogodki leta 1945 ali prej imeli neposreden stik in so toliko bolj čustveno vezani nanje, čedalje manj, se spoštovanje do junijskih komemoracij ne zmanjšuje. Te so morda manj čustveno obarvane, ohranjajo pa vlogo osrednjega dogodka, začetka SPE. Pričakovati je, da se bo ta zgodovinski spomin ohranil tudi pri generacijah, ki s samo političnostjo ali ideologijo morda ne bodo imele nič več.

Zaradi naštetih in obrazloženih razlogov se je podoba SPE v Argentini torej najbolj spremenila v obdobju po letu 1990. Strnimo glavne zasuke v njenem delovanju, strukturi in sami identiteti.

- 1.) Zaradi zgodovinskih dogodkov v drugi polovici 80. let in politične demokratizacije ter nastanka slovenske države se je odnos SPE do Slovenije kot države (in obratno) bistveno spremenil. Prišlo je do stikov, o katerih prej ni bilo mogoče govoriti, saj SPE ni priznavala legitimnosti političnega režima v domovini. Sprememba je privedla do odprtosti za komuniciranje na področju kulture, izobraževanja, športa, znanosti itd., povečali so se že prej (edino) navzoči stiki s slovensko cerkvijo, politično komuniciranje pa je ostalo omejeno na sodelovanje zgolj s »kompatibilnimi« strankami.
- 2.) Vzporedno se je povečala odprtost za komuniciranje z drugimi etničnimi skupnostmi, ki je bilo prej omejeno na redke stike na ravni študentskih organizacij političnih emigracij in nekaterih cerkvenih praznikov.
- 3.) Novonastalo državo in politični sistem v njej so priznali tudi staronaseljenci, na obeh straneh so se pojavili mlajši ljudje, stare zamere so vsaj do neke mere pozabljene in zdaj je sodelovanje neprimerno boljše kot še pred desetletjem, ko ga tako rekoč ni bilo. Še vedno se zatika pri sicer redkih političnih vprašanjih in pa pri poskusih oblikovanja skupnega zastopstva.
- 4.) Konec je »mita vrnitve« v vseh njegovih pomenih.
- 5.) Dejstvo padca enega od temeljnih političnih mitov, simbolične politične vrnitve (na politično prizorišče) in s tem izgube zunanjega sovražnika, je povzročilo omanjanje politične identitete in s tem pomena njenega vpliva na etničnost. SPE si same sebe ne more predstavljati brez ideoloških in političnih komponent.⁹

⁹ »Naša zmeda ob zlorabi komunizma« je naslov odstavka v knjigi dr. Gogala. Ta notranji kritik SPE opazuje, da se je vodstvu SPE »zamajalo pod nogami, kot bi s tem nastopil konec za našo organizirano emigracijo, kakor je nastopil konec za Narodni odbor . . . / Sporočili so nam ('naše vodstvo' – op. Z. Ž.), da je odslej naprej poslanstvo in cilj naše emigracije ohranjanje slovenskosti.« (Gogala 1996, 313)

- 6.) Zaradi menjave generacij, splošnih trendov in političnih sprememb v Sloveniji je upadlo zanimanje za politiko, s čimer je bila še dodatno postavljena pod vprašaj eksistenca vodstva SPE kot političnega. Poveča se poudarek na ohranjanju slovenstva.
- 7.) Po razpadu desnosredinske koalicije v Sloveniji začutimo dvig samozavesti političnega dela SPE. Ta je spet našel starega sovražnika, »sile kontinuitete«, ki še niso pripravljene priznati krivde za poboje ... S tem se SPE reidentificira kot politična emigracija, nekateri rojakom v domovini že načeloma ne priznavajo možnosti svobodnega, »pravilnega« političnega razmišljanja.¹⁰ Razlika od »prejšnje« SPE je v večji strankarsko-politični dejavnosti, hkrati pa v manjšem splošnem zanimanju za to problematiko.
- 8.) Značilna je ohranitev načelne idejne, verske usmeritve, temelječe na osnovni premisi protikomunizma, krščanstva in ohranjanja zgodovinskega spomina na žrtve komunizma.
Na tej točki lahko ugotovimo, da SPE ostaja politična emigracija, čeprav drugačna kot v prejšnjem obdobju. Njena politična identiteta se sicer premika od »političnosti« h »kulturnosti«, vendar se zaradi svojega izvora nikoli ne bo mogla poistovetiti z npr. ekonomsko emigracijo.
- 9.) Predvsem menjavi generacij in sodobnim družbenim trendom gre pripisati decentralizacijo. Čedalje manj je izrazitih idejnih in mnenjskih voditeljev, odločanje o načelnih vprašanjih je čedalje bolj v rokah večje skupine, sestavljene iz predstavnikov različnih domov in drugih organizacij, večja se vloga krajevnih domov, »centrala« oziroma Zedinjena Slovenija s Slovensko hišo pa postaja čedalje bolj center za usklajevanje, zunanje zastopanje, informacijsko povezovanje skupnosti ter oblikovanje šolske politike. V tem smislu tudi ne moremo več govoriti o enaki stopnji hierarhizacije – odločanje poteka čedalje bolj na horizontalni ravni.
- 10.) Sodobna SPE je bistveno manj konservativna in, kot je že ugotovljeno, izolirana, pa tudi manj etnično »samozadostna«. S tem mislim tudi na upad endogamije. To dejstvo je sicer lahko v smislu ohranitve skupnosti precej negativno, vendar je s tem presežen moralno vprašljiv in za mnoge odbijajoč etnocentrizem.
- 11.) Posebno raziskavo si zasluži pojav »vračanja« v domovino staršev – odhajanja v Slovenijo, in to iz vrst druge generacije. Po neuradnih podatkih trenutno živi v Sloveniji več kot 130 Slovencev, rojenih v Argentini. Večinoma gre za neporočene posameznike ali mlade zakonce, ki s selitvijo ne tvegajo veliko, saj šele začenjajo ustvarjati samostojno življenje. Pojav je posledica ekonomske krize in brezposelnosti v Argentini, navezave stikov med SPE in domovino, v globljem smislu pa izrazite dvojnosti socializacije in s tem osebne etnične identitete teh ljudi. Prihodu

¹⁰ V tem smislu zveni izjava enega največjih novodobnih ideologov SPE dr. Marka Kremžarja: »Odšli smo od doma kot politični emigranti in bomo to ostali do konca našega zdomstva iz roda v rod. /.../ V narodu, ki je politično svoboden, smo še vedno redka manjšina, ki ni bila vzgajana pod komunističnim enoumjem.« (V: *Svobodna Slovenija*, 3. 6. 1993)

v dotlej napol imaginarno deželo je predvsem v prvih letih tega pojava sledilo razočaranje nad ugotovitvijo, da tudi v Sloveniji niso čisto »med svojimi«.

12.) Na zadnjem, posebnem mestu naj opišem globalno opažanje pomika od »teritorialne« h »kulturni« identiteti in sicer v soodvisnosti s pripadnostjo različnim generacijam.

Prva generacija je ohranila absolutno slovensko etnično in specifično politično identiteto, medtem ko se je skozi desetletja vsaj deloma navezala na novo okolje. Gre pravzaprav prej za odtujitev od slovenskega fizičnega okolja, ki se je v pol stoletja spremenilo, kot pa za pravo identifikacijo z argentinskim. Zelo močno vlogo v tej luči igrajo tudi ustvarjene družinske vezi. Na primer, veliko pripadnikov prve generacije bi odšlo v Slovenijo, a tam ne poznajo nikogar več, ulice in hiše so drugačne, celo gmajne so spremenile podobo. Vse to bi se morda še dalo premagati, a v Argentini so otroci, vnuki, prijatelji, ožje družinsko in nekoliko širše mikroetnično okolje, ki ga na stara leta ne gre zapuščati ...

Druga generacija je v procesu politične socializacije ponotranjila imaginarne podobe Slovenije in njene splošne, vojne in politične zgodovine. Ta proces je bil tako močan, da je kljub navzočnosti (tudi) argentinske socializacije ostal močan dejavnik slovenske kulture. Ohranil se je na zavestni in tudi podzavestni ravni, v razmeroma veliki meri je ohranjeno tudi »primarno« dojemanje slovenskega jezika (kot »mater-Inega«), zato so te osebe dejansko podobe dveh enakovredno navzočih kultur. Teritorialna identiteta je v tem primeru prevladujoče argentinska, saj imaginarna podoba, pa tudi enkratni obisk ne moreta nadomestiti vsakdanjega fizičnega stika, delovanja v argentinskem prostoru. Kljub temu lahko ugotovimo, da se je z odprto možnostjo obiska domovine staršev ta oblika etnične in politične identitete nekoliko okrepila, o čemer pišem v prejšnji točki.

Tretja generacija razmeroma zelo uspešno ohranja kulturne in idejne vzorce in v veliki meri tudi slovenski jezik. Vendar pa prav tako, kot je slovenski jezik čedalje bolj le še »drugi«, skoraj tako kot npr. angleščina, tudi kulturna identiteta izgublja emotivni naboj in pridobiva značilnosti zgodovinskega spomina oziroma etničnega izvora te generacije. Podobno je tudi s teritorialno identiteto.

Političnost je v primeru SPE izrazito kompleksen pojem – to ugotavljamo že skozi vso razpravo. Če je etnična identiteta del človekove osebne identitete, lahko enako trdimo tudi za političnost. V primeru »običajne« izseljenske situacije oziroma pripadnosti izseljenski skupnosti (2., 3. generacija) je političnost na splošno sicer zelo zmanjšana ali nična, prevlada zgolj občutek kulturne pripadnosti pradomovini. V primeru SPE pa ugotavljam, da je »političnost« – predvsem v smislu svetovnonazorske ideološke pripadnosti – del celotne podobe te skupnosti, tako tudi posamezniki v njej v procesih (dvojne) socializacije absorbirajo političnost (ideološkost) kot del narodne identitete, zanje ima »slovenstvo« že samo po sebi političnoverški pomen. Čeprav lahko z leti ugotavljamo, da se mlajše generacije čedalje manj zanimajo za politična vprašanja, ostajajo vzporedno s »kulturno« etnično identiteto tudi (morda na nizki ravni, pa vendar) konstante zvestobe katoliški veri, pretežno desni politični usmeritvi

ter zgodovinskega spomina na izvor te emigracije (»mit mučeništva«). Z manjšanjem identificiranja s slovenskim jezikom se manjša tudi njegova vloga dejavnika oblikovanja in ohranjanja kulturne identitete.¹¹

SLOVENSKA POLITIČNA EMIGRACIJA JUTRI

Prihodnost te in podobnih skupnosti je zelo težko napovedovati, glede na izkušnje s predvojnimi politično-emigrantskimi izseljenskimi skupnostmi pa vendarle lahko vsaj nakažemo smeri dogajanja, seveda ob temeljni predpostavki, da se v argentinski in slovenski družbi ne bo zgodilo nič takega, kar bi lahko bistveno vplivalo na tekoče procese.

Ugotovimo lahko, da političnost močno vpliva na ohranjanje etnične identitete in zavira učinkovanje asimilacije. Z manjšanjem političnosti, počasnim prevrednotenjem slovenskega jezika (od »materinega« k »drugemu«) in časovno oddaljenostjo od zgodovinskega izvora se manjša emotivna energija skupnosti. S tem se bo tudi vpliv političnosti v vsej njeni celoti zelo zmanjšal, bo pa (političnost) ostala del – čeprav morda majhen – identitete, politične kulture te skupnosti in njenih posameznikov.

Glavna naloga in hkrati težava v srednjeročnem obdobju SPE, predvsem pa njenega vodstva bo: naučiti se živeti brez zunanje sovražnika in ob tem ohraniti kompaktnost, ki jo je doslej kot politični dejavnik reševala pred prevelikim delovanjem asimilacije. Zvestoba slovenskim koreninam bo morala postati vrednota zase, pa čeprav bo povezana s specifičnim zgodovinskim spominom. Tudi omenjena prizadevanja vodstva in obnašanje skupnosti bodo podvržena logičnim zakonom akulturacije – manjši bo »odpor«, hitrejše bo delovanje asimilacije. Glede na dosednji razvoj dogodkov in trenutno stanje, ki ne kaže izrazitega kvantitativnega osipa, lahko tej skupnosti v tem pogledu napovem še dolgo prihodnost. Stopnja identifikacijske, morda folklorno-simbolne identitete,¹² na kateri so danes društva predvojnih izseljencev v Južni Ameriki ali ZDA, je za to skupnost še razmeroma daleč.

Prav na primeru teh skupnosti pa se lahko naučimo, da na določeni ravni »padanje« identificiranja s »pradomovino« zastane, ostane na ravni kulturne diaspore kot konstantne, na nek način »avtohtone manjšine«. Ali bo kulturnoetnična zavest slovenstva svoje padanje pri tej skupnosti ustavila na višji ravni kot v primeru staronaseljencev, je odvisno tudi od slovenske države, ki bo morala najti učinkovite načine kontinuiranega komuniciranja in dejavnega sodelovanja – tako s to kot z vsemi drugimi slovenskimi izseljenskimi skupnostmi po svetu.

¹¹ Več o vprašanju jezika v izseljenstvu v: Zvone Žigon, *Otroci dveh domovin*, ZRC SAZU, Ljubljana, 1998; Zvone Žigon, *Funkcionalni bilingvizem in Slovenci v Argentini in Urugvaju. V: Dve domovini/Two Homelands*, št. 7, ZRC SAZU, Ljubljana, str. 71-95.

¹² Glej: Žigon 1998b, 104-106.

VIRI IN LITERATURA

- Ahčin, Milena. 1997. *Slovenščina v družini in naši šoli: študijski dan za učiteljstvo, marca 1997*. Slovenska hiša, Buenos Aires.
- Bela knjiga slovenskega protikomunističnega upora*. 1985. Tabor ZDSPB. ZDA.
- Blatnik, Franc. 1983. *Tudi slovenski mučenci morajo biti vpisani v seznam svetnikov*. Zal. Filip Žakelj, Buenos Aires.
- Brumen, Vinko. 1970. Naš izseljenski tu in sedaj. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 3, str. 182 – 210. SKA, Buenos Aires.
- Brumen, Vinko. 1984. Naši naglavni grehi. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 1-2, str. 3 – 16. SKA, Buenos Aires.
- Constitucion de la Nacion Argentina*, Libro 2, sexta parte, capitulo XI, 22. 8. 1994, str. 130-140. Buenos Aires.
- Corsellis, John. 1997. The Slovene Political Emigration 1945-1950. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 8, str. 131-159. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Gogala, Mirko. 1967/69. Teologija dialoga. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 4-6, str. 165-179. SKA, Buenos Aires..
- Gogala, Mirko. 1992. Ideologija, politika in vera. V: *Meddobje*, št. 3-4, str. 168-182. SKA, Buenos Aires.
- Gogala, Mirko. 1994. Kaj je z našo ideologijo. V: *Meddobje*, št. 1-2, str. 29-53. SKA, Buenos Aires.
- Gogala, Mirko. 1996. *Usoda izseljencev*. SKA, Buenos Aires.
- Horvat, Avgust. 1997. Prizadevanja za izobrazbo med slovenskimi izseljenci v Argentini. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 8, str. 37-48. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Hyman, Herbert H. 1969. *Political socialization*. New York.
- Jenšterle, Marko. 1992a. *Z argentinskimi Slovenci*. Karantanija, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1978. *Socialna in politična antropologija*. Partizanska knjiga, Ljubljana..
- Južnič, Stane. 1987a. *Antropologija*. DZS, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1987b. Sakralizacija in ritualizacija oblasti. V: *Teorija in praksa*, 5-6, str. 704-719. FDV, Ljubljana.
- Kermauner, Taras. 1992. *Slovenski čudež v Argentini, Trilogija, Predstavitev SPE*. SKA, Ljubljana.
- Koledar Svobodne Slovenije*. 1949, 1951, 1952, 1953. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Krek, Miha. 1969. Narodni praznik 29. oktober tudi Dan slovenske zastave. V: *Zbornik Svobodne Slovenije*, str. 195-196. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Kumpes, Josip. 1989. O povezanosti religije i etniciteta. V: *Migracijske teme* V, št. 2-3, str. 191-197. Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

- Lenček, Ignacij. 1954. Iz etike narodnosti. V: *Vrednote*, II. knjiga, str. 5-27. Slovenski katoliški inštitut, SKA, Buenos Aires.
- Lewelen, Ted C. 1992. *Political Anthropology – An Introduction*. Bergin&Garvey, Westport, Connecticut, London.
- Leyes nacionales*, str. 1128, ley 817 – Inmigracion y colonizacion. Buenos Aires.
- Loboda, Marjan; Dolenc-Vesel, Nada. 1997. *Slovensko šolstvo v Argentini* (gradivo za predavanje – rokopis). Ljubljana.
- Lukšič-Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Mislej Irene. 1992b. Odnos Argentinskih Slovencev do domovine. V: *Meddobje*, št. 1-2, str. 84-90. SKA, Buenos Aires...
- Mlekuž, Jernej. 1999. *Geografska in etnološka študija o Slovencih v Mendozi* (diplomska naloga). Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Mrak, Andreja. 1999. *Politični in družbenogeografski vidiki Slovencev v Barilochah (Argentina)* (diplomska naloga). Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Rant, Jože. 1962a. *Pastoralni pogledi na poskus religijske sociologije slovenske emigracije v Argentini* (izvleček doktorske disertacije). Buenos Aires.
- Rant, Jože (ur.). 1998. *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni – Zedinjena Slovenija 1948-1998*. Društvo Zedinjena Slovenija, Buenos Aires.
- Rant, Jože. 1999. Pisma treh urednikov Meddobja. V: *Meddobje*, št. 3-4, str. 205-216. SKA, Buenos Aires.
- Rant, Pavle. 1956. Gospodarski položaj in uspehi povojne emigracije v Argentini. V: *Koledar in zbornik Svobodne Slovenije*, str. 217-224. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Rant, Pedro. 1959. *La Inmigración Eslovena en Argentina* (doktorska disertacija). UBA, Facultad de Ciencias Económicas, Buenos Aires.
- Rot, Andrej. 1992b. Slovenski tisk v Argentini po drugi svetovni vojni. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 2-3, str. 209-233. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Simčič, Zorko. 1999. Biti (ali ne biti) to, kar si? V: *Nova revija*, št. 207-208, julij-avgust, str. 134-162. Nova revija, Ljubljana.
- Slovenski izseljenski koledar*. Letne izdaje od l. 1954 do 2000. Slovenska izseljenska matica, Ljubljana.
- Sušnik, Martin. 1997. *Notranja borba*; besedilo za proslavo Na čast domobranskim žrtvam med komunistično revolucijo na Slovenskem (tipkopis). Buenos Aires.
- Svobodna Slovenija*, tednik. Svobodna Slovenija, Zedinjena Slovenija, Buenos Aires.
- Šuštar, Alojzij. 1983. Odnos vere in kulture v izseljenstvu. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 4, str. 250-262. SKA, Buenos Aires.
- Tabor*, 5-6, 1965; 1-2, 1969; 5-6, 7-8, 1997; 7-8, 1998; september-oktober 1999. Tabor slovenskih protikomunističnih borcev, Buenos Aires.
- Vrednote*. Št. 1, 2, 3-4, 1951, II. knjiga, 1954, III. knjiga, 1955, IV. knjiga, 1957, V. knjiga, 1968. Slovenski katoliški inštitut, SKA, Buenos Aires.

- Vuk-Godina, Vesna. 1990. Skrite tendence in nenamerni vplivi v delovanju agentov (politične) socializacije. V: *Teorija in praksa*, št. 5, str. 675-679. FSPN, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1996b. Funkcionalni bilingvizem in Slovenci v Argentini in Urugvaju. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, št. 7, str. 71-95. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1998b. *Otroci dveh domovin*. Založba ZRC, Ljubljana.

SUMMARY

SLOVENE POLITICAL EMIGRATION IN ARGENTINA

Zvone Žigon

The text is intended to sum up the observations, which offer through extensive, mainly historical-descriptive chapters of the author's doctoral dissertation on Slovene political emigration (SPE) in Argentina. The text is also an expedient for a better understanding of the question of influence of politics on ethnicity in emigration, and for understanding the SPE itself in Argentina, and of all other similar communities.

The text enumerates the following »technical« reasons for an expressive preservation of Slovene identity:

- *The significance of a strong internal organisation from the times of common dwelling in refugee camps in Italy and in Austria,*
- *The crucial role of the almost coincident arrival and of a relatively serried settlement in some areas of Buenos Aires,*
- *An extremely high educational structure with one fourth of educated people, of those approximately 80 clergymen,*
- *Expressively multicultural and as well counter-leftist policy of the then (1947-1949) Argentinean state, and*
- *Expressive cultural self-sufficiency and introvert nature of the discussed community.*

The SPE is based on elementary »postulates«, components, ideological premises as counter-communism, Catholicism and nationalism; attached to those can be – from different mental levels – the significance of inclusion into an organisational structure (local homes, cover organisation), and the emotional connection with the history of domobranstvo (home guards) – from combat to the after war massacres. On those levels the members of the SPE lived and live the politics.

SLOVENSKA POVOJNA POLITIČNA EMIGRACIJA IN RAZVOJ IDEJE O NEODVISNOSTI SLOVENIJE

Janez Nared

COBISS 1.03

Pričujoča razprava je za objavo prirejen del diplomske naloge z naslovom Razvoj ideje o neodvisnosti Slovenije pri izseljencih po drugi svetovni vojni, katero je avtor pod mentorstvom dr. Avgusta Lešnika pripravil v študijskem letu 1999/2000. Namen diplomske naloge je bil predstaviti narodnopolitične programe, ki so jih za matično domovino pripravili slovenski izseljenci, s posebnim poudarkom na obravnavi programov in skupin, katerih namen je bila vzpostavitev samostojne in neodvisne, demokratično urejene slovenske države. V razpravi predstavljam izjave in razmišljanja, ki so jih slovenski izseljenci posamezno ali v imenu raznih skupin objavljali v časopisih Slovenska država, Slovenska pot, Slovenska svoboda, Sij slovenske svobode, Smer v slovensko državo in Slovenski glas.

Po koncu druge svetovne vojne je prišlo do večjega vala političnih beguncev, ki so ga sestavljali pripadniki nemške narodne manjšine, okupatorjevi sodelavci, pripadniki četniških in domobranskih enot ter velikokrat tudi njihovi družinski člani. Ti ljudje so se zaradi odklanjanja spremembe političnega sistema skupaj z nemškimi silami umaknili na Koroško, del tudi v Italijo, nekaj Slovencev pa se je v tujino umaknilo že med vojno in se po njenem koncu niso hoteli vrniti.¹ Begunci (njihovo število se je gibalo med 20.000 in 25.000, od tega so kasneje približno 10.000 domobrancev vrnili v Slovenijo), ki so bili nastanjeni v begunskih taboriščih, so se začeli že kmalu povezovati v posamezne politične skupine. V begunskih taboriščih so organizirali tudi slovenske šole in tisk.²

Ko so spoznali, da se je režim v Sloveniji utrdil in da je le malo možnosti za njihovo vrnitev, so začeli begunci iskati države, ki bi jih bile pripravljene sprejeti. Med možnimi državami se je kot najbolj primerno izkazala Argentina, saj so se tja lahko izseljevale celotne družine, tudi otroci in starejši ljudje, kar je bilo za ostale države prej izjema kot pravilo. Poleg Argentine so bile pomembnejše države naselitve slovenskih političnih emigrantov še ZDA, Kanada, Avstralija in nekatere evropske države.

Ob naselitvi v novi državi so se morali izseljenci spopasti s številnimi problemi; poiskati so si morali stanovanja in delo, prav tako pa je bilo potrebno ohraniti tudi stike s svojimi rojaki. Ker so bili povojni politični emigranti povečini desno usmerje-

¹ R. Švent, *Politična migracija*, Enciklopedija Slovenije, 9. knjiga, Ljubljana 1995, str. 78 in 79.

² Šolstvo se je razvilo zlasti po zaslugi Marka Bajuka; njemu v spomin prirejajo v Buenos Airesu srednješolske tečaje, na katerih slovenski srednješolci predstavljajo svoje poglede na aktualna slovenska vprašanja.

ni, se niso družili s predvojnimi izseljenci, ampak so ustanavljali svoja društva in gradili svoje slovenske domove. Vendar pa tudi sama politična emigracija ni bila enotna, saj je bila sestavljena iz številnih pred- in medvojnih političnih skupin, ki so imele zaradi različnih ideoloških izhodišč tudi različne poglede na slovensko prihodnost. Verjetno edina skupna vez je bila protikomunistična usmerjenost, pa še pri tem je kasneje prišlo do razlik. Pri tem pa je pomembno poudariti, da se je tedaj, za razliko od poprejšnjega ekonomskega izseljenstva, v tujino izselil velik del inteligence in tudi večji del protikomunističnega vodstva meščanskih strank, kar je ugodno vplivalo na organiziranost izseljencev in na nastanek narodnopolitičnih programov.

Glede na predloge, ki so jih posamezne politične skupine predlagale za rešitev slovenskega vprašanja, lahko slovensko politično emigracijo razdelimo na dva ključna dela:

1. skupine, ki so se zavzemale za Slovenijo v okviru Jugoslavije, pa naj bo ta monarhija ali federativna republika, in
2. skupine, ki so se zavzemale za suvereno in neodvisno Slovenijo, pri čemer pa se ta na osnovi enakopravnosti lahko povezuje v širše meddržavne zveze.

Pri prvih je bilo zlasti pomembno delovanje Narodnega odbora za Slovenijo (dalje NOS), ki je predstavljal kontinuiteto s pred- in medvojnimi meščanskimi strankami, saj je bil sestavljen iz članov Slovenske ljudske stranke (SLS), Slovenske demokratske stranke (SDS) in Socialistične stranke Jugoslavije (SSJ). Tu je potrebno omeniti tudi tako imenovano Londonsko grupo, ki je predstavljala širše povezovanje jugoslovanskih emigrantov. Pri skupinah, ki so se zavzemale za suvereno in neodvisno slovensko državo pa je zlasti pomembno omeniti Akcijski odbor za zedinjeno in suvereno slovensko državo (dalje AO) ter Slovensko državno gibanje (dalje SDG), naslednika AO.

DELOVANJE PROJUGOSLOVANSKO USMERJENIH POLITIČNIH EMIGRANTOV

Ko se je jeseni 1944 počasi začela manjšati nemška moč in je v Sloveniji začela dobivati Osvobodilna fronta čedalje večji vpliv, so se SLS, SDS in SSJ povezale na osnovi protikomunistične usmerjenosti v NOS. Ta je na dan ustanovitve, 29. 10. 1944, izdal »Narodno izjavo«, v kateri je »na temelju etnične samobitnosti slovenskega naroda in temelju narodnostnega načela« zahteval:

- »1) državno-pravno združitev vsega slovenskega narodnega ozemlja v ZEDINJENO SLOVENIJO, ki mora biti v geografskem, gospodarskem, prometnem in strateškem oziru tako zaokrožena celota, da bosta zavarovana nemoteni narodni in gospodarski obstoj in razvoj slovenskega naroda;
- 2) federativno, na demokratični podlagi in socialno pravično urejeno kraljevino Jugoslavijo pod vladarsko hišo Karadjordjevičev, katere sestavni del je tudi narodna država Zedinjena Slovenija;

- 3) *tako federativno državo, da bodo narodne države kot sestavni deli imele tako stvarno področje, da bo izvrševala osrednja zvezna oblast le tiste naloge in imela le tiste prerogative, ki so ji z zvezno ustavo izrecno priznane in izvzete iz pristojnosti oblasti narodnih držav.*
Zvezno ustavo jugoslovanske države sprejme ustavodajna skupščina, sestavljena iz zakonitih predstavnikov posameznih narodnih držav tako, da glasuje za njo kvalificirana večina zakonitih zastopnikov iz vsake narodne države;
- 4) *temeljito socialno in gospodarsko preosnovo, ki bo uničila gospodstvo kapitala nad delom, priznala vsem delovnim slojem, družinam in poedincem njih socialno-gospodarsko funkcijo ter jim zagotovila človeka vredno življenje.*
Za uveljavljanje teh narodnih zahtev ustanovljeni NARODNI ODBOR za SLOVENIJO kot vrhovna narodna oblast združuje začasno, dokler ne nastopijo urejene razmere, v svojih rokah pravice suverene in najvišje upravne oblasti.»³

Pri izjavi je bilo zlasti zanimivo to, da so vse tri glavne slovenske stranke zahtevale slovensko narodno državo in da je omenjeno izjavo podpisalo preko 300 najuglednejših osebnosti iz slovenskega političnega, kulturnega, gospodarskega in prosvetnega življenja.⁴ Vendar pa smo pri tem dolžni navesti tudi realne okoliščine. NOS je nastal v času, ko so vsled agresivnega političnoobrambnega nastopa OF in KPS v njej, njegove ustanovne stranke že izgubljale svoj vpliv. Poleg tega so začele tuje vlade priznavati OF kot edino skupino, ki se je borila proti nacizmu. Tako je bila ustanovitev NOS vse prej kot pragmatično dejanje takratnega slovenskega protikomunističnega tabora, saj so se s tem zapletli v kar nekaj protislovij, ki so le zaostrovali odnose z OF, čeprav bi bilo glede na to, da je sam kralj, na katerega je NOS še vedno prisegal, priključil svojo vojsko k Titovim partizanom, povezovanje z OF bolj na mestu. Tretjega maja 1945 je NOS na osnovi narodne izjave sklical prvo sejo slovenskega parlamenta, na kateri so s slavnostno izjavo proglasili ustanovitev narodne države Slovenije in NOS za začasno vlado.⁵

Ko je po vojni oblast prevzela KPS, so se člani NOS preselili v tujino, kjer so prevzeli skrb za posamezna begunska taborišča. Oktobra 1945 je dr. Miha Krek sklical konferenco vseh v Italiji nahajajočih se članov NOS, na kateri so Kreka izvolili za

³ Narodni odbor za Slovenijo. Namen naše narodne politike, Svobodni pogledi na slovensko preteklost, sedanjost in prihodnost 3 (ur. Miloš Stare, Buenos Aires 1980, str. 8 in 9.

⁴ Prav tam.

⁵ Prav tam, str. 10. V izjavi Narodnega odbora 3. maja 1945 zapišejo: »V smislu Atlantske listine in drugih svečanih izjav demokratičnih zaveznikov o svobodni odločitvi in demokratični ureditvi narodov NARODNI ODBOR ZA SLOVENIJO v odločilni in usodni uri za slovenski narod proglašča, da je za vse ozemlje, na katerem prebivajo Slovenci, ustanovljena narodna država Slovenija kot sestavni del demokratične in federativno urejene kraljevine Jugoslavije. Narodni odbor za Slovenijo predstavlja slovensko vlado kot začasni najvišji upravni organ za območje narodne države Slovenije.«

predsednika. Dalje so potrdili tudi stališča narodne izjave iz leta 1944 in s tem tudi obnovitev demokratske kraljevine Jugoslavije.⁶ Dr. Miha Krek, tedaj podpredsednik jugoslovanske vlade v izgnanstvu⁷, je leta 1944 prispel v Rim, od koder sta skupaj z dr. Cirilom Žebotom poslala zahodnim zaveznikom več spomenic, v katerih sta jim predlagala zasedbo Slovenije, ki naj bi omogočila vzpostavitev slovenske demokratične oblasti in rešila Slovenijo pred komunistično nevarnostjo.⁸ Ko so se na začetku leta 1946 začele priprave na mirovno konferenco, sta se NOS in Krek odločila za mirovanje, da s svojim delovanjem ne bi škodovala jugoslovanskim ozemeljskim zahtevam proti Italiji. S tem se Žebot ni strinjal in je, kot bomo še omenili, zbral okoli sebe krog somišljenikov in ustanovil AO.⁹ S tem se je počasi začela delitev slovenske politične emigracije na dva dela.

NOS vse do leta 1960 ni sprejel pomembnejših programov. Druge stranke so bile bolj aktivne. Tako je leta 1954 svoj program predstavila SLS, v katerem so zapisali:

»Slovenski narod ima po naravnem pravu pravico do svoje države, da sam ureja svoje življenje, da stopa v državne zveze ter sodeluje v družini svobodnih narodov. SLS stremi in dela, da bi slovenski narod uveljavil to svojo pravico in se ves združil v slovenski državi«. In dalje v 7. členu: »Slovenci smo po svobodni odločitvi vstopili v državno skupnost s Hrvati in Srbi ter drugimi Južno-Slovanskimi narodi (Majska deklaracija). Zemljepisne, geopolitične in gospodarske okolnosti, sorodnost krvi in jezika ter potrebe za obrambo ozemlja kažejo in utemeljujejo usodno življenjsko povezanost slovenskega naroda z ostalimi južno-slovanskimi narodi. Prvi pogoj vsake njihove bodoče sreče pa je svoboda«. V 8. členu so navezovanost na Jugoslavijo le še potrdili: »Svetovne in evropske razmere ukazujejo tesnejšo povezanost narodov in držav za skupno obrambo miru, za pospeševanje kulturne rasti in za razvoj gospodarstva. SLS smatra, da je svobodna povezanost držav na slovanskem jugu najnaravnejša in najboljša, narod sam pa odloči s splošnim, enakim in tajnim glasovanjem vprašanje vstopa Slovenije v vsako zvezo držav. Stranka pozdravlja in podpira graditev in organizacijo združenih držav Evrope«. ¹⁰

Ta program, ki so ga sprva tudi v »samoslovenskem taboru« označili kot prehod SLS k slovenski državni ideji¹¹, je kasneje vse bolj postal tarča kritik, ker naj bi bil preveč nejasen in je še vedno podpiral rešitev slovenskega narodnega vprašanja v okviru jugoslovanske države. Kljub temu je SLS ta program ohranila vse do devetdesetih let.

⁶ B. Novak, Geneza slovenske državne ideje med emigracijo, Slovenci in država (ur. Bogo Grafenauer), Ljubljana 1995, str. 297.

⁷ S te funkcije ga razrešijo jeseni 1944.

⁸ M. Klemenčič, Izselske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev, 1. del, Zgodovinski časopis, letn. 50, št. 3 (1996) str. 399.

⁹ B. Novak, Geneza..., str. 298.

¹⁰ Program Slovenske ljudske stranke. Citirano po: M. Klemenčič, Izselske skupnosti... (1. del), str. 400.

¹¹ Novi program SLS, Slovenska država, leto 4, št. 10, Toronto, 20. 10. 1954, str. 1.

SLS se je po vojni povezovala tudi s strankami podobnih (krščansko-demokratskih) nazorov iz srednje Evrope, s katerimi so skupno iskali poti v boju proti komunizmu. V ta namen so te emigrantske stranke ustanovile Srednjeevropsko zvezo krščanskih demokratov, ki je imela za glavni cilj strmoglavljenje komunističnih režimov v državah za železno zaveso. V tej zvezi, v okviru katere se je razvijala tudi ideja o Združeni Evropi, je dr. Miha Krek postal podpredsednik.¹² Na začetku leta 1960 je svoj novi program predstavila tudi Slovenska demokratska zveza¹³, v katerem je zapisala:

»Zveza predstavlja gibanje za osvoboditev slovenskega naroda in skupne države Jugoslavije od komunističnega totalitarizma in enopartijske diktature, za popolno demokratizacijo narodno-političnega življenja slovenskega naroda, za zaščito in razvoj njegovih življenjskih virov in sredstev.

Zveza stoji trdno na stališču narodne in upravno politične samostojnosti slovenskega naroda tudi v kakršnem koli drugem državnopolitičnem okviru. /.../ SDZ je mnenja, da se mora Jugoslavija ohraniti kot država, ki pa mora biti urejena kot federacija s sorazmerno udeležbo edinic pri osrednji upravi.«¹⁴

NOS je v emigraciji ostal zvest sporazumu iz 29. oktobra 1944, vendar pa je tudi sledil razvoju in novim okoliščinam ter temu primerno prilagajal svoje težnje. Še vedno pa je bila izhodišče za vse njegovo delovanje slovenska narodna država, katere predstavniki pa naj uredijo odnose z ostalimi deli Jugoslavije. Ker so menili, da bo prehod iz komunistične diktature v demokracijo zelo težaven, so za to prehodno obdobje že leta 1960 sestavili načrt, ki je dobil ime »Slovenska formula«.¹⁵ V izjavi so zapisali:

»NAMEN NAŠE NARODNE POLITIKE

Narodni odbor za Slovenijo, da določno opredeli svoje stališče, kako preosnovati sedanje politične razmere v domovini, izjavlja:

1

Naš skupni cilj je vzpostavitev svobodne in demokratične vladavine, ki naj nadomesti sedanjo diktaturo komunistične stranke v Jugoslaviji.

Vzorno, svobodno in demokratično vladavino nam popišeta in kažeta Ustanovna listina Združenih narodov in Splošna deklaracija Združenih narodov o človekovih pravicah.

Načelom, ki jih razglša deklaracija, so svobodni evropski narodi, združeni v Evropskem svetu, dali v Strassburških konvencijah tudi pravno obliko in jim priznali moč obveznega zakona.

¹² M. Klemenčič, *Slovenia as Part of a United Europe in the Political Philosophy of Slovene Emigrants from Louis Adamic to Miha Krek, Intelektualci v diaspori – Intellectuals in Diaspora* (ur. Irena Gantar Godina), Ljubljana 1999, str. 50-58.

¹³ V SDZ se leta 1947 združijo »slovenski domoljubi« v Franciji. Iz zapisov, ki so bili na voljo, ni bilo možno razbrati, ali omenjena zveza kakorkoli sodeluje s SDS.

¹⁴ Novo politično gibanje med Slovenci, Slovenska država, leto 11, št. 3, Toronto, 1. 3. 1960, str. 2.

¹⁵ Narodni odbor za Slovenijo, str. 11. »Slovenska formula« je bila sestavni del izjave NOS, ki jo je pod naslovom »Namen naše narodne politike« objavil predsednik NOS dr. Miha Krek.

Ker odločno hočemo:

- a) *da demokratična načela navedenih proklamacij ne ostanejo samo program demokratičnih Slovencev, temveč, da se v domovini uresničijo;*
- b) *da za vselej ostanemo v družini svobodnih evropskih narodov in*
- c) *da v bodoče laže preprečimo vsak morebitni poizkus komunistične ali kakršnekoli druge diktature,*

že sedaj razglāšamo, da bodi Splošna deklaracija Združenih narodov o človekovih pravicah z dne 10. decembra 1948 sestaven del vsake naše bodoče ustave, bodisi Slovenije, bodisi Jugoslavije, določbe Strassburških konvencij z dne 4. novembra 1950 in z dne 20. marca 1952 pa neposredno veljavno pravo za vsako našo bodočo zakonodajo, upravo in pravosodje.

2

Da preidemo nevarno dobo prehoda iz diktature v svobodno vladavino na miren način in brez nevarnosti za naše mednarodno priznane meje, sprejmemo – nikakor ne za dokončno državnoopravno ureditev, ampak le za začetno dejansko izhodišče – sedanjost razmejitev in ureditev v tem smislu, da sestavljajo Jugoslavijo Srbija, Hrvaška, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Črna gora in Makedonija in da njih lastno območje obsega pristojnosti, ki so bile priznane Hrvaški v sporazumu iz avgusta 1939, ki jih je dopolnila in potrdila jugoslovanska vlada v aprilu 1941, in pristojnosti, ki so vsaj po besedilu sedaj priznane takozvanim ljudskim republikam.

3

Izhajajoč iz tega začetnega dejanskega stanja naj svobodni narodi Jugoslavije v ozračju pomirjenosti, oproščeni strahu, z izključitvijo surove sile, na način, ki odgovarja in je primeren za delovanje miroljubne demokratične družbe, v duhu namenov in načel, ki smo jih povedali v prvi točki te izjave, sami odredijo svoja predstavištva, ki naj sklepajo o njihovih bodočih javnopравnih ustanovah in organih.

4

Demokratične stranke in politične sile iz vseh delov Jugoslavije, ki se po svojih izraženih programih in po svoji dejavnosti strinjajo z nameni in načeli, ki so povedani v prvi točki te izjave, sporazumno sestavijo začasno vlado za vodstvo in upravo poslov, ki po začasni ureditvi in razdelitvi območij ostanejo v prehodni dobi skupni.»¹⁶

V spremljajočem razmišljanju z naslovom »Čemu Slovenska formula« je Krek ugotavljal, da v petnajstih letih slovenska politična emigracija ni uspela sestaviti skupnega predstavištva in da v njej obstajajo različni pogledi glede bodočega slovenskega državnega življenja, vendar se mu to ni zdelo odločilno, saj bo o ureditvi države odločalo ljudstvo v domovini. Zato je menil, da je bistvenega pomena skupni cilj, to je odprava komunističnega režima, za kar pa se mu je zdelo nujno potrebno, da si je

¹⁶ Prav tam, str. 11 in 12.

emigracija na jasnem glede stvarnega izhodišča. Pri tem je izrazil željo, da bi se preobrazba v demokracijo zgodila na miren način in brez nevarnosti za mednarodno priznane meje. Izrazil je tudi bojazen, da bo, če si narodne sile ne bodo enotne glede stvarnega izhodišča, nastopila nevarna praznina in zmeda, katere neizogibni naslednik bi bil sovjetski komunizem, lahko pa bi se celo zgodilo, da bi slovenske dežele postale plen tujih držav. Zato po njegovem prehod zahteva čim popolnejšo narodno slogo in jasno, krepko ter hitro odločanje.¹⁷ Kar se tiče izhodišča, je označil za prvo realno dejstvo nadaljni obstoj Jugoslavije¹⁸ in drugo, da sestavni deli jugoslovanske države (republike) od njenega nastanka do sedaj niso izgubile svojega lastnega značaja. Za prehodno obdobje sta se mu zastavljala še dva sklopa vprašanj, in sicer o začasni ozemeljski razdelitvi, pri čemer se je zavzemal za ohranitev obstoječega stanja, in o kompetencah posameznih državnih delov, za kar pa je iskal rešitve v okviru že ponujenih v času obstoja Jugoslavije (sporazum Cvetković-Maček iz leta 1939).¹⁹ »Formula«, ki je po Krekovem prepričanju odgovarjala mišljenju, željam in hrepenju ogromne večine ljudi, ki so živeli v Jugoslaviji, pa ni rešila vprašanja, kdo naj upravlja posle, ki po začasni razdelitvi kompetenc ostanejo skupni. Za to, čeprav bo to stvar skupnega dogovora vseh jugoslovanskih narodov in o tem ne bodo odločali samo Slovenci, je iskal rešitve v švicarskem kolegialnem zveznem svetu.²⁰ Na koncu je izrazil tudi željo, da bi te misli postale skupna last Slovencev v domovini in zamejstvu. Tako bi imeli vodilo za razvoj, vodilo, ki jih bo družilo, jih navdajalo z zaupanjem in občutkom pripravljenosti, da bodo lahko v vseh razmerah vpregli vse sile v obrambo narodnih koristi in bodo zato mirno ter vedro gledali v bodočnost.²¹ S »Slovensko formulo« pa se niso strinjali pripadniki SDG in so jo na svoji seji 21. in 22. maja 1960 v Clevelandu označili kot nesprejemljivo, saj je bil po njihovem predlog NOS nejasen v formulaciji o končnih političnih ciljnih slovenskega naroda, prav tako pa naj bi Beogradu omogočal še nadaljnjo izvajanje hegemonije nad slovenskim narodom.²²

Krek je kljub vse številnejšim zahtevam po razpadu Jugoslavije – in čeprav je v tem videl le naravno pot v razvoju narodov – tudi še sedem let pozneje zagovarjal ohranitev le-te, saj bi njena delitev odprla vrsto bolečih vprašanj in ozemeljskih sporov. Delitev po etničnem principu ne bi zadovoljila nikogar, prav tako pa bi morale, čeprav deklarativno suverene države, iskati zaščito v večjih tujih centrih. Zato je menil, da je rešitev krize, ki jo je povzročilo dvaindvajset let nesvobode pod komunističnim režimom, v čim popolnejši svobodi in nadomestitvi komunistične diktature z demokratičnim sistemom, poudaril pa je tudi pomen enakopravnosti narodov v uprav-

¹⁷ Prav tam, str. 12-15.

¹⁸ Za njen obstoj se je zavzemal zato, ker je preživela »tako kataklizmo, kot je bila druga svetovna vojna«, poleg tega pa je priznana tudi od vseh držav sveta.

¹⁹ Narodni odbor za Slovenijo, str. 15 in 16.

²⁰ Prav tam, str. 16 in 17.

²¹ Prav tam, str. 17.

²² Izjava, Slovenska država, leto 11, št. 6, Toronto, 1.-15. 6. 1960, str. 1.

ljanju skupnih zadev. Za državno ureditev je predlagal neke vrste moderno konfederacijo, v kateri bi o posebnih interesih vsakega naroda odločala le njegova posebna narodna državna uprava, skupna pa bi bila le tista vprašanja, za katera bi se države sporazumele. Ta gibka in prožna sporazumna skupnost bi lahko število teh skupnih interesov spreminjala in dopolnjevala po zahtevi razmer.²³

Ob 55-letnici Majniške deklaracije maja 1972 je NOS ponovno poudaril, »da je bil in bo naš skupni cilj vzpostavitev svobodne demokratične vladavine, ki naj nadomesti sedanjo diktaturo Komunistične stranke Jugoslavije.«²⁴ Dalje je zapisal: »...odobravamo in podpiramo prizadevanja narodov in republik za pravičnejše medsebojne odnose na temelju popolne enakopravnosti. Obsojamo ravnanje vladajoče stranke, ki z nasiljem in centralizmom taka prizadevanja preprečuje in s tem povzroča pogubne ekstremizme in sovraštvo med narodi. Temelj mirnega sožitja narodov Jugoslavije bo postavljen le tedaj, če bo imela vsaka narodna republika neokrnjene vse pravice svobodnega odločanja o svoji usodi na političnem, gospodarskem, verskem in kulturnem področju, razen tistih, katerim bi se za voljo pravično urejene skupnosti prostovoljno in začasno odrekla.«²⁵ Menil je, da je slovenski narod po svobodni volji stopil v zvezo z ostalimi jugoslovanskimi narodi, ker je smatral to pot za najnaravnejšo in najvarnejšo, vendar pa ima slovenski narod vedno pravico odločati o vstopu ali izstopu republike Slovenije v vsako zvezo držav, kar pa priznava tudi ostalim jugoslovanskim narodom. NOS je izrazil tudi prepričanje, da je v interesu vseh narodov Jugoslavije, da si ohranijo sožitje v skupnosti, kar pa je tudi nujno potrebno za ohranitev miru v tem delu Evrope. O obstoju skupnosti ali o ustanovitvi narodnih držav pa bodo lahko narodi s polno odgovornostjo odločali šele v svobodi.²⁶ Pri tem je NOS poudaril: »Obsojamo nasilno razbijanje Jugoslavije, ki postavlja v nevarnost sedanje mednarodno priznane državne meje; prav tako obsojamo pozivanje na intervencijo Sovjetske zveze.«²⁷ Ugotovili so tudi, da slovenski narod z zaupanjem gleda na napore za oblikovanje in izgradnjo združene Evrope, v kateri hoče imeti naravno in enakopravno mesto.²⁸ V »Poslanici«, ki jo NOS ob tej priliki pošilja Slovincem v domovini, zamejstvu in po svetu, zapiše, da se slovenski narod bliža novi zgodovinski prelomnici, katero pa bo preživel le, če se bo pravočasno združil. Za obstoj naroda je treba, če je to potrebno, žrtvovati tudi osebne in skupinske interese. Zato je pozival k pripravljenosti, »da bomo v slogi in medsebojnem razumevanju mogli pokazati svojemu in tujemu rodu, da smo Slovenci vredni živeti kot svoboden narod in da to od zbora narodov tudi zahtevamo.«²⁹

²³ 50 let po Majniški deklaraciji, rokopis, Rokopisna zbirka NUK, objavljeno tudi v Svobodni Sloveniji (Buenos Aires, 25. 5. 1967) in Ameriški domovini (Cleveland, 5. 6. 1967).

²⁴ Poslanica Narodnega odbora za Slovenijo. Ob 55-letnici Majniške deklaracije, Narodni odbor za Slovenijo, str. 18.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Prav tam.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Prav tam, str. 19.

²⁹ Prav tam, str. 19-21.

Podobna stališča kot že v »Slovenski formuli« je NOS ponovil tudi v izjavi in pozivu ob 30-letnici delovanja, ko so zapisali, da Slovenci odločno branijo načelo, da ima slovenski narod, kakor tudi drugi narodi Jugoslavije, pravico do lastne države, vendar odločno odklanjajo nasilno razbijanje Jugoslavije, saj bi to povzročilo nepopravljivo škodo ne samo slovenskemu, ampak tudi drugim narodom Jugoslavije. Rešitev je bila tako le v vrnitvi k načelu suverenosti narodov, ki naj bodo v demokratičnih narodnih državah – katerih ena naj bo Slovenija – po načelu samoodločbe vključeni v svobodno povezavo.³⁰

Nato so Slovence pozvali k sodelovanju in podpori. Pri tem so navedli svoje zahteve:

»1.

Hočemo, da se uresničijo načela suverenosti tako, da bo imel slovenski narod in vsi narodi Jugoslavije, prosti komunistične in vsake diktature, neokrnjene vse pravice svobodnega odločanja o svoji usodi na političnem, gospodarskem in kulturnem področju. V primeru svobodne odločitve za vstop v skupnost narodnih držav, naj bi imela osrednja oblast le tiste dolžnosti in pravice, katere bi ji narodne države prostovoljno, pogodbeno odstopile. Taka skupnost jugoslovanskih narodnih držav bi bila sprejemljiva za vse narode v njej in bi bila močna sila za ohranitev miru na tem delu Evrope.

2.

Opozarjamo na grozečo nevarnost, da bi Jugoslavija prišla pod sovjetsko oblast, kar poskušajo doseči posamezniki in skupine v Jugoslaviji in izven nje. Sovjetska oblast v Jugoslaviji ne bi bila usodna le za slovenski narod in za ostale narode Jugoslavije, ampak tudi nevarnost za svobodo in krščansko civilizacijo zahodnega sveta.

3.

Če bi pa Slovencem in ostalim narodom Jugoslavije ne bilo omogočeno, da bi sami v svobodi odločali o svoji usodi in obstoju skupnosti ter bi kakršen koli zunanji poseg ali drugi dogodki, predvsem kot posledica diktature in centralizma, privedli do delitve Jugoslavije, bomo v tem usodnem trenutku Slovenci zastavili vse svoje sile, da sedanja republika Slovenija postane mednarodno priznana samostojna demokratična država. Ta naj razširi duhovne meje slovenstva tudi na vsa področja, ki so bila krivično in proti naši volji iztrgana iz matične skupnosti.

Zaradi svoje nežlomljive življenjske sile, visoke kulturne ravni in tisočletne zahodne krščanske civilizacije ima slovenski narod po naravnem in mednarodnem pravu pravico, da v lastni državi neovirano uživa sadove svojega dela za duhovni in gospodarski napredek v družbi svobodnih narodov in držav.«³¹

³⁰ Izjava in poziv Narodnega odbora za Slovenijo. Ob 30-letnici ustanovitve, Narodni odbor za Slovenijo, str. 22-24.

³¹ Prav tam, str. 24 in 25.

Na to izjavo in poziv so se takoj odzvali v *Siju slovenske svobode*³² v Argentini, kjer so se spraševali, kako NOS razume nastanek slovenske države, če vztrajno nasprotuje razpadu Jugoslavije. Prav tako jih je zanimalo, kaj sploh pomeni »narodna država«, saj bi se na nekaterih mestih dalo sklepati, da to sploh ni bila država oziroma to, kar naj bi si pod pojmom države predstavljali. Ocenjevali so, da NOS v tem pozivu ne zagovarja več konfederacije, saj bi bila po njihovem predlogu Slovenija le provinca v jugoslovanski federaciji. Zaradi tega so se tudi spraševali, kdo NOS sploh še daje pravico, da lahko trdi, da predstavlja voljo in težnje velike večine Slovencev doma in v svetu.³³ Odzvalo se je tudi SDG v Argentini, ki je izjave NOS označilo za programsko skromne in nejasne, očitalo pa mu je tudi megleno formulacijo ciljev. To naj bi bilo posledica programskih različnosti strank, ki so NOS sestavljale.³⁴ Ob tem so tudi dvomili, da je imel NOS s tretjo točko izjave res v mislih razpad Jugoslavije in zakaj SLS, ki je že leta 1954 izjavljala, da ima slovenski narod pravico do lastne države, le-te še ni zahtevala.³⁵

Pri iskanju rešitev v okviru jugoslovanske države pa se je NOS povezoval tudi s predstavniki ostalih jugoslovanskih narodov. Do prvega skupnega sestanka je prišlo že leta 1963 v Stanstedu v Angliji, na katerem je tako imenovana »Londonska grupa« sprejela program oziroma »Demokratsko alternativo«, v kateri je zapisala, da ima vsak narod pravico do svoje samostojne in suverene države, vendar pa je pri tem vsak poizkus razbijanja tedanjih mednarodno priznanih meja izključen. Nadalje so za bodočo povezanost jugoslovanskih narodov predlagali »Zvezo južnoslovanskih držav«.³⁶ Skupina za demokratsko alternativo se je ponovno sestala decembra 1978 ter sprejela izjavo, v kateri so izrazili prepričanje, da bo po odhodu Tita edina realna pot razvoja pot v pluralizem, pri čemer so si želeli, da bi v razvojnem procesu prišlo do zagotovitve temeljnih človekovih pravic vseh državljanov in ohranitve državne skupnosti kot policentrične zveze narodov Jugoslavije, kakor si je ta razvoj zamislila in predlagala skupina za demokratsko alternativo že leta 1963. Ker bi lahko nekateri radikalni koraki v času prehodnega stanja ustvarili možnost nemirov s ciljem razbitja države, kar bi po vsej verjetnosti pripeljalo do tuje intervencije, ki bi bila lahko usodna za vse, je bilo po njihovem potrebno zagotoviti pravico vsakemu narodu Jugoslavije, da se čimprej in v svobodnih okoliščinah odloči, ali naj ostane v državni skupnosti z drugimi narodi ali ne. Pred tem naj se uresniči težnja za vztrajno in previdno izvedbo maksimalnih reform v smeri decentralizacije in političnega pluralizma, tako da sredobežne

³² *Sij slovenske svobode* je bil časnik političnega gibanja, ki se je zavzemalo za samostojno in suvereno slovensko državo; o njem več v naslednjem poglavju.

³³ Narodni odbor proti slovenski samostojnosti, *Sij slovenske svobode*, leto 7, št. 1, Buenos Aires, 20. 1. 1975, str. 1 in 2.

³⁴ Kaj hoče Narodni odbor za Slovenijo, *Smer v slovensko državo*, leto 11, št. 55, Buenos Aires, 15. 3. 1975.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Program »londonske grupe«, *Smer v slovensko državo*, leto 16, št. 85, Buenos Aires, april 1980. V nekaterih člankih se namesto »demokratska alternativa« uporablja tudi izraz »demokratska alternativa«.

sile ne bi motile končne svobode pri samoodločbi vsakega naroda. Na koncu so izrazili še odločenost, da tudi v prihodnosti podprejo politično sodelovanje vseh narodov Jugoslavije za mirno in svobodno rešitev medsebojnih vprašanj.³⁷

Vztrajno poudarjanje pomena obstoja Jugoslavije za normalen razvoj slovenskega naroda in nasprotovanje vsakršnemu nasilnemu razbijanju Jugoslavije, kar je NOS zagovarjal tudi še leta 1980,³⁸ je potem, ko se je Hrvatsko Narodno Vijeće (septembra 1975) izreklo za samostojno hrvaško državo izven Jugoslavije v kakršnemkoli okviru, pripeljalo do številnih kritik NOS s strani številnih slovenskih izseljencev. Očitali so mu jugoslovanstvo in nedemokratičnost.³⁹ Vse pogostejše so bile tudi kritike na račun SLS, ki je še vedno delovala po programu iz leta 1954, ker ta, kljub temu, da je zagovarjala naravno pravico slovenskega naroda do lastne države, le-te ni zahtevala pri mednarodni skupnosti in ker je še vedno videla povezovanje na slovanskem jugu kot najprimernejše za Slovence.⁴⁰ Na to se je SLS odzvala v deklaraciji ob svoji 90-letnici (1983), v kateri je, po krajšem pregledu svojega delovanja, zapisala: »Ob spominu na vse, ki so v teku devetdesetih let s svojim nesebičnim delom in žrtvami pomagali, da se utrdi med slovenskim narodom zgodovinska vloga krščansko-demokratske misli, slovesno izpovedujemo našo neomajno voljo, da postane Slovenija svobodna, samostojna in združena.«⁴¹ Ta korak SLS je takoj pozdravila Slovenska narodna zveza⁴², ki je menila, da se je SLS s svojim sklepom sedaj pridružila drugim gibanjem in organizacijam v zdomstvu, ki delajo za isti cilj. Poleg tega so videli v izjavi posebno zadoščenje in podporo, ker jih je utrjevalo v prepričanju, »da je ideja slovenske države, ki se je porodila v dnevih stiske po razpadu Jugoslavije, pognala korenine in postaja tako vodilni cilj Slovencev v emigraciji kot tudi v domovini.« Obenem so izrazili tudi željo, naj SLS v duhu te deklaracije vpliva tudi na NOS, da bi ta sprejel suvereno Slovenijo v prvo točko svojega programa.⁴³ V SDG v Argentini so poudarili, da mora SLS svojo opredelitev izkazati tudi v dejanjih, pri čemer se mora NOS preimenovati v Slovenski narodni odbor, ker ime NOS dopušča možnost, da obstajajo taki odbori tudi pri drugih narodih ene države. Stranka mora prenehati sodelovati z ostalimi »Jugoslovani« pri »Londonski grupi« in z vsemi tistimi, ki še podpirajo obstoj Jugoslavi-

³⁷ Izjava Skupine za demokrasko alternativo, Svobodna Slovenija, leto 38, št. 1, Buenos Aires, 4. 1. 1979, str. 1.

³⁸ NO za Slovenijo vztraja na svojem programu, Svobodna Slovenija, leto 39, št. 16, Buenos Aires, 24. 4. 1980, str. 1.

³⁹ Potrebno je aktivno, vseslovensko narodno predstavništvo!, Smer v slovensko državo, leto 12, št. 60, Buenos Aires, 15. 2. 1976. Pri tem so poudarili, da je razlika med AVNOJ-evo in Jugoslavijo NOS le v barvi režima in da so bile leta 1938 (ob zadnjih jugoslovanskih volitvah pred vojno) zadnje demokratične volitve članov NOS, kasneje pa se je dopolnjeval le s kooptacijami, pri tem pa ni bilo važno, ali imajo novi člani tudi podporo med slovensko politično emigracijo.

⁴⁰ »SLS« in slovenski državnopravni program, Smer v slovensko državo, leto 15, št. 83, Buenos Aires, oktober-december 1979.

⁴¹ Deklaracija SLS ob 90-letnici. Slovenska država, leto 34, št. 1. Toronto, januar 1983, str. 3.

⁴² Slovenska narodna zveza je bila organizacija slovenskih izobražencev v Kanadi, ki so se zavzemali za samostojno slovensko državo.

⁴³ Prav tam, str. 4.

je; od SDS mora zahtevati, naj v najkrajšem času opredeli svoje stališče, do takrat pa mora mirovati delo odbora, saj je za njegovo delovanje nujno potrebna enotnost. Če se SDS ne opredeli za Slovenijo, mora ta iz odbora izstopiti ali pa se jo izključi, kajti »v Slovenskem narodnem odboru namreč ne more biti prostora za tistega, ki bi zanimal slovensko samostojnost«. Nujna je tudi takojšnja navezava stikov s sorodnimi hrvaškimi strankami, ki imajo za cilj neodvisno Hrvaško, in, ko bo ustanovljen Slovenski narodni odbor, tudi njegova povezava s Hrvatskim Narodnim Vijećem.⁴⁴ Za razliko od SLS je bila SDS manj odločna. V aprila 1984 sprejetem programu je sicer zapisala, da naj bi bila državna oblika Slovenije parlamentarna republika, vendar je SDS pri tem zastopala stališče, naj se za čas prehoda v pluralizem ohrani obstoječi (jugoslovanski) državnopravni okvir. »V tem meddobju državne kontinuitete naj si posamezni narodi v svojih republikah s pogajanjem, anketami in po potrebi z referendumi svobodno in suvereno izberejo novo vsebino in obliko svoje lastne kot tudi medsebojne ureditve. V slednjem pogledu in vedno izhajajoč s stališča slovenske državnosti, bo SDS predlagala sklenitev medrepubliških pogodb, ki naj zagotovijo skupno gospodarsko tržišče in skupno zunanjo obrambo republik. V takšni rešitvi vidi SDS najboljše jamstvo za uspešen in varen razvoj tako slovenskega kot tudi ostalih narodov današnje SFRJ.«⁴⁵ Spremembe v stališčih obeh strank so povzročile tudi spremembo politike NOS, ki se je v tem obdobju preimenoval v Slovenski narodni odbor (SNO), saj je ta v izjavi oktobra 1985 zapisal: »Slovenci zahtevamo zase politično, kulturno, versko in gospodarsko svobodo, ki naj temelji na spoštovanju človekove osebe. /.../ Slovenci hočemo državno samostojnost, da bo slovensko ljudstvo moglo s polno odgovornostjo odločati o svoji usodi, duhovno in tvarno napredovati ter izpolniti svojo zgodovinsko dolžnost. O vstopu slovenske države v kakršnokoli zvezo držav ali v mednarodne tržne enote naj svobodno odloči narod sam, na podlagi svoje demokratične ustave; na enak način naj bo mogoč tudi njen izstop. /.../ Pot do svobode, samostojnosti in združitve je mogoča le v složnem nastopu vseh slovenskih demokratičnih sil.«⁴⁶ Zavzemanje SNO za samostojno slovensko državo je potrdil tudi njegov takratni predsednik Rudolf Smersu, ki je ugotavljal, da je pravico do lastne države omenjal že program SLS iz leta 1954, še bolj jasno pa je bil izražen v deklaraciji SLS ob 90 letnici (1983). Naj bo državna oblika Slovenije parlamentarna republika je izjavila tudi SDS v svojem programu leta 1984. Zato »ni tedaj vprašanje, kaj Slovenci hočemo, marveč, kako naj to, kar hočemo, uresničimo v okviru notranjih in zunanjih danosti. Pot do državne samostojnosti ni končana, a slovenski narod stopa po njej vedno s krepkejšimi koraki.«⁴⁷

⁴⁴ Pripombe k »Deklaraciji SLS ob 90 letnici«, Smer v slovensko državo, leto 19, št. 96, Buenos Aires, april 1983.

⁴⁵ Program Slovenske demokratske stranke (SDS), Slovenska država, leto 35, št. 7, Toronto, julij 1984, str. 3.

⁴⁶ Izjava Slovenskega narodnega odbora, Svobodna Slovenija, leto 38, št. 43-44, Buenos Aires, 31. 10. 1985, str. 1.

⁴⁷ Kakšno samostojnost zahtevamo, Slovenska država, leto 37, št. 5, Toronto, maj 1986, str. 3.

V luči spremenjene narodnostne politike je SNO objavil »Poziv narodom Jugoslavije«,⁴⁸ v katerem jih je pozval, da se tako doma kakor v emigraciji združijo v skupnem odporu do tedanjega režima in se prično pripravljati na prihodnost po njegovem zlomu. Prihodnost Jugoslavije je mogoče urediti le s sprejetjem načela, da imajo vsi narodi Jugoslavije pravico do samoodločbe glede svoje državne in družbene ureditve. »Vsak izmed narodov Jugoslavije ima pravico do politične svobode in samostojnosti. V ta namen naj narodi na demokratičen način, s sklepom večine svojih svobodno izbranih predstavnikov ali z ljudskim glasovanjem izglasujejo ustanovitev svoje samostojne države kakor tudi način morebitne mednarodne povezave.«⁴⁹

Ko so se koncem 80-ih zaostrile razmere v Jugoslaviji, je SNO odločno podprl prizadevanja demokratičnih gibanj v Sloveniji in k taki podpori pozval tudi vse Slovence,⁵⁰ saj »se bo naš narod dokopal do novih možnosti za rast pa tudi za vključitev v zbor svobodnih evropskih narodov le tedaj, ko bo prost vsakega totalitarizma, to je, ko bo z enako odločnostjo zahteval in dosegel pravico do samostojnega, demokratičnega odločanja tako o odnosih do drugih držav, kakor tudi o notranji ureditvi svoje družbe.«⁵¹

Ob slovenski osamosvojitvi je SNO podal svojo sklepno izjavo, v kateri je izrazil zadovoljstvo nad razglasitvijo neodvisnosti Republike Slovenije, za katero se je SNO zavzemal že ves čas »zdomstva«, obenem pa je izrazil pričakovanje, »da bo slovenska demokratična oblast nekoč priznala pomembnost dela, ki ga je za širjenje slovenskih interesov v svetu opravila politična emigracija. To so temelji slovenske prisotnosti v svetu, ki so lahko za naš narod srečna posledica velike nesreče. Od modrosti slovenskih državnikov je odvisno, da se ta enkratna priložnost za narod ne izgubi. /.../ Naloga Slovenskega narodnega odbora je opravljena in podpisani s to izjavo zaključujemo skoraj pol stoletja njegovega delovanja /.../«⁵² S svojim samostojnim delovanjem v izseljenstvu je prenehala tudi SLS, saj sta 16. 5. 1992 dr. Marko Kremžar, načelnik SLS, in Lojze Peterle, predsednik Slovenskih krščanskih demokratov, podpisala dogovor o združitvi obeh strank.⁵³

Veliki privrženci jugoslovanske ideje so bili tudi slovenski izseljenci v ZDA, ki so se tja priselili v največjem številu pred prvo svetovno vojno (iz ekonomskih razlogov). Podpora tej ideji se je zlasti okrepila po informbirojevskem sporu, ko je Jugoslavijo podprla tudi ameriška diplomacija. Po Titovi smrti so ameriški Slovenci pos-

⁴⁸ Poziv narodom Jugoslavije, Slovenska država, leto 37, št. 9, Toronto, september 1986, str. 5.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ Poslanica Slovenskega narodnega odbora, Slovenska država, leto 39, št. 12, Toronto, december 1988, str. 3.

⁵¹ Ob dogodkih v Sloveniji, Slovenska država, leto 40, št. 10, Toronto, oktober 1989, str. 5.

⁵² Samostojna država Slovenija je bila proglašena 25. junija 1991 ob 20,30: Sklepna izjava Slovenskega narodnega odbora ob slovenski državni samostojnosti. Citirano po: M. Klemenčič, Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev, 2. del, Zgodovinski časopis, letn. 50, št. 4 (1996), str. 576.

⁵³ SLS+SKD, Slovenska država, leto 42, št. 6, Toronto, junij 1992, str. 8. Od tu je izviral tudi spor med Podobnikovo SLS in Peterletovimi SKD glede pravice do uporabe imena SLS.

pešeno delovali za ohranitev Jugoslavije, vendar so ob porastu osamosvojitvenih težnj v Sloveniji tudi oni spremenili stališče in z velikim navdušenjem delovali za samostojno in suvereno slovensko državo.⁵⁴

GIBANJE ZA SAMOSTOJNO IN SUVERENO SLOVENSKO DRŽAVO

Korenine ideje o neodvisni slovenski državi lahko iščemo v Akademskem klubu Straža, ki je pod vodstvom dr. Lamberta Ehrlicha združeval študente katoliške usmeritve. Namen tega kluba je bil poleg druženja katoliških akademikov in njihovega vzgajanja v dobre katoličane tudi »v kar največji meri gojiti slovensko narodno misel s študijem slovenskega izročila, slovenske narodne zgodovine, slovenskega slovstva, vprašanja narodnih manjšin, izseljeništv, slovenskih socialnih in gospodarskih vprašanj ter sploh aktualnih slovenskih problemov«. ⁵⁵ Poleg tega je nameraval tudi »gojiti ideal prave demokracije ter voditi borbo proti vsem oblikam totalitarizma od desničarskih avtoritarnih sistemov do brezbožnega komunizma«. ⁵⁶ Pri svojem delu je dr. Ehrlich razvil tako imenovano »Višarsko idejo«, v kateri je videl Slovenijo kot povezovalni element v Evropi, saj je na stiku vseh treh večjih evropskih jezikovnih skupin. ⁵⁷ Slovensko narodno problematiko je vedno prikazoval in presojal v evropskem in tudi širšem svetovnem okviru, saj je sklepal, da gre zgodovinski razvoj v Evropi nezadržno po poti povezovanja in združevanja narodov oziroma držav. Pri tem združevanju naj bi imela Slovenija zaradi svojega geostrateškega položaja zelo pomembno povezovalno funkcijo, za katero pa bo morala, če jo hoče uspešno izpolnjevati, ponovno postati neodvisna tako od močnejših sosedov, kakor tudi od vseh ostalih držav na svetu. Pri tem je tudi poudaril, da bo slovenski narod v bodočnosti obstal le, če bo tudi samostojna država Slovencev v bodoči evropski ureditvi postala njen aktivni sestavni del. ⁵⁸

Na začetku druge svetovne vojne je Ehrlich banu Natlačenu predlagal, naj ta sestavi podtalno vlado, ki bi prevzela oblast nad vsem slovenskim ozemljem, kar je pogoj za prosto izbiro najboljše državopolitične alternative po vojni. To je videl v zedinjeni Sloveniji s Trstom, v Sloveniji kot enakopravni članici konfederacije jugoslovanskih narodov ali pa v Sloveniji kot delu širše evropske zveze držav. ⁵⁹ Ta pred-

⁵⁴ M. Klemenčič, Pregled stališč in delovanja slovenskih izseljencev v ZDA v zvezi z jugoslovansko idejo od leta 1914 do leta 1992, Časopis za zgodovino in narodopisje, letn. 65, št. 1 (1994), str. 61-63.

⁵⁵ C. Žebot, Neminljiva Slovenija (Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije), Ljubljana 1990, str. 91 in 92.

⁵⁶ Prav tam, str. 92.

⁵⁷ Ehrlichova »Višarska ideja«, Priloga, Slovenska država, leto 42, št. 1, Toronto, januar-februar 1992, str. 1.

⁵⁸ Pomen Ehrlichove vizije slovenstva za slovenski narodni program, Slovenska država, leto 37, št. 2, Toronto, maj 1986, str. 10.

⁵⁹ C. Žebot, Slovenija včeraj, danes in jutri, 2. del, Celovec 1969, str. 47.

log je Natlačen, po posvetovanju z drugimi političnimi voditelji, zavrnil.⁶⁰ Junija 1943 so Ehrlichovi somišljeniki⁶¹ izdali »Slovensko izjavo«, v kateri so si za političen cilj slovenskega naroda postavili lastno neodvisno državo z ozemljem, ki mu narodnostno, gospodarsko in vojaško pripada. To izjavo je podpisalo okoli dvesto slovenskih razumnikov, javnih delavcev, županov in drugih vidnejših osebnosti.⁶² Poleti 1944 je bil ustanovljen »Slovenski ljudski blok«, ki je prevzel misel o neodvisni slovenski državi in jo ponesel v emigracijo.⁶³

V pripravah na mirovno konferenco je dr. Ciril Žebot (soavtor »Slovenske izjave«) 18. marca 1946, skupaj z bivšim poslancem Jožetom Spindlerjem, dr. Jankom Ježem in Ludvikom Leskovarjem, v Rimu ustanovil »Aksijski odbor za samostojno in suvereno slovensko državo« (že omenjeni AO), ki je s številnimi spomenicami seznanjal zavezniške vlade in Združene narode z novimi slovenskimi narodnimi težnjami in cilji.⁶⁴ Njegovo delovanje je bilo zlasti pomembno pri reševanju tržaškega vprašanja, v okviru katerega je poleti 1946 predlagal ustanovitev države ob severnem Jadranu, ki bi predstavljala širše ekonomsko zaledje Trsta. Ta država naj bi vsebovala republiko Slovenijo (takrat del FLRJ), Julijsko krajino, avstrijsko Koroško in del Videmske pokrajine ter naj bi bila organizirana po vzgledu švicarske kantonalne ureditve, ki bi vsem etničnim skupinam (Avstrijcem-Nemcem, Hrvatom, Furlanom, Italijanom in Slovencem) zagotavljala popolno enakopravnost.⁶⁵ Dejavnost in cilje AO, to je združitev slovenskega ozemlja v samostojno in neodvisno državo, o njenih širših povezavah pa bi odločilo prebivalstvo kasneje, je obsodila SLS kot rušenje edinosti med emigranti ter povzročanje nemira in prepira med jugoslovanskimi demokratičnimi vrstami v tujini.⁶⁶ O delovanju AO je bil obveščen tudi p. Kazimir Zakrajšek, ki je nato izdelal osnutek programa za delo v Ameriki, v katerem je predvidel ustanovitev časopisa z namenom propagiranja ideje o neodvisni slovenski državi med slovenskimi izseljenci in ostalimi Američani. V ta namen se mu je zdelo potrebno Američanom predstaviti slovensko zgodovino s knjigo, ki bi jim pomagala umestiti Slovenijo na svetovni zemljevid. Predlagal je tudi ustanovitev »Slovenske narodne zveze«, ki bi te

⁶⁰ B. Novak, *Geneza...*, str. 295. Novak izvor ideje o neodvisni Sloveniji išče tudi pri p. Kazimirju Zakrajšku, ki je med drugo svetovno vojno deloval v ZDA. Zakrajšek si je prizadeval, da bi vsi načrti za obnovo povojne Evrope upoštevali zahtevo po zedinjeni Sloveniji, katera naj bi bila tudi prvi cilj prizadevanj ameriških Slovencev. Vsled tega je tudi podpiral idejo o podonavski federaciji, katero bi sestavljale Slovaška, Avstrija, Madžarska, Romunija, Hrvaška in Slovenija, saj je edino ta vključevala zedinjeno Slovenijo. Pri tem je potrebno poudariti, da je bila to zanj le rešitev v skrajni sili, pa še takrat naj bi Slovenija stopila v federacijo kot samostojna država (M. Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji*, Maribor 1987, str. 175, 176, 209 in 211.).

⁶¹ Ehrlich je bil maja 1942 ustrelen po odloku VOS-a.

⁶² Slovensko državno gibanje (Začetek in pot), Priloga, Slovenska država, leto 42, št. 1, Toronto, januar-februar 1992, str. 1 in 2.

⁶³ Prav tam, str. 2.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ B. C. Novak, *Trieste 1941-1959: The Ethnic, Political and Ideological Struggle*, Chicago-London 1970, str. 248.

⁶⁶ B. Novak, *Geneza...*, str. 299.

predloge uresničevala.⁶⁷ Do konkretnega delovanja v tej smeri je prišlo v Chicagu, ko so se leta 1949 tja priselili dr. Štefan Falež, Dušan Humar, Ludvik Leskovar, Mirko Geratič in Slavko Novak. Decembra 1949 so začeli izdajati *Slovensko pravico*, to pa je že julija 1950 nadomestila *Slovenska država*, ki je takrat izhajala v Chicagu.⁶⁸ V prvi številki *Slovenske države* so zapisali: »Čeprav majhen, ima slovenski narod pravico do popolne narodne samostojnosti. Najpopolnejša oblika narodne samobitnosti pa je lastna narodna država. Karkoli hočemo, za karkoli se borimo in s komurkoli sodelujemo, mora imeti svojo podlago v naši najosnovnejši pravici: v lastni DRŽAVNI SAMOSTOJNOSTI. Lastna SLOVENSKA DRŽAVNOST je NAŠA PRAVICA; naša dolžnost je, da to našo pravico javno proglasimo in da se za to našo pravico borimo. »SLOVENSKA DRŽAVA« naj bo zato izraz volje vseh zavednih Slovencev doma in v tujini, izraz volje vseh, ki se zavedajo, da mora slovenski narod biti »NA SVOJI ZEMLJI SAM SVOJ GOSPOD.«

»SLOVENSKA DRŽAVA« naj bo nosilec naše narodne volje in naše narodne zavesti; naj bo temelj za podvige vseh, ki slovensko mislijo, čutijo in govore; in naj bo neustrašen boritelj za neokrnjenost in politično neodvisnost slovenskega ozemlja.«⁶⁹

V istem času je AO sestavil tudi »Slovensko izjavo«, v kateri se je zavzemal za združeno republiko Slovenijo, ki bo prosta vsake zunanje nadvlade in notranjega samodržstva. Republika Slovenija naj bi bila v kantonalni zvezi s Svobodnim tržaškim ozemljem, kar bi končalo prepire za ta nedeljivi prostor na severo-vzhodnem Jadranu, obenem pa bi to obnovilo skupno gospodarsko vlogo Slovenije in Trsta v srednje-vzhodni Evropi. Ta republika naj postane avtonomna članica zvezno urejene Evrope, ki naj služi svobodi in blagostanju vseh vključenih narodov ter skupni varnosti pred komunizmom in kakršnimkoli totalitarnim ali imperialističnim sistemom.⁷⁰ Slovensko izjavo, ki v bistvu ni bila nov program, ampak samo parafraziranje dotodanjih teženj, je podpisalo preko 350 izobražencev, katerih podpise, zbrane v knjigi, je Ciril Žebot izročil ameriškemu »Odboru za svobodno Evropo«.⁷¹ Zaradi »samoslovenske« misli se je na AO vsul val kritik s strani SLS in liberalcev, ki so se zbirali ob glasilu *Klic Triglava*. Očitali so jim, da so prizadevanja za slovensko državo nedemokratična, dokler Jugoslavija še obstaja. V *Slovenski državi* so odgovorili, da Titova Jugoslavija zanje ne predstavlja nikakršne moralne obveznosti, ker je bila ta državna tvorba vsiljena in narejena proti volji večine prizadetih narodov. O mednarodnih povezavah Slovenije naj bi se razpravljalo šele takrat, ko bi bila ta združena in samostojna.⁷² V oceni slovenskega položaja je dr. Žebot leta 1953 poudaril, da mora republika Slove-

⁶⁷ Prav tam, str. 300.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ Slovenska država, leto 1, št. 1, Chicago, 25. 7. 1950, str. 1.

⁷⁰ Slovenska izjava, Ponatis v: Slovenska država, leto 39, št. 10, Toronto, oktober 1988, str. 11.

⁷¹ Slovensko državno gibanje (Začetek in pot), Priloga, Slovenska država, leto 42, št. 1, Toronto, januar-februar 1992, str. 4.

⁷² O demokratičnosti slovenske misli, Slovenska država, leto 3, št. 1, Chicago, 20. 1. 1952, str. 2.

nija, ki je v tem času zajamčena samo na papirju, po osvoboditvi postati in ostati izraz enakopravne slovenske državnosti z uveljavljanjem resnične slovenske narodne samovlade, katero pa bo verjetno potrebno uresničevati in ohranjati v sklopu širšega evropskega zveznega združevanja. Načeli slovenske državne samovlade in neposrednega zveznega članstva v katerikoli zvezi sta bistveno povezani in logično neločljivi ter zato skupno sestavljata slovensko narodno-politično osnovo. Za dosego tega »dvoedinega« cilja bi morala slovenska politična emigracija združiti vse svoje sile in sposobnosti. Kontinuiteta s kraljevino Jugoslavijo je bila zanj nesprejemljiva, prav to pa je bil tudi vzrok, da je prihajalo do nasprotij s predstavniki strank v NOS.⁷³

V tem času (avgusta 1953) so se neodvisno od AO organizirali tudi privrženci slovenske državne ideje v Argentini. V Mendozi so ustanovili društvo Slovenski dom, ki je izdajal glasilo *Slovenska pot*. V članku »Narod sredi Evrope« je njen urednik Jože Kessler poudaril, da je slovensko ljudstvo samobiten narod z lastno preteklostjo, tradicijo, kulturo in zavestjo narodne skupnosti, katero (ljudstvo) biva na strnjemem ozemlju. Po zakonu naravnega razvoja ima tak narod pravico do tiste stopnje organiziranega življenja, ki se ji pravi vladati samemu sebi in je tako nosilec suverenosti. Slovenski narod mora imeti lastno državo, saj je to cilj vsakega naroda, poleg tega pa izpolnjuje tudi vse predpogoje – ima lastno zemljo, dognan jezik, visoko splošno izobrazbo in lastno kulturo.⁷⁴

Aprila 1954 je izdajanje *Slovenske države* prevzela kanadska podružnica Slovenske narodne zveze⁷⁵, tako da je *Slovenska država* od takrat dalje izhajala v Torontu. Ob tej priložnosti je njen takratni urednik Vladimir Mauko zapisal, da je *Slovenska država* glasilo slovenskega državnega gibanja, ki je last celega naroda ter zato ni in noče biti privesek nobene politične stranke, niti nima namena postati zbirališče kake nove strankarske tvorbe. Njen namen je bil družiti vse Slovence, ki so izpovedovali slovenski državni program, brez ozira na razlike drugotnega pomena.⁷⁶ V dneh 7. in 8. avgusta 1955 so se na posvetu v Torontu zbrali pripadniki Slovenskega državnega gibanja iz ZDA in Kanade. Pregledali naj bi štirinajstletno zgodovino gibanja, premerili dosednji razvoj in napravili načrte za bodoče delo.⁷⁷ Na tem posvetu so sprejeli 12 sklepov, v katerih med drugim zapišejo:

- *»Slovensko državno gibanje je gibanje, ki hoče priboriti slovenskemu narodu uresničenje njegove naravne pravice do lastne državnosti in to v nič manjšem obsegu, kot jo bodo uživali drugi svobodni evropski narodi.*

⁷³ Slovenski položaj in izgledi, Slovenska država, leto 4, št. 8, Chicago, 20. 8. 1953, str. 1.

⁷⁴ Narod sredi Evrope, Slovenska država, leto 4, št. 9, Chicago, 20. 9. 1953, str. 1 in 2.

⁷⁵ Slovenska narodna zveza (SNZ) je bila konec leta 1951 ustanovljena v Chicagu. Zamišljena je bila kot množična organizacija, ki bi podpirala delo AO in ki bi jo organizirali po vseh državah, kjer živijo slovenski izseljenci. Do svetovne organizacije ni prišlo, poleg tega pa je s prenehanjem delovanja AO tudi zamisel o svetovni organizaciji SNZ zamrla. (B. Novak, Geneza..., str. 301.)

⁷⁶ Bog, narod, država, Slovenska država, leto 4, št. 4, Toronto, 20. 4. 1954, str. 1.

⁷⁷ Torontski posvet, Slovenska država, leto 5, št. 8, Toronto, 26. 8. 1955, str. 1.

- *V primeru, da bi bila dana v odločilnem trenutku možnost izbire med večimi zveznimi združitvami, dajemo prednost širšim tvorbam.*
- *Delo slovenskega državnega gibanja naj se razvija v smeri seznanjanja mednarodnega sveta z našim obstojem ter slovensko težnjo po samostojnosti, širjenja slovenske državne zavesti med Slovenci in študija poedinih vprašanj, ki so v zvezi z ostvaritvijo politične samostojnosti.*
- *Slovensko državno gibanje sestavljajo organizacije, ki imajo kot enega glavnih namenov delo za ostvaritev slovenske državnosti in poedinci, ki ta cilj podpirajo.*
- *Po izvršeni organizaciji Glavnega in Izvršilnega odbora prevzemata ta delo Akcijskega odbora.*
- *»Slovenska država« je glasilo slovenskega državnega gibanja.«⁷⁸*

Na tem posvetu je torej nova organizacija SDG prevzela delo AO, ki mu je z razdelitvijo Svobodnega tržaškega ozemlja prenehal smisel obstoja. Kot je razvidno že iz sklepov, pa je SDG težišče svojega delovanja preusmerilo na seznanjanje tujine s slovenskimi težnjami po samostojnosti.

Svoje težnje je SDG maja 1958 še bolj natančno formuliralo:

- »1. *Težnja po slovenski svobodi je istovetna z načelom enakopravne slovenske države.*
2. *Zgodovinska nujnost in naraščajoča stvarnost zahteva širše evropsko združevanje.*
3. *Enakopravna slovenska državnost je mogoča samo v neposredni zvezni pripadnosti.*
4. *Dokler taka možnost še ne obstoja, je slovensko državno gibanje za vsako tvorbo, v kateri bi bile vse pripadajoče narodne države državno-pravno in politično enakopravne ter narodno kulturno svobodne.*
5. *Zveza, ki bi bila omejena zgolj na narode sedanje Jugoslavije, je na najnižji stopnji zaželenosti, tudi če bi bila izvedljiva v svobodni odločitvi prizadetih narodov.«⁷⁹*

V *Slovenski poti*, ki se je idejno priključila SDG, so menili, da je to zgodovinska izjava, ki bo služila za temelj vsem svobodoljubnim in zavednim Slovincem v zajedstvu (pri tem mislijo tudi izseljence) v borbi za slovensko svobodo in neodvisnost. Obenem naj bi pomenila tudi konec vsej nenačelnosti, ki je slovensko politično življenje obvladovala od leta 1918 dalje.⁸⁰

Na že omenjenem sestanku SDG iz maja 1960, na katerem so delegati zavrnili »Slovensko formulo«, so sprejeli tudi izjavo, v kateri so - poleg tega, da ima Slovenija naravno pravico do svoje države in da naj ta sodeluje v družini evropskih narodov ter pri ustvarjanju novega mednarodnega reda - poudarili tudi, naj slovenski narod ta cilj doseže na miren način. Dosegel pa ga bo samo tako, da v danem trenutku razglasi

⁷⁸ Sklepi torontskega posveta, Slovenska država, leto 5, št. 8, Toronto, 26. 8. 1955, str. 1.

⁷⁹ Ob 40-letnici, Slovenska pot, leto 6, št. 3-4, Buenos Aires, 24. 12. 1958, str. 38.

⁸⁰ Prav tam.

svojo državo in si postavi vlado, ki bo z lastnimi oboroženimi silami skrbela za red in varnost slovenskega ozemlja. Prav tako naj bi stopila v takojšnje in neposredne stike z vladami sosednjih držav in ostalega mednarodnega sveta. Ker so pričakovali, da bodo neodvisnost oklicali tudi ostali jugoslovanski narodi, so predlagali, naj slovenska vlada stopi v zvezo z njimi, da se na miren način sporazumejo glede medsebojnih vprašanj ter uredijo zadeve in obveznosti obstoječe države v mednarodnem svetu.⁸¹

Na začetku šestdesetih let se je ideja o neodvisni in suvereni slovenski državi močno razširila tudi v Evropi, kar se je kazalo zlasti v delovanju Akcijskega odbora za neodvisno Slovenijo (AONS) s sedežem v Münchnu.⁸² Ta je začel leta 1962 v Sloveniji razširjati letak, v katerem je obsojal gospodarsko izkoriščanje vladajoče diktature, pri tem pa je prebivalstvo pozival, naj spremeni to stanje. Menil je, da lahko Slovenci dosežejo odgovorno in pošteno gospodarstvo, blaginjo in pravičen socialni red, v katerem ne bo nihče izkoriščal oblasti za zagotovitev lastnih privilegijev in razkošja, le v demokratični in neodvisni slovenski državi, katero pa naj si slovenski narod, če bo to potrebno, pribori tudi z bojem.⁸³ Letak s podobno vsebino so razširjali tudi leta 1963.⁸⁴ Avgusta 1964 je začel AONS izdajati svoj časopis *Slovenska svoboda*. V prvi številki so zapisali, da je to glasilo vseh poštenih, demokratičnih in domoljubnih Slovencev, ki so se odpovedali političnim mitom in oportunitizmu ter so odločeni po svojih močeh prispevati k temu, da bo tudi slovenski narod končno zaživel svobodno in neodvisno življenje.⁸⁵ Kot je poudaril predstavnik AONS, je bil njihov cilj osvoboditev Slovenije izpod jarma »titove« Jugoslavije, njihova akcija pa usmerjena predvsem v domovino; zamejske in izseljenske skupnosti naj bi služile le kot oporišča tega gibanja. Za doseg cilja so zagovarjali demokratična sredstva, h katerim pa so, v primeru da gre za razrušitev totalitarnega in nedemokratičnega režima, prištevali tudi uporabo orožja.⁸⁶ Slovenijo so si zamišljali kot pluralistično in čimbolj svobodno; v gospodarskem pomenu bi morala biti socialna država. V njej naj bi bilo vzpostavljeno ravnovesje med načrtovanim in tržnim gospodarstvom, med javno in zasebno pobudo. Slovenija, ki je bila že ves čas navezana na Zahod, naj bi tam našla tudi povezave, in sicer z Atlantsko zvezo in Evropsko skupnostjo.⁸⁷

Spomladi 1965 je začela izhajati razmnožena *Smer v slovensko državo*, glasilo argentinskega SDG. V glasilu so opozorili, da SDG ne predstavlja cepljenja sil slovenske emigracije (vsako cepljenje slovenskih narodnih sil so namreč obsojali), saj ni nikakršna politična stranka, ampak vsenarodna nadstrankarska organizacija Slovencev z idejo in končnim ciljem neodvisne slovenske države. SDG so smatrali za plura-

⁸¹ Izjava, Slovenska država, leto 11, št. 6, Toronto, 1-15. 6. 1960, str. 1.

⁸² V Slovenski državi so AONS označili kot evropske predstavnike SDG (Korak bliže k slovenskemu cilju, Slovenska država, leto 17, št. 10, Toronto, 1. 10. 1966, str. 1 in 2.)

⁸³ Slovenska država, leto 13, št. 10, Toronto, 1. 10. 1962, str. 1.

⁸⁴ Slovenska država, leto 14, št. 7, Toronto, 1. 7. 1963, str. 1 in 2.

⁸⁵ Resnica in pogum, Slovenska svoboda, leto 1, št. 1, München, 1. 8. 1964, str. 1.

⁸⁶ Boj proti titovskemu totalitarizmu, Slovenska svoboda, leto 1, št. 1, München, 1. 8. 1964, str. 3.

⁸⁷ Prav tam.

listično gibanje, ki združuje vse narodnjake, katerih politično gledanje in mišljenje je vezano na idejo samostojne slovenske države. *Smer v slovensko državo* torej ni eksponent neke nove stranke, ampak je le sestra *Slovenske poti*, *Slovenske države* in *Slovenske svobode*.⁸⁸

Po razrešitvi Aleksandra Rankoviča s položaja ministra za notranje zadeve Zveznega izvršnega sveta⁸⁹ in z demokratičnimi spremembami, ki jih je začela slovenska vlada pod vodstvom Staneta Kavčiča, se je v SDG uveljavilo stališče, da so se v Jugoslaviji že začeli procesi v pozitivni smeri, to je v smeri naraščanja suverenosti republik. Končni cilj teh procesov so videli v konfederativni ureditvi Jugoslavije, ki se jim je glede na možnosti, ki so se doma dejansko ponujale, zdela začasno najboljša rešitev. Pri SDG so bili mnjenja, da ti novi pogledi niso v nasprotju z njihovo dotodajno dejavnostjo in stališči, saj so možnost povezav z ostalimi jugoslovanskimi narodi dopuščali že »torontski sklepi«, čeprav je res, da so to možnost takrat označili kot najmanj zaželeno.⁹⁰ »Realistična presoja položaja bi torej narekovala postopno rahljanje vezi nesrbskih republik z Belgradom, dokler ne bi te dokončno zaživele kot od Belgrada popolnoma neodvisne, suverene države. Ker je torej konfederacija pogodbeno zveza suverenih držav, ne more biti v nasprotju s ciljem SDG, ki je: suverena slovenska država. Narod, ki ni suveren, se ne more konfederativno povezati z nobenim drugim narodom ali državo.«⁹¹

Največji korak v smeri zблиževanja stališč z režimom v domovini je naredil Žebot s skupino somišljenikov. Ti so konec maja 1970 izdali izjavo z naslovom »Za zavarovanje slovenske suverenosti«, ki naj bi pomenila nekakšen plebiscit za Slovenijo.⁹² V njej so zapisali, da spričo negotovosti⁹³ Slovenci čutijo potrebo po pospešeni izpolnitvi in utrditvi svoje republike, v kateri hočejo videti obnovev prvotne slovenske državnosti. Zato so smatrali za svojo dolžnost, da v kritičnem času prehoda obstijo svoje rojake o njihovih skupnih pogledih na vprašanje, kako bi Slovenija zavarovala svojo narodno in politično bodočnost. Med potrebami so omenili razglasitev izvirne suverenosti slovenskega naroda v državnem okviru slovenske republike s strani predstavnikov slovenske oblasti. V obrambo te suverenosti naj bi slovenska republika razpolagala z vsemi oboroženimi silami in obrambnimi napravami JLA na sloven-

⁸⁸ Da si bomo na jasnem, *Smer v slovensko državo*, leto 1, št. 3, Buenos Aires, 18. 5. 1965, str. 21 (vezan letnik).

⁸⁹ Z vseh političnih in državniških funkcij je bil razrešen zaradi svojih etatično-birokratskih teženj, ki jih je izvajal preko UDBE.

⁹⁰ Samo eden je cilj, *Smer v slovensko državo*, leto 3, št. 22, Buenos Aires, 27. 8. 1967. Možnost preureditve Jugoslavije v konfederacijo je že prej v svoji knjigi omenjal Ciril Žebot (*C. Žebot, Slovenija včeraj, danes in jutri, Celovec 1967.*).

⁹¹ Zakaj strah pred konfederacijo, *Smer v slovensko državo*, leto 4, št. 25, Buenos Aires, 30. 3. 1968.

⁹² Obvestilo rojakom doma in po svetu, *Slovenska država*, leto 21, št. 7-8, Toronto, 1. 7.-1. 8. 1970, str. 1.

⁹³ Ob sovjetski zasedbi Češkoslovaške in grožnje Brežnjeve doktrine o omejeni suverenosti »socialističnih« držav ter ob možnosti bližnjega konca Titovega osebnega režima v Jugoslaviji.

skem državnem ozemlju. Sloveniji bi moralo biti zagotovljeno enakopravno soodločanje v zveznem merilu, to je v Zboru narodov, ki naj bi imel značaj edine zvezne zbornice in ki bi moral že uvodoma sprejeti sklep in obvezo, da bodo suvereni narodi medsebojne probleme reševali z enakopravnim dogovarjanjem in da se bodo skupno uprli vsakemu poskusu nasilnega poseganja v razvoj njihovih odnosov, tako od zunaj kot od znotraj. Če bi bila ta slovenska pobuda zavržena, ali pa bi postala neučinkovita potem, ko bi bila že sprejeta, bi morali slovenska državna skupščina in vlada uveljaviti posebne lastne ukrepe za zavarovanje suverenosti in celovitosti slovenske republike, vključno s pravico do odcepitve. Pristojnosti preurejene zveze morajo biti usklajene z njenim dopolnilnim značajem kot skupnega sredstva suverenih narodnih republik za okvirno urejanje sporazumno dogovorjenih skupnih zahtev. Poudarili so tudi potrebno po paritetni udeležbi pri financiranju zveznih organov in po zagotovitvi od Zveze komunistov neodvisne politične organizacije, z enakopravno udeležbo pri političnem odločanju o razvoju Slovenije v smislu demokratičnega pluralizma.⁹⁴ Omenjena izjava je izzvala val kritik, predvsem pri *Siju slovenske svobode*, z nekaj pomisleki pa se je zanjo opredelilo SDG.⁹⁵ *Sij slovenske svobode* je bil glasilo skupine slovenskih emigrantov, ki so se leta 1969 odcepili od Slovenske kulturne akcije (SKA), ker se ta v svojih novo sprejetih pravilih ni deklarirala več za protikomunistično, zavrgla pa naj bi tudi boj za slovensko svobodo.⁹⁶ Predstavniki te skupine so se že v okviru SKA, ob vprašanju ali naj bo Slovenija samostojna država ali pa sestavni del konfederativno urejene Jugoslavije, opredelili za prvo, nasprotovali pa so tudi idejam, ki se vežejo na »v demokracijo stremeč evolucionizem komunizma v domovini«. Pri tem so imeli v mislih predvsem idejo, da bi bili Slovenci za lastno državnost le, v kolikor ostali jugoslovanski narodi ne bi pristali na konfederacijo.⁹⁷ V svoji izjavi, ki so jo izdali na isti dan kot Žebotova skupina, so odločno zahtevali, da se prizna slovenskemu narodu pravica do državnopravne samostojnosti in politične neodvisnosti. Slovenska država z vsemi atributi suverene politične družbe je bila po njihovem vsak dan močnejša zahteva predvsem mlajših rodov, ki se niso zadovoljili z idejo delne ali sestavljene suverenosti. Uresničitev slovenske državne samostojnosti je tudi edino, kar lahko slovenski narod obvaruje pred raztopitvijo ali izginitvijo v narodni integraciji z drugimi jugoslovanskimi narodi. V izjavi so poudarili tudi pomen boja proti komunizmu, in sicer z dejavno zavzetostjo za tiste najvišje vrednote, ki jih je komunizem napadal in uničeval. Prav zaradi ohranitve teh vrednot so odločno zavračali vsak poskus zavajanja k mirnemu sožitju ali celo sodelovanju z domačim režimom.⁹⁸ Žebotovo izjavo in zbiranje podpisov zanjo so ocenili kot težnjo Žebota, da s

⁹⁴ Za zavarovanje slovenske suverenosti, Slovenska država, leto 21, št. 7-8, Toronto, 1.7.-1. 8. 1970, str. 1.

⁹⁵ Vedno bliže k cilju, Smer v slovensko državo, leto 6, št. 39, Buenos Aires, 3. 12. 1970.

⁹⁶ Ob dogodkih v Slovenski kulturni akciji, *Sij slovenske svobode*, leto 1, št. 1, Buenos Aires, 21. 4. 1969.

⁹⁷ Konfederacija »naša« alternativa, Glas slovenske kulturne akcije, leto 15, št. 12, Buenos Aires, 16. 7. 1968.

⁹⁸ Naša izjava, *Sij slovenske svobode*, leto 2, št. 8, Buenos Aires, 31. 5. 1970.

tem dobi pooblastilo za »prijemljivejše in avtoritativnejše nadaljevanje svojih mahinacij v doseg osebne političnega kompromisa s sedanjim protislovenskim in protidemokratskim komunističnim režimom v Ljubljani, in preko njega z velesrbsko-centralističnim režimom v Belgradu«. ⁹⁹ Izjavo so označili kot najbolj poniževalno programsko kapitulacijo pred Slovincem najbolj tujim in najbolj krivičnim režimom od vseh, katere so jih silili prenašati politični oportunisti njegovega kova. »Jugopunktacije« so po njihovem pomenile popolno odpoved celo tistemu političnemu in državno-pravnemu minimumu, ki ga je Žebot še pred letom dni postavljaj kot maksimalnega, saj v njih konfederacija niti enkrat ni bila omenjena, prav tako pa v njih ni bila omenjena nobena od demokratičnih prvin, kot so svoboda individua, svoboda vesti, svoboda besede, tiska, združevanja; enakopravnost pred zakonom, svoboda kulture in vere. ¹⁰⁰ Glede na to, da je »punktacije« podprl tudi Ljubo Sirc, ki naj bi bil »znan zagovornik kolaboracije »zmernih demokratov« v okviru strank, ki pripadajo Narodnemu odboru, s tistimi komunisti, ki jih je baje treba v Jugoslaviji smatrati za »napredne«, so se v Siju slovenske svobode spraševali, ali ni s takšnim delovanjem v NOS slovenska komunistična partija dosegla eno najvidnejših zmag nad politično emigracijo. ¹⁰¹ Sij slovenske svobode je zavrnil tudi predlog Miloša Stareta, predsednika NOS, naj se emigracija poveže, saj je menil, da brez enotnega cilja tudi enotnosti ne more biti. ¹⁰² Obstoj prave slovenske države ni združljiv z obstojem Jugoslavije, kar pa sta do določene mere zagovarjala tako NOS kot SDG. »Če smo za slovensko neodvisnost, torej za pravo slovensko svobodo, smo nujno proti Jugoslaviji kot pravni in politični tvorbi. Mi to jasno in nedvoumno povemo. /.../ Slovenija v nobeni Jugoslaviji ne bo suverena in ne bo mednarodno priznana država, a tudi ne bo politično neodvisna. Zato je nepošteno, če tisti, ki predlagajo za rešitev slovenskega vprašanja jugoslovansko koncepcijo, ne opuste izrazov slovenska država, slovenska suverenost.« ¹⁰³ Na vse pomisleke so v SDG odvrnili, da njihov program govori o cilju, to je slovenski državi, ne pa o načinu, kako to doseči, saj je praktična izvedba stvar politike, ki pa je umetnost in sposobnost voditi k določenemu cilju. Zato je bilo po njihovo vsako dejanje, ki nas k cilju približa, pozitivno in sprejemljivo, ne glede na to, kdo je njegov izvršilec. ¹⁰⁴ Njim je bil cilj že dolgo jasen, zato je prišlo tedaj v ospredje vprašanje, kako naj se ta cilj doseže, saj je bila s tem, da so Slovenci neodvisno Slovenijo sprejeli v zavest, izvršena šele prva etapa v doseganju končnega cilja. Pri tem je prišlo do temeljne dileme, ali je potrebno pred osamosvojitvijo zrušiti komunizem ali ne. V SDG so menili, da mora slovenski narod izbojevati svojo svobodo na dveh frontah, in sicer na področju zunanje politike za samostojno, mednarodno priznano državo ter na

⁹⁹ (Jugo)slovenske punktacije 1970, Sij slovenske svobode, leto 2, št. 9, Buenos Aires, 15. 6. 1970.

¹⁰⁰ Prav tam.

¹⁰¹ »Jugopunktacije« se lomijo, Sij slovenske svobode, leto 2, št. 16, Buenos Aires, 30. 9. 1970.

¹⁰² Brez istega cilja ni enotnosti, Sij slovenske svobode, leto 4, št. 1, Buenos Aires, 17. 1. 1972.

¹⁰³ Za pravi pojem slovenske države, Sij slovenske svobode, leto 4, št. 7, Buenos Aires, 15. 5. 1972.

¹⁰⁴ Decentralizacija, pot k samostojnosti? Smer v slovensko državo, leto 7, št. 40, Buenos Aires, 20. 2. 1971.

področju notranje politike za osvoboditev izpod komunistične diktature. Njihova želja je bila, da bi do obeh osvoboditev prišlo hkrati, ni pa to bilo nujno.¹⁰⁵ Do slovenske države bi po mnenju SDG lahko prišlo ob izbruhu notranje revolucije, ki bi jo slovenski narod pričel sam ali pa tudi samo izrabil že obstoječe revolucionarno stanje v drugih predelih Jugoslavije. Sicer niso bili prepričani, ali bi bil slovenski narod v danem trenutku materialno in psihološko pripravljen z orožjem upreti se osrednji jugoslovanski vladi, nobenega dvoma pa ni bilo, da bi v ugodnih notranje in zunanje-političnih okoliščinah tudi z orožjem izsilil svojo samostojnost.¹⁰⁶

O tem, kakšna naj bo samostojna slovenska država, ki so jo po padcu Kavčiča in po utišanju liberalnih idej spet vse bolj videli v državi, ki bi bila popolnoma neodvisna in ne bi bila v nikakršni povezavi z jugoslovanskimi narodi, in kako to državo doseči, je vse več pisal tudi na Opčinah živeči Franc Jeza.¹⁰⁷ Ta je poudaril, da je potrebno v boj za neodvisnost Slovenije vključiti vse slovenske politične sile, pri tem pa je videl v Zvezi komunistov Slovenije tisti ključni dejavnik, brez katerega je državna osamosvojitve Slovenije praktično nemogoča (računal je zlasti na skupino, ki se je navzela idej Staneta Kavčiča). Med nalogami, ki bi jih moralo gibanje za slovensko državo v tistem času opravljati, se mu je zdela najpomembnejša ta, da gibanje seznanja mednarodno javnost o slovenskih težnjah, da ne bi ta v odločilnih trenutkih postavljala ovir.¹⁰⁸ Za Jezo je bila edina resnična in možna alternativa samo demokratična, neodvisna slovenska država, ki bi morala biti država vsega slovenskega naroda, z ustavno zagotovljenimi demokratičnimi in človekovimi pravicami ter svoboščinami. Slovenska država naj bi bila federativno urejena, pri čemer bi imela vsaka dežela svoj deželni zbor, ki bi odločal o zadevah, za katere bi bila dežela pristojna. Ta federativna ureditev bi v skladu s kulturno, zgodovinsko in geografsko razčlenjenostjo slovenskega ozemlja dala večjo širino in bogastvo vsemu slovenskemu prostoru.¹⁰⁹ Družbena ureditev ne bi bila ne socialistična ne kapitalistična, ampak bi morala združevati dobre strani obeh in se izogibati njunim slabostim. Slovenija bi zaprosila za pristop k NATU, da bi zavarovala svojo neodvisnost, ne bi pa pristopila k skupnemu evropskemu trgu, in sicer vse dotlej, dokler tega ne bo navdihoval resnični evropski

¹⁰⁵ Ideja slovenske države in nje realizacija, *Smer v slovensko državo*, leto 7, št. 41, Buenos Aires, 29. 5. 1971.

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ Glede na kraj bivanja Jeze ne moremo prištevati med emigrante, ga pa bomo pri naši tematiki vseeno obravnavali, saj je bil tudi on politični begunec iz Slovenije, zlasti pa zato, ker je predvsem na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta zelo dejavno sodeloval s časopisoma Slovenska država in *Smer v slovensko državo*. Od leta 1978 do 1983 je v Trstu izšlo pod njegovim uredništvom pet zbornikov: »Alternativa« (1978), »Iniciativa« (1979), »Demokracija« (1980), »Akcija« (1981) in »Neodvisna Slovenija« (1983), ki so z različnih vidikov obravnavali slovensko vprašanje.

¹⁰⁸ S kakšno strategijo in taktiko do neodvisne slovenske države? *Smer v slovensko državo*, leto 12, št. 68, Buenos Aires, junij 1977.

¹⁰⁹ Kakšna naj bo neodvisna slovenska država? *Smer v slovensko državo*, leto 12, št. 60, Buenos Aires, 15. 2. 1976.

duh.¹¹⁰ Poudariti je potrebno, da se Jezovi nazori niso popolnoma skladali z nazori SDG. Ena bistvenih razlik je bila ta, da je skušal Jeza ustanoviti stranko (SDG se je imelo vedno za nadstrankarsko organizacijo), katera bi delovala za ustanovitev neodvisne slovenske države z demokratičnimi sredstvi, povezovala Slovence za politično delovanje, prebujala slovensko državno zavest, obravnavala probleme, ki so povezani s slovensko državo, njeno ustavo in oblikovanjem demokratične omikane slovenske družbe v njej.¹¹¹ Stranka, ki bi se imenovala Slovenska nacionalna stranka demokratične akcije, bi temeljila predvsem na akciji (ne na govorjenju) in bi prevzemala pobude, za katere druge stranke niso imele interesa, poguma ali sposobnosti.¹¹² Velik pomen pri razvoju demokracije je Jeza pripisoval kulturi, saj je ta dolžna sprožiti gibanje za demokratizacijo in za novo potrditev slovenske narodne in kulturne identitete. Dolžna je tudi oblikovati in spodbuditi duhove, ljudi, politike, ki bi bili sposobni izdelati narodni, politični, gospodarski, socialni in kulturni program, katerega cilj bi bila politična neodvisnost slovenskega naroda, kar nujno pomeni tudi samostojno slovensko državo in pluralistično razvejano ter demokratično urejeno slovensko družbo.¹¹³ Sodeč po avtorjih, ki jih niso objavili pod psevdonimom, bi mogli reči, da je prav Jeza zbral okoli sebe največ pripadnikov različnih političnih smeri in pogledov, poleg tega pa so v zbornikih, ki jih je urejal, objavljali tudi avtorji iz Slovenije, kar je bilo zlasti pomembno za širjenje idej v domovini.¹¹⁴

Neodvisno od vseh zgoraj naštetih skupin, ki so si prizadevale za neodvisno slovensko državo, pa je v Švici leta 1971 nastalo tudi t. i. Slovensko narodno predstavništvo (SNP). Njegovi predstavniki so začeli 1978 izdajati časopis *Slovenski glas*, ki naj bi zapolnil vrzeli, ki so jih puščali tedanji izseljenski samoslovenski časopisi. Te vrzeli so pri SNP videli predvsem v znanju iz državoznanstva in v političnem programu, ki ga mora po njihovem imeti vsaka skupina, stranka ali politično gibanje. Pri tem so poudarili, da hočejo slediti le slovenskemu narodu in preganjanemu slovenstvu, ne pa drobnim strankarskim interesom ali celo tujim doktrinam, odločno pa so nasprotovali jugoslovanstvu in marksistični ideologiji.¹¹⁵ V prvi številki *Slovenskega glasu* (1978) so objavili tudi svoj politični program – ki je bil razširjeno besedilo prvega programa SNP iz marca 1971 – v katerem so zapisali, da je najvišji cilj slovenskega naroda združitev vsega slovenskega ozemlja v neodvisni slovenski državi. SNP je odločno nastopilo proti »demokratični alternativni Jugoslavije«, saj je menilo, da

¹¹⁰ Kakšna bo slovenska država? Smer v slovensko državo, leto 12, št. 62, Buenos Aires, 15. 6. 1976.

¹¹¹ V načrtu je ustanovitev (nove slovenske stranke), Alternativa – zbornik za družbena in socialna vprašanja, Trst 1978, str. 11.

¹¹² Zakaj nova slovenska stranka? Iniciativa – zbornik za družbena in socialna vprašanja, Trst 1979, str. 34-36.

¹¹³ F. Jeza. Akcija, Akcija – zbornik za družbena vprašanja, Trst 1981, str. 3.

¹¹⁴ Zaradi finančnih razlogov so z zbornikom Neodvisna Slovenija leta 1983 zaključili z izdajateljsko dejavnostjo.

¹¹⁵ Zakaj nov list? Slovenski glas, leto 1, št. 1, Celovec-Maribor-Celje-Ljubljana-Trst-Gorica-Zürich, (junij) 1978, str. 1 in 2.

imajo moralni mandat za nastopanje v imenu Slovencev in Slovenije samo tisti ljudje, ki zastopajo celostno slovensko politiko in narodne interese, kar pomeni, da hočejo izboljšati položaj slovenskega naroda in mu zagotoviti politično uveljavljenje v svetu ter svobodno delovanje na vseh področjih. Vse to pa zmore Slovincem dati samo združena in neodvisna slovenska država in pa tisti, ki to državo brezkompromisno zahtevajo. »Zahteva po neodvisni slovenski državi je torej celotnostna slovenska politika, ker odklanja podreditve Slovencev kateremu koli narodu ali državi. SLOVENCIM KOT SVOBODNI IN ENAKOPRAVNI PARTNERJI MED SVOBODNIMI DRŽAVAMI JA, ZA NOBENO CENO PA NOČEMO VEČ SLOVENCEV PODREJATI NOBENI DRUGI DRŽAVI!«¹¹⁶ Ob tem je SNP z vso odločnostjo odklanjalo tudi vsako jugoslovansko državo, pa naj bo ta monarhija, republika, demokracija ali krvava komunistična diktatura, saj je vedno le utelešenje srbskega imperializma.¹¹⁷ S svojim delom je SDG nadaljevalo tudi v osemdesetih letih. Na sestanku delegatov maja 1981 so potrdili pravilnost svoje dosedanje poti, obenem pa so se zavzeli tudi za tesnejše sodelovanje z drugimi slovenskimi demokratičnimi organizacijami, ki so se borile za isti cilj.¹¹⁸ Ob začetku leta 1983 so izrazili zaskrbljenost nad stanjem v Sloveniji, saj so bili prepričani, da slovenski narod po krivdi »komunističnih tiranov« hira in umira. Zlasti jih je skrbelo vse večje priseljevanje z ostalih delov Jugoslavije. Rešitev, ki bi negativne trende v slovenskem narodu preusmerila, so videli predvsem v polni dosegi osebne svobode in ustavno priznanih človekovih pravic, v pravi demokraciji in narodovi svobodi, ki oprta na samoodločbi narodov vodi v svobodno slovensko državo.¹¹⁹

Močne reakcije je pri izseljencih vzbudil tudi poskus uvedbe enotnih programskih jeder na vseh stopnjah izobraževanja.¹²⁰ Že oktobra 1983 je *Slovenska država* odločno protestirala proti domnevni uvedbi srbohrvaščine v slovenske šole kot edinega učnega jezika pri vseh predmetih,¹²¹ skupna programska jedra pa je obsodil tudi Delavni odbor SDG na svojem sestanku 5. in 6. avgusta 1984,¹²² kjer so tudi poudari-

¹¹⁶ Naša načelna slovenska izjava, Slovenski glas, leto 3, št. 12, Celovec-Maribor-Celje-Ljubljana-Trst-Gorica-Zürich, december 1980, str. 1.

¹¹⁷ Prav tam, str. 2.

¹¹⁸ S.D.G., Slovenska država, leto 32, št. 6, Toronto, junij 1981, str. 1.

¹¹⁹ Slovenija 1983, Slovenska država, leto 34, št. 1, Toronto, januar 1983, str. 1.

¹²⁰ Enotna programska jedra bi bila enaka za vso Jugoslavijo, pri tem pa bi bil posamezen narod pri snovi obravnavan procentualno toliko časa, kolikor odstotkov prebivalstva ima. Tako bi na primer pri slovenščini obravnavali veliko več srbskih, hrvaških in drugih književnikov kot slovenskih.

¹²¹ Ali pripravlja Jugoslavija »holokaust« Slovencev, Slovenska država, leto 34, št. 10, Toronto, oktober 1983, str. 1.

¹²² Sestanek delegatov Slovenskega državnega gibanja, Slovenska država, leto 35, št. 8, Toronto, avgust 1984, str. 1. Na sestanku so obsodili ZKS, da je s svojo genocidno politiko, to je s krvavo komunistično revolucijo, s prekinitvijo demokratičnega procesa, z nasilno družbeno preobrazbo, z preseljevanjem ljudi v mesta in uničenjem slovenskega kmeta, z načrtnim naseljevanjem tujcev, z gospodarskim izkoriščanjem, s kratenjem osnovnih človekovih pravic in tudi z novim, za slovenski narod nadvse pogubnim učnim načrtom, popolnoma oslabilo slovensko narodno rast in s tem protinarodnim delovanjem pripeljala slovenski narod na rob propada.

li, da je rešitev slovenskega naroda le v svobodni, mednarodno priznani slovenski državi, ki bo edina sposobna ustvariti ugodne pogoje vsestranske narodne rasti na vseh področjih narodnega življenja. Proti skupnim programskim jedrom je odločno protestirala tudi SLS,¹²³ v Avstraliji pa so v boju proti tem poskusom ustanovili odbor za obrambo slovenskega jezika, ki se je kasneje izoblikoval v Zvezo slovenske akcije. Ta je želela postati množična organizacija z namenom združenja in povezave vseh Slovencev vsega sveta za obrambo slovenskega jezika, za obstoj slovenskega naroda, za oživitev slovenske zavesti in za pravice, ki Slovincem pripadajo kot svobodnemu narodu.¹²⁴ »Kar priznavamo vsakemu narodu, to zahtevamo tudi zase: samostojno in svobodno, enakopravno in od vseh priznано narodno življenje, jezik in kulturo, navede in posebnosti, ki obsegajo različna življenjska področja.«¹²⁵

Slovenski izseljenci so z velikim zanimanjem spremljali začetke demokratizacije v domovini, vendar so bili vsaj na začetku glede teh poizkusov precej skeptični. Slovenska država je prispevke v 57. številki Nove revije označila kot filozofiranje o slovenski samobitnosti na podlagi lastnega jezika in kulture, manj pa da je šlo v teh prispevkih za resničen zgodovinski in pravni prikaz temeljev slovenske državnosti.¹²⁶ Podrobno so začeli spremljati vse programe, ki so prihajali iz Slovenije in so se nanje tudi odzivali. Kot zelo ugodno so ocenili Majniško deklaracijo 1989. Označili so jo kot resnično obvezen narodnopolitičen program za tisti čas. Pri tem so pozvali vse Slovence, naj moralno, materialno in tudi sicer po svojih močeh podprejo demokratične sile, njih delo in napore v domovini ter da s svojim podpisom podprejo zahteve Majniške deklaracije 1989.¹²⁷ Ob volitvah aprila 1990 je SDG podprlo DEMOS,¹²⁸ preko Slovensko-kanadskega sveta pa je njegovo predvolilno kampanjo tudi sofinanciralo.¹²⁹ Z vso zavzetostjo so podprli tudi plebiscit,¹³⁰ saj so z njegovim uspehom in s končno proglasitvijo neodvisne ter suverene slovenske države dosegli svoj dolgo pričakovani cilj, za katerega so si prizadevali vsa leta neprostovoljnega izseljenstva.

SKLEP

Slovinci smo torej narod, ki ga je, podobno kot še kar nekaj evropskih narodov, izseljevanje močno zaznamovalo. Zlasti na začetku 20. stoletja je bila za mnoge prav izselitev edina možna rešitev, izhod v sili pravzaprav. Tako so številni Slovenci, predvsem kmetje in delavci, odšli v svet s trebihom za kruhom in s Slovenijo v srcu. Slednje

¹²³ Protestna izjava SLS, Slovenska država, leto 35, št. 1, Toronto, januar 1984, str. 6.

¹²⁴ Zveza slovenske akcije, Slovenska država, leto 37, št. 6, Toronto, junij 1986, str. 12.

¹²⁵ Zveza slovenske akcije, Slovenska država, leto 38, št. 1, Toronto, januar 1987, str. 6.

¹²⁶ O karantanski državnosti, Slovenska država, leto 39, št. 3, Toronto, marec 1988, str. 2.

¹²⁷ Za Majniško deklaracijo 1989, Slovenska država, leto 40, št. 10, Toronto, oktober 1989, str. 1.

¹²⁸ Sporočilo Slovincem v domovini, Slovenska država, leto 41, št. 3, Toronto, marec 1990, str. 1.

¹²⁹ Nabiralna akcija v podporo opozicionalnim strankam v bližnjih volitvah v Sloveniji, Slovenska država, leto 41, št. 3, Toronto, marec 1990, str. 8.

¹³⁰ Slovenci! Slovenke! Plebiscit, Slovenska država, leto 42, št. 11, Toronto, november 1990, str. 1.

je možno razbrati iz marsikatere emocionalne izpovedi in iz njihovih medsebojnih srečanj v novih domovinah, kjer sta jih družila slovenska pesem in nostalgичno obujanje spominov na lepoto rodne vasi, v nenehni želji po vrnitvi. Kaj več preprosta kmečka ali delavska duša ni zmogla. Vendar pa so bili med številnimi izseljenci tudi nekateri intelektualci, predvsem duhovniki in posamezni socialisti, ki so s svojimi idejami poskušali vplivati tudi na razvoj v domovini. Njihov vpliv v domovini sicer ni bil velik, velika pa je bila njihova idejna moč, ki se je odražala v številnih političnih programih, kot tudi v njihovem kulturnem delovanju. Pri tem zlasti ne smemo pozabiti na idejo o demokratično urejeni republiki Jugoslaviji, ki so jo razvili ameriški Slovenci med prvo svetovno vojno, saj je bila prav ta ideja podlaga za nastanek avnojske Jugoslavije.

Še bolj aktivna pri pripravi nacionalnih programov je bila slovenska politična emigracija po drugi svetovni vojni; neprestano je iskala možne alternative režimu v domovini. Glede na že povedano lahko pri slovenski povojni politični emigraciji izluščimo kar nekaj značilnosti:

1. bila je maloštevilna (predvsem njen aktiven del),
2. neenotna,
3. protikomunistično usmerjena,
4. idejno in kulturno bogata, z razvejano publicistično dejavnostjo,
5. z majhnim vplivom v domovini.

Maloštevilnost je bila posledica stapljanja sicer že tako maloštevilne politične emigracije z ekonomsko, po drugi strani pa so se posamezni politični emigranti porazgubili v številnih državah, kjer kot posamezniki niso imeli nobenega vpliva in moči ter zato tudi niso tvorno sodelovali pri narodnopolitičnem delu. Ne smemo pozabiti, da tudi biološko zmanjševanje števila političnih emigrantov (zaradi smrti) ni bilo zanemarljivo. Tako se je njihovo število, katerega so ocenjevali na 12.617 povojnih beguncev, stalno zmanjševalo, posebno še zato, ker je začela KPS kot politično emigracijo opredeljevati le njen intelektualni del, kateri naj bi na začetku osemdesetih let štel samo še okoli 500 oseb.¹³¹ Že tako oslabljeni politični emigraciji je dodatno zmanjševala moč tudi njena razcepljenost. NOS, ki naj bi prvotno predstavljal vso emigracijo, je zaradi nejasnih in projugoslovansko usmerjenih programov začel izgubljeni na pomenu, zlasti z nastankom AO in kasneje SDG, vendar se tudi skupinam, ki so zagovarjale suvereno in neodvisno slovensko državo, ni uspelo bolj plodno povezati. To je bilo po eni strani tudi posledica njihove raztresenosti po različnih državah, po drugi pa posledica trmastega vztrajanja na lastnih programih, pa čeprav so se ti od sorodnih razlikovali le v odločnosti ali posameznih niansah.

Zelo težko bi bilo oceniti, koliko privržencev so imele posamezne skupine, vendar pa lahko sklepamo, da je bilo število njihovih članov precej majhno. To naj bi zlasti veljalo za politične stranke, kajti pri mnogih Slovencih je bilo v odnosu do njih zaznati apatičnost, ki je bila posledica preziranja politike, prepirljivosti v predvojnem

¹³¹ M. Drnovšek, *Odnos Partije do slovenske emigracije, Temna stran meseca* (ur. Drago Jančar), Ljubljana 1998, str. 234-247.

političnem življenju in tega, da so stranke pojmovali kot nadaljevanje medvojnega spora.¹³² Vendar pa so obstajali tudi problemi, ki so med seboj povezali vse emigrante oziroma so imeli ti do njih enak odnos. To je bilo razvidno v obsodbah komunističnega režima in njegovega totalitarizma, prav tako pa so si bili enotni tudi v obsodbi vseh Slovincem škodljivih vplivov, ki so bili posledica centralistične politike zvezne vlade, med drugim gospodarskega izkoriščanja, veliko razburjenje pa je povzročila tudi uvedba skupnih programskih jeder v osemdesetih. Emigracija se je sredi osemdesetih let končno poenotila v stališčih glede slovenske bodočnosti, ki so jo takrat vsi videli v samostojni in neodvisni slovenski državi, vendar jim kljub številnim pobudam ni uspelo vzpostaviti enotnega predstavništva. Zаметke tega lahko vidimo v nenehnih poskusih po ustanovitvi Svetovnega slovenskega kongresa, ki pa je zaživel šele ob osamosvojitvi.

Slovenska politična emigracija je razvila tudi močno literarno, znanstveno in publicistično dejavnost, ki pa zaradi prepovedi uvažanja izseljenskega časopisja in publikacij ni dosegla slovenskih bralcev, katerim je bila namenjena. Tako je marsikateri izseljenski program ostal nepoznan, kar je sistemu v domovini manjšalo skrb glede nadaljnje eksistence. Ideja o neodvisni slovenski državi, ki jo sicer emigranti v tujino prenesejo iz domovine¹³³, se je v emigraciji razvila in precej prej kot v domovini dobila pomen edine za razvoj slovenskega naroda sprejemljive rešitve. Zaradi tega bi se lahko začeli celo spraševati, ali je mogoče izseljenstvo za Slovence v končni meri tisti dejavnik, ki lahko z varne razdalje pomaga izoblikovati nam primerne rešitve? Vprašanje nam lahko dodatno podkrepi tudi dejstvo, da je tudi ideja o zedinjeni Sloveniji nastajala na Dunaju in v Gradcu, torej v izseljenstvu!

Čeprav imamo Slovenci zdaj svojo državo, so pred nami prav tako velike odločitve. Na eni strani gre za vključevanje v Evropsko unijo, po drugi strani pa tudi za ohranitev Slovencev kot naroda. Vključitev v Evropsko unijo je korak, ki se kaže kot nujno potreben za prosperiteto slovenskega gospodarstva, vendar se pri tem postavlja vprašanje, koliko bo to gospodarstvo sploh še ostalo slovensko. Prav tako bo tujcem oziroma državljanom Evropske unije na razpolago tudi slovenska zemlja – ali je to začetek konca slovenske države in slovenskega naroda? Zgodovina nas uči, da je bilo slovensko ozemlje veseskozi podjarmljeno tuji gospodi, lastniki fevdalnih posesti in tudi pomembnejših proizvodnih obratov so bili tujci, vendar smo se Slovenci obdržali. Pri življenju nas je ohranjala veličina našega duha in kulture, ki sta najbolj trden temelj slovenske samobitnosti. Ne, slovenstvo ni samo v s krvjo prepojeni zemlji, lepi slovenski besedi, naših, v svetovnem merilu velikih uspehih; ne, slovenstvo je v naših glavah, srcih in dejanjih – tega nas lahko naučijo izseljenci.

¹³² Slovenski demokrati – zganimo se, Slovenska država, leto 30, št. 2, Toronto, februar 1979, str. 1 in 3.

¹³³ Tu je imela, kot vidimo iz političnega procesa proti Nagodetu in Furlanu, zelo malo možnosti za razvoj oziroma je sploh ni imela. Omenjena sta namreč postavila zahtevo po samostojni slovenski državi, ki pa se nato lahko povezuje z ostalimi narodi na enakopravni osnovi, za kar sta bila obsojena na smrt, obsodbo pa so pri Furlanu tudi izvršili.

VIRI IN LITERATURA

- Akcija – zbornik za družbena vprašanja (ur. Franc Jeza), Trst 1981.
- Alternativa – zbornik za družbena vprašanja (ur. Franc Jeza), Trst 1978.
- Demokracija – zbornik za družbena vprašanja (ur. Franc Jeza), Trst 1980.
- Drnovšek, M., Odnos Partije do slovenske emigracije, *Temna stran meseca* (ur. Drago Jančar), Ljubljana 1998 str. 234-247.
- Glas Slovenske kulturne akcije*, Buenos Aires 1954– (Izdaja Slovenska kulturna akcija).
- Iniciativa – zbornik za družbena vprašanja (ur. Franc Jeza), Trst 1979.
- Klemenčič, M., Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji, Maribor 1987.
- Klemenčič, M., Izselske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev, 1. del, *Zgodovinski časopis*, letn. 50, št. 3 (1996), str. 391-407.
- Klemenčič, M., Izselske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev, 2. del, *Zgodovinski časopis*, letn. 50, št. 4 (1996), str. 573-583.
- Klemenčič, M., Pregled stališč in delovanja slovenskih izseljencev v ZDA v zvezi z Jugoslovansko idejo od leta 1914 do leta 1992, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, letn. 65, št. 1 (1994), str. 55-65.
- Klemenčič, M., Slovenia as Part of a United Europe in the Political Philosophy of Slovene Emigrants from Louis Adamic to Miha Krek, *Intelektualci v diaspori – Intellectuals in Diaspora* (ur. Irena Gantar Godina), Ljubljana 1999, str. 43-58.
- Klemenčič, M., Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine, *Zgodovinski časopis*, letn. 52, št. 2 (1998), str. 175-193.
- Narodni odbor za Slovenijo. Namen naše narodne politike, *Svobodni pogledi na slovensko preteklost, sedanost in prihodnost 3* (ur. Miloš Stare), Buenos Aires 1980.
- Neodvisna Slovenija (ur. Franc Jeza), Trst 1983.
- Novak, B., Geneza slovenske državne ideje med emigracijo, *Slovenci in država* (ur. Bogo Grafenauer), Ljubljana 1995, str. 295-305.
- Novak, B. C., Trieste 1941-1959: The Ethnic, Political and Ideological Struggle, Chicago-London 1970.
- 50 let po Majniški deklaraciji, rokopis, hrani Rokopisna zbirka NUK, objavljeno tudi v: *Svobodna Slovenija* (Buenos Aires, 25. 5. 1967) in *Ameriška domovina* (Cleveland, 5. 6. 1967).
- Sij slovenske svobode*, Buenos Aires 1969-1980.
- Slovenci in država* (ur. Bogo Grafenauer), Ljubljana 1995.
- Slovenska država*, Chicago 1950-1954, od leta 1954 dalje Toronto. (Izdaja Slovenska narodna zveza v Kanadi).
- Slovenska pot*, Buenos Aires 1953-1966 (Izdaja društvo Slovenski dom).
- Slovenska svoboda*, München 1964– (Izdaja Akcijski odbor za neodvisno Slovenijo).
- Slovenski glas*, Celovec-Maribor-Celje-Ljubljana-Trst-Gorica-Zürich 1978-(1983) (Izdaja Slovensko narodno predstavništvo).

- Smer v slovensko državo*, Buenos Aires 1965-1984 (Izdaja Slovensko državno gibanje v Argentini).
- Svobodna Slovenija*, Buenos Aires 1948-.
- Švent, R., *Politična migracija*, Enciklopedija Slovenije, 9. knjiga, Ljubljana 1995, str.78 in 79.
- Žebot, C., *Neminljiva Slovenija. Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije*, Ljubljana 1990.
- Žebot, C., *Slovenija včeraj, danes in jutri*, Celovec 1967.
- Žebot, C., *Slovenija včeraj, danes in jutri*, 2. del, Celovec 1969.

SUMMARY

THE SLOVENE AFTER-WAR POLITICAL EMIGRATION AND THE DEVELOPMENT OF THE IDEA OF INDEPENDENCE OF SLOVENIA

Janez Nared

The contribution presents the national-political activity of the Slovene after-war political emigration that, despite their scarcity and disunity, managed to form numerous to the regime in homeland opposite suggestions on future state regulation of Slovenia. Regarding the programmes they suggested the emigrants can be divided into two parts: groups that strove for Slovenia in the frame of democratic Yugoslavia, and groups that strove for a sovereign and independent Slovenia.

The ideas of the Narodni odbor za Slovenijo – NOS (The National Committee for Slovenia) and the parties that composed it united the pro-Yugoslav oriented emigrants. They strove for a democratic Yugoslavia, which would be freed of communist regime and would be composed of autonomous national states (later republics), which would transfer part of their competencies to federal government. The programme of the Slovenska ljudska stranka – SLS (The Slovene People's Party) from 1954, which was a basis for the party's activity until the eighties, as well as the »Slovenska formula« (The »Slovene Formula«) from 1960, which was presumably the most significant document of such kind, demonstrated such aspirations. The representatives of the NOS have since the beginning in 1963 cooperated with the so-called London Group in the frame of which members of all Yugoslav nations sought solutions for Yugoslavia. The party strove for the right of every nation to an independent state but at the same time persisted on territorial integrity of Yugoslavia.

At the beginning of the eighties (1983) the SLS – under the influence of altered circumstances in homeland, and under the pressure of groups that strove for an independent Slovene state – declared for a free, independent and united Slovenia (the

Declaration of SLS at the 90th anniversary). Furthermore the SLS influenced on the policy of the NOS; thus in 1985 the NOS adopted the idea of an independent Slovenia, and renamed into Slovenski narodni odbor (The Slovene National Committee).

A great many of Slovene emigrants saw from the end of World War II on the solution of the Slovene national question in restoring an autonomous and independent Slovene state. Their ideological elite was at first organised in the Akcijski odbor za suvereno in neodvisno slovensko državo – AO – (The Action Committee for an Autonomous and Independent Slovene State), which was founded with the intention to acquaint the allies' governments and The United Nations with Slovene national aspirations and goals. One of the essential tasks of the AO was lobbying for the annexation of the Free Trieste region to Slovenia. In 1950 the AO drafted the »Slovenska izjava« (The »Slovene Declaration«) in which it strove for a united republic of Slovenia that would link together with the Free Trieste region into a cantonal federation, which was to end the conflicts about this indivisible territory on the north-east Adriatic and at the same time renew the joint economic role of Slovenia and Trieste in Middle-Eastern Europe. With the division of the Free Trieste region between Italy and Yugoslavia the signification of existence of the AO ceased. The Slovensko državno gibanje – SDG – (The Slovene State Movement), which was at first organised in Canada, and later founded a sister organisation in Argentina, took over the AO tasks in 1955 with the »Toronto Resolutions«.

The national-political programmes of the emigrants adjusted throughout to the circumstances in homeland. Thus a conviction prevailed in the SDG in the second half of the sixties, when the Slovene government began under leadership of Stane Kavčič with democratisation, that the best solution for Slovenia would be a confederate regulation of Yugoslavia. But after suspension of Kavčič the idea of an independent Slovenia was gaining weight again.

*Among groups that strove for an independent Slovenia we must mention the group, which gathered around the gazette *Sij slovenske svobode* (The Shine of Slovene Freedom) in Argentina, the society *Slovenski dom* (Slovene home) in Argentina, the Action Committee for an Independent Slovenia with its seat in Munich, and the *Slovensko narodno predstavništvo* (The Slovene National Mission) in Bern.*

The idea about an independent and autonomous Slovene state gained in emigration (within all in the article mentioned groups) in the eighties already, that is a few years sooner than in homeland, the sense of the unique, for the development of the Slovene nation acceptable solution, which later proved in the unified support of independence aspirations of Slovenia. For this reason we could start asking ourselves whether the emigration is for Slovenes ultimately the factor that can from safe distance help in forming to us appropriate solutions. The question can additionally be substantiated by the fact that the idea of a united Slovenia was formed in Vienna and in Graz, that is, in emigration (provided we consider as emigration removal outside ethnic sphere!).

SLOVENCİ NA ŠVEDSKEM: KRAJŠA STATISTIČNA OBRAVNAVA (2001)

Avguščina Budja

COBISS 1.01

UVOD

Priseljenska politika na Švedskem zelo poredko obravnava manjše priseljenske skupine. Zato lahko rečemo, da so te vrste skupine na Švedskem nekoliko odrinjene oziroma marginalizirane. Kakšen vpliv imajo manjše ali večje skupine na politično življenje na Švedskem, je med drugim mogoče zaznati tako, da opazujemo razne aktivnosti, ki zadosti jasno pokažejo dejansko stanje. S tem mislimo predvsem na aktivnosti obrobni (majhni) in/ali centralni (veliki) skupin v društvu. Po dosedanjih izkušnjah in po tem, kar o priseljskih znanstvenih raziskavah trdijo nekateri znanstveniki, je večina znanstvenih obravnav o priseljencih na Švedskem obarvanih behavioristično.¹ Raziskave o priseljencih največkrat obravnavajo vprašanja, kot so:

- zaposlenost/nezaposlenost
- zdravstveno stanje/bolezni priseljencev
- frekvence kriminalnih dejanj med priseljenci
- znanje/neznanje švedskega jezika
- stopnja izobrazbe
- število naturalizacij
- itd.

Resda se že vsaj dve desetletji vrstijo številne znanstvene razprave na opisanih področjih o priseljencih na Švedskem. Raziskave o priseljencih delajo predvsem Švedi v obliki raznih časovno omejenih in od države financiranih projektov, ki so vključeni v različne društvene ali znanstvene institucije. Na Švedskem je po nekaterih podatkih okrog 160 večjih ali manjših jezikovnih oziroma priseljskih skupin. Skupina slovenskih priseljencev na Švedskem spada med manjše, poleg tega pa imajo Slovenci to smolo, da jih Švedi še vedno prištevajo med tako imenovano *jugoslovansko* priseljsko skupino.

Namen moje študije O SLOVENCİH NA ŠVEDSKEM je bil predvsem pridobiti in ponuditi bralcu nekaj več okvirnega znanja o Slovencih in predvsem o slovenski priseljski skupini na Švedskem. To znanje sem glede nekaterih statističnih podatkov o Slovencih na Švedskem delno iskala v sodelovanju s švedskim državnim uradom za statistiko. Predvsem so bila to vprašanja in odgovori o letu rojstev, spolu in letu priselitve. Med svojim delom sem bila večkrat primorana zaviti s poti prvotno

¹ Henry Bäck, 1989, str. 1-2.

zamišljene študije, saj se je pokazalo, da o Slovencih na Švedskem v dosedanjih raziskovalnih delih ni doslej napisanega prav ničesar; morala sem torej zaorati ledino. Pred nami je pravo pionirsko delo, ki se nanaša na sedanji položaj predvsem prve generacije Slovencev na Švedskem. Moje raziskovalno delo je bilo zaradi sodelovanja državnega statističnega biroja povezano z nekaterimi neizbežnimi ekonomskimi izdatki – na tem področju me je podprlo slovensko pevsko društvo Orfeum iz Landskrone, katerega članica sem.

Pričujočo študijo o Slovencih na Švedskem sem februarja 2001 najprej napisala v švedskem jeziku kot manjšo magistrsko nalogo. Želela sem osvetliti nekatera področja, da bi tako prišla do rezultatov, ki bi koristili meni in v daljši časovni perspektivi predvsem širši javnosti, in sicer v praktičnem in pedagoškem smislu. Za uspešno izpeljavo tovrstne študije je potrebno najti izhodišče s posebno teoretično predstavo o dejanskem stanju Slovencev na Švedskem, sploh če pri tem upoštevamo še perspektivo preteklosti, sedanjosti in morda tudi prihodnosti. Na Švedskem lahko najdemo kar nekaj informacij o Sloveniji in razmerah v njej. Prav tako so v zvezi z dopolnilnim poukom na Švedskem dosegljivi tudi podatki o slovenskem jeziku. Slovenci pa so kot priseljska skupina običajno (še vedno) obravnavani kot del celote *jugoslovanskih* priseljencev ali celo kot nepomemben delček celotne priseljske mase na Švedskem. To postaja za ohranitev identitete Slovencev na Švedskem seveda vse bolj usodno. Slovensko vprašanje na Švedskem doslej še ni našlo prave poti v javnost, zato postaja problem etničnega vprašanja, jezika in lastne identitete pri Slovencih vse težji.

Predstavitev rezultatov statistične raziskave v slovenskem jeziku, ki jo dragi bralec pravkar držiš v rokah, je prevod in nekoliko skrajšan in spremenjen dela moje magistrske naloge. V pričujočem prispevku se dotikam predvsem dveh problematičnih področij pri Slovencih:

- 1 števila slovenskih priseljencev na Švedskem
- 2 časa priseljevanja Slovencev na Švedsko, spola in približne starosti.

Podatki, ki so se doslej pojavljali v literaturi in razpravah, so se vrteli predvsem med številom 68 in 5.000 do 7.000 Slovencev prve generacije na Švedskem. Po intuiciji in izkušnjah bi prej pritrdila številu 7.000 kot pa 68.² Moj glavni problem in rdeča nit pri raziskovalnem delu je bilo vprašanje, kako priti do verodostojnejših podatkov o dejanskem številu Slovencev na Švedskem.

Bilo je nepričakovano naporno, vendar pa tudi nadvse zanimivo raziskovati in najti odgovore na prvotno zastavljena vprašanja. Naporno zato, ker doslej še nihče ni dokumentiral položaja Slovencev na Švedskem in nisem mogla računati na pomoč prejšnjih znanstvenih raziskav; zanimivo pa predvsem zato, ker sem s svojo študijo prišla do rezultatov, s katerimi bom zapolnila obstoječo znanstveno vrzel in tako doprinesla svoj delež k zgodovinskemu pregledu Slovencev na Švedskem. Podatki, ki so plod moje študije, kažejo, da je bilo 31. 12. 1999 na Švedskem prijavljenih 5.098

² Med drugim sem bila devet let tajnica pri Slovenski zvezi na Švedskem, 1991-2000, kjer je bilo letno dokumentirano včlanjenih okrog 1.300 Slovencev, kar je približno 10 % od skupnega števila Slovencev na Švedskem.

ljudi, ki so bili rojeni v Sloveniji. K temu po nekaterih statističnih podatkih o drugih priseljenjskih skupinah lahko dodamo vsaj še enkrat tolikšno število potomcev druge generacije, raje nekoliko več,³ in že se giblje število Slovencev na Švedskem med 10.000 in 14.000.

Na Švedskem sta v teh petih desetletjih priseljevanja Slovencev (v povojni dobi) na poti že tudi tretja in četrta generacija. Večina Slovencev, pripadnikov druge generacije, se je najčeseje poročala z neslovenskimi partnerji (mešani zakoni), nekateri pa živijo v mešanih razmerjih in gospodinjstvih. Zato je tretjo in četrto generacijo otrok iz teh razmerij veliko težje identificirati kot etnične Slovence. Tudi znanje slovenskega jezika ni prav zadovoljivo, kar sicer ni povsem odločilno za etnično pripadnost. Vnuki in pravnuki prve generacije Slovencev na Švedskem se bodo nekoč sami še najlažje odločali o lastni etnični pripadnosti.

Vsekakor sem si z raziskovalnim delom o Slovencih na Švedskem pridobila koristne izkušnje, obilico novega znanja, predvsem pa sem prišla do novih, do sedaj nepoznanih dejstev, ki jih želim posredovati tudi vam, dragi bralci.

Slovensko poreklo

Neprestano izobraževanje je pojem, ki v današnji družbi dobiva vse večji pomen. Težave, ki jih povzroča nezadostno znanje komunikacijskega jezika večinske družbe, so nepredvidena ovira, da bi se ljudje mogli vključevati v politično življenje in vplivati na lastno usodo. Mnogim ljudem pomeni dosmrtno izobraževanje nove možnosti za samousposabljanje, mnogim pa pomeni trpljenje in občutek negotovosti, saj so se zaradi pomanjkljivega jezikovnega znanja znašli zunaj neke skupnosti z občutkom manjvrednosti in nesposobnosti, da bi obvladovali zahtevne študijske programe.

Znan švedski pregovor pravi: »Če si neviden, ne obstajaš!« Slovenci bi morda rekli: »Daleč od oči – daleč od srca!« Hočem reči, da so Slovenci na Švedskem ena takšnih priseljenjskih skupin, o kateri se niti ne bere, ni je videti pa tudi slišati je ni skoraj nikoli. Slovence obravnava javnost še vedno kot nekakšne *Jugoslovane*. Švedska družba želi majhne priseljenjske skupine odriniti čisto na obrobje, kjer nato tvorijo nekakšno nejasno gmoto raznih priseljencev na Švedskem. Moje slovensko poreklo me sili, da poskušam osvetliti dejanski položaj Slovencev na Švedskem vsaj nekaterim družbenim krogom.

Teorije in metode dela

Ker sem iskala nekatere statistične podatke o Slovencih, sem uporabljala kvantitativno metodo, s pomočjo kvalitativne metode pa sem nato posamezne dele svoje

³ Več zato, ker nekateri statistični viri na Švedskem kažejo, da se v priseljenjskih družinah povprečno rodi več kot troje otrok.

študije povezala v celoto. Moja izhodiščna teorija je bila, da živi na Švedskem med 6.000 in 7.000 Slovencev prve generacije. Otroci teh so etnično gledano tudi Slovenci, saj so njihovi starši v največ odstotkih Slovenci. Tako moj prispevek s podnaslovom Slovenska izseljenska književnost v Evropi po letu 1945: Švedska (1999, Ljubljana) v zbirki Slovenske monografije z naslovom SLOVENSKA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST (Del 1/3), urednica Janja Žitnik, govori o skupno 14.000 Slovincih prve in druge generacije.⁴ Odziv na ta prispevek je bil dokaj skeptičen ali pa je povsem izostal. Vodja redakcije glasila slovenskih društev na Švedskem NAŠ GLAS je v eni izmed številok te revije⁵ objavil naslednje vrstice:

P. S.:

Na sestanku Slovenske zveze smo razpravljali tudi o številu Slovencev na Švedskem in morebitnih pogojih, da bi lahko ponovno zahtevali slovensko oddajo na švedskem radiu. Nekateri so trdili, da na Švedskem živi 14.000 Slovencev. Nekaj dni kasneje, 19. oktobra, sem v večerniku *Stockholm News* prebral daljšo reportažo o položaju priseljenk. Med 511.897 priseljenkami, so navedli, je 296 Slovenk. Ali je 13.704 Slovencev potemtakem moških? Ali pa bo morda treba to astronomsko številko 14.000 končno realistično zasidrati?

Moja dosedanja teoretična izhodišča so bila torej gledana z neke vrste skepticizmom. Tako so me sprejeli Slovenci in Švedski ter tudi nekatere švedske znanstvene inštitucije. Podatki, ki sem jih dobivala v roke, so se sukali od števila 68 (tabela mi je predložil moj sedanjí profesor na višji pedagoški šoli v univerzitetnem mestu Malmö, dr. Lars Berggren) tja do 647 Slovencev – od tega 297 žensk in 350 moških (tabela Befolkningsregister, 2000). Takšni in podobni podatki in trditve so vzbudile v meni upor in željo po zadoščanju. Nikoli nisem trdila, da je moja domneva o številu 14.000 Slovencev pravilna, ampak sem podčrtala, da je to le domneva, ki je nadgradnja nekaterih predhodnih znanih dejstev in nadaljnega logičnega sklepanja.

Težave pri delu

Že samo število slovenskega članstva v Slovenski zvezi (okrog 1.300) je dajalo slutiti, da je resnično število Slovencev na Švedskem znatno večje. Saj je v članstvo društev od skupnega prebivalstva navadno vključenih le kakšnih 10 % ljudi. To je po mojem mnenju veljalo tudi za Slovence na Švedskem. Tudi nekateri podatki izpred 20 in 30 let⁶ govorijo o skupnem številu Jugoslovanov (prve generacije) na Švedskem (74.000), od teh naj bi bilo blizu 10 % Slovencev. Vse to sem zasledila in spremljala vrsto let in si ustvarila nekakšno lastno teoretično podobo, med drugim tudi o številu Slovencev na Švedskem. Uvidela sem, da je edini način, da podkrepim ali ovržem

⁴ Avguščina Budja, 1999.

⁵ Adi Golčman. 2000. NAŠ GLAS, št. 165, leto 27, str. 7.

⁶ Tommy Holm, 1984, str. 391.

svojo domnevo o številu Slovencev na Švedskem ta, da se znanstveno lotim raziskav tega vprašanja.

V svojo raziskavo sem po dokaj obširnih predpripravah uspela vključiti švedski Državni biro za statistiko, Oddelek za statistiko prebivalstva (Avdelning för Befolkningsstatistik). Sprva mi niso hoteli pomagati, saj so statistični podatki načeloma tajni in nedostopni za zunanje uporabnike. Tako sem morala izkristalizirati interesno območje v zvezi s svojo raziskavo; nisem pa iskala osebnih podatkov ali kakšnih drugih občutljivih informacij o posameznikih. Moja poizvedovanja in zbiranja podatkov so puščala detajle raziskovalnega objekta nedotaknjene in ljudi kot posameznike anonimne. Pod temi pogoji sem k sodelovanju pridobila Oddelek za statistiko prebivalstva. Povedali so mi, da njihovo sodelovanje ne bo brezplačno in bom morala pokriti stroške dela, ki bodo odvisni od posredovanih podatkov.

Takoj sem začela iskati morebitno švedsko ali slovensko institucijo, ki bi mi bila pripravljena priskočiti na pomoč – ekonomsko in moralno. Trkala sem na številna vrata, vendar več ali manj brez uspeha, dokler me ni podprlo domače pevsko društvo Orfeum s celotnim zneskom dejanskih stroškov, 7.500 SEK.⁷ Medtem sem iskala pomoč tudi na Ministrstvu za kulturo v Sloveniji, na učiteljskišči, višji pedagoški šoli in mestu Malmö, pri slovenski ambasadi v Stockholmu in ne nazadnje tudi pri Slovenski zvezi na Švedskem.⁸ Povezala sem se še z nekaterimi institucijami in ustanovami, vendar ni bilo uspeha, vse dokler me ni podprlo domače pevsko društvo. Utemeljitev za zavrnitev moje prošnje so zvenele približno enako – denar v ta namen je za tekoče leto že porabljen.

Z Biroja za statistiko so mi odgovorili, da mi ne morejo pomagati, ker na Švedskem obstaja še veliko podobnih priseljenskih skupin, ki bi v bližnji prihodnosti potrebovale podobne usluge za utemeljevanje lastnega obstoja in porekla na Švedskem.⁹ Vsi taki projekti bi bili za švedsko državo predragi. Upravni odbor Slovenske zveze na Švedskem je mojo prošnjo zavrnil z obrazložitvijo, da Slovenski zvezi podatki o številu Slovencev prav nič ne pomenijo, ker so kot člani dobrodošle tudi osebe drugih narodov in narodnosti, ne samo Slovenci.

Prošnjo A. Budja za pomoč pri projektu o Slovencih na Švedskem – plačilo za iskanje podatkov na SCB (SCB = Centralni statistični biro, *moj prevod*) – je večina navzočih po dolgi in deloma burni debati, med katero je predsednik prečital tudi pismo predsednice društva France Prešeren v Göteborgu, zavrnila z utemeljitvijo, da ti podatki SZ (SZ = Slovenska zveza) prav nič ne koristijo. SZ združuje v svojih društvih člane ne glede na etnično pripadnost. Tudi dotacijo dobiva na podlagi števila članov in ne na podlagi števila Slovencev v SCB.¹⁰

⁷ 1 SEK = 23 SIT; 7.500 SEK = 172.500 SIT.

⁸ Na slovenski ambasadi v Stockholmu so mi svetovali, naj zaprosim še na Oddelku za Slovence po svetu pri ministrstvu za zunanje zadeve v Ljubljani. To sem tudi storila, potem ko sem že skoraj obupala nad tem vprašanjem. Junija 2001 sem nato tudi dobila pozitiven odgovor; ekonomsko me bodo podprli, ko bo študija o Slovencih na Švedskem končana.

⁹ Le kot primer naj omenim države bivše Sovjetske zveze, narode bivše Jugoslavije ter Čehe, Slovake in druge.

Način, kako je bil zapisnik formuliran, razumem po svoje – kot popolno nenaklonjenost vsem aktivnostim, ki so bile povezane z izvedbo projekta o Slovencih na Švedskem. Zapisnik je bil nato poslan vsem slovenskim društvom na Švedskem. Nihče od prejemnikov ni protestiral ali komentiral odločitve Slovenske zveze. Na sestanku, kjer so člani upravnega odbora obravnavali mojo prošnjo za dotacijo, je vodstvo Slovenske zveze menilo, da takšen raziskovalni projekt morda celo škoduje Slovincem na Švedskem, saj bi posameznikom lahko skalil njihovo osebno integriteto. Nekdo je celo izrazil bojazen pred zlorabo podatkov o številu Slovencev na Švedskem za odmero cerkvenega davka katoliške cerkve na Švedskem, katere podaljšana roka sem morda jaz, ki želim izvesti ta projekt.¹¹ Kot že rečeno, ni bilo misliti, da bi me zvezna organizacija Slovencev, ki povezuje slovenska društva na Švedskem, pri mojem delu podpirala – ne moralno, še manj pa ekonomsko. Vendar sem bila trdno odločena, da bom to študijo o Slovencih na Švedskem vsekakor izvedla.

RAZISKOVALNI DEL

Potek sodelovanja s švedskim Centralnim statističnim birojem (SCB)

Po vseh nevšečnih preizkušnjah z iskanjem stikov in moralne ter ekonomske opore od zunaj sem bila bolj kot kdajkoli prej odločena, da se lotim dela in zaorjem v to čudno zakrknjeno ledino na področju podatkov o Slovencih na Švedskem. Izkoristila sem svoj študij ob delu na višji pedagoški šoli ter za svoj namen pridobila profesorja, ki mi je odobril raziskovalno temo o Slovencih na Švedskem.

Glede virov in literature o Slovencih sva kmalu ugotovila, da je iskanje zaman. Profesor dr. Berggren mi je ob tej priložnosti tudi pokazal tabelo izpred nekaj let, ki je prikazovala, da je na Švedskem 68 Slovencev. Tudi on mi ni vedel svetovati, na kakšen način naj pridem do zanesljivejših podatkov. Po telefonu sem brez uspeha poklicala nekaj inštitucij in uradnikov (med drugim tudi Inštitut za priseljska vprašanja in Inštitut za migracije) ter tako končno prišla do prijaznega uradnika na Oddelku za demografijo, ki se je bil z menoj pripravljen pogovarjati in mi svetovati.¹² Zamenjala sva elektronske naslove in nato nadaljevala najine pogovore po internetu. Moj prvi dopis se je glasil približno takole:¹³

Pozdravljeni! Zanima me, če obstajajo kakšni statistični podatki o Sloven-

¹⁰ Glej zapisnik sestanka Slovenske zveze 11. in 12. novembra 2000. Zapisnikarica Rada Pišler, Stockholm. Arhiv Slovenske zveze na Švedskem, 1991-2000.

¹¹ Original pisma Erike Jacobson iz Göteborga je priložen zapisniku sestanka Slovenske zveze, 11. in 12. nov. 2000; omenja ga tudi zapisnikarica R. Pišler v zapisniku SZ in se nahaja v arhivu Slovenske zveze na Švedskem.

¹² Åke Nilsson, 2000/01. Državni statistični biro na Švedskem (SCB), Oddelek za demografijo; Örebro.

¹³ Odlomki iz pisem, ki sledijo, so dokumentirani v mojem zasebnem arhivu. Landskrona – Örebro, 2000/01.

cih na Švedskem. Slovenci so prišli na Švedsko po drugi svetovni vojni; zanimajo me vprašanja: koliko se jih je priselilo, koliko izselilo, mož, žena in otrok, koliko Slovencev se je rodilo na Švedskem in koliko jih je doslej umrlo. Izobrazba, delovno razmerje in socialni položaj ter kulturno življenje in delovanje v društvih so še vprašanja, ki me zanimajo. V pričakovanju odgovora vas lepo pozdravljam AB (Avguština Budja).

Odgovor uradnika po imenu Åke Nilsson je bil naslednji:

Pozdravljena Budja! Žal, izbrala si napačno državo, o kateri imamo zelo malo statističnih podatkov. Tvoj profesor bi to moral vedeti. Statistika se nanaša na državljanstvo in na državo rojstev. Zelo malo Slovencev se je priselilo na Švedsko, potem ko je Slovenija postala samostojna. Nekaj posameznikov, ki so prišli na Švedsko pred osamosvojitvijo Slovenije, se je oglasilo na našem lokalnem davčnem uradu in zamenjalo podatke o Jugoslaviji kot njihovi državi rojstva za Slovenijo. To lahko ugotoviš na podlagi priložene tabele.¹⁴ Na žalost ti ne morem pomagati z drugimi podatki. Pozdrav Nilsson.

Takoj sem mu odgovorila, predvsem zato, da bi zadržala stike z njim:

Hvala za tvoje naglo posredovanje. Tvoj odgovor potrjuje, kar sem o statističnih podatkih za slovensko priseljensko skupino na Švedskem mislila že pred tem. Moje etnično poreklo je slovensko, na Švedsko sem prišla leta 1964. Zato me še prav posebno zanima, če obstaja kak način, s katerim bi mogla predugačiti to žalostno dejstvo, da Slovenci na Švedskem statistično skoraj ne obstajajo. Mogoče bi mi lahko pomagal s kakšnim nasvetom, kaj naj storim, da bi prišla do potrebnih podatkov. Po mojih neuradnih podatkih živi na Švedskem nekje med 12.000 do 15.000 Slovencev, všteti prvo in drugo generacijo. Pomagaj mi, če je mogoče in hvala za vso tvojo prijaznost doslej. Pozdrav AB.

Odgovor, ki je prispel, je vseboval naslednje:

Obstaja nekaj načinov, s pomočjo katerih se dajo izvesti nekatere spremembe glede na doslej začrtane meje. En način je, da se vsi posamezniki, ki prihajajo iz dežel, katerih državne meje so se spremenile, oglasijo na lokalnem matičnem/davčnem uradu v kraju, kjer živijo, z zahtevo, da uslužbenec korigira/popravi zapis v registru prebivalstva. (Najbrž nemogoče!) Drugi način je, da mi s pomočjo rojstnega kraja spremenimo kodo države rojstva. To je zelo obsežno delo, za katerega ne morem obljubiti, da bi ga SCB lahko izvedel. To se ne tiče samo oseb, rojenih v bivši Jugoslaviji, ampak zajema več držav, kot so bivša Sovjetska zveza, Češkoslovaška in druge. Pozdrav Nilsson.

Fantastično! sem si rekla. Pomeni, da obstaja način, ki omogoča dostop do prav takšnih podatkov, kot jih iščem. Malo sem razmišljala in mu odpisala:

¹⁴ Govori o tabeli, ki kaže število 647 Slovencev, živečih na Švedskem.

Hvala, da mi odgovarjaš. Zanima me potemtakem, če je možno dobiti podatke, ki se nanašajo na vprašanje, od kod prihajajo osebe iz bivše Jugoslavije – mislim, iz katerega kraja, mesta in podobno. Pripravljena sem se osebno spoprijeti z nalogo, če bi imela na razpolago te podatke – cel register – za časovno obdobje od leta 1945 do danes, torej vseh oseb, ki so se priselile oziroma izselile na Švedsko iz bivše Jugoslavije. Obstaja sploh kakšna možnost zame, da dobim v roke takšne vrste register in ali tak register sploh obstaja? S pomočjo zemljevidov in drugih pripomočkov bi nato našla odgovore, ki jih iščem. Mi lahko pomagaš še tako, da preveriš, če obstaja možnost približati se in morda celo razrešiti ta problem? Ti delaš vsekakor veliko bližje osnovnim virom kot pa jaz. V pričakovanju odgovora AB.

Odgovor se je glasil:

Pozdravljena Avgušтина! Sam ti ne morem dati takšnega dovoljenja; za register o prebivalcih je odgovorna Anna Wilen. Poslal ji bom kopijo tvojega pisma. Anna bo odločila o tvoji prošnji.

Obstaja nekaj več kot 18.000 različnih imen rojstnih krajev za teh nekaj več kot 70.000 Jugoslovancev, ki so živeli na Švedskem ob koncu lanskega leta (1999). Pisava za imena nekaterih krajev je različna, napisana so na več različnih načinov, tako da je število krajev v resnici nekoliko manjše; za katera mesta točno gre in za koliko let to velja, o tem nimam pojma... zdaj ti pa nimam zares ničesar več ponuditi. Pozdrav Nilsson

Odpisala sem mu:

Ne morem razumeti, da mi nimaš ničesar več dati. Doslej sva se vendar tako krasno o vsem tem pogovarjala in sporazumela; zares upam, da se še kdaj slišiva. Hvala za vse in če slučajno zveš še kaj več zanimivega o Slovencih na Švedskem, mi prosim napiši. Pozdrav AB

Moj korespondent mi je nato odgovoril:

Avgušтина, obrneš se lahko na Anno Wilen, ki je šef za statistiko prebivalcev (Befolkningsstatistiken).¹⁵ Poizvedi pri njej, če lahko dobiš izpisek rojstnih krajev za osebe iz bivše Jugoslavije. Pozdrav Nilsson

Nato se je vključila v ta zanimivi raziskovalni proces še nova oseba. Margareta Larsson iz SCB (Centralnega statističnega biroja)¹⁶ mi je 22. septembra 2000 napisala naslednje vrstice:

Pozdravljena! Na Švedskem je leta 1998 živelo 581 ljudi s slovenskim državljanstvom, od teh je bilo 559 rojenih v Sloveniji; 309 oseb slovenskega porekla je bilo v letu 1998 »naturaliziranih« (vzeli so švedsko državljanstvo, *moj prevod*), postali so švedski državljani. Leta 1999 se je iz Švedske vrnilo 223 oseb z jugoslovanskim državljanstvom. Nobenih podatkov o Slovencih ni zraven... Zgornji podatki so vzeti iz statistike o prebivalstvu =

¹⁵ Anna Wilen. 2000/01. Državni biro za statistiko. Oddelek za prebivalstvo; Örebro.

¹⁶ Margareta Larsson. 2000/01. Uslužbenka; Državni biro za statistiko. Oddelek za prebivalstvo; Örebro.

SCB, Befolkningsstatistik, Del 1-2, 1999, tab. 1.16 samt Del 3, 1998, tab. 2.6, 2.8, 2.10.

Pismo gospe Margarete me je seveda še bolj prepričalo o pomembnosti moje naloge in me vzpodbudilo k nadaljnjemu iskanju podatkov. Kmalu sem dobila tudi zvezo z gospo Anno Wilen, ki je končno pozitivno odgovorila na mojo prošnjo o sodelovanju in posredovanju podatkov. Prav tako me je obvestila o predvidenem predračunu za pokritje stroškov in mi določila kontaktno osebo.

Po posredovanju Anne Wilen je nato dne 2. 10. 2000 prišlo pismo Susanne Dahllöf, zaposlene pri SCB,¹⁷ z naslednjo vsebino:

Pozdravljena Avgušтина, pošiljam ti osnutek predračuna. Če bo plačnik tvoja univerza, ne bo treba plačati tudi državnega davka, ki ga sicer moraš plačati, če boš sama poravnala račun. Oglasi se, če te zadeva še vedno zanima in če želiš raziskavo nadaljevati. Sporoči mi tudi ime univerze ali inštituta, ki bo plačal nastale stroške ter njihov naslov. Predvidevam, da želiš dobiti podatke o tem, koliko Slovencev – po tvoji definiciji so bazirani na podatkih o rojstnem kraju – je živel in bilo registriranih na Švedskem dne 31. 12. 1999. Pomeni, da niso všteti Slovenci, ki so prišli na Švedsko iz Slovenije po letu 1991, pa tudi ne tisti, ki so se izselili ali umrli na Švedskem pred 31. 12. 1999. Pozdrav Susanne.

Zaradi preobširnosti celotne korespondence s SCB sem povzela in prevedla le vsebinsko tistih dopisov, ki so bili po mojem mnenju najbolj pomembni za dosego mojega cilja, ki naj bi me pripeljal do dokončnega dogovora o sodelovanju SCB pri mojih raziskavah.

DOGOVOR

Slovenci na Švedskem

(Program za statistiko prebivalstva)

Prevod pogodbe

V zvezi z Vašim povpraševanjem in pogovori Vam SCB z zadovoljstvom istočasno s predračunom za svoje opravljeno delo predlaga tudi program dela – dogovor – glede raziskave o številu oseb na Švedskem, ki so bile rojene v Sloveniji.

Naloga SCB: Po Vašem naročilu naredi SCB izvleček iz registra celotnega prebivalstva (RTB) za osebe, ki so bile 31. 12. 1999 registrirane in vodene na Švedskem in ki so ob prihodu kot državo rojstva navedle Jugoslavijo. Za te osebe bomo izoblikovali posebno datoteko. Vključene bodo le osebe, pri katerih je bil podatek o rojstnem kraju v domovini čitljivo vpisan.

¹⁷ Susanne Dahllöf. 2000/01. Kontaktna oseba na uradu za statistiko prebivalstva. Državni biro za statistiko; Örebro.

Nadaljnji potek dela predlagamo v treh fazah:

Faza 1

SCB Vam bo poslal datoteko v Excelu, ki bo vsebovala vse obstoječe variante imen rojstnih krajev za celotno število (70.464 oseb) z rojstno državo Jugoslavijo. Datoteka vsebuje 18.666 imen krajev. Približno 400 oseb je brez podatkov o rojstnem kraju. Vaša naloga bo, da zreducirate vsebino tako, da bodo ostali samo tisti kraji, ki jih lahko locirate v Slovenijo. Ob vsakem napačno napisanem kraju pod črko B napišite pravilno ime. Tak primer Vam tudi pošiljamo kot vzorec.

Faza 2

Ko bo datoteka dokončno preoblikovana, jo pošljite za stike določeni osebi Susanne. Naš urad bo potem datoteko izpopolnil tako, da bo dodal še preostale podatke in ugotovil skupno število ljudi v izbranih krajih rojstva ter število ljudi glede na spremenljivke: spol, starost in obdobje priselitve.

Izračitev dokončne datoteke: Takoj ko boste podpisali in potrdili vsebino tega predračuna in programa dela, bo naš dogovor začel veljati in delo lahko začnemo. Leveranca oziroma predaja izpopolnjene datoteke bo z naše strani nato opravljena v štirih delovnih dneh po Vaši predaji prvotnih podatkov po dogovoru z našo kontaktno osebo. Cena in pogoji za plačilo: tarifa SCB za to vrsto dela je 5.000 kron. Državnega davka ne bo.¹⁸ Po opravljeni nalogi morate poravnati celo vsoto. Rok plačila je 30 dni po prejemu računa.

To je moj prevod in povzetek dogovora s SCB. Na koncu dopisa sta sledila ime in podpis Anne Wilen. Dogovor sem potrdila in ga podpisanega poslala nazaj. Sprva sem bila prepričana, da bom nosila stroške za delo SCB sama, a se je nato na mojo veliko radost izkazalo, da sem se glede tega zmotila. Kot sem že omenila, mi pevsko društvo Orfeum moralno in ekonomsko stoji ob strani.

Prvi korak po dogovoru je bil, da mi Oddelek za statistiko prebivalstva SCB pripravi kompletan izpisek vseh krajev bivše Jugoslavije, od koder so državljani Jugoslavije v povojni dobi prihajali na Švedsko. Nato je bila moja naloga, da zaznamujem imena vseh krajev, ki se nahajajo znotraj meja republike Slovenije, tako da iz celotnega teksta izključim neslovenske kraje.¹⁹ V nadaljevanju je nato Oddelek za statistiko prebivalstva sestavil tabelo, ki je vsebovala število priseljencev na Švedskem, rojenih v izbranih krajih. Izbrano skupino priseljencev sama poimenujem za Slovence prve generacije.

¹⁸ Pripomniti je treba, da je bila dokončna cena za delo SCB nekoliko višja kot v prvotnem dogovoru, in sicer 6.000 kron in državni davek 1.500 kron.

¹⁹ Slovenske kraje v skupnem spisku krajev bivše Jugoslavije sem ugotavljala s pomočjo Atlasa Slovenije, Ljubljana 1985. Spisek slovenskih krajev za svojo študijo sem iskala tudi v Sloveniji, med drugim na Inštitutu za geografijo ter pri SIM v Ljubljani. Spiska ali odgovora na mojo prošnjo vse do danes še nisem prejela. Navsezadnje pa sem ugotovila, da je Atlas Slovenije iz leta 1985 za moj namen idealen. Vsebuje namreč imena krajev, kakršna so veljala v Sloveniji skozi vso povojno dobo; šele po osamosvojitvi Republike Slovenije so nekateri slovenski kraji spet dobili nazaj stara krajevna imena. Domnevam, da so Slovenci, ki so na Švedsko prihajali v

Dejali smo že, da so bile pri obliki pisav nekaterih krajev težave, ker so bila imena različno napisana. Na primer: Ljubljana je bila napisana takole:²⁰

LJUBLJANA

LJUBLANA

LJUBLANKA

LJUBLIANA

LJUBLIJANA

LJUBLJANA

LJUBLJANA JUGOSLAVIEN

LJUBLJANA MOSTE POLJE

LJUBLJANA SLOVENIEN

LJUBLJANA SLOVENIJA

LJUBLJANA, BEZIGRAD

LJUBLJANA, SLOVENIEN

LJUBLJANA, SO LJUBLJ

LJUBTJANA

LJUDLJANA

V datoteki je bilo še nekaj takšnih ali drugačnih različic imen za mesto Ljubljana, med drugim tudi ime Laibah. Tako je bilo tudi pri nekaterih drugih večjih krajih: Mariboru, Celju, Ptuju, Kopru in drugih.

Moja naloga ni bila le, da ugotovim, katera mesta so slovenska, ampak tudi, da ugotovim, katere različice imen vseh krajev se nanašajo na slovenske kraje. Velikokrat sem morala iskati po zemljevidu bivše Jugoslavije, da bi ugotovila, če se kakšno ime kraja morda nanaša na katero drugih republik.²¹ Kar nekaj težav je bilo tudi s krajevnim imenom *Bistrica*, ker je več krajev z enakim imenom tudi na Hrvaškem. Le upam lahko, da ni bilo veliko priseljencev, ki so prišli na Švedsko iz katere od Bistric. Moja definicija kraja Bistrica, kjer sem izločila približno vsako drugo različico tega imena, domnevajoč, da je hrvaška (bile so vsega štiri različice), tako morda ne bo preveč usodno vplivala na dokončni rezultat mojega dela. Ime Slovenska Bistrica ali druge Bistrice s kombiniranim imenom na srečo ne sovpadajo s to problematiko.

Vzrokov za tako različne variante pisanja nekaterih krajevnih imen je lahko več. Ljudje so morali ob prihodu na Švedsko ime rojstnega kraja napisati ročno; uslužbenec, ki je imel nalogo ime prepisati v arhiv, je imel težave pri branju rokopisov, ali pa so ljudje površno zapisovali imena rojstnih krajev ali pa se je dogajalo tudi oboje.

---

povojnih letih, gotovo navajali za tisto dobo veljavna krajevna imena, ko so uradno dajali izjave o svojem rojstnem kraju.

²⁰ Datoteka z več kot 18.000 krajevnimi imeni iz celotnega področja bivše Jugoslavije. 2000/01. Državni centralni biro za statistiko. Oddelek za prebivalstvo. Örebro.

²¹ Pri tem raziskovalnem delu mi je z nasveti pomagal moj mož Zvonko Bencek ter kontaktna oseba SCB.

REZULTAT

Število krajevnih imen

Število krajevnih imen v Sloveniji, od koder so Slovenci prihajali na Švedsko, je po končanem delu pristalo na 1.399. Število imen vseh krajev bivše Jugoslavije v registru SCB pa je bilo 18.666. Iz opisa problematike različic krajevnih imen je razvidno, da v resnici ne gre za tako veliko število slovenskih krajev in tudi ne krajev bivše Jugoslavije, kot so kazali prvotni podatki, ki so vsebovali še vse različice krajevnih imen.

Delo, ki bi ga na primer na podlagi doslej izvedene raziskave lahko še opravili, je določitev števila ljudi iz posameznih krajev s spremenljivkami – spol, rojstvo in čas prihoda na Švedsko. Zame je to manj pomembno, zato zaenkrat ne nameravam nadaljevati v tej smeri. Tudi račun za delo SCB bi bil spet vsaj tako visok kot že pri prvem delu, kar je zame gotovo tudi večja ovira za nadaljnje delo.

Število Slovencev na Švedskem

Naposled se je približal čas, ko bomo izvedeli za število Slovencev na Švedskem. Na podlagi statističnih podatkov, to je števila slovenskih krajevnih imen, ki so jih slovenski priseljenci ob prihodu na Švedsko navajali kot kraj rojstva, je nato SCB izračunal in mi poslal odgovor na vprašanje, koliko ljudi, rojenih v Sloveniji, se je v povojni dobi priselilo na Švedsko, oziroma koliko Slovencev (moja definicija po kraju rojstva) je bilo 31. 12. 1999 še živečih in registriranih na Švedskem. Pokazalo se je, da je bilo takrat na Švedskem 5.098 Slovencev. Priložene tabele prikazujejo število rojenih v Sloveniji, razdeljenih na leto rojstva v petletnih intervalih ter na spol in leto priselitve, vse to tudi v petletnih intervalih. Prva tabela prikazuje število moških na Švedskem, naslednja število žensk in zadnja, tretja tabela, skupno število Slovencev na Švedskem.

Skupno število Slovencev na Švedskem na dan 31. 12. 1999 je torej 5.098. To število sem pričakovala, mislila sem celo, da bo nekoliko večje, čeprav povratniki in doslej na Švedskem umrli posamezniki, ki jih je bilo po mojem mnenju do leta 1999 že kar blizu 1.000, niso bili upoštevani.

Na podlagi tabel o številu Slovencev na Švedskem, kolikor jih je bilo registriranih 31. 12. 1999, je mogoče pozneje izračunati približno starost posameznikov ter obdobje priselitve na Švedsko. To so naloge, ki jih prepuščam času in morda celo komu drugemu, da izračuna povprečno starost slovenskih priseljencev na Švedskem v času priselitve in povprečno starost danes. Tudi moja domneva, da je na Švedskem vsaj še enkrat toliko Slovencev druge generacije, bo morala počakati na podkrepitev z znanstvenim delom koga drugega ali morda celo na moje delo enkrat v prihodnosti.

Tabela 1: Število moških, rojenih v Sloveniji. (Stanje po matični knjigi 31. 12. 1999.)

Leto priselitve	Leto rojstev v 5-letnih intervalih														Skupaj	
	-1929	1935-34	1935-39	1940-44	1945-49	1950-54	1955-59	1960-64	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89	1990-94		1995-99
<i>Neznano</i>	4	4	1	14	7	4	4	5		1					1	45
-1949	1			1												2
1950-1959	23	26	11	2	5	3	1									71
1960-1964	32	57	109	144	15	14	22	10								403
1965-1969	47	67	162	261	87	42	51	76	32							825
1970-1974	10	24	28	43	91	48	19	35	29	10						337
1975-1979		4	10	9	18	43	10	7	7	8	5					121
1980-1984	3	1	2	10	17	15	13	8	4	4	5	5				87
1985-1989	5	2	9	14	8	11	11	25	14	4	5	6	6			120
1990-1994	7	5	8	10	18	36	57	64	55	30	31	43	65	33		462
1995-1999	2	5	2	5	5	9	15	13	24	36	20	17	16	14	1	184
Skupno	134	195	342	513	271	225	203	243	165	93	66	71	87	47	2	2657

Tabela 2: Število žensk, rojenih v Sloveniji. (Stanje po matični knjigi 31. 12. 1999.)

Leto priselivne	Leto rojstev v 5-letnih intervalih														Skupaj	
	-1929	1935-34	1935-39	1940-44	1945-49	1950-54	1955-59	1960-64	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89	1990-94		1995-99
<i>Neznano</i>		1	3	5	2	3	3	1	1				1			20
-1949																
1950-1959	20	10	10	3	2	5	1									51
1960-1964	36	34	43	38	11	14	21	10								207
1965-1969	43	58	113	154	139	64	46	59	24							700
1970-1974	13	18	38	53	61	111	41	24	38	10						407
1975-1979	9	9	15	12	16	30	31	6	6	1	4					139
1980-1984	3	2	3	6	8	12	15	23	6	2	2	2				84
1985-1989	16	2	5	6	7	14	23	20	19	9	6	4	7			138
1990-1994	27	10	11	10	19	35	48	75	65	35	37	58	48	31		509
1995-1999	16	11	7	6	6	11	12	14	24	23	19	7	18	11	1	186
Skupno	183	155	248	293	271	299	241	232	183	80	68	71	74	42	1	2441

Tabela 3: Skupno število vseh Slovencev in Slovenk, rojenih v Sloveniji. (Stanje po matični knjigi 31. 12. 1999.)

Leto priselitve	Skupno za oba spola
<i>Neznano</i>	65
-1949	2
1950-1959	122
1960-1964	610
1965-1969	1 525
1970-1974	744
1975-1979	260
1980-1984	171
1985-1989	258
1990-1994	971
1995-1999	370
Skupno	5 098

ZAKLJUČKI IN RAZMIŠLJANJA

O izseljevanju iz bivše Jugoslavije v 60. letih, tedanji državni politiki in posledicah izseljenstva je naredil dokaj zajetno študijo Tommy Holm v knjigi *Det mångkulturella Sverige*.²² Holm je podelil izseljensko politiko na tri razvojne faze: Prvo dobo izseljenstva imenuje ilegalno izseljenstvo (illegal utvandring), ki je trajalo od leta 1945 do 1961. Drugo dobo je poimenoval dovoljeno izseljenstvo (accepterad utvandring), ki je trajalo od leta 1962 do 1972. Po svetovni naftni krizi leta 1973 je po mnenju Holma nastopila tretja doba, ponovno restriktivno izseljenstvo (restriktiv utvandring). Iz tabel je razvidno, da Slovenci na Švedskem dejansko spadajo v vsa tri izseljenska obdobja, ki jih definira Tommy Holm. Do leta 1961 so Slovenci odhajali iz Slovenije ilegalno, ker drugih možnosti zaradi državne politike pač ni bilo. Nato so odhajali v tujino zaradi začasnega dela, ali kot so to poimenovali Švedji, kot »arbetskraft« (delovna sila), kar je veljalo tudi za priseljevanje na Švedsko. Seveda pa še vedno velja tisti rek: »Človek obrača, Bog obrne« in večina so ostali na Švedskem vse do danes.

Iz tabel tudi vidimo, da je prišlo do leta 1949 na Švedsko vsega skupaj 67 Slovencev. Med letoma 1950 in 1959 je prišlo na Švedsko 122 ljudi, rojenih v Sloveniji, in med 1960 in 1964 še 610 Slovencev. Največ jih je prišlo v letih 1965 do 1969 – kar 1.525 oseb slovenskega porekla. V času med 1970 in 1974 je prišlo 744 Slovencev,

²² Tommy Holm, 1984, str. 391-395.

potem pa se je število slovenskih priseljencev na Švedsko začelo znatno manjšati, saj je prišlo med letoma 1975 in 1979 le 260 ljudi iz Slovenije in v času med 1980 in 1984 samo 171. V letih 1985 do 1989 je prišlo na Švedsko spet nekaj več Slovencev, 258 po številu, in v letih 1990 do 1994 kar 971 Slovencev. Morda so bili to bivši povratniki, ki so že nekoč živeli na Švedskem in so se zaradi nastalih nemirov v matični domovini umaknili na varno, ali pa so se priselili zaradi družinskih razmer (poroka, sorodstvene vezi in podobno). V času med 1995 in 1999 je iz tega ali drugega vzroka prišlo na Švedsko 370 slovenskih priseljencev. Po nekaterih literarnih študijah in po lastnih izkušnjah sem mnenja, da je prišlo precejšnje število slovenskih priseljencev in ostalo na Švedskem do danes predvsem zaradi stanovanjske politike v matični domovini, nekaj pa tudi zaradi družinskih razmer. Med Slovenci na Švedskem je po moji oceni vsekakor bore malo političnih izseljencev.

Že na začetku te študije smo omenili v Sloveniji objavljeno literarno študijsko delo Avguštine Budja (Švedska), kjer v obširni skupinski monografiji (trije deli) z naslovom SLOVENSKA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST, Ljubljana 1999, opisujem literarno ustvarjanje slovenskih priseljencev na Švedskem in v ostalih skandinavskih državah, med drugim s pomočjo obsežne literarne študije revije NAŠ GLAS na Švedskem, Rodne grude, Naše Slovenije in nekaterih drugih virov, ki prikazujejo objave in literarno ter kulturno (glasbeno in dopisniško) dejavnost Slovencev na Švedskem. V tej študiji se dotikam nekaterih vprašanj, ki zadevajo Slovence na Švedskem. Med drugim obravnavam okvirni pregled izseljenstva in priseljenstva na Švedskem, dotikam se nekaterih reform in izseljenjske politike, vprašanja političnega vključevanja priseljencev, vprašanja Slovencev na Švedskem – med drugim tudi, kje vse so se naselili, ekonomskih razmer in izobrazbe, družine in sorodstvenih vezi, pojasnjujem težnje Slovencev po organiziranju, vlogo slovenskih društev, ohranjanje narodnih tradicij, govorim o Slovencih in cerkvi, slovenskih časopisih in drugih medijih na Švedskem ter sporočam nekaj misli o prihodnosti slovenskih priseljencev.

Zaradi določenih pogojev so Slovenci na Švedskem zaostali na področju jezikovne kulture in stopnje komuniciranja. V svoji znanstveni publikaciji *Zgodbe in pričevanja, SLOVENC NA ŠVEDSKEM* piše Lukšičeva na strani 322, da je ravno govorica tisto, kar ljudem dejansko omogoča konstituiranje podzavestnih občutkov, jezik kot tak pa preraste v simbolni sistem »šele v družbeno-kulturnem kontekstu, interakciji«. ²³ Lukšičeva na tem mestu s pomočjo T. Eberta obravnava tudi vprašanje jezika kot sredstva – »ljudje ne izkusimo najprej sveta in ga potem skušamo opisati, ampak izkušamo svet skozi jezik«. ²⁴ Dr. Stane Južnič piše v predgovoru na straneh 11-12 o raziskovalnem delu Lukšičeve z naslovom *KO TUJINA POSTANE DOM*, Ljubljana 1995, kjer se na izseljenstvo, še posebej slovensko, nanaša naslednje:

Pričujoče delo je resen raziskovalni zapis. Iz njega veje široka razgledanost in ambicija preseganja ožje postavljenih okvirov s širšimi obravnavami in

²³ Marina Lukšič-Hacin, 2001, stran 322.

²⁴ Ibid.

observacijami. Avtorica vpeljuje nov način obravnave izseljenstva in bržkone je multidisciplinarnost prava pot.

Naj še enkrat poudarim, da bi delo utegnilo imeti pozitivne posledice na vedenje o izseljenski problematiki in na sooblikovanje želene, strokovno fundirane izseljenske politike oziroma politike matične države do svojih izseljencev (dr. Stane Južnič, Ljubljana 1995²⁵).

Vse to se da prenesti na Slovence na Švedskem – stagniranje v znanju jezika ter slabe komunikacijske možnosti in zaradi tega odrinjenost in marginalizacija iz aktivnih političnih in kulturnih dogajanj v švedski družbi. Upamo lahko, da bo rezultat pričujoče študije ter vseh ostalih raziskovalnih del (Lukšič, Budja in drugi) pripomogel k večji angažiranosti slovenske politike, nanašajoče se na slovensko izseljenstvo. Tudi v reviji *Glasnik slovenskega etnološkega društva*, št. 39/3,4, Ljubljana 1999, zasledimo članek o tem vprašanju (NAS ŽIVLJENJE IZSELJENCEV SPLOH ŠE ZANIMA?).

Slovenija kot samostojna država po letu 1991 svoje izseljenske oziroma priseljenske in povratniške politike ni kaj dosti spreminjala, vsaj ne, kolikor je to poznano meni. Slovenski izseljenci na Švedskem so v socialnem pogledu še vedno odrinjeni ob stran – zaradi majhnosti Slovenije in velike geografske razdalje med državama. Zaradi majhnosti priseljenske skupine na Švedskem so odrinjeni tudi v švedski družbi. Vzrok je mogoče tudi v tem, da doslej ni bilo pravih podatkov o dejanskem številu Slovencev na Švedskem.

Potomci »Staroslovencev« na Švedskem (tretja in četrta generacija ter naslednje) se bodo morda nekoč sami želeli odločati in izbirati svojo etnično pripadnost, če jim bo to kdaj zares potrebno. Mnoge dosedanje študije kažejo sicer, kako važno je pri posameznikih znanje jezika, predvsem zaradi utrjevanja lastne identitete. Po tem se da soditi, da bo zaradi slabega znanja slovenskega jezika slovenskim potomcem morda otežkočena izbira med švedsko in slovensko identiteto. Morda pa sem s to svojo domnevo na napačni poti, kdo ve.

Kakšnega posebno množičnega izseljevanja Slovencev na Švedsko v povojni dobi ali kdaj prej v modernem času ni bilo. V verigi stopenj pri tem raziskovalnem delu, ki me je pripeljalo do dokončnega rezultata, je bil prvi člen samo vprašanje števila izseljenske skupine SLOVENC NA ŠVEDSKEM, sledila so še vprašanja spola in nato vprašanja o letu rojstva posameznikov ter nazadnje vprašanja glede leta prihoda na Švedsko. Zaradi svojega slovenskega etničnega porekla sem se kot oseba in obenem kot raziskovalec čutila vključeno v celotno problematiko Slovencev na Švedskem tudi sama.

Zaradi iskanja karakterističnih statističnih podatkov o Slovencih na Švedskem je bila narava raziskave pretežno kvantitativna, vendar pa tudi kombinirana s kvalitativnim načinom skozi osebne izkušnje gledanja na stvarnost Slovencev na Švedskem. Menim, da sta se obe raziskovalni naravi – kvantitativna in kvalitativna – pri mojem

²⁵ Marina Lukšič-Hacin, 1995.

delu lepo ujemali in me pripeljali do zelenega cilja. Pridobila sem veliko novega znanja o Slovencih na Švedskem in to znanje bom z objavo te študije lahko posredovala tudi drugim, ki jih vprašanje o Slovencih zanima.

Za konec si upam tvegati in podati svojo oceno števila Slovencev prve in druge generacije na Švedskem; med približno 12.000 do 14.000 osebami. Glede tretje in četrte generacije pa je težje dajati podobne ocene. Druga in tretja generacija sta izpostavljeni dvojnemu pritisku kulture staršev oziroma starih staršev na eni in večinske kulture na drugi strani. Odvisno od kontinuitete in intenzivnosti socializacije, ki temelji na kulturnih vzorcih doma in okolja, se dvojnost identitete veča. Včasih pa lahko pripelje tudi do razdvojenosti narodne identitete, kar lahko povzroči določeno krizo pri posameznikih.

VIRI

- Arhiv Slovenske zveze na Švedskem. 2000. Rada Pišler. Zapisnik upravnega odbora Slovenske zveze na Švedskem, 11. in 12. novembra 2000. Stockholm
- Arhiv Slovenske zveze na Švedskem. 2000. Erika Jacobson. Pismo, obravnavano na sestanku upravnega odbora Slovenske zveze na Švedskem, 11. in 12. novembra 2000. Stockholm
- Budja, Avguščina, 1999. SLOVENSKA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST. *Slovenski izseljenci v Evropi po letu 1945: Švedska. Okvirni pregled izseljenstva na Švedskem*. Del 1, Evropa, Avstralija, Azija. Ljubljana 1999, Založba ZRC
- Budja, Avguščina, febr. 2001. SLOVENER I SVERIGE i ett historiskt perspektiv. Magisterutbildning i utbildningsvetenskap.Handledare Lars Berggren. Malmö Högskola
- Bäck, Henry, 1989. Jugoslaviska invandrarföreningar i Sverige. Stockholm
- Dahlöf, Susanne. 2000/01. Uslužbenka; Državni biro za statistiko, Oddelek za prebivalstvo; Örebro
- Larsson, Margareta, 2000/01. Uslužbenka; Državni biro za statistiko, Oddelek za prebivalstvo; Örebro
- Golčman, Adi. 2001. NAŠ GLAS. *Bolj načrtno sodelovanje*. P. S.: Stockholm. Št. 165, leto 27
- Holm, Tommy. 1984. Det mångkulturella Sverige. EN HANDBOK OM ETNISKA GRUPPER OCH MINORITETER redigerad av Ingvar Svanberg och Harald Runblom. *Slovensk*. Värnamo, 1989
- Lukšič-Hacin, Marina, 1995. KO TUJINA POSTANE DOM. Resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih. Zbirka *Sophija* 8/95. Ljubljana 1995. Tisk JA GRAFIKA, Ljubljana
- Lukšič-Hacin, Marina, 2001. Zgodbe in pričevanja. SLOVENC I NA ŠVEDSKEM. Ljubljana 2001, Založba ZRC

Nilsson, Åke. 2000. Uslužbenec. Centralni statistični biro, Befolkningsstatistiken. Örebro

SCB = Centralni statistični biro, Befolkningsstatistiken., Dopisi, Offert, Avtal, Tabele 2000/01. Örebro

S.E.D. Glasnik slovenskega etnološkega društva. 39/3,4 1999. Tema: Nas življenje izseljencev sploh še zanima? Ljubljana, november 1999

Wilén, Anna. 2000/01. Državni biro za statistiko. Oddelek za prebivalstvo; Örebro

SUMMARY

SLOVENES IN SWEDEN:

A SHORT PROCESSING OF STATISTICAL DATA (2001)

Avgušтина Budja

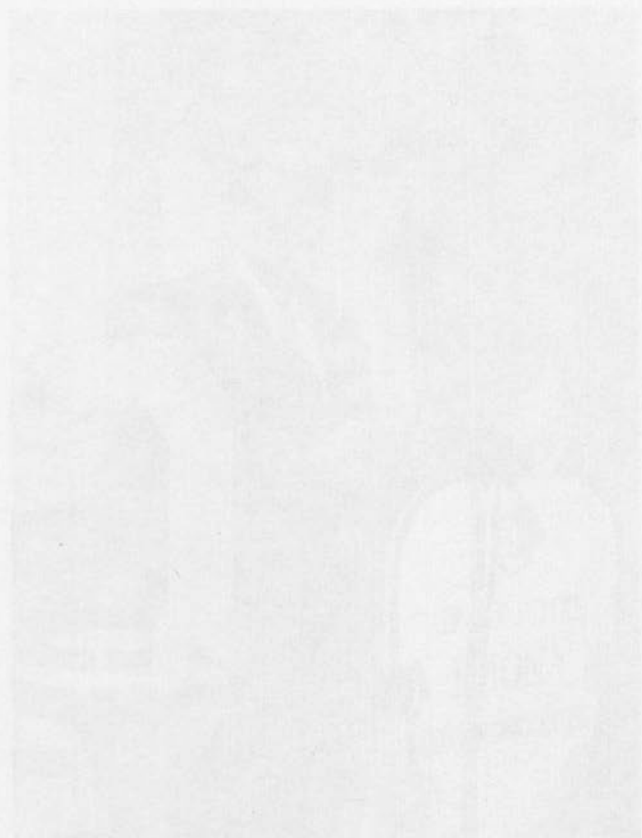
The Slovenes in Sweden have in 1998 lost our weekly radio broadcast, which Jasna Carlen managed in Sweden for 18 years. The motivation was the thought that larger immigrant groups have greater needs than Slovenes (as Slovenes officially did not exist in Sweden until recently). Regarding Slovene language lessons in schools things have also turned a good deal inconvenient – Slovene children and youth remain with no lessons in their mother tongue and thus their Slovene identity became even more endangered. After more than 50 years of residing of Slovene immigrants in Sweden and after the introduction of democratic pluralist system in Slovenia ten years ago, a need for a competent survey of the number of Slovenes in Sweden occurred. It was until now not possible to find an answer to the question how many Slovenes actually came and stayed in Sweden in the after-war years. I have been aware of this deficiency for quite some time and I have been thinking how to fill the gap relating to the data on number, year of immigration and sex of the first generation of Slovenes in Sweden. The Swedes treated Slovenes as Yugoslavs as it was for them simpler. The homeland also did not do much to make things change. I thus made a conclusion that I will dedicate my extra studies to solving this and similar questions. I have contacted The State Bureau for Statistics in Sweden, The Bureau for Population, and thus gained some data on Slovenes in Sweden. I found out that on December 31st 1999 5.098 Slovenes lived in Sweden, of those 2.657 were men and 2.441 women. On the basis of acquired information we can calculate the average age of Slovene immigrants at their arrival in Sweden, and their present average age. The path to results was rather winding but lead to the goal. In hope that the present study on Slovenes in Sweden will be to the benefit of a wider circle of readers I invite you to interesting reading on how my work was processing.

PORTRAITS

PORTRETI

PORTRETI • PORTRAITS

OB OSEMDESETLETNICI AKADEMIKA VASILIJA MELIKA (NEKAJ UTRINKOV)

Marjan Drnovšek

Dr. Vasilij Melik na mednarodni konferenci v Portorožu, 1998.

Ob vsakokratni okrogli obletnici človekovega življenja se spomnimo na njegovo dotedanjo prehojeno pot, običajno s pregledom njegove biografije in bibliografije. Tudi pri dosedanjih jubilejnih zapisih o življenju in delu akademika in profesorja dr. Vasilija Melika ni bilo drugače.¹ Bolj občutena poglobitev vanje pa nam odkrije, da so se

¹ V jubilejnem letu je izšel obsežen Melikov zbornik: *Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje* (Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2001), ki nam obsežno spregovori tudi o dosednji življenski poti jubilaranta.

mnogi dotaknili tudi profesorjeve človeške plati in zlasti njegovega odnosa do študentov, ki jim je – kar lepemu številu – »krojil« znanstveno pot tudi kasneje. Tudi podpisani je med njimi, kjer pa naju ni združevala samo stroka, ampak tudi vrsta zanimanj, kot npr. ljubezen do preteklosti domačega mesta, starih razglednic, posebno zanimanje za ljubljanske župane z Ivanom Hribarjem na čelu in za množico drobnih dogodkov in procesov iz preteklosti, ki so povezani s t.i. vsakdanjim življenjem ljudi. Kot arhivista Zgodovinskega arhiva Ljubljana me je navduševal njegov odnos do arhivskega gradiva (nekaj časa sva sodelovala tudi na društvenem področju, ko sem bil sam predsednik Arhivskega društva Slovenije, jubilan pa podpredsednik), zlasti pa njegov odnos do krajeвне zgodovine, ki jo ni nikoli podcenjeval oziroma zmanjševal njen pomen kot nekaj drugega, manj pomembnega, tematsko obrobnega. In še ena stran njegovega odnosa do raziskovanja preteklosti mi je blizu od vsega začetka najinega sodelovanja, to je v rušenju meja med znanstvenimi disciplinami, ki se ukvarjajo z zgodovino, bolj rečeno preteklostjo. Problem, ki ga raziskuješ ti nalaga pristop k delu, kjer moraš pritegniti čim večje število raznovrstnih virov in jih kritično analizirati. Tudi sam se je poglobil v vrsto tem iz najrazličnejših obdobj (tudi časovnih omejitev ne priznava), kar kaže na njegovo širino zanimanja in interesov. Skratka: njegova priljubljenost, široka razgledanost in pripravljenost na pogovor ga odlikujejo in ne potrjujejo »profesorskega« stereotipa o zadržanem, pretirano strogem in nedostopnem akademskem človeku oziroma univerzitetnem učitelju, kot navadno velja za kroge, ki jim po svojem stanu pripada.

Njegovo zanimanje sega tudi na področje slovenskih migracij, zato ni čudno, da je bil izvoljen tudi za predsednika znanstvenega sveta Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU (vodil ga je v času od 11. 10. 1995 do 20. 3. 2000), danes pa je še vedno njegov član. Udeležil se je marsikaterega posveta v organizaciji Inštituta. Tako je na mednarodni konferenci v Portorožu (Ob 100. obletnici rojstva Louisa Adamiča – Intelektualci v diaspori, Portorož, 1.-5. september 1998) sodeloval s prispevkom o Mihaelu Hermannu in Petru Kozlerju. Do migracijskih vprašanj je imel poseben odnos, zlasti z vidika vprašanj o številu slovenskih izseljencev ter vzrokov izseljevanja, ter tudi njihovega življenja v novih okoljih, zlasti v Združenih državah Amerike. Nedvomno je nanj vplival oče Anton, ki je kot geograf imel proučevanje tovrstnih vprašanj za sestavni del geografske stroke, ki je med prvimi (že v času med obema svetovnjima vojnama) posvetila vprašanju slovenskih izseljencev kar veliko pozornost. In kot radi rečemo: kot vsaka slovenska družina je tudi Melikova poznala v preteklosti izseljevanje, zlasti v Združene države Amerike.

Profesorju dr. Vasiliju Meliku želimo, da se naše poti še bolj strnejo v vsakodnevnih stikih in njegovi veliki podpori znanstvenemu raziskovanju slovenskega izseljenstva, ki ga jemlje kot del proučevanja slovenske preteklosti in tudi sedanjosti.

REPORTS AND REFLECTIONS

POROČILA IN RAZMIŠLJANJA

POROČILA IN RAZMIŠLJANJA
REPORTS AND REFLECTIONS

»V AMERIKO!«
RAZSTAVA MUZEJA MIKLOVA HIŠA
V RIBNICI NA DOLENJSKEM

Viktorija Kante

Dvaindvajsetega septembra 2000 smo v Muzeju Miklova hiša odprli stalno razstavo o izseljevanju iz Ribniške doline od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne. Podlaga za razstavo sta bili mikrostudija, ki jo je napravil Dean Ceglar (Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU) in terenske raziskave, ki sem jih sama opravila kot avtorica razstave.

Od začetka priprav do samega odprtja razstave je minilo leto dni. Pri pripravi nanjo je bilo potrebno dobesedno »odkrivati Ameriko«, saj v muzejskem depozitu, razen nekaj števil *Amerikanskega Slovencea*, drugih predmetov ni bilo. Prebivalce Ribniške doline sem prosila za pomoč pri zbiranju predmetov, ki bi se nanašali na izseljevanje in življenje v izseljenstvu in sicer preko našega lokalnega časopisa ter radia, vendar na začetku ni bilo pravega odziva. Ljudje so zaživel z razstavo šele, ko sem se pojavila na terenu in od hiše do hiše spraševala po morebitnih predmetih in spominih na Amerikance. Skoraj v vsaki hiši se je kaj našlo, če ne drugega, vsaj spomine. Predmeti, ki sem jih pridobila za razstavo so predvsem slikovno gradivo, pisma, kovčki in skrinje ter druge malenkosti.

Razstava je razdeljena nekako v tri sklope. Prvi popelje obiskovalca v samo temo izseljevanja, mu na kratko prikaže razmere v Evropi v drugi polovici 19. stoletja, na grafičnih prikazih pa se seznanj s številčnimi podatki o odhajajočih, prvih Slovencih, misijonarjih na ameriških tleh ter o stališčih Cerkve in države do izseljevanja. Drugi del je namenjen potovanju posameznika od doma do trenutka, ko je zagledal Kip svobode na vhodu v newyorško pristanišče. Večino gradiva za ta sklop razstave sem si izposodila na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, nekaj fotografij pa je kopiranih iz literature, ki je sem jo imela na razpolago.

Kup kovčkov in skrinj – simbol prihoda na Ellis Island – loči splošni del od dela, ki je namenjen usodam Ribničanov. Pri tem ribniškem delu je uporabljen enak pristop kot na začetku splošnega dela, in sicer krajši uvod, kdaj in zakaj so se Ribničani začeli izseljevati, na ogled sem postavila najstarejši ohranjeni potni list iz Ribniške doline iz leta 1859, prikazala nekaj številčnih preglednic ter predstavila področja, kamor so se Ribničani v največji meri izseljevali. Sledijo fotografije in zgodbe o usodah posameznikov in družin v novi domovini. Zaradi velikega števila fotografij ter ustnih virov, se je oblikovala razstava, Mojca Turk, odločila, da jih obiskovalec prelistava v posebnem albumu.

Ob razstavi smo izdali tudi zloženko v slovenskem in angleškem jeziku.

»AMERIKO!« je bil najpogostejši slišani vzklik druge polovice 19. in začetka 20. stoletja. Obubožani in lačni so pričeli odhajati proti obljubljeni stanjski deželi, Ameriki.

»TO AMERICA!« was the most frequently heard shout during the second half of nineteenth century and the beginning of the twentieth. Those who were impoverished and hungry set off for the promised land of dreams: for America.

Razstavo pa zaokrožuje pesem Lepa Vida, ki jo je pred letom 1819 zapisal Jožef Rudež, etnograf, graščak in mecen, rojen v Ribnici. Po tem besedilu je Prešeren spenil svojo Lepo Vido. Lepa Vida na naši razstavi predstavlja simbol hrepenenja po nečem novem, neznanem, po katerem so hrepeneli tudi izseljenci. Enako kot Vida, pa je marsikdo doživel v novi domovini razočaranje.

BOOK REVIEWS

KNJIŽNE OCENE

KNJIŽNE OCENE BOOK REVIEWS

Ezuli, optanti, izseljenci..., *Annales, Anali za istrske in mediteranske študije*, Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 10/2000, 1(20), str. 165-252; 2(22), str. 357-418.

Humanistično-družbolovna revija *Annales – Anali za istrske in mediteranske študije*, ki izhaja pod okriljem Zgodovinskega društva za južno Primorsko v Kopru in ki je v zadnjih desetih letih mnogo prispevala k poznavanju zgodovinske ter družbene stvarnosti severnojadranskega prostora, je že večkrat namenila pozornost tudi selitveni problematiki. Selitve so bile namreč skozi celotno zgodovino med relevantnimi pojavi te obmejne regije, kjer se stikajo različni narodi in civilizacije, državne entitete in njihovi strateški interesi. Leta 1997 je v deseti številki izšel poseben tematski sklop, katerega namen je bil ravno izpostaviti tipološko raznolikost selitvenih gibanj v tem prostoru, ki se zaradi omenjenih »pogojev« in s tem bogatega prepletanja najrazličnejših selitvenih dejavnikov ponuja kot delavnica za preučevanje migracij. Dvajseta in dvaindvajseta številka revije se zopet vračata k problematiki in sicer k izseljenskim gibanjem, povezanim s političnimi in razmejitvenimi vprašanji na Primorskem in v Istri po prvi in drugi svetovni vojni. Sklop prinaša prispevke s slovensko-italijanskega študijskega sestanka z naslovom *Vzroki in posledice izseljevanj iz Slovenske Istre po 2. svetovni vojni*, ki je bil v Kopru 6. junija 2000 v okviru Evropskega programa CBS Phare Slovenija-Italija.

Na sestanku se je soočilo 11 razpravljalcev, 5 italijanske narodnosti (2 s slovenske obale), 5 slovenskih in en hrvaški. Revija pa prinaša 12 študij, ki odsevajo stanje in nekatere usmeritve na področju raziskovanja begunske oziroma migracijske problematike. Zgodovinar *Raoul Pupo* s tržaške univerze razpravlja o najspodobnejših pogledih na istrski eksodus v italijanskem zgodovinoepisju, ki se, razen izjem, šele zadnjem desetletju sistematično in bolj poglobljeno ukvarja z omenjenim zgodovinskim problemom, ki je bil prej v »zakupu« ezulskih sredin in politike. Ta premik je privedel do ustrežnejše kontekstualizacije vprašanja in sicer v vseevropski okvir premikov prebivastva, ki so povezani s prvo in drugo svetovno vojno, posledičnim spreminjanjem politične geografije in blokovsko delitvijo kontinenta. Pri primerjanju premikov slovenskega in hrvaškega prebivalstva iz medvojne Julijske krajine in istrskim eksodusom po drugi svetovni vojni avtor poudarja razlike med zgodovinskima obdobjema in s tem neumestnost poenostavljenih interpretacijskih paralelizmov. Glede kvantifikacije ugotavlja težnjo po prehodu od vrednotenja celotnega eksodusa k osredotočenju na italijanski del in izpostavljanju njegovega skoraj absolutnega odstotka, kar italijansko zgodovinoepisje pripisuje množičnemu izgonu vseh, ki se niso udinjali jugoslovanski politiki italijansko-jugoslovanskega bratstva. Kar se tiče nadaljnega poglobljanja v problematiko vidi potrebo po preučevanju socialnih aspektov in upoštevanju slovenskih ter hrvaških arhivskih virov. Kljub temu pa se iz študije kaže navezanost italijanskega zgodovinoepisja na izključno politično interpretacijo vprašanja in sicer v luči jugoslovanske politike do italijanske manjšinske skupnosti in dejstva, da

je eksodus privedel do njenega skorajšnjega izničenja, medtem ko sta se slovenska in hrvaška, kljub fašističnemu raznarodovanju, vendarle ohranili.

Tržaški zgodovinar *Piero Purini* je prispeval dve razpravi o izseljevanju iz Julijske krajine med prvo in drugo svetovno vojno. V prvi predstavlja in analizira podatke uradne italijanske izseljenske statistike, ki so jo vodili upravni organi na osnovi izdanih potnih listov in ki je objavljena v periodični publikaciji italijanskega statističnega inštituta ISTAT *Statistica delle migrazioni da e per l'estero*. Po obrazložitvi sistema, po katerem je nastajala migracijska statistika, njenih pojmov in kategorij, predstavlja s pomočjo preglednic potek izseljenskih in povratnih gibanj po posameznih provincah Julijske krajine in ciljnih izseljevanja. Ker statistika ne razlikuje izseljencev po narodnosti in ker razčlemba podatkov po teritorialnem izvoru ni dovolj podrobna, da bi jo lahko primerjali z etnično sliko teritorija, je za ugotavljanje slovenskega in hrvaškega izseljevanja ta statistika kaj malo koristna. Poleg tega se je z leti koncept objavljanja podatkov spreminjal z vnašanjem včasih nezdržljivih kategorij, tako da omogoča le hipotetična izračunavanja. Statistika tudi ne upošteva izselitev prebivalstva, ki ni imelo italijanskega državljanstva, in seveda ilegalnih prebežnikov, nudi pa vseeno okvir, iz katerega je mogoče razbrati glavne usmeritve in dinamike selitvenih tokov. Zlasti v slednjih se indirektno zrcali tudi slovensko izseljevanje, pogojeno z raznarodovalno politiko, če pomislimo, da je prekomorsko izseljevanje v Julijski krajini beležilo višek proti koncu dvajsetih let, ko je drugod po Italiji zaradi močnega omejevanja s strani države, število odhodov drastično upadlo.

Drugi Purinijev prispevek obravnava primorsko izseljevanje iz Julijske krajine v Jugoslavijo v letih po prvi svetovni vojni na podlagi arhivskega gradiva Pisarne za zasedelo ozemlje, ki je v Ljubljani med drugim skrbela za pomoč in nastanitev beguncev. Gre za zanimiv poskus vpogleda v strukturo prvih priseljenskih valov in tipologijo begunca s statistično in kvalitativno analizo prošenj, ki jih je pisarna dobivala od posameznikov in družin. Vzorec (539 primerov) sicer ni najbolj reprezentativen, saj se je na Pisarno obračal samo en del pribežnikov, v številnih primerih so zastopani samo določeni poklicni oziroma socialni segmenti, kot na primer vojaštvo ali javno uslužbenstvo, največkrat pa so prositelji pisali v imenu cele družine in niso navajali osebnih podatkov ostalih družinskih članov. Zato so v vzorcu zastopani predvsem moški. Vir je omogočil izračun parametrov glede na spol, starost, kraj rojstva, kraj bivanja pred odhodom, kraj bivanja v Jugoslaviji, način in razloge odhoda ter še nekatere značilnosti. Večina beguncev je prihajala iz Trsta, Gorice in drugih pomembnejših upravnih središč, nastanila pa se je najpogosteje v Ljubljani, Mariboru in Zagrebu, precej tudi v manjših krajih na Slovenskem in Hrvaškem. Po poklicu je bilo največ delavcev, ki so zapuščali službe v javnem sektorju, večina družinskih očetov z družino, prosili pa so za priporočila in izjave o jugoslovanskem poreklu, za finančno pomoč, za kritje stroškov priselitve, za poizvedbe za sorodniki po Jugoslaviji in v Julijski krajini in podobno.

Egon Pelikan predstavlja rezultate tajnega štetja, ki ga je v Julijski krajini opravila leta 1933 primorska druhovščina v okviru Zbora svečnikov sv. Pavla. Štetje je

naročila vlada Kraljevine Jugoslavije, da bi preverila stanje slovenskega in hrvaškega prebivalstva ter učinke raznarodovalne politike, služilo pa je tudi potrebam tajne socialno-kršćanske organizacije. Opravljeno je bilo na osnovi župnijskih knjig po posameznih župnijah, nakar so podatke združili tudi na nivoju dekanij, škofij in celotne dežele. Avtor podaja poleg splošnih podatkov po škofijah podrobnejše preglednice, nanašajoče se na dekanije Tržaško-koprske škofije in na župnije, segajoče na območje Kopra, Izole in Pirana. Opozarja tudi na problem vrednotenja podatkov, ki naj bi bili dokaj zanesljivi za podeželje, kjer je duhovščina imela dejanski pregled nad prebivalstvom in njegovo nacionalno pripadnostjo, dvomljivi pa za večja središča, kjer je med drugim vladala velika mobilnost prebivalstva. Problem pri preštevanju predstavlja tudi dejstvo, da statistika ne upošteva odseljevanja, ker so duhovniki v župnijskih registrih še dalje ohranjali tudi odsotno prebivalstvo. V nadaljevanju se avtor ustavlja še ob nacionalni statistiki duhovščine in duhovniškega naraščaja, ki so jo prav tako izvedli v okviru tajnega štetja.

Zgodovinarica *Nevenka Troha* je prispevala študijo o ukrepih jugoslovanskih oblasti v conah B Julijske krajine in Svobodnega tržaškega ozemlja. Šlo je za posege v okviru izgradnje ljudske oblasti (upravljanje imovine že pobeglih, razlastitve, zaplembe, odprava kolonskega sistema, agrarna reforma, razveljavitev dražb in prisilnih prodaj in podobno), ki so zaradi svojega »razrednega« značaja in socialno-ekonomske strukture italijanske narodne komponente prizadeli v večji meri italijansko prebivalstvo. Ker so se jugoslovanske oblasti zavedale problematičnosti istrskih obalnih mest, kjer je bilo prebivalstvo večinoma italijansko, so si prizadevale okrečiti politično vlogo z idejo o italijansko-jugoslovanski »fratellanzi« (bratstvom), ki je predvidevala spoštovanje italijanskih pravic do šole, jezika, kulture in predstavnitva v krajevnih upravnih organih. Če glede prvih postavk ni bilo problemov, saj je kljub formalni dvojezičnosti v centrih še vedno de facto prevladovala italijanščina, ni manjkalo težav z vzpostavljanjem enakopravne upravne zastopanosti narodnih komponent, ker se je italijanska stran temu upirala. Kljub spoštovanju osnovnih narodnih pravic je jugoslovanska vojaška in civilna oblast z uveljavljanjem načela »kdor ni z nami je proti nam« razklala družbo na pristaše (Slovence in »demokratske« ter »poštene« Italijane) in nasprotnike, ki so navadno dobili pečat fašistov. Ti so bili deležni negativnega in včasih sovražnega odnosa tudi kot Italijani, predvsem če so bili pred in med vojno včlanjeni v fašističnih organizacijah oziroma če niso dokazali nasprotovanja fašistični politiki raznarodovanja. V času Svobodnega tržaškega ozemlja so ta načela nadalje uveljavljali, dodatne zaplete in nasprotja pa je prinesel ideološki spor ob Kominformu, ko se je dober del italijanskega delavskega razreda opredelil proti Titu. Naslednja leta so pospešila proces »jugoslavizacije« upravnih teles, tako da ob podpisu Londonškega memoranduma ni bilo več nobene narodne paritetnosti znotraj administracije in gospodarstva. Spremenila se je tudi jugoslovanska politika do italijanskega prebivalstva: medtem ko so ga prej iz političnih razlogov skušali zadrževati, so po Kominformu podpirali njegov odhod in si prizadevali razbiti vsako vez ter kontakt med prebivalstvom obeh con.

Geograf *Ivica Pletikosić* podaja sliko izseljevanja in doseljevanja v Piran med leti 1941 in 1961, pri čemer se poslužuje različnih serialnih virov, od seznamov oziroma registrov priseljenih in odseljenih, registrov prebivalstva, do popisov prebivalstva iz let 1945, 1948, 1956 in 1961. Viri se razlikujejo po vrsti podatkov in delno po teritorialnih enotah, tako da so bili za usklajevanje potrebni diferencialni posegi, posebna težavno pa je bilo ugotavljanje narodnega značaja migrantov. Avtor sledi dinamiki in tipološkemu spreminjanju ter vzročnosti tokov v vojnem in prvem povojnem obdobju, v fazi množičnega odliva italijanskega prebivalstva sredi petdesetih let in posledičnemu zapolnjevanju z eksodusom nastale demografske vrzeli, ki je privedlo do »slovenizacije« piranskega družbenega tkiva.

Zgodovinar *Sandi Volk* predstavlja dokument iz maja 1954, s katerim je Odbor narodne osvoboditve za Istro seznanjal italijansko vlado s svojimi stališči glede ezulskega vprašanja in predlagal ukrepe, ki naj se jih uvede pri sprejemanju in nameščanju istrskih beguncev na italijanskih tleh. Dokument predstavlja nekakšen zgodovinski mejnik v italijanskem odnosu do tega vprašanja, ker je prinašal temeljne smernice nadaljne italijanske strategije v tej zvezi. Odbor je svetoval, naj se pohiti z ukrepanjem v korist beguncev, ker bi odlašanje bilo v prid jugoslovanski strani, naj se vlada angažira pri ustvarjanju močnih italijanskih jeder na Tržaškem in Goriškem, tako da bi se spremenila etnična struktura mejnih območij. V ta namen je predlagal tudi najprimernejše lokacije za naseljevanje beguncev, glede na njihovo poklicno sestavo. Naglašal je potrebo vlaganja državnih finančnih sredstev v omenjene načrte, glede njihovega izvajanja pa je predlagal tri ustanove: t. i. Ente Tre Venezie, ki je že v fašistični dobi odigral vlogo razlaščevalca in raznarodovalca slovenske in hrvaške zemlje, Consorzio nazionale tra cooperative pescatori e affini, ki naj bi skrbel za ribiče, ter Opera per l'assistenza ai profughi giuliani e dalmati, ki se je ukvarjala s trgovci in obrtniki.

Inženir *Peter Merku*, tržaški Slovenec, ki že več desetletij živi in dela v Nemčiji, kjer je med drugim angažiran v gibanju za varovanje človekovih pravic, ponuja primerjavo med eksodusom iz Istre in tistim iz Sudetov. Pri vzporejanju teh dveh procesov ugotavlja nekatere bistvene razlike, kot na primer v trajanju (Nemci so Češko zapustili v zelo kratkem času, medtem ko je odseljevanje iz Istre potekalo celih 13 let, skladno pač z reševanjem razmejitvene problematike na tem območju), dejstvo, da je šlo v nemškem primeru za nasilni izgon in da je Češkoslovaška sudetske Nemce obravnavala skoraj brez izjeme za tujce, medtem ko je bil odhod Italijanov večinoma prostovoljen (v tej točki se seveda razhaja s tezami italijanske strani in tudi italijanskega zgodovinopisja) in so imeli možnost pridobiti jugoslovansko državljanstvo ter ostati doma. Med pomembnejšimi razlikami je tudi odnos evropskih držav do Češke v zvezi z vprašanjem sudetskih Nemcev in pa do Slovenije, ki ob vstopanju v Evropo doživlja zaradi italijanske izselitve iz Istre politične pritiske, ter nenazadnje odnos nemških oblasti, družbe in zgodovinopisja, ki priznavajo odgovornost nemškega naroda pri tem dramatičnem dogajanju, medtem ko teži italijanska stran k izolaciji istrskega eksodusa od prejšnjega dogajanja in početja italijanske države v Julijski krajini in na jugoslovanskih tleh za časa fašizma in druge svetovne vojne.

Zgodovinar *Dean Krmac* seže nekoliko nazaj v čas in sicer k migracijskim gibanjem na istrskem polotoku v obdobju od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne. S primerjavo naravnih in selitvenih saldov na osnovi avstrijskih ljudskih štetij ugotavlja močno težnjo istrskega prebivalstva po prostorskem premikanju, tako znotraj dežele, predvsem pa navzven, proti avstrijskim gospodarskim središčem in tudi v druge države. Istra, ki je v tem obdobju beležila zelo visoko naravno demografsko rast, zaradi gospodarske zaostalosti sicer ni nudila prebivalstvu možnosti notranjega preazporejanja. Edini pomembnejši gospodarski center je bil Pulj, ki je med vsemi glavarstvi edini beležil pozitivni migracijski prirastek, medtem ko je v ostalih število odselitev bolj ali manj presegalo število priselitev. Pulj je vseskozi deloval kot atraktivna točka, še najbolj v prvem desetletju 20. stoletja, ko je z razvojem ladjarske industrije zabeležil skoraj 24 % selitveni saldo. Med cilji istrskih selitev sta bila na prvih mestih Trst in Reka, kamor so se iz bližnjih območij podajali mnogi tudi začasno (sezonsko) in na ta način pogojevali modernizacijo istrske družbeno-gospodarske stvarnosti. Od sedemdesetih let 19. stoletja dalje so postajale vse bolj relevantne tudi prekomorske migracije, predvsem iz istrskih otokov, ki jih je zaradi krize lokalnega ladjarstva in tradicionalnih pomorskih dejavnosti zajelo množično izseljevanje v Ameriko. Pred statističnim prikazom selitvenih gibanj se avtor uvodoma ustavlja ob pravnih problemih oziroma zakonskih predpisih v zvezi z izseljevanjem, pri uporabljenih virih in upravni strukturi Istre.

Tema italijanske geografije *Francesce Krasna* s tržaške univerze je tajni popis prebivalstva, ki ga je v Julijski krajini pripravila italijanska fašistična oblast do leta 1939 na osnovi popisnih podatkov iz leta 1936, da bi preverila stanje nacionalnih razmerij in učinkovitost raznarodovalne politike. Avtorica opozarja na mnogotere težave, manipulacije in interpretacijske pasti, ki se skrivajo za popisovanjem narodne pripadnosti in ki so odvisne od same metodologije kot od političnih okoliščin ob izvedbi popisov. Zato so tudi rezultati štetja iz leta 1936 precej dvomljivi in problematični ter se ponujajo previdnim primerjavam s prejšnjimi popisi le na ravni celotnega prebivalstva. Te primerjave kažejo na porast italijansko govorečega prebivalstva v primerjavi z letom 1921 od 51 na 60 % (+132.000 oseb), medtem ko je slovensko upadlo od 31 na 25 % (-38.000 oseb), hrvaško pa od 15 na 13,5 % (-4.000 oseb). Iz razčlenitve po manjših upravnih enotah se kažejo območja največjih sprememb. Delež italijanske populacije je najbolj narasel na območju mest in pomembnejših gospodarskih središč kot Trst (+39.000), Gorica (+15.000), Tržič (+12.000), Pulj (+13.000) in Reka (+13.000). Prebivalstvo slovenskega jezika pa je največje padce beležilo v Trstu (-12.000), Gorici (-8.000), Tolminu (-4.000) in Sežani (-5.500). Avtorica poudarja, kako vse to kaže na neuspeh raznarodovalne politike in na razloge, zaradi katerih podatkov niso nikoli objavili. Ta trditev je vsekakor resnična, kar pa ne zmanjšuje škode, ki jo je uspela prizadejati fašistična politika »drugorodnemu« prebivalstvu, kot je razvidno že iz navedenih grobih številčnih kazalcev. Dejstvo je, da je vrednoteenje te »škode« in njenih dejavnikov odvisno tudi od različne percepcije problema in zgodovinskih dejstev.

Alessandra Argenti Tremul obravnava odseljevanje istrskih beguncev v letih 1945-56 skozi pisanje lokalnega italijanskega časopisja. Kot izraz ljudske oblasti je to časopisje zastopalo uradna jugoslovanska stališča v odnosu do problema in pripisovalo odgovornost eksodusa italijanskim oblastem ter Odboru za narodno osvoboditev za Istro. Odhod italijanskega prebivalstva je razlagalo v smislu normalizacije etnične strukture polotoka, ki jo je izmaličil prejšnji dotok italijanskega prebivalstva po načrtih italijanskega kapitala in ekonomske nadvlade. Vzroki za eksodus so bili torej v izgubi italijanskega privilegirane in hegemonskega položaja znotraj družbe, v italijanski propagandi in iredentizmu, v nacionalnem čutu italijanskega prebivalstva, v tradicionalnih gospodarskih vezeh Istre s Trstom, kamor so se Istrani že tradicionalno izseljevali in ohranjali družinske ter sorodstvene vezi z domačim krajem, in seveda v vzpostavitvi socialističnega družbenega reda, ki ga večina ni bila pripravljena sprejeti. Časopisje je sicer naglašalo, da je šlo za prevaro in to argumentiralo s sklicevanjem na slabe življenjske razmere beguncev na italijanskih tleh kot tudi na dejstvo, da so jih naselili med slovensko prebivalstvo, ki je z razmejitvijo ostalo v Italiji, da bi italijančili obmejni manjšinski teritorialni pas.

Zgodovinar *Jure Gombač* ponuja vpogled v izseljevanje beguncev iz Kopra in okolice v letih 1954-56 na osnovi prošenj za izvozno dovoljenje iz jugoslovanske cone Svobodne tržaškega ozemlja, ki so jih bili dolžni vložiti optanti, da so lahko prešli jugoslovansko-italijansko mejo s svojo premoženjsko imovino. Avtor se je poslužil vzorca 1003 vlog, iz katerih je statistično prikazal osnovne strukturne poteze (spol, starost, poklic...), časovno dinamiko procesa in vzroke oziroma razloge odhoda, ki so jih izseljenci navajali v prošnjah. Rezultate številčne analize je dopolnil še z dvema viroma, in sicer z zapisniki sej Okrajnega komiteja Zveze komunistov iz Kopra in s takratnim slovenskim krajevnim časopisjem. Nastal je zanimiv in poveden prikaz, ki mu sledimo skozi osebno zgodbo italijanskega ribiča Maria Riccobona. Med različnimi vidiki izselitve se seznanimo tudi s premoženjem, ki so ga optanti odnašali s seboj, od pohištva in obleke, poklicnega orodja in najrazličnejših družinskih predmetov ter materialnih oziroma čustvenih dragocenosti, do živeža in domačih živali.

Aleksej Kalc

MATJAŽ KLEMENČIČ, *Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija*, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 1999, 509 str.

Obsežno delo dr. Matjaža Klemenčiča je razdeljeno na dva dela: prvi zajema obdobje dela koroškega duhovnika Jurija M. Trunka na Koroškem in njegov prvi odhod v Združene države Amerike (ZDA) ter njegovo delovanje med ameriškimi Slovenci. V

tem sklopu je avtor raziskoval tudi začetek, obstoj in življenje slovenskih izseljencev v mestu Leadville, v ameriški zvezni državi Kolorado (Colorado) ter zgodovino tamkajšnje slovenske naselbine. V Leadvillu je sledil življenju in delu Jurija M. Trunka v župniji sv. Jožefa v obdobju od leta 1924 do 1946. Drugi del knjige, ki je manj obsežen, zajema obdobje življenja in dela Jurija M. Trunka v San Franciscu, v ameriški zvezni državi Kaliforniji (California) od leta 1946 in pregled zgodovine tamkajšnje slovenske naselbine, s posebnim poudarkom na zgodovini »Kranjskega hriba«. V San Franciscu je Jurij M. Trunk živel v župniji Gospodovega rojstva do svoje smrti v visoki starosti 103 let, leta 1973.

V prvem delu je najprej predstavljeno življenje Jurija M. Trunka na Koroškem od rojstva leta 1870 do posvetitve v duhovniški stan in njegovo prvo potovanje v »Ameriko«. Sledi zasledovanje druge in tretje Trunkove poti v ZDA ter njegovih stikov z »Amerikanci«. Obsežno poglavje je namenjeno Trunkovemu delu *Amerika in Amerikanci*, ki je najprej izšlo leta 1912 in 1913 v samozaložbi v posameznih zvezkih, leta 1913 pa še v knjižni obliki. Knjiga je še danes eno izmed temeljnih del za raziskovalce zgodovine slovenskega izseljenstva v ZDA. V njej je Trunk uporabil obilo statističnega gradiva in tudi slikovnega gradiva, ki so mu ga pošiljali posamezniki iz slovenskih naselbin ameriških zveznih držav. Obdobje prve svetovne vojne je Trunk preživel na Koroškem, kjer je obdržal stike z ameriški prijatelji. Leta 1920 je bil Trunk član plebiscitne komisije na Koroškem. Razočaran nad obema državama, ki sta hoteli njegovo koroško domovino zase, se je Trunk julija 1921 odločil za odhod v ZDA. Pri tem je pomembno omeniti, da je Trunk že pred prvo svetovno vojno dobil prve ponudbe za izselitev v ZDA. Še preden je Klemenčič na podlagi raziskav opisal Trunkovo življenjsko pot v ZDA, je podal obširen in na različnih virih oprt opis zgodovine nastanka in razvoja mesta Leadville v Koloradu od sredine 19. stoletja do 90-ih let 20. stoletja. V več poglavjih je poskušal osvetliti nastanek in razvoj slovenske skupnosti, ki je s svojim življenjem in delom na tej visoki planoti »z redkim zrakom« pripomogla k splošnem ustvarjanju in »dihanju« mesta in okolice. Spremljal je naselitve prvih Slovencev v mestu in okolici, njihovo začetno organiziranost, gospodarsko in kulturno življenje ter razvoj in ustvarjanje verske (katoliške) skupnosti. Pri tem je opozoril na problematiko ameriških nacionalnih statistik in število slovenskih izseljencev glede na strukturo prebivalstva po materinem jeziku. Ob tem je na koncu poglavja postavil pomembno vprašanje: »Ali slovenska skupnost v Leadvillu ter okraju Lake izumira?« S tega vidika je tudi raziskal vpliv slovenskih priseljencev na gospodarski razvoj mesta Leadville in razvoj slovenskega podjetništva od konca 19. stoletja do 90-ih let 20. stoletja (od lastnikov tako imenovanih »saloonov« – gostinskih lokalov do trgovcev in lastnikov avtomehaničnih delavnic). Iz zgodovine slovenskega podjetništva je posebej opisal vzpon in zaton trgovskega podjetja družine Zaitz.¹

Raziskal je ustanovitev in razvoj župnije sv. Jožefa v Leadvillu, duhovnike, ki so

¹ Frank Zaitz starejši je bil najvplivnejši slovenski priseljencec v Leadvillu. Rojen leta 1868 v Korinju v Suhi krajini se je izselil komaj sedemnajstleten leta 1885 v ZDA.

tam službovali in se še posebej posvetil župnikovanju Jurija M. Trunka in življenju v župniji po njegovem odhodu. Poleg verskega življenja v mestu je raziskal še politične aktivnosti Slovencev tako na ravni mesta Leadvilla, okraja Lake in države Kolorado in na zvezni ravni ter organiziranost Slovencev v mestu Leadville v razna društva (cerkvena, bratske podporne organizacije, Slovenski dom in druga društva). Prvi del knjige avtor zaključí s poglavjem o obiskih pomembnejših Slovencev pri slovenski skupnosti v Leadvillu (ljubljska škofa Anton Bonaventura Jeglič in Gregorij Rožman, predsednik K. S. K. Jednote Anton Grdina in Franka Zaitza, urednika časopisa Proletarec in Ameriškega družinskega koledarja).

Drugi del knjige zajema poglavja o ustanovitvi in zgodovini slovenske naselbine² v San Franciscu, kjer v uvodu predstavi priselitev slovanskega prebivalstva v Kalifornijo. V mestu San Francisco predstavi organiziranost Slovencev od konca 19. stoletja. Sledi opis verskega življenja slovanskega prebivalstva v San Franciscu do ustanovitve župnije Gospodovega rojstva. Konec 19. stoletja je prišel med Slovence v San Franciscu Peter J. Jeram, ki ni bil zadovoljen z verskimi razmerami in je začel vedno bolj razmišljati o nekakšni »slovenski naselbini« (v letih 1894-1895). Klemenčič opisuje, kako se je Jeram lotil tega velikopoteznega načrta, kot je sam pisal: »*spraviti Slovence ven na deželo*«. Leta 1896 je Jeram opravil kupčijo z zemljišči in kmalu zatem se je začelo postopno preseljevanje Slovencev na to območje, ki so ga imenovali Rajska dolina, pa tudi »*nova katoliška domovina*«. Opis zanimive epizode slovanskega življenja, ki se je na žalost dokaj klavrno končala. Leta 1897, ko je Jeram utonil v reki Eel je začela naselbina naglo propadati in kolonisti so se osiromašeni razpršili po ZDA. Po virih, ki jih je pregledal avtor naj bi bilo veliko nepravilnosti in goljufij prodajalcev že na začetku tega projekta. V začetku 20. stoletja je bila ustanovljena župnija Gospodovega rojstva, ki je naj bi zadovoljevala verske potrebe slovanskega prebivalstva, predvsem slovenskih, hrvaških in dalmatinskih ter slovaških družin. Niso pa se nikoli formalno pridružili tej cerkvi Čehi, ki so bili sicer maloštevilni in Poljaki, ki so živeli v tem okraju. Klemenčič je na podlagi zbranega in pregledanega gradiva obširno opisal življenje in delo v tej župniji in se še posebej osredotočil na obdobje, ko je leta 1946 prispel tamkaj Jurij M. Trunk. Raziskal je Trunkovo ustvarjanje v San Franciscu, katerega rezultat je med drugim rokopis »*Amerika*«, v katerem naletimo v uvodu na razmišljanje ostarelega Trunka o odnosu med Rusijo in Ameriko po drugi svetovni vojni in o zanimanju Slovencev za ta dva vzporedna svetova. V rokopisu naj bi v šestnajstih poglavjih orisal različna področja ameriške družbe in ob njih strnil svoja razmišljanja, saj je preživel polovico svojega življenja v ZDA. Poglavje avtor zaključí z pregledom stanja v župniji po smrti Jurija M. Trunka leta 1973. Pri drugem delu knjige je potrebno omeniti, da se je lotil obravnavanja zgodovine slovenske naselbine v Kaliforniji bolj na splošno, kot nekakšen pregled, ki naj bi služil bodočim raziskovalcem te sfere v pomoč. Opozoril je na njeno prisotnost in jo predstavil kot predmet zanimanja.

² Slovenska naselbina na »Kranjskem hribu«.

Knjiga sicer ni tako ostro razdeljena, kot se mogoče zdi na prvi pogled, vendar bi lahko bila glede na obravnavane teme. Rdeča nit, ki jo povezuje v celoto je prav Trunkova življenjska pot od Koroške do Fulde v Severni Dakoti, Leadvilla v Koloradu in San Francisca v Kaliforniji. Če bi delo razdelili na posamezne dele, bi v prvi sklop lahko uvrstili Trunkovo obdobje na Koroškem in njegov odhod v ZDA. Posebej bi lahko obravnavali raziskavo o slovenski naselitvi v Leadvillu in njegovi okolici ter ločeno pregled slovenske naselbine v San Franciscu v Kaliforniji. Zgodovinar Matjaž Klemenčič je kot vezni člen med raziskavami teh slovenskih naselbin uporabil Trunkovo življenjsko pot, ki povezuje dele v kohezivno celoto.

Raziskave življenja Jurija M. Trunka in slovenskih naselbin v Leadvillu in San Franciscu temeljijo na številnih virih, ki jih avtor predstavi na koncu knjige. Uporabil je podatke avstrijskih ustanov na Koroškem in sicer arhiv krške škofije v Celovcu, veliko dokumentov je tudi iz Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu. Precej gradiva in literature je iz Državnega arhiva Slovenije (AS) iz Ljubljane, Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) iz Ljubljane, Univerzitetne knjižnice iz Maribora in knjižnice teološke fakultete Univerze v Mariboru. Uporabil je precej časopisnih virov, tako slovenskih društvenih časopisov v ZDA kot tudi ameriških časopisov in revij (lokalnih in širše ameriških) ter slovenskih časopisov v domovini. Od arhivskega gradiva je tudi precej publikacij bratskih podpornih društev, cerkva in drugih verskih organizacij v ZDA, Avstriji in ožji domovini. Za statistične podatke, s katerimi je opremljena knjiga, je avtor uporabil publikacije vladnih organizacij v ZDA, predvsem za štetja prebivalcev. Nekaj je tudi uporabljenih neobjavljenih virov, predvsem rokopisov spominov. V knjigi je precej objavljenih in citiranih odlomkov iz raznih pisem in zasebne korespondence, tako iz arhivskih in drugih ustanov, kot tudi iz zapuščin posameznikov. Pri nekaterih poglavjih se včasih zdi, kot da v tekstu prevladujejo v glavnem citati. V nekaterih primerih je naslonitev na take vire dragocen dokument za osvetlitev določenih zgodovinskih dogodkov. Poleg tega je knjiga opremljena s številnimi zemljevidi in diagrami ter tabelami, ki nam s številkami in slikami pomagajo pri predstavitvi določenih podatkov. Objavljene so tudi fotografije posameznikov, kolikor so bile ohranjene in dostopne ter tudi kraji, ki jih knjiga zajema kot geografski prostor raziskovanja.

Slovensko raziskovanje izseljevanja je s to študijo Matjaža Klemenčiča dobilo pomemben prispevek, ki združuje delo na arhivskem gradivu in zapuščinah ter nam skozi življenjsko zgodbo koroškega duhovnika Jurija M. Trunka predstavi del slovenskega izseljenstva. Hkrati nam dopolnjuje zbirko del, ki se ukvarjajo z raziskovanjem Slovencev v ZDA od prvih priseljencev do danes in bogati poznavanje te tematike v širšem slovenskem prostoru, in ne le znanstvenem.

Dean Ceglar

ABSTRACTS

IZVLEČKI

IZVLEČKI • ABSTRACTS

Recent articles:

"Our Hearts Burn with Ardent Love for Two Countries": Ethnicity and Assimilation at Chicago Holiday Celebrations, 1876—1918

Ellen M. Litwicki

"Your Old Men Will Dream Dreams": The Italian Pentecostal Experience in Canada, 1912—1945

Enrico Carlson Cumbo

Transplanted to the Rose City: The Creation of East European Jewish Community in Portland, Oregon

Ellen Eisenberg

Ronald H. Bayor

EDITOR

Georgia Institute of Technology
Atlanta, Georgia

Subscription includes membership in the Immigration and Ethnic History Society and semiannual *Immigration and Ethnic History Newsletter*.

Now in its 19th year.

JAEH is the leading journal on American ethnic history. It addresses various aspects of American immigration and ethnic history, including background of emigration, ethnic and racial groups, Native Americans, immigration policies, and the processes of acculturation.

The official journal of the Immigration and Ethnic History Society

JOURNAL OF AMERICAN ETHNIC HISTORY

Published Quarterly

ISSN: 0278-5927

Subscription rates:

Individuals: \$30/yr; \$55/2yrs; \$75/3yrs
Institutions: \$100/yr; \$194/2yrs; \$268/3yrs
Outside North America add \$30/yr.
air expedited delivery.
(Rates subject to change annually)

transaction

PERIODICALS CONSORTIUM

a division of Transaction Publishers

RUTGERS—THE STATE UNIVERSITY

DEPARTMENT 2000

35 BERRUE CIRCLE

PISCATAWAY, NJ 08854

 Available on the internet FREE with print subscription.

Visit us on the web at www.transactionpub.com

Call 1-888-999-6778 or Fax 732-748-9801

Shiffman, Dan, docent za angleški jezik, retoriko in pisanje, Berry College, Mount Berry, GA 30149

Louis Adamič in podoba priseljskih generacij

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 7–18

Avtor v prispevku razpravlja o pogledih Louisa Adamiča o duhovni in kulturni odtujitvi, ki so ju doživljali otroci priseljencev v Združenih državah Amerike med leti 1930 in 1940. V nasprotju s pojmom »izdajstva« etničnih izvorov druge generacije, ki ga je populariziral zgodovinar Marcus Lee Hansen, Adamič podrobno opiše, kako so bili priseljski otroci zaznamovani z občutki manjvrednosti in brez koreninosti. Čeprav si je druga generacija prizadevala, da se polno vključi v ameriški način življenja, so se morali boriti z omejitvami etnične identitete, ki jim jih je postavljala večinska družba. Avtor razprave je preučil Adamičevo prozno in novinarsko obravnavanje problema druge generacije. Posebno pozornost je posvetil njegovemu romanu *Grandsons* (1935) in njegovemu opisu ameriških etničnih izkušenj v *From Many Lands* (1940) ter v *What's Your Name?* In na koncu ugotavlja, da je Adamičeva razprava o problemih druge generacije del njegovega argumentiranja potrebe po novi ameriški genealogiji, ki bi cenila narodovo priseljsko dediščino.

Čebulj Sajko, Breda, dr., višja znanstvena sodelavka, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Gosposka 13, 1000 Ljubljana, Slovenija

Avto-biografska metoda – »Case Study« – avstralski Slovenci

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 19–24

Slovenski etnologi kot vir za interpretacijo vsakdanjega življenja ljudi že dlje časa uporabljajo avtobiografije. V zadnjem času narašča zanimanje za metodološke pristope z namenom zagotoviti bolj vsestransko uporabo gradiv. V svojem članku avtorica predstavi nekaj definicij avtobiografije in njihovo rabo v primeru raziskovanja načina življenja druge povojne generacije avstralskih Slovencev. Sporočilo avtobiografije je neločljivo povezano z identiteto pripovedovalca, kar je tudi razvidno iz poročevalkininih življenjskih zgodb, zbranih v terenski raziskavi pred desetimi leti. Čeprav zgodbe niso vključene v članek, so pomagale avtorici dokazati, da so avtobiografije edinstvene in neposnemljive osebne interpretacije zgodovinske resnice. V zaključku najdemo novejšje izjave slovenskih etnologov v zvezi z avtobiografijami in njihovo rabo v znanstvene namene.

Shiffman, Dan , Assistant Professor of English, Rhetoric and Writing, Berry College, Mount Berry, GA 30149

Louis Adamic and the Metaphor of Immigrant Generations

Dve domovini/Two Homelands: Migration Studies, 13 (2001), pp. 7–18

The paper discusses Louis Adamic's writings on the spiritual and cultural alienation experienced by the children of immigrants to the United States during the 1930s and 1940s. In contrast to the notion of second-generation »betrayal« of ethnic origins popularized by the historian Marcus Lee Hansen, Adamic characterizes how immigrant children are marked by feelings of inferiority and rootlessness—feelings that often cut across generations. Although the second generation aspired to full inclusion in American life, they struggled with the limitations of an ethnic identity that was often attributed to them by the mainstream society. The paper considers both Adamic's fictional and journalistic treatments of the second-generation problem, with particular attention to his novel *Grandsons* (1935) and his portraits of ethnic American experiences in *From Many Lands* (1940) and *What's Your Name?* (1942). Ultimately, Adamic's discussion of the second-generation problems is part of his larger argument for a new American genealogy that fully accounts for the nation's immigrant heritage.

Čebulj Sajko, Breda, Ph. D. (ethnological sciences), senior research fellow, The Institute for Slovenian Emigration Studies, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Gosposka 13, 1000 Ljubljana, Slovenia

Auto-biographic method – »Case Study« – Australian Slovenes

Dve domovini/Two Homelands: Migration Studies, 13 (2001), pp. 19–24

The author explains on the case of researching the life of Australian Slovenes some, mainly foreign, ethnological and anthropological definitions of autobiography. Čebulj Sajko Breda presents the stand-point of Slovene researchers towards this type of sources in the second part of her contribution. Despite an increased interest for a thorough theoretical knowledge about life stories we yet do not have an answer to the question what autobiography is.

Mlekuž, Jernej, dipl. etnolog, kulturni antropolog in geograf, mladi raziskovalec, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Gosposka 13, 1000 Ljubljana, Slovenija

Prispevek za drugačno geografijo moči: migracija, moč in identiteta v odnosu ena do druge

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 25–52

V članku avtor obravnava oziroma primerja dve študiji: etnografsko, ki preučuje vplive oziroma odzive na migracijo v vasi na podeželju Bangladeša in esej sloneč na pripovedih osebnih izkušenj treh migrantov iz Latinske Amerike. Pri tem sledi odnosom med različnimi oblikami moči in oblikovanjem identitete, karakterističnim za migracijske fenomene v različnih socialnih kontekstih. Avtor v članku izpostavi oblike moči (po Wolfu, 2001), ki se v teh dveh študijah kažejo v različnih socialnih situacijah in te poveže z analizo socialne identitete.

Vovko, Andrej, dr., znanstveni svetnik, Inštitut za biografiko in bibliografijo ZRC SAZU, Gosposka 13, 1000 Ljubljana

Udje Družbe Sv. Mohorja v Nemčiji v letih 1888–1918

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 53–72

V letih 1888–1918 je v Nemčiji predvsem med slovenskimi izseljenci v Vestfaliji in Porenju delovala mreža postojank ljudske knjižne založbe Družba sv. Mohorja, ki je nastala leta 1852 v Celovcu na pobudo Antona Martina Slomška. Avtor prispevka je na podlagi letnih seznamov mohorjanov v Koledarjih Družbe sv. Mohorja v obliki tabel in seznamov članstva v letih 1900, 1905, 1909, 1914 in 1917 prikazal sestavo in gibanje v udov 96 mohorjanskih postojankah v Nemčiji. Posebno mesto v delovanju teh mohorjanskih postojank so imeli duhovniki Viljem Köster Ivan Jenster, Avgust Henegkötter, Bernard Hülsmann, Teodor Tensundern in Viljem Sondermann, ki bili praviloma poverjeniki Družbe sv. Mohorja. Ni naključje, da so bile najmočnejše postojanke Družbe sv. Mohorja v največjih naselbinah slovenskih izseljencev v Vestfaliji (Gladbeck, Hamborn, Marxloch, Meerbeck, Mörs, Osterfeld, in Sodingen), kjer so omenjeni duhovniki delovali na dušnopastirskem in kulturnem življenju in kjer so obstajala tudi slovenska izseljenska društva, predvsem katoliška prosvetna Društva sv. Barbare.

Mlekuž, Jernej, B.A., ethnologist, cultural anthropologist and geographer, junior researcher, The Institute for Slovenian Emigration Studies, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Gosposka 13, 1000 Ljubljana, Slovenia

A contribution for a different geography: migration, power and identity in relation two worlds one another

Dve domovini/Two Homelands: Migration Studies, 13 (2001), pp. 25–52

In the article the author deals with and compares two studies: ethnography of Katy Gardner, which studies influences and responses to migrations in a village in the countryside in Bangladesh, and an essay based upon narration about personal experiences of three migrants from Latin America. In his comparison the author follows the relations between different forms of power and the formation of identity, typical for migration phenomena in various social contexts. In the article the author exposes the forms of power (in the style of Wolf, 2001), which in the two studies exhibit in different social situations, and links those with the analysis of social identity.

Vovko, Andrej, Ph. D., Scientific Counsellor, Institute for Biographic and Bibliography, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences & Arts, Gosposka 13, 1000 Ljubljana, Slovenia

The Branches of the Družba Sv. Mohorja (The Society of St. Hermagors) in Germany in the Years 1888-1918

Dve domovini/Two Homelands: Migration Studies, 13 (2001), pp. 53–72

In the years 1888-1915 a network of branches of the people's publishing house Družba Sv. Mohorja was active particularly among Slovene emigrants in Germany in Westphalia and in the basin of the river Rhine. The Society of St. Hermagoras was founded in 1852 in Celovec (Klagenfurt) to the initiative of Anton Martin Slomšek. The author of the contribution has presented on the basis of annual registers of members in the Koledarji Družbe Sv. Mohorja (Almanacs of the Society of St. Hermagoras) in the form of tables, and registers of membership in the years 1900, 1905, 1909, 1914, and 1917, the structure and activity of 96 St. Hermagoras branches in Germany. Clergymen Viljem Köster, Ivan Jenster, Avgust Henegkötter, Bernard Hülsmann, Teodor Tensundern and Viljem Sondermann, who were as rule commissioners of the Society of St. Hermagoras, had an important role in the activity of those branches. It is not a coincidence that the strongest branches of St. Mohor were in the biggest settlements of Slovene emigrants in Westphalia (Gladbeck, Hamborn, Marxloch, Meerbeck, Mörs, Osterfeld, and Sodingen) where the mentioned clergymen were active in pastoral care and cultural life, and where Slovene emigrant societies existed as well, mainly the Catholic educational Societies of St. Barbara.

Klemenčič, Matjaž, dr., red. prof., Oddelek za zgodovino, Univerza v Mariboru, 2000 Maribor, Koroška cesta 160, SLO, in znanstveni svetnik na Inštitutu za narodnostna vprašanja, 1000 Ljubljana, Erjavčeva cesta 26, SLO

Razvoj slovenske izseljenske skupnosti v Rock Springsu, Wyoming, od naselitve do začetka 30-ih let 20. stoletja

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 73–99

Avtor obravnava zgodovino mesta Rock Springs, tipičnega rudarskega mesta na ameriškem zahodu. Rock Springs so naseljevali pripadniki 28 različnih narodnosti iz 24 držav. V drugem delu razprave obravnava zgodovino slovenske skupnosti v Rock Springsu, posebej organizacije in aktivnosti na področju gospodarstva, kulture in politike.

Blagotinšek Turk, Metoda, mag., (ameriških študij), Osnovna šola Žalec, Slovenija

Prvih deset let delovanja Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ)

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 101–110

Prispevek opisuje nastanek in prvih deset let delovanja SNPJ. Avtorica obravnava razloge za nastanek SNPJ in opisuje, kako se je ta bratsko podporna organizacija razlikovala od že ustanovljenih slovenskih fraternalističnih organizacij. Predstavljena je osnovna funkcija SNPJ, to je zavarovalništvo in vse druge funkcije, ki jih je SNPJ opravljala. SNPJ je imela vlogo zavarovalne družbe, saj ZDA v tem času niso poznale socialnega zavarovanja. Poleg te osnovne funkcije, je SNPJ opravljala tudi vlogo kulturnega in političnega združevalca slovenskih izseljencev v ZDA.

Klemenčič, Matjaž, Ph. D., Professor of History, Department of History, Pedagogical Faculty of the University of Maribor, 2000 Maribor, Koroška cesta 160, SI; Scientific Counsellor, Institute for Ethnic Studies, 1000 Ljubljana, Erjavčeva cesta 26, SI

The development of the Slovene Emigrant Community in Rock Springs, Wyoming, from the first Slovene Settlers until the Beginning of the 1930's

Dve domovini/Two Homelands: Emigration Studies, 13 (2001), pp. 73–99

The contribution deals with the history of the town Rock Springs, a typical mining town in the American West whose coalmines have in the second half of the 19th century attracted numerous immigrants that were members of 28 different nations, and were regarding the then political division of the world coming from 24 states. In the second part the author deals with the history of the Slovene community, especially with the organisational part and the activities in economic and political spheres. In his conclusion the author ascertains that the Slovene community – as the third strongest in the variegated national structure of the population – contributed a great deal to the progress of the town, particularly to the development of its tradition and a recognisable identity.

Blagotinšek Turk, Metoda, M.A., American Studies; Elementary School in Žalec, SI

The first ten years of activity of S.N.P.J.

Dve domovini/Two Homelands: Migration Studies, 13 (2001), pp. 101–110

The contribution describes the foundation and the first ten years of the activity of the Slovenska narodno podporna jednota (Slovene National Benefit Society). The author deals with the reasons for founding the SNPJ, and describes how this fraternal benefit society differentiated from the other Slovene fraternal organisations. The basic function of the SNPJ is presented, that is, insurance and all other functions the SNPJ practised. The SNPJ had the role of insurance companies, as the USA did not know of social insurance at that time. Beside that basic function the SNPJ also performed the role of cultural and political unifier of Slovene emigrants in the USA.

Zvone Žigon, dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Gosposka 13, 1000 Ljubljana, Slovenija

Slovenska politična emigracija v Argentini

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 111–132

Prispevek povzema temeljne izsledke preučevanja fenomena slovenske politične emigracije v Argentini in išče vzroke za nadstandardno ohranjenost njene etnične identitete. Najde jih v vzroku in načinu izselitve ter v sami državi gostiteljici, vse to pa (se) navezuje na politično-ideološko komponento te v bistvu begunske emigracije.

Nared, Janez, študent geografije in sociologije, Dobec 18, 1382 Begunje pri Cerknici, Slovenija

Slovenska povojna politična emigracija in razvoj ideje o neodvisnosti Slovenije

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 133–163

V prispevku je predstavljeno narodnopolitično delovanje slovenske povojne politične emigracije, ki je kljub svoji maloštevilnosti in neenotnosti uspela izoblikovati številne režimu v domovini nasprotno predloge o bodoči državni ureditvi Slovenije. Glede na programe, ki so jih predlagali, lahko izseljence razdelimo na dva dela: skupine, ki so se zavzemale za Slovenijo v okviru demokratične Jugoslavije in skupine, ki so se zavzemale za suvereno in neodvisno Slovenijo. Ideja slednjih je že sredi osemdesetih dobila pomen edine za razvoj slovenskega naroda sprejemljive rešitve, kar se je kasneje izkazalo tudi v enotni podpori osamosvojitvenim težnjam Slovenije.

Žigon, Zvone, Ph.D., research fellow, The Institute for Slovenian Emigration Studies, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Gosposka 13, 1000 Ljubljana, Slovenia

Slovene political emigration in Argentina

Dve domovini/Two Homelands: Migration Studies, 13 (2001), pp. 111–132

The contribution summarises fundamental results of studying the phenomenon of Slovene political emigration in Argentina, and searches for causes for a beyond standard preservation of its ethnic identity. The author finds them in the reason and fashion of emigration, and in the hosting country; all the mentioned links to the political-ideological component of this in fact refugee emigration.

Nared Janez, Student of geography and sociology, Dobec 18, SI-1382 Begunje pri Cerknici, Slovenia

The Slovene After-War Political Emigration and the Development of the Idea of Independence of Slovenia

Dve domovini/Two Homelands: Migration Studies, 13 (2001), pp. 133–163

The contribution presents the national political activity of the Slovene after-war political emigration, which despite its small number and disunity succeeded in forming numerous, to the regime in homeland opposite, suggestions on future regulation of the state of Slovenia. Regarding the programmes they suggested the emigrants can be divided into two parts: groups that strove for Slovenia in the frame of democratic Yugoslavia, and groups that strove for a sovereign and independent Slovenia. The idea of the latter gained already in the eighties the meaning of the only for the development of the Slovene nation acceptable solution, which later proved in the unified support to independence aspirations of Slovenia.

Avguština Budja, diplomirana filozofinja humanističnih ved (Univerza v Lundu),
Hantverkargatan 50 26 152, Landskrone, Švedska

Slovinci na Švedskem: kratka statistična obravnava 2001

Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu, 13 (2001), str. 165–184

Slovinci na Švedskem so leta 1998 izgubili svojo tedensko slovensko radijsko oddajo. Tudi usoda pouka slovenskega jezika za otroke ima temno bodočnost. Narodna identiteta Slovencev na Švedskem je ogrožena. Avtorica se je odločila, da ugotovi čim bolj točno število Slovencev na Švedskem. S pomočjo Državnega biroja za statistiko na Švedskem je prišla do njihovega števila, in sicer: 31. decembra 1999 je na Švedskem živelo 5.098 Slovencev.

Avguština Budja, Graduate of Philosophy (University of Lund), Hantverkargatan 50 26
152, Landskrone, Sweden

Slovenes in Sweden: a short processing of statistical Data (2001)

Dve domovini/Two Homelands: Migration Studies, 13 (2001), pp. 165–184

The Slovenes in Sweden have in 1998 lost their weekly Slovene radio broadcast. The fate of teaching children Slovene language also has a dark future. National identity of Slovenes in Sweden is endangered. The author has decided to establish as precise a number of Slovenes in Sweden as possible. With the help of the State bureau for statistics in Sweden she came to the number: on December 31st 1999 5.098 Slovenes lived in Sweden.

✂

Prispevki za to revijo morajo biti napisani v slovenskem ali angleškem jeziku. Uredništvo sprejema predlagane prispevke za objavo v tekočem letniku revije **na disketi** (Word 6.0) **in v dveh priloženih izvodih tipkopisa do 31. julija**. Prispevki, ki jih uredništvo prejme po tem datumu, bodo poslani v recenzijo za objavo v naslednjem letniku revije. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole (25 strani), največji obseg poročila ali ocene pa je 8 strani. Razprave morajo biti opremljene z bibliografskimi navedbami, povzetkom (do 2 strani) in avtorskim izvlečkom, ki naj vsebuje podatke o avtorju (gl. rubriko Izvlečki) in kratek abstrakt v obsegu do 8 vrstic. V znanstvenem članku za rubriko *Viri in gradivo* naj citirano gradivo zavzema največ dve tretjini članka, avtorjev komentar pa vsaj eno tretjino celotnega besedila.

Opombe in bibliografske navedbe. Opombe pod črto naj praviloma vsebujejo dodatna vsebinska pojasnila. Sprejemljiva sta dva načina bibliografskih navedb. Med besedilom se lahko sklicujemo na kratko v oklepaju (priimek avtorja, letnica izida publikacije, stran). Če se sklicujemo na več del istega avtorja, ki so izšla v istem letu, dodajamo letnici male črke: 1998a, 1998b. Seznam uporabljene literature na koncu članka naj v tem primeru vsebuje naslednje podatke: pri knjigah ime avtorja, leto izida, *naslov knjige*, kraj, založba; pri člankih v zborniku ime avtorja, leto izida, naslov članka, *naslov zbornika*, ime urednika, kraj, založba, strani; pri člankih v periodiki ime avtorja, leto izida, naslov članka, *naslov revije*, letnik, številka, strani. Poleg tega načina sklicevanja so dopustne tudi bibliografske navedbe v opombah. V tem primeru je leto izida na koncu navedbe, sledi stran. Glede ločil in ležečega tiska naj avtorji upoštevajo obliko bibliografskih navedb v zadnjem letniku te revije. Pri citiranju korespondence in drugega arhivskega gradiva morajo biti navedeni naslednji podatki: ime avtorja in naslov dokumenta (ime avtorja in prejemnika, če gre za korespondenco, npr. Pismo Anne Praček Krasne Mirku G. Kuhlu), datum dokumenta, ime arhiva, ime fonda, oznaka škatle in mape (ter številka dokumenta in stran).

INSTRUCTIONS TO AUTHORS

Articles for this journal must be written in Slovene or English and submitted **on diskette** (Word 6.0) and in **two printed copies**. Only articles received by **31 July** will be accepted for publication in the current volume. Articles arriving after this date will be considered for publication in the following volume of the journal. Articles should not exceed 25 pages; reports and reviews should not exceed 8 pages. Scholarly articles must include a list of references, a summary (up to 2 pages) and an author's abstract containing information about the author (see the *Abstracts* section) and a short résumé up to 8 lines long. In scholarly articles for the *Documentation* section the cited material should account for not more than two thirds of the article, while the author's commentary should account for at least a third of the total text.

Footnotes and references. Footnotes should generally contain additional explanation of the text. Two methods of references are acceptable: brief references can be given in brackets in the body of the text (surname of the author, year of publication, page number). If several works by the same author published in the same year are cited they should be marked in the following way: (e.g.) 1998a, 1998b. In this case the list of references at the end of the article should contain the following information: (for books) the author's name, the year of publication, *the title of the book*, place of publication, publisher; (for articles in collections of papers) the name of the author, the year of publication, the title of the article, *the title of the collection of papers*, the name of the editor, the place of publication, the publisher, pp.; (for articles in periodicals) the name of the author, the year of publication, the title of the article, *the title of the periodical*, volume, number, pp. Alternatively, references may be given in the form of footnotes. In this case the year of publication at the end of the reference is followed by the page number. As regards punctuation and italics authors should follow the format used in the last number of this journal. When quoting correspondence and other archive material the following information must be stated: name of the author and title of the document (name of the author and the recipient in the case of a letter, e.g. Letter from Anna Praček Krasna to Mirko G. Kuhel), the date of the document, the name of the archive, the name of the collection, the number of the box and file (and the number of the document and page number).

Razprave in članki / Essays and Articles

- Louis Adamic and the metaphor of immigrant generations
Auto-biographical methods – case study – Australian Slovenes
Prispevek za drugačno geografijo moči: migracija, moč in identiteta v odnosu ena do druge
Udje Družbe sv. Mohorja v Nemčiji v letih 1888-1918
Razvoj slovenske izseljenske skupnosti v Rock Springsu, Wyoming, od naselitve do začetka tridesetih let 20. stoletja
Prvih deset let delovanja Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ)
Slovenska politična emigracija v Argentini
Slovenska povojna politična emigracija in razvoj ideje o neodvisnosti Slovenije
Slovenci na Švedskem: kratka statistična obravnava (2001)

Portreti / Portraits

- Ob osemdesetletnici akademika prof. dr. Vasilija Melika

Poročila in razmišljanja / Reports and Reflections

- Razstava »V Ameriko!« v Muzeju Miklova hiša v Ribnici na Dolenjskem

Knjižne ocene / Book Reviews

ISSN 0353-6777

9 770353 677013